

Uniwersytet Łódzki
Wydział Prawa i Administracji

Szymon Śniady

**INTERES PRAWNY JAKO PRZESŁANKA
POWÓDZTWA**

**Praca doktorska przygotowana
w Katedrze Postępowania Cywilnego I
pod kierunkiem prof. dr. hab. Sławomira Cieślaka**

Łódź 2023

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW:	5
AKTY PRAWNE:.....	5
PUBLIKATORY:.....	6
ORGANY ORZEKAJĄCE I INNE	7
INNE SKRÓTY.....	7
WSTĘP	9
1. UZASADNIENIE WYBORU TEMATU PRACY	9
2. HIPOTEZA BADAWCZA WRAZ Z PYTANIAMI SZCZEGÓLOWYMI	11
3. STRUKTURA PRACY	12
4. METODOLOGIA BADAŃ.....	13
ROZDZIAŁ I. POJĘCIE I OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA INTERESU	
PRAWNEGO	15
1.1 WPROWADZENIE	15
1.2 ZNACZENIE POJĘCIA INTERESU	16
1.3. INTERES W PRAWIE	18
1.4. PRÓBA DEFINICJI POJĘCIA INTERESU PRAWNEGO	21
1.5. INTERES PRAWNY, A INNE KATEGORIE INTERESÓW W JĘZYKU PRAWNYM.....	25
1.6. INTERES PRAWNY W OBCYCH PROCEDURACH CYWILNYCH.....	27
1.7. INTERES PRAWNY W INSTYTUCJACH KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO.....	36
1.7.1. Interes prawny jako merytoryczna przesłanka skuteczności lub zasadności czynności procesowej.....	40
1.7.2. Interes prawny jako przesłanka wszczęcia postępowania oraz stania się stroną lub innym uczestnikiem postępowania.....	44
1.7.3. Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności czynności procesowej.....	49
1.8. PODSUMOWANIE CZĘŚCIOWE.....	53
ROZDZIAŁ II. ZNACZENIE INTERESU PRAWNEGO W WYTACZANYM	
POWÓDZTWIE W KONTEKŚCIE PRAWA DO RZETELNEGO PROCESU.....	56
2.1. WPROWADZENIE	56
2.2. ZNACZENIE INTERESU PRAWNEGO W POWÓDZTWIE	57
2.3. INTERES PRAWNY, A PRAWO DO SĄDU	60

4.3.1. Uwagi wstępne	177
4.3.2. Przypadki posiadania interesu prawnego w powództwie o świadczenie	178
4.3.2.1. Niewymagalność roszczenia	181
4.3.2.2. Niezaskarżalność roszczenia	184
4.3.2.3. Spełnienie świadczenia i inne przyczyny wygaśnięcia roszczenia materialnego	186
4.3.2.4. Niezgodność dochodzonego prawa z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub zasadami współżycia społecznego.....	188
4.3.2.5. Posiadanie tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone świadczenie ..	189
4.3.2.6. Możliwość prowadzenia egzekucji przeciwko osobie niewskazanej w tytule egzekucyjnym.....	201
4.3.3. Rola interesu prawnego w powództwie o świadczenie	205
4.4. INTERES PRAWNY W POWÓDZTWIE O UKSZTAŁTOWANIE	214
4.4.1. Wprowadzenie	214
4.4.2. Przypadki posiadania interesu prawnego w powództwach o ukształtowanie ..	216
4.4.3 Rola interesu prawnego w powództwie o ukształtowanie.....	218
4.5. PODSUMOWANIE CZĘŚCIOWE.....	221
WNIOSKI	223
LITERATURA:.....	230
ORZECZNICTWO:.....	248

Wykaz skrótów:

Akty Prawne:

aZPO - austriacki Kodeks postępowania cywilnego z dnia 1 sierpnia 1895 roku, RGBl. 1895/113 ze zm. (*Zivilprozessordnung*).

CPC - francuski Kodeks postępowania cywilnego z dnia 5 grudnia 1975 roku ze zm. (*Code de Procédure Civile*).

d.k.p.c. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 roku – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 1950 r. nr 43 poz. 394 ze zm.

k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku - Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610.

k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz.1510.

k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku - Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz.U. z 2023 poz. 775.

k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 375.

k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku - Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz.1550.

k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 roku Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1467.

LEC - hiszpańska ustawa o postępowaniu cywilnym z dnia 7 stycznia 2001 roku (*Ley de Enjuiciamiento Civil*).

p.w.k.p.c. - ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r., nr 43 poz. 297 ze zm.

rozporządzenie 1215/2012 - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L 351, s. 1.

u.d.r.p.g. - ustawa z dnia 17 grudnia 2009 roku o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1212.

u.k.w.h. - ustawa z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 146.

szZPO - szwajcarski Kodeks postępowania cywilnego z dnia 19 grudnia 2008 roku, AS 2010, 1739 (*Zivilprozessordnung*).

włCPC - włoski Kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 października 1940 roku (*Codice di procedura civile*).

ZPO - niemiecki Kodeks postępowania cywilnego z dnia 30 stycznia 1877 roku, w brzmieniu ogłoszonym 5.12.2005 r., BGBl. I S. 3202, ze zm. (*Zivilprozessordnung*).

Publikatory:

Biul. SN - Biuletyn Sądu Najwyższego

Dz.U. - Dziennik Ustaw

Dz.Urz. - Dziennik Urzędowy

Dz.Urz. UE – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej

MoP - Monitor Prawniczy

NP – Nowe Prawo

OSNC - Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

OSNC–ZD Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna. Zbiór Dodatkowy

OSNCP - Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych od 1963 roku

OSNP - Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych

OSP - Orzecznictwo Sądów Polskich

OSPika - Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

OTK - Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

PiP - Państwo i Prawo

PPC - Polski Proces Cywilny

PPH - Przegląd Prawa Handlowego

PS - Przegląd Sądowy

RPEiS - Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

Organy orzekające i inne

ETPCz – Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasbourgu

SA - Sąd Apelacyjny

SO – Sąd Okręgowy

SN - Sąd Najwyższy

TK - Trybunał Konstytucyjny

TS – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (poprzednio Europejski Trybunał Sprawiedliwości)

Inne skróty

(7z) – Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, której nadano moc zasady prawnej

art. – artykuł

cz. - część

in. – inne

m.in. – między innymi

n. - następny (-a, -e)

np. – na przykład

Nr – numer

pkt - punkt

por. – porównaj

poz. – pozycja

r. - rok

rec. - recenzja

red. – redaktor

t. - tom

t.j. - tekst jednolity

tj. - to jest

UE – Unia Europejska

ww. – wyżej wymieniony (-a, -e)

w zw. – w związku

zd. - zdanie

ze zm. - ze zmianami

zob. - zobacz

Wstęp

1. Uzasadnienie wyboru tematu pracy

Interes prawny jest przedmiotem zainteresowania polskich procesualistów cywilnych od czasów przed odzyskaniem przez Polskę państwowości. Tematyka ta była poruszana zarówno w podręcznikach procesu cywilnego wielkich polskich procesualistów - K. Stefki¹ czy też E. Waškowskiego², ale także w monografiach naukowych W. Werhanowskiego³ oraz J. Zajkowskiego⁴.

Problematyka interesu prawnego, choć bardzo żywa w ostatnich latach w judykaturze, nie doczekała się szerszego omówienia w kontekście instytucji powództwa. Co prawda, niektórzy autorzy wyrażali swoje stanowiska na powyższy temat, jednak wypowiedzi te najczęściej pojawiały się przy okazji omawiania innych problemów postępowania cywilnego lub też ograniczały się do analizy jedynie powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego.

Ostatnie obszerne opracowanie dotyczące interesu prawnego w postępowaniu cywilnym, czyli także obejmujące wszystkie rodzaje powództwa, zostało opublikowane w 1968 roku przez T. Rowińskiego⁵. Praca ta, choć napisana na bardzo wysokim poziomie

¹ K. Stefko, Procedura cywilna wedle stenogramu wykładów uniwersyteckich, Tom II, Lwów 1928, s. 11.

² E. Waškowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 200-201.

³ W. Werhanowski, Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym, Lwów 1908, s. 1.

⁴ J. Zajkowski, Wstęp do badań nad pojęciem interesu w prawie i procesie cywilnym, Wilno 1935, s. 2-3.

⁵ T. Rowiński, Interes prawny w procesie cywilny i postępowaniu nieprocesowym, Łódź 1968.

merytorycznym, ma już jednak ponad pół wieku i została przygotowana w odmiennych od dzisiejszych realiach społecznych i ustrojowych. Choć zasadnicze przepisy dotyczące interesu prawnego w powództwie, a w zasadzie ich brak z wyjątkiem przepisu dotyczącego powództwa o ustalenie, nie zmieniły się, to jednak zarówno ustroj państwa polskiego, jak i system prawny doznał szeregu gruntownych przekształceń. Niektóre przypadki, choć wymieniane w niej, uznane zostały za marginalne i niestanowiące zagadnień o praktycznym walorze, a dziś są codziennością w orzecniczej praktyce sądów.

Dotychczasowe stanowiska wyrażane w doktrynie i judykaturze w zakresie interesu prawnego w powództwie są dość zróżnicowane. Wedle jednego z poglądów interes prawny ma znaczenie jedynie dla powództwa o ustalenie, wedle innego - jest warunkiem uwzględnienia każdego powództwa. Z kolei inni autorzy podnoszą, iż interes prawny w powództwie można traktować, przynajmniej w niektórych wypadkach jako przesłankę dopuszczalności rozpoznania sprawy. Przedstawiciele tego „konfliktu” poglądów zderzają ze sobą z jednej strony założenie o celowości postępowania cywilnego wraz z brakiem regulacji ustawowej tego zagadnienia. Nie sposób jednak nie dostrzec licznych wypowiedzi judykatury dotyczących wyodrębniania różnego rodzaju czynników i przesłanek w postępowaniu cywilnym, o których ustawa milczy, a które mają istotne znaczenie dla możliwości uzyskania ochrony sądowej.

Szczególnym impulsem do napisania niniejszej pracy były jednak ostatnie wypowiedzi judykatury dotyczące interesu prawnego w zaskarżeniu oraz zbędności wydania wyroku.

W uchwale - zasadzie prawnej Sądu Najwyższego z 15 maja 2014 r.⁶ stwierdzono, iż interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności wnoszenia środków zaskarżenia, co rozwiało wieloletnią niejednolitość poglądów orzecznictwa i judykatury w tym zakresie. Co istotne, w uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy zaznaczył, iż postępowanie cywilne jest działaniem celowym, a warunkiem udzielenia sądowej ochrony prawnej jest istnienie obiektywnej potrzeby jej uzyskania przez podmiot dochodzący swych praw, a więc interesu prawnego. Podniesiono, iż wszczynanie postępowań cywilnych i podejmowanie w jego ramach czynności procesowych musi być konfrontowane z tym, czy w konkretnym przypadku istnieje obiektywna potrzeba wszczęcia postępowania. Sąd Najwyższy wskazał zatem, iż posiadanie przez stronę inicjującą postępowanie obiektywnej potrzeby uzyskania od sądu ochrony prawnej jest warunkiem jej udzielenia i powoduje, że wydanie wyroku nie jest zabiegiem zbędnym. Sąd Najwyższy podkreślił jednak, iż w braku interesu prawnego we wytoczeniu powództwa

⁶ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

podlega ono oddaleniu, nie zaś odrzuceniu, co jednak wynikać ma z zamkniętego katalogu przyczyn odrzucenia powództwa.

Z kolei w uchwale z 18 stycznia 2019 r.⁷ Sąd Najwyższy przedstawiając odmienne poglądy występujące w doktrynie ostatecznie uznał, że interes prawny nie stanowi przesłanki procesowej. Jednocześnie podniesiono, iż utrata interesu prawnego w powództwie o zasądzenie w postaci uzyskania innego tytułu egzekucyjnego w toku postępowania powoduje, iż kontynuowanie postępowania o świadczenie staje się zbędne. W konsekwencji Sąd Najwyższy przyjął, iż dezaktualizacja interesu prawnego powoda w powództwie o zasądzenie skutkuje wydaniem postanowienia o umorzeniu postępowania, zaś rozstrzygnięcie to „jest w pełni wystarczające dla uczynienia zadość prawu stron do sądu i rzetelnego procesu”.

Powołane stanowiska wyrażane przez Sąd Najwyższy wpisują się w nurt przyznający niebagatelne znaczenie interesowi prawnemu w powództwie, sugerując odmiennie od dawniejszych stanowisk judykatury, iż brak interesu prawnego może nie decydować o niezasadności powództwa, a prowadzić do rozstrzygnięcia o charakterze procesowym.

2. Hipoteza badawcza wraz z pytaniami szczegółowymi

Celem badań podjętych w pracy jest przedstawienie roli, jaką pełni interes prawny dla wytaczanego powództwa. W szczególności obejmuje ona próbę odpowiedzi na pytanie czy interes prawny może stanowić przesłankę dopuszczalności powództwa w ogólności lub też w przypadku tylko niektórych jego rodzajów, czy też przesłankę jego zasadności.

Z powyższych względów hipotezą badawczą, wokół której będą się skupiać prowadzone badania, jest stwierdzenie, iż interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności powództwa w ogólności. Jednocześnie badaniu poddana została możliwość traktowania interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności powództwa w zależności od jego rodzaju, a także zasadność ujmowania interesu prawnego jako warunku, którego brak winien skutkować oddaleniem powództwa.

W celu zweryfikowania tak postawionej hipotezy postawiono następujące szczegółowe pytania badawcze:

⁷ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

- a) czym w istocie jest interes prawny,
- b) jaka jest relacja interesu prawnego do innych instytucji tworzących prawo do rzetelnego procesu cywilnego,
- c) na czym polega rozróżnienie przesłanek merytorycznych uwzględnienia powództwa oraz przesłanek procesowych jego dopuszczalności w kontekście interesu prawnego,
- d) w jakich przypadkach powód posiada lub nie posiada interesu prawnego w wytaczanym powództwie w zależności od jego rodzaju?

3. Struktura pracy

Praca została podzielona na cztery rozdziały, w których podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Pierwszy z nich poświęcony został charakterystyce interesu prawnego w nauce prawa. W rozdziale tym dokonane zostało omówienie poglądów nauki i praktyki na temat znaczenia pojęcia interesu prawnego zarówno w instytucjach postępowania cywilnego, jak również w innych gałęziach prawa. Jednocześnie wskazana została rola interesu prawnego w dawnym ustawodawstwie polskim oraz w obcych systemach prawnych. Analiza funkcji, jaką pełni interes prawny pozwala na sformułowanie definicji pojęcia interesu prawnego w postępowaniu cywilnym, stanowiąc punkt wyjścia do dalszych rozważań.

W kolejnym rozdziale dokonano analizy pojęcia interesu prawnego w powództwie w kontekście prawa do rzetelnego procesu. Omówiona została również relacja między interesem prawnym a prawem do sądu, funkcją i celem procesu, instytucją powództwa oczywiście bezzasadnego oraz legitymacją procesową. Przedmiotowe analizy brały w szczególności pod uwagę możliwość zakwalifikowania interesu prawnego jako przesłanki powództwa w kontekście zapewnienia prawa do sądu oraz wpływu, jaki uzależnienie udzielenia ochrony prawnej od posiadania interesu prawnego ma dla osiągnięcia celów postępowania cywilnego i realizacji funkcji procesu. Jednocześnie badaniu podlegał związek pomiędzy interesem prawnym w powództwie a przedmiotem postępowania cywilnego i roszczeniem procesowym.

W trzecim rozdziale omówiono przesłanki dopuszczalności powództwa oraz przesłanki jego zasadności. Zaprezentowane zostały poglądy przedstawicieli nauki oraz stanowiska orzecznictwa w przedmiocie charakteru obu zbiorów przesłanek oraz konsekwencji braku poszczególnych przesłanek. Dokonana została również analiza przesłanek procesowych powództwa oraz przesłanek zasadności powództwa w kontekście możliwości i zasadności umiejscowienia wśród nich interesu prawnego. Autor poddał omówieniu również przynależność poszczególnych przesłanek do jednej lub drugiej z grup przesłanek, z analizą poglądów na temat charakteru katalogu przesłanek odrzucenia pozwu. W tym rozdziale wskazano również na konsekwencje płynące z zakwalifikowania interesu prawnego do jednej lub drugiej grupy przesłanek.

Ostatni rozdział został poświęcony interesowi prawnemu w poszczególnych rodzajach powództwa z uwzględnieniem ich częściowo odmiennego charakteru związanego ze specyfiką żądań w nich podnoszonych. W tym rozdziale przedstawiono przypadki, w których uznaje się, iż powód posiada interes prawny w wytaczanym powództwie oraz sytuacji, w których jest on mu odmawiany. Nadto wskazano jakie znaczenie dla rozstrzygnięcia konkretnego typu powództwa ma stwierdzenie posiadania interesu prawnego przez powoda.

4. Metodologia badań

W celu zweryfikowania hipotezy badawczej przeprowadzono badania przede wszystkim przy zastosowaniu metody formalno-dogmatycznej. W pracy szeroko stosowana była logiczno-językowa analiza prowadząca do odkodowania prawidłowej treści całokształtu norm prawnych stanowiących o przesłankach powództwa.

Z uwagi na znaczenie badanej kwestii dla prawa do sądu, w tym prawa do rzetelnego procesu, w pracy posłużono się również metodą aksjologicznego badania prawa, ale także metody ekonomicznej. Możliwość ujmowania interesu prawnego analizowano zatem zarówno pod względem ekonomicznej efektywności procesu cywilnego, ale również spełnienia podstawowych celów procesu cywilnego, mającego odpowiadać na potrzeby społeczne.

Pomocniczo w rozprawie wykorzystano również metody historyczną i komparatystyczną pozwalającą na porównanie krajowych regulacji w zakresie interesu

prawnego z dawnymi regulacjami polskimi, ale także z obcymi systemami prawnymi. Poszukiwanie zbliżonych regulacji dotyczących interesu prawnego w powództwie w obcych procedurach cywilnych, w szczególności tymi, które miały wpływ na kształtowanie się polskiej procedury cywilnej.

Rozdział I.

Pojęcie i ogólna charakterystyka interesu prawnego

1.1 Wprowadzenie

Zarówno w prawodawstwie, jak i w piśmiennictwie pojęcie „interesu prawnego” pojawia się wielokrotnie, m.in. w przepisach procedury cywilnej, kodeksu postępowania administracyjnego⁸, kodeksu spółek handlowych⁹, kodeksu pracy¹⁰, kodeksu postępowania karnego¹¹, prawa wekslowego¹², prawa zamówień publicznych¹³, prawa autorskiego i praw pokrewnych¹⁴, a także wielu innych aktach prawnych.

⁸ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 roku Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 775.

⁹ Ustawa z dnia 15 września 2000 roku Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1467.

¹⁰ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku Kodeks pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1510.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375.

¹² Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 roku Prawo wekslowe, tekst jednolity, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 282.

¹³ Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 roku Prawo zamówień publicznych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1710.

¹⁴ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509.

W obecnym kodeksie postępowania cywilnego¹⁵ interes prawny jest *explicite* wskazany jako przesłanka potrzebna do dokonania niektórych czynności procesowych, w tym jednego rodzaju powództwa, zaś na gruncie procedury administracyjnej interes prawny decyduje czy ktoś jest stroną postępowania administracyjnego. W żadnej jednak ustawie, zarówno obecnie jak i wcześniej obowiązujących¹⁶, nie sposób znaleźć legalnej definicji tego pojęcia.

Trudności w dokładnym określeniu znaczenia tego sformułowania trwają zarówno w orzecznictwie jak i w doktrynie od wielu lat. J. Zajkowski w okresie przedwojennym określił nawet „interes prawny” jako pojęcie niejasne i mętne¹⁷, co tylko obrazuje problematykę, z jaką wiąże się to pojęcie.

Badaniu w niniejszym rozdziale stosownie do pierwszego pytania badawczego poddane zatem zostaną pojęcia samego interesu, jak i interesu prawnego. Z uwagi na występowanie pojęcia interesu prawnego również w innych dziedzinach prawa oraz w obcych systemach prawnych przedmiotowa instytucja będzie poddana również analizie w ich kontekście. Wreszcie określona zostanie funkcja, jaką interes prawny pełni w instytucjach postępowania cywilnego, jednak z uwagi na systematykę pracy w tym miejscu z ograniczeniem do przypadków innych aniżeli jego rola w powództwie.

1.2 Znaczenie pojęcia interesu

Próbę definicji pojęcia interesu prawnego zacząć należy od zrozumienia znaczenia pojęciowego samego słowa „interes”. Jest to wyraz popularny zarówno w języku potocznym, jak i w naukach społecznych. Jego wieloznaczność powoduje jednak, że próbowano przypisać mu szereg znaczeń, m.in. : „pobudki, pożądania, potrzeby, woli, uwagi, uczucia, oceny, wartości, dobra, szkody, warunków bytowania, korzyści, pewnego rodzaju stanów, przebiegów, stosunków”¹⁸.

¹⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550.

¹⁶ W. Werhanowski, Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym, Lwów 1908, s. 1.

¹⁷ J. Zajkowski, Wstęp do badań nad pojęciem interesu w prawie i procesie cywilnym, Wilno 1935, s. 2-3.

¹⁸ Ibidem.

W psychologicznym ujęciu interes wiązany jest ze zjawiskiem uczuć, pożądań, przeżyć czy woli. R. Eisler w interesie widzi czynnik, od którego „zależne są wszystkie myśli i czyny”, zaś I. Kant interes traktuje jako „przyczynę powodującą określoną aktywność człowieka”¹⁹.

W ujęciu encyklopedycznym interes to „pojęcie występujące w naukach społecznych i różnie definiowane, związane z kategoriami potrzeby i wartości”. Ekonomia przez interesy rozumie „obiektywne stany rzeczy stanowiące przedmiot pożądań lub dążeń jednostek albo grup gospodarujących”, zaś w ujęciu socjologicznym interes oznacza „pewne przedmioty, stany rzeczy, bądź zespół postaw i dążeń jednostek lub grup społecznych do osiągnięcia tych przedmiotów lub stanów rzeczy, ocenionych przez nie jako pożądane, cenne, a czasami konieczne, i dla osiągnięcia, których mobilizują aktywność i środki, które są do ich dyspozycji”. W każdym z tych ujęć ocena tego, co jest korzystne dla danej jednostki lub grupy społecznej może być zgodna z przeświadczeniem tej jednostki lub grupy albo wynikać z kryterium zobiektywizowanego — maksymalnego udziału w określonych dobrach i zaspokojenia maksymalnej liczby ludzkich potrzeb, dających się zrealizować w określonych warunkach historycznych”²⁰.

Samo słowo interes do języka polskiego dotarło z łaciny za pośrednictwem języka niemieckiego. Słowo to wykształciło się z łacińskiego sformułowania „*inter sum, inter esse*” znaczącego m.in. „zajmować się czymś”²¹ i ewoluowało ono w wyraz *interesse* oznaczający m.in. korzyść, dochód²². Podobne znaczenie słowo *interesse* miało w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej. W szesnastowiecznym języku polskim interes prócz korzyści czy dochodu oznaczał również prawo oraz roszczenie prawne²³.

Znamienne jest, iż *interest*, angielskie tłumaczenie słowa, oznacza m.in. prowizję od udzielonego kredytu i odsetki²⁴, ale także uprawnienie²⁵. Z kolei w języku francuskim *intérêt* rozumiane jest jako sprawa, korzyść, odsetki, a także uprawnienie do wszczęcia procesu²⁶.

¹⁹ M. Zdyb, *Interes prawny jednostki w sferze materialnego prawa administracyjnego. Studium teoretyczno-prawne*, Lublin 1991, s. 11.

²⁰ Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, t. 3 I - Ł, Warszawa 1995, s. 68-69.

²¹ W. Werhanowski, *op. cit.*, s. 6.

²² J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009, s. 512.

²³ *Słownik polszczyzny XVI wieku*, Tom VII Góra-Irzyk, pod red. M. R. Mayenowej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 574.

²⁴ Hasło „Interest (economics)” [w:] *Encyclopædia Britannica*, www.britannica.com.

²⁵ Hasło „Interest” [w:] *Cambridge English Dictionary*, <http://dictionary.cambridge.org>.

²⁶ *Vocabulaire juridique*, pod red. G. Cornu, Paris 1987, s. 429-431.

Obecnie w słownikach języka polskiego interes definiuje się jako pożytek, korzyść, rzecz opłacalną oraz przedsięwzięcie przynoszące korzyść materialną²⁷, w szczególności jako coś co jest postrzegane jako korzystne, opłacalne²⁸ oraz jako sprawę do załatwienia²⁹.

1.3. Interes w prawie

Pojęcie interesu ma kluczowe znaczenie w nauce prawa. W prawie rzymskim *lis* oznaczające proces sądowy niekiedy utożsamiano z przedmiotem sporu oraz z interesem powoda naruszonym przez zachowanie pozwanego. Pojęcie *interesse* obejmowało natomiast wyrównanie szkody poniesionej przez powoda, zaś w prawie publicznym utożsamiano je z dobrem ogółu i interesem państwa³⁰.

R. Longchamps de Bérier stwierdził, iż „stosunki ludzkie uregulowane przez prawo wynikają z ich interesów”. Za interesy natomiast autor uważał „potrzeby skierowane do świata zewnętrznego”³¹ zaznaczając, że interes tym się różni od potrzeby, iż możliwe jest jego zaspokojenie³². R. Longchamps de Bérier podkreśla, iż dla bytu interesu nie jest jednak relewantne, by podmiot zainteresowany „sam go odczuwał i jego zaspokojenia sobie życzył”³³.

F. Liszt postawił natomiast tezę, iż ochrona interesów stanowi właśnie istotę prawa, z kolei R. von Ihering zdefiniował prawo jako „prawnie chronione interesy”³⁴. Autor za istotę prawa podmiotowego uznał nie tyle wolę podmiotu, co realną korzyść wzbogaconą o element

²⁷ Słownik języka polskiego, Tom Pierwszy A-K, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1988, s. 799.

²⁸ Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, Tom 14, pod red. H. Zgólkowej, Poznań 1998, s. 311-312.

²⁹ Inny słownik języka polskiego, Tom 1 A...Ó, pod red. M. Bańki, Warszawa 2000, s. 542-543.

³⁰ W. Rozwadowski, [w:] Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny, pod red. W. Wołodkiewicza, Warszawa 1986, s. 77 i s. 95.

³¹ R. Longchamps de Bérier, Wstęp do nauki prawa cywilnego, Lublin 1922, s. 63.

³² R. Longchamps de Bérier, Studya nad istotą osoby prawniczej, Lwów 1911, s. 97.

³³ Ibidem.

³⁴ T. Rowiński, Interes prawny..., s. 3.

formalny w postaci skargi, służącej do realizacji tego prawa³⁵. W teorii interesu Iheringa nacisk kładziony jest zatem na okoliczność, iż „porządek prawny tworzy prawa podmiotowe nie jako cel sam w sobie, nie na to, by jednostka mogła nimi dowolnie rozporządzać, lecz dla zaspokojenia ludzkich potrzeb i ochrony rozumnych interesów”³⁶.

Z kolei K. Gandor interes definiuje jako „stosunek danej osoby do świata zewnętrznego polegający na tym, że osoba ta, ze względu na cel, do którego zmierza (a jest nim zaspokojenie jej materialnych i duchowych potrzeb), czegoś od świata zewnętrznego potrzebuje, a ta potrzeba może być w zasadzie zaspokojona”³⁷. Przez prawo podmiotowe autor ten zaś rozumie „możliwość zaspokojenia szczególnie doniosłego interesu, nadaną jednostce i zabezpieczoną dla niej przez normę prawną”³⁸. Według C. Znamierowskiego interes to „źródło korzyści rzeczywistych lub możliwych dla zainteresowanego”, normy prawne mają zaś za zadanie regulować i usuwać kolizje interesów³⁹. J. Lang jako interes przyjmuje „relację między jakimś stanem obiektywnym, aktualnym lub przyszłym, a oceną tego stanu z punktu widzenia korzyści, które on przynosi lub może przynieść jakiejś jednostce lub grupie społecznej”⁴⁰. K. Gajda-Roszczyńska podkreśla, iż interes ma wymiar użytkowy w tym znaczeniu, że służy podmiotowi do uzyskania wyniku sprzyjającego realizacji jego praw czy zysku ekonomicznego⁴¹.

S. Gołąb w interesie dostrzega „hipotetyczną korzyść”⁴², a T. Rowiński jako polski odpowiednik słowa „interes” proponuje wyraz „potrzeba”, wskazując, iż interesem jest „subiektywnie odczuwana potrzeba określonego zachowania się - działania lub zaniechania - wywołana chęcią osiągnięcia jakiejś korzyści”⁴³. J. Klimkiewicz w pojęciu interesu dostrzega

³⁵ A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 95.

³⁶ A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947, s. 22.

³⁷ K. Gandor, *Prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektatywy)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 5.

³⁸ *Ibidem*, s. 9.

³⁹ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa. Część pierwsza. Układ prawny i norma prawna*, Poznań 1934, s. 156, 158.

⁴⁰ J. Lang, *Z rozważań nad pojęciem interesu w prawie administracyjnym*, *Acta Universitatis Vratislaviensis - Przegląd Prawa i Administracji* 1997, Nr 38, s. 134.

⁴¹ K. Gajda-Roszczyńska, *Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądowniczej w postępowaniu cywilnym. Część 1 – w poszukiwaniu pojęcia interesu*, *PS* 2020, Nr 3, s. 44-45.

⁴² S. Gołąb, *Interwencja uboczna (ciąg dalszy)*, *Palestra* 1934, Nr 8, s. 465.

⁴³ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 18.

czynnik emocjonalny związany ze stosunkiem podmiotu do stanu rzeczy, który chce utrzymać lub zmienić⁴⁴.

Zdaniem K. Stefki interes w prawie zachodzi, gdy coś dotyczy danego podmiotu⁴⁵. Natomiast A. Kidyba i P. Bryłowski dokonują podziału interesu na ten w aspekcie obiektywnym, a więc dotyczącym „istniejącej rzeczywistości relacji między potrzebą, danymi stosunkami społecznymi i dobrem zdolnym zaspokoić potrzebę” oraz interes w aspekcie subiektywnym tworzonym „przez odbicie powołanej relacji w świadomości podmiotu interesu”⁴⁶. E. Waśkowski wyszczególnia trzy kategorie interesu: materialny (polegający na otrzymaniu korzyści materialnych lub uniknięciu strat), moralny (polegający na ochronie dóbr niematerialnych) oraz jurydyczny (polegający na nabyciu, wzmocnieniu lub zabezpieczeniu prawa albo na zwolnieniu od obowiązków)⁴⁷. A. S. Duda przez interes w języku prawniczym rozumie „potrzebę korzyści w postaci celu (stanu) będącego jakąś wartością”, podkreślając jednak, że interes ten, jako osadzony w sferze odczuć jednostki, ma wymiar subiektywny⁴⁸.

H. Groszyk i A. Korybski zauważają, że sformułowania języka prawnego wykorzystujące słowo „interes” mają postać zwrotów niedookreślonych i wymagają skomplikowanych zabiegów interpretacyjnych w celu odkodowania ich znaczenia⁴⁹.

⁴⁴ J. Klimkowicz, *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972, s. 50-51.

⁴⁵ K. Stefko, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1956, s. 56-57.

⁴⁶ P. Bryłowski, A. Kidyba, *Kategoria interesu w kodeksie spółek handlowych*, PPH 2005, Nr 10, s. 4.

⁴⁷ E. Waśkowski, *O projekcie kodeksu postępowania cywilnego. Część dalsza*, *Palestra* 1930, Nr 10-11, s. 440.

⁴⁸ A. S. Duda, *Interes prawny w polskim prawie administracyjnym*, Warszawa 2008, s. 13.

⁴⁹ H. Groszyk, A. Korybski, *O pojęciu interesu w naukach prawnych (przegląd wybranej problematyki z perspektywy teoretycznoprawnej)*, [w:] *Pojęcie interesu prawnego w naukach prawnych, prawie stanowionym i orzecznictwie sądowym Polski i Ukrainy*, pod red. A. Korybskiego, M. W. Kostyckijego, L. Leszczyńskiego, Lublin 2006, s. 14-15.

1.4. Próba definicji pojęcia interesu prawnego

Jak zatem należy rozumieć pojęcie „interesu prawnego”? Epitet prawny oznacza, iż interes ten musi dotyczyć prawa, być zgodnym z prawem, a w szczególności posiadać swoje źródło w prawie. Językowe znaczenie pojęcia interesu prawnego skłania do jego definiowania jako potrzeby lub korzyści, które są zgodne z prawem lub mają w nim swoje źródło. Określenie to jednak jako ogólnikowe wydaje się być mało przydatne dla dalszych rozważań⁵⁰.

Kategoria interesu prawnego, jak wskazano wcześniej, znana jest wielu dziedzinom prawa, przy czym nie ma zgody w doktrynie, czy treść tego pojęcia winna być rozumiana jednolicie na gruncie całego systemu prawa, czy też jego definiowanie powinno się różnić w zależności od konkretnej gałęzi prawa, czy nawet instytucji, na którą interes prawny ma mieć wpływ. Jak wcześniej wskazano, jest to zwrot niedookreślony i w istocie stanowi klauzulę generalną pozwalającą na różne jej rozumienie w zależności od konkretnej instytucji prawnej oraz stanu faktycznego.

Interes prawny w postępowaniu karnym rozumiany jest jako zasługujący na powszechną aprobatę interes jednostki będący jego prawnie chronionym dobrem. W tym kontekście oceniana jest przesłanka istnienia *gravamenu*, czyli pokrzywdzenia w skarżonej decyzji procesowej, powodującego dla skarżącego potrzebę zmiany lub uchylecia wydanej decyzji⁵¹. Zgodnie z art. 425 § 3 k.p.k. dopuszczalne jest skarżenie jedynie rozstrzygnięć lub ustaleń naruszających prawa lub interesy skarżącego⁵². Co istotne, powyższe rozumienie interesu prawnego zezwala na zaskarżenie nie tylko rozstrzygnięć niekorzystnych co do zasady dla strony, ale również samej podstawy takiego rozstrzygnięcia⁵³. Przez istnienie interesu prawnego w korzystnym rozstrzygnięciu definiuje się również, czy podmiot ten uznany jest za stronę procesową w postępowaniu karnym⁵⁴.

⁵⁰ D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020, s. 10-11.

⁵¹ J. Brylak, *Instytucja gravamen w postępowaniu karnym*, Warszawa 2013, s. 75.

⁵² Ograniczenie to nie dotyczy oskarżyciela publicznego.

⁵³ Np. podstawę umorzenia postępowania karnego z powodów formalnych, np. przedawnienia, podczas gdy podejrzany pragnie uzyskać umorzenie z uwagi na brak znamion czynu zabronionego.

⁵⁴ J. Skorupka, *Formalne pozytywne warunki dopuszczalności procesu [w:] System Prawa Karnego Procesowego pod red. P. Hofmańskiego, Tom IV Dopuszczalność procesu, pod red. M. Jeż-Ludwichowskiej, A. Lacha, Warszawa 2015, s. 236-237.*

W prawie administracyjnym interes prawny oznacza możliwość uzyskania przez podmiot korzyści w postaci władczej czynności organu administracji publicznej lub uzyskania ochrony procesowej lub sądowoprocesowej⁵⁵. Źródło interesu prawnego strony jest w istniejącej normie prawnej, nie może być natomiast samodzielnie przez jednostkę kształtowane. Kategorię interesu prawnego od interesu faktycznego odróżnia okoliczność, iż przy interesie prawnym musi on istnieć obiektywnie⁵⁶.

Na gruncie postępowania administracyjnego art. 28 k.p.a. uzależnia możliwość stania się stroną postępowania lub żądania dokonania czynności od związku tego postępowania z interesem prawnym podmiotu. W literaturze podkreślane jest, iż interes ten musi być obiektywny, a nie jedynie subiektywny i podlega ocenie przez organ administracyjny przed merytorycznym rozstrzygnięciem sprawy. Interes prawny w postępowaniu administracyjnym traktowany jest zatem jako przesłanka dopuszczalności procesu, zaś w konsekwencji jego brak oznacza brak przyniotu strony postępowania skutkujący odmową jego wszczęcia lub umorzeniem⁵⁷.

Z. Hahn⁵⁸ i J. Klimkowicz⁵⁹ uważają, że epitet „prawny” oznacza, iż interes musi mieć podstawę w przepisach prawa. Podobnie według M. Zdyba interesem prawnym są te „interesy faktyczne, które znajdują zabezpieczenie w prawie”⁶⁰. P. O. Ekelöf twierdzi, iż o istnieniu interesu prawnego można mówić w sytuacji, gdy „cieszy się on ochroną prawną w myśl obowiązującego prawa”⁶¹.

O tym, że dany interes jest interesem prawnym nie może decydować subiektywne odczucie podmiotu mającego dany interes, jako że interes ten musi mieć oparcie w prawie. Podobnie według większości autorów publikujących na gruncie prawa administracyjnego interes prawny tym się różni od interesu faktycznego, że stanowi przedmiot czyjegoś zainteresowania, które znajduje oparcie w jakimś przepisie obowiązującego prawa,

⁵⁵ A. S. Duda, *Interes prawny w polskim prawie administracyjnym*, Warszawa 2008, s. 108.

⁵⁶ M. Zdyb, *op. cit.*, s. 31-38.

⁵⁷ Z. Kmiecik, J. Wegner, [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, pod red. M. Wojtunia, Z. Kmiecika, J. Wegner, Warszawa 2023, s. 211-213.

⁵⁸ Z. Hahn, *Interes prawny w skardze o ustalenie*, PPC 1935, Nr 23, s. 706.

⁵⁹ J. Klimkowicz, *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972, s. 50-51.

⁶⁰ M. Zdyb, *op. cit.*, s. 31.

⁶¹ P. O. Ekelöf, *Das rechtliche Interesse als Interventionsgrund*, [w:] *Festschrift Justus Wilhelm Hedemann zum sechzigsten Geburtstag*, pod red. R. Freisler, G. Löning, H. C. Nipperdey, Jena 1938, s. 206, [za:] J. Klimkowicz, *op. cit.*, s. 50-51.

ustanawiającym normę prawa materialnego⁶²; tezę tę na gruncie prawa cywilnego podnosi również J. Korzonek⁶³. Natomiast J. Borkowski rozumie szerzej, twierdząc, iż interes prawny może istnieć nawet wtedy, gdy ma on swoje ugruntowanie w jakimkolwiek przepisie prawa, nie tylko w tym zaliczanym do kategorii przepisów o charakterze materialnym⁶⁴.

Na gruncie nauki postępowania cywilnego H. Trammer wskazuje, iż „przedmiotem, któremu sąd udziela ochrony jest zawsze interes prawny” podkreślając, że przez wykazanie roszczenia w procesie powód wykazuje również istnienie interesu prawnego⁶⁵. Podobnie twierdzi W. Broniewicz, podnosząc nawet, że interes prawny jest jednym z warunków pozwalających na uwzględnienie powództwa przez sąd⁶⁶. Zdaniem autora jednak interes tym różni się od potrzeby, iż potrzeba istnieje obiektywnie, zaś interes jest subiektywnym doznaniem danego podmiotu⁶⁷.

K. Stefko jako interes prawny rozumie sytuację, w której „strona mająca pewne uprawnienie lub pozostająca w pewnym stosunku prawnym, potrzebuje... obrony, którą ma jej dać wyrok”, zaś ta potrzeba obrony wynikać ma „ze względu na konieczność utrzymania czy zrealizowania swych praw wobec pretensji drugiej strony”⁶⁸. S. Włodyka interes prawny traktuje synonimicznie z określeniem potrzeby uzyskania ochrony prawnej⁶⁹. T. Rowiński definiuje interes prawny jako „obiektywną, czyli rzeczywiście istniejącą, a nie tylko hipotetyczną, czyli twierdzoną przez stronę i subiektywną potrzebę ochrony prawnej”⁷⁰.

Orzecznictwo sądów cywilnych interes prawny traktuje jako „potrzebę prawną, wynikającą z sytuacji prawnej, w jakiej się powód znajduje”⁷¹. Uznaje się, że ta potrzeba

⁶² M. Szewczyk, *Interes prawny jako kryterium wyłączenia radnego od udziału w głosowaniu*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2015, Nr 3, s. 230.

⁶³ J. Korzonek, *Przyczynki do polskiego procesu cywilnego*, Kraków 1931, s. 136.

⁶⁴ J. Borkowski, [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, pod red. B. Adamiak, J. Borkowskiego, Warszawa 2000, s. 206.

⁶⁵ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 13.

⁶⁶ W. Broniewicz, *Interes prawny przy powództwie o zasądzenie*, *ZNUŁ. Seria 1. Nauki humanistyczno-społeczne*, 1964, Nr 37, s. 138.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 130-131.

⁶⁸ K. Stefko, *Procedura cywilna wedle stenogramu wykładów uniwersyteckich*, Tom II, Lwów 1928, s. 11.

⁶⁹ S. Włodyka, *Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności zaskarżenia w procesie cywilnym*, *NP* 1963, Nr 9, s. 931.

⁷⁰ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 22.

⁷¹ Uchwała SN z 25.01.1995 r., III CZP 179/94, OSNC 1995, nr 5, poz. 76; Wyrok SN z 19.02.2002 r., IV CKN 769/00, OSNC 2003, nr 1, poz. 13.

prawna musi istnieć obiektywnie⁷², z tym, że decydujący dla uznania istnienia interesu prawnego jest już sam możliwy wpływ rozstrzygnięcia na sytuację prawną podmiotu⁷³. Interes prawny swoje źródła ma nie tylko w obecnych stosunkach prawnych i prawach, ale dotyczyć może również „przyszłych lub prawdopodobnych stosunków prawnych”. Sąd Najwyższy podnosi, iż interes prawny wynika z bezpośredniego zagrożenia lub naruszenia prawa powoda, bądź też zapobiega temu zagrożeniu⁷⁴.

Należy jednak oddzielić kategorię interesu prawnego od kategorii zasadności żądania, którego interes prawny dotyczy. Obiektywność potrzeby uzyskania ochrony prawnej nie może prowadzić do uznania, iż interes prawny istnieje jedynie w wypadkach faktycznego naruszenia lub zagrożenia prawa jednostki. Takie pojmowanie omawianego pojęcia prowadziłyby do zrównania interesu prawnego z kwestią zasadności powództwa lub innych czynności i jako taka traciłaby sens praktyczny. Jednocześnie prowadziłyby to do wykluczenia posiadania interesu prawnego w przypadku wnoszenia każdego obiektywnie bezzasadnego środka prawnego, czy to powództwa czy też środka zaskarżenia od niekorzystanego orzeczenia, ale także wykluczenia uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym, w którym wniosek podlega oddaleniu. Słusznie jednak T. Rowiński podnosi, iż wykluczone jest przyjęcie interesu prawnego w każdym przypadku, w którym strona subiektywnie twierdzi, iż jej prawa są naruszone, albowiem prowadziłyby to w konsekwencji do przyjęcia istnienia interesu prawnego w każdym wypadku⁷⁵.

Nie przesądzając w tym miejscu roli interesu prawnego w powództwie uznają jednak, iż kategoria ta nie powinna być utożsamiana z samą zasadnością powództwa. Moim zdaniem o obiektywnym istnieniu potrzeby uzyskania ochrony prawnej decyduje prawna podstawa tej potrzeby oraz obiektywna konieczność podjęcia tej czynności dla osiągnięcia ochrony prawnej.

Analizując powyższe poglądy dojść trzeba do wniosku, iż z interesem prawnym jako potrzebą ochrony prawnej mamy do czynienia w sytuacjach, w których jest on zarówno osobisty, konkretny i aktualny⁷⁶, przy czym o aktualności interesu prawnego można mówić

⁷² Wyrok SN z 29.03.2012 r., I CSK 325/11, LEX; Wyrok SN z 15.10.2002 r., II CKN 833/00, LEX.

⁷³ Wyrok SN z 22.11.2013 r., II CSK 114/13, LEX.

⁷⁴ Wyrok SN z 25.02.2021 r., III CSKP 64/21, LEX.

⁷⁵ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 184.

⁷⁶ Wyrok NSA z 18.04.2013 r., I OSK 1957/11, LEX.

jedynie w przypadkach, w których powód w inny sposób nie może uzyskać należytej mu ochrony prawnej⁷⁷.

1.5. Interes prawny, a inne kategorie interesów w języku prawnym

Nie zawsze jednak, gdy ustawodawca w przepisach posługuje się pojęciem interesu ma na myśli interes prawny. W samym kodeksie postępowania cywilnego wymieniony został m.in. interes społeczny (art. 7 k.p.c.), interes publiczny i prywatny (art. 9 k.p.c.), interes strony/uczestnika (art. 87 § 1 k.p.c., art. 520 § 2-3 k.p.c.), interes osób uprawnionych (art. 622-623 k.p.c.), interes osób znajdujących się pod opieką (art. 594 k.p.c.), interes pracownika lub ubezpieczonego (art. 469 k.p.c.) czy też interes społeczno-gospodarczy (art. 623 k.p.c.). Każde z powyższych określeń jest pojęciem nieostrym i jako takie zostało użyte przez ustawodawcę nie przez przypadek. Zakresy pojęciowe powyższych kategorii interesów są zmienne i w niektórych przypadkach mogą się one ze sobą pokrywać; możliwe są też sytuacje i przypadki, gdy jeden z powyższych interesów będzie stanowił synonim pojęcia interesu prawnego.

Przyjąć należy, iż używając pojęcia interesu prywatnego (czy też jego zawężonej odmiany, czyli interesu strony lub uczestnika) ustawodawca na myśli nie miał interesu prawnego właściwego podmiotu postępowania, a raczej interes faktyczny takiej osoby. Uznaje się, że interes faktyczny zachodzi, kiedy „dla konkretnego podmiotu coś jest istotne, czegoś on pragnie, na czymś mu zależy”⁷⁸. Ważne w tym miejscu jest subiektywne odczucie podmiotu, któremu przypisuje się ów interes. Dla istnienia interesu faktycznego nie ma więc znaczenia, czy coś znajdujące się w tym interesie oddziałuje na sferę prawną jednostki.

Możliwa jest sytuacja, w której interes faktyczny jest tożsamy z interesem prawnym, a więc że subiektywna potrzeba jednostki miała swoje źródło w prawie. Ponadto może zdarzyć się, iż podmiot będzie miał interes prawny, nie posiadając jednak interesu faktycznego.

⁷⁷ K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądowniczej w postępowaniu cywilnym. Część 1 – w poszukiwaniu pojęcia interesu, 2020, Nr 3, s. 41.

⁷⁸ A. Wilczyńska, Interes prawny i jego granice w postępowaniu cywilnym, *Palestra* 2010, Nr 9-10, s. 33.

Dotyczy to przypadków, gdy jednostka wyposażona jest w wynikające z przepisów prawa uprawnienie do żądania udzielenia jej ochrony prawnej, a jednak faktycznie nie będzie zainteresowana ich realizacją lub zachowaniem. Wreszcie może wystąpić interes faktyczny bez jednoczesnego istnienia interesu prawnego. Jest tak w sytuacjach, gdy potrzeba podmiotu prawa nie ma ugruntowania w jej sferze prawnej. W przypadkach, w których interes faktyczny nie ma swojego oparcia w przepisach prawa należy uznać, iż ustawodawca uznał „ pewne kategorie korzyści za niewymagające lub niezasługujące na ochronę prawną”⁷⁹.

Pojęcie interesu społecznego tożsame jest z terminem interesu publicznego, przez jego ochronę rozumie się ochronę dobra wspólnego. Zgodnie zaś z treścią art. 7 k.p.c. ochrona takiej kategorii interesu jest, obok ochrony praworządności i praw obywateli, jedną z alternatywnych przesłanek wszczęcia lub wzięcia udziału w postępowaniu przez prokuratora. Stosownie zaś do treści § 353 ust. 2 Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁸⁰ spełnienie przesłanek określonych w art. 7 k.p.c. ocenia samodzielnie prokurator, zaś trafność tej decyzji, jak i decyzji o zaniechaniu swojej aktywności na gruncie procesu cywilnego, nie podlegają ocenie sądu⁸¹.

Ustawodawca nie definiuje pojęcia interesu społecznego, jednak w przepisach regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury wymienione zostały postępowania, w których wskazany jest udział prokuratora (§ 360 i § 364-365), z zastrzeżeniem, iż udział prokuratora co do zasady nie może naruszać zasady swobody kształtowania stosunku cywilnoprawnego (§ 353 ust. 1 Regulaminu). Z kolei udział prokuratora w postępowaniu przed sądem, w którym strony mają zapewnioną pomoc prawną, mogą uzasadniać jedynie wyjątkowe okoliczności sprawy (§ 353 ust. 2 Regulaminu). Reasumując, do spełnienia przesłanki ochrony interesu społecznego uzasadniającej podjęcie przez prokuratora czynności w postępowaniu cywilnym dochodzi w przypadkach, gdy zaspokojenie

⁷⁹ M. Peljan, Ochrona interesu indywidualnego w postępowaniu administracyjnym dotyczącym lokalizacji i budowy dróg publicznych - na podstawie przepisów tzw. specustawy drogowej (Rozprawa doktorska), Poznań 2014, s. 41.

⁸⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 roku Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1115.

⁸¹ M. Jędrzejewska, P. Grzegorzczak, Komentarz do art. 7, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, LEX.

interesu indywidualnego, przy jednoczesnej bierności danej jednostki, będzie leżało w interesie państwa i wymagało interwencji prokuratury⁸².

Uprawnienia prokuratora w postępowaniu cywilnym wykonywać mogą również organy powołane do ochrony interesów niektórych osób, tzw. rzecznicy interesu społecznego. Należą do nich: Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 14 ust. 4 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich⁸³), Rzecznik Praw Dziecka (art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka⁸⁴), Rzecznik Praw Pacjenta (art. 55 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta⁸⁵) oraz Rzecznik Finansowy (art. 26 ustawy o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym⁸⁶). Ponadto wytaczać powództwa w celu ochrony interesów indywidualnych osób prywatnych oraz za ich zgodą wstępować do postępowań mogą inspektor pracy (art. 63¹ k.p.c.) oraz powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów (art. 63³ k.p.c.). Dodatkowo, stosownie do treści art. 61 k.p.c. i art. 8 k.p.c., organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych mogą, za zgodą osoby fizycznej, wytaczać powództwa i przystępować do strony, w celu obrony jej interesów, w sprawach enumeratywnie wymienionych w kodeksie.

1.6. Interes prawny w obcych procedurach cywilnych

Interes prawny występuje nie tylko w polskiej procedurze cywilnej. Śladów tego interesu można doszukiwać się m.in. w ustawodawstwach państw zaborczych, które obowiązywały w poszczególnych dzielnicach Polski do uchwalenia d.k.p.c.

Tematyka interesu prawnego jest szczególnie żywa w ustawodawstwach państw germańskich. Interes prawny występuje m.in. w niemieckiej ustawie postępowania cywilnego.

⁸² S. Włodyka, Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1957, s. 40-44; K. Stefko, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1956, s. 56-62.

⁸³ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1058.

⁸⁴ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 292.

⁸⁵ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 roku o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, Dz.U. z 2023 r. poz. 1545.

⁸⁶ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 roku o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1809.

ZPO⁸⁷ wymienia interes prawny przy okazji interwencji ubocznej oraz powództwa o ustalenia i powództw o świadczenia przyszłe. Zgodnie z treścią § 66 ZPO przyłączyć się do sprawy celem popierania strony może osoba „prawnie zainteresowana” wygranym procesem przez jedną ze stron. Stosownie do treści przepisu § 256 ZPO dochodzić ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, przyznania autentyczności lub wadliwości dokumentu może powód „prawnie zainteresowany” w tym, aby okoliczności te zostały rozstrzygnięte przez orzeczenie sądowe. Z kolei § 259 ZPO pozwala wytoczyć powództwo o przyszłe świadczenie, o ile okoliczności uzasadniają obawę braku spełnienia świadczenia przez dłużnika.

Początkowo w nauce oraz judykaturze niemieckiej brak było zgody co do charakteru interesu prawnego w powództwie o ustalenie. Wedle niektórych wypowiedzi judykatury, a także wedle stanowiska niektórych przedstawicieli nauki niemieckiej interes prawny w powództwie o ustalenie stanowić miał przesłankę ochrony prawnej (*Rechtsschutzvoraussetzung*), zaś jego brak skutkowało oddaleniem powództwa z powodu bezzasadności (*Sachabweisung*). Ostatecznie jednak przeważało stanowisko zwolenników ujmowania interesu prawnego w powództwie o ustalenie jako przesłanki procesowej, którego brak prowadzi do odrzucenia powództwa⁸⁸.

Choć ZPO wymienia interes prawny jedynie jako przesłankę w przypadku powództwa o ustalenie oraz powództwa o świadczenia przyszłe, to jednak w nauce niemieckiej dominuje pogląd, iż potrzeba uzyskania ochrony prawnej (*Rechtsschutzbedürfnis*), czy też interes w uzyskaniu tej ochrony (*Rechtsschutzinteresse*) stanowi ogólną przesłankę procesową, której spełnienie warunkuje dopuszczalność merytorycznego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia sprawy (*Sachurteilsvoraussetzung*)⁸⁹. Wskazuje się, że interes prawny jest wymogiem procesowym, który „nie wchodzi w zakres przedmiotu sprawy”, którego brak powoduje niedopuszczalność powództwa⁹⁰.

⁸⁷ *Zivilprozessordnung 30 Januar 1877, RGBI. S. 83.*

⁸⁸ K. Weitz, Charakter interesu prawnego w powództwie o ustalenie, [w:] *Sina ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana sędziemu Jackowi Gudowskiemu, pod red. T. Erecińskiego, P. Grzegorzycy, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 659-660; A. Reus, *Judicial Discretion: A Comparative View of the Doctrine of Forum. Non Conveniens in the United States, the United Kingdom, and Germany*, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 1994, Nr 16, s. 498-499.

⁸⁹ K. Gajda-Roszczyńska, *Abuse of procedural rights in Polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest*, *Access to Justice in Eastern Europe 2019*, Nr 2, s. 57.

⁹⁰ O. Jauernig, *Zivilprozessrecht: ein Studienbuch, München* 2003, s. 143-144.

W przypadku powództwa o ustalenie i świadczenie przyszłe powód zobligowany jest do wykazania posiadania przez siebie interesu prawnego, zaś w przeciwnym wypadku powództwo takie podlegać będzie odrzuceniu jako niedopuszczalne⁹¹. Z kolei w przypadkach, w których ustawa procesowa milczy na temat interesu prawnego, czynione jest założenie posiadania go przez powoda; przykładowo przy powództwach o zasądzenie innych roszczeń niż przyszłych uznaje się za wystarczające twierdzenie powoda o braku zaspokojeniu roszczenia przez pozwanego. Jednak w przypadku, gdy w toku postępowania wykazane zostaną czynniki obalające podane wyżej założenie, powództwo podlega odrzuceniu. Dotyczy to sytuacji wykorzystywania procesu z pobudek sprzecznych z jego celami lub dysponowania przez stronę innym tytułem egzekucyjnym⁹², chyba że istnieją przyczyny uzasadniające potrzebę uzyskania wyroku dotyczącego świadczenia objętego takim tytułem⁹³.

Co istotne, kwestia braku interesu prawnego w powództwie odróżniana jest od przypadków jego bezzasadności. A. Gołąb zwraca uwagę również, iż niektórzy przedstawiciele niemieckiej doktryny wskazują na warunkowość tej przesłanki procesowej, z uwagi na możliwość oddalenia powództwa z powodu braku merytorycznej przesłanki, podczas gdy interes prawny powoda w wytoczonym powództwie jest wątpliwy⁹⁴.

Podobnie w niemieckiej procedurze cywilnej interes prawny uznawany jest za przesłankę zaskarżenia. Występuje on w zasadzie w wypadkach pokrzywdzenia skarżącego (*Beschwer*) kwestionowanym rozstrzygnięciem, choć ZPO w swoich przepisach nie uzależnia możliwości zaskarżenia orzeczenia od pokrzywdzenia wydanym orzeczeniem, czy też od posiadania interesu prawnego w zaskarżeniu. Inaczej sprawa wygląda w aktach regulujących postępowanie nieprocesowe. Zarówno w nieobowiązującym już § 20 ust. 1 ustawy z 1898 r.⁹⁵ jak i aktualnym w § 59 ust. 1 ustawy z 2008 r.⁹⁶ możliwość zaskarżenia uzależniana była od naruszenia prawa skarżącego przez rozstrzygnięcie sądu. Niemniej jednak zarówno nauka jak i praktyka niemiecka stoją zgodnie na stanowisku, iż pokrzywdzenie wydanym orzeczeniem stanowi przesłankę dopuszczalności zaskarżenia orzeczenia również w postępowaniu

⁹¹ O. Jauernig, *Zivilprozessrecht: ein Studienbuch, München* 2003, s. 144-145.

⁹² A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 240-244.

⁹³ O. Jauernig, *Zivilprozessrecht: ein Studienbuch, München* 2003, s. 144-145.

⁹⁴ A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 252-256.

⁹⁵ *Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, RGBl. S. 369, 771.*

⁹⁶ *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, BGBl. I S. 2328, 2350.*

procesowym, zaś środek zaskarżenia wniesiony w przypadku nieposiadania w tym interesu prawnego podlegają odrzuceniu⁹⁷.

Również w austriackiej procedurze cywilnej brak jest przepisu wymieniającego interes prawny jako ogólną przesłankę procesową. Interes prawny został wymieniony przy interwencji ubocznej (§ 17 ust. 1 aZPO)⁹⁸, wniosku o zabezpieczenie dowodu (§ 384 ust. 2 aZPO) oraz wniosku o ustalenie istnienia bądź nieistnienia wyroku sądu polubownego (§ 612 aZPO). Oprócz powyższych przypadków interes prawny został wymieniony również jako przesłanka powództwa o ustalenie w § 228 aZPO⁹⁹. Interes prawny może wyrażać się tym, aby to ustalenie w przedmiocie istnienia stosunku prawnego lub prawa zostało poczynione na mocy wyroku sądowego „zaraz”, a więc istotne dla istnienia interesu prawnego było, aby ta potrzeba ustalenia istniała w bliskim czasie¹⁰⁰.

Większość przedstawicieli doktryny austriackiej uznaje interes prawny w przypadku tego powództwa za przesłankę procesową, której brak skutkuje odrzuceniem pozwu, podczas gdy judykatura stoi na stanowisku zaliczającym interes prawny w powództwie o ustalenie do przesłanek merytorycznych, których brak powoduje wydanie wyroku oddalającego powództwo¹⁰¹.

W nauce nie ma jednak zgody co do konsekwencji braku interesu prawnego w przypadku pozostałych powództw. Niektórzy autorzy oraz judykatura uznają, iż stanowi on jedynie szczególną przesłankę podlegającą badaniu jedynie w przypadkach wskazanych w ustawie. Dostrzegalne jest również stanowisko tożsame z poglądami wyrażanymi w Niemczech

⁹⁷ P. Ryłski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, aggrievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 598-604.

⁹⁸ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1895 roku o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych razem z Ustawą zaprowadzającą z dnia 1 sierpnia 1895 roku, na polski język przełożył i dodatkowymi objaśnieniami opatrzył A. Bälstis [w:] *Wydawnictwo ustaw austriackich w polskim przekładzie. Tom II Procedura cywilna*, Lwów 1895, s. 44-45.

⁹⁹ *Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung – ZPO)*, § 228.

¹⁰⁰ § 228 Procedury Cywilnej, Ustawa z dnia 1 sierpnia 1895 roku o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych, [w:] *Procedura cywilna i norma jurysdykcyjna z ustawami wprowadzającymi, nowelami i postępowaniem upominawczym*, zebrał A. Lindert, Lwów 1924, s. 61, 122.

¹⁰¹ K. Weitz, *Charakter interes prawnego w powództwie o ustalenie*, [w:] *Sine ire et studio. Księga jubileuszowa dedykowana sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, pod red. T. Erecińskiego, P. Grzegorzycy, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 661-662.

o istnieniu założenia posiadania interesu prawnego przez powoda wytaczającego powództwa inne aniżeli o ustalenie, a powód jest zwolniony z ciężaru jego wykazania. Powyższe jednak ulega zmianie w przypadku powzięcia przez sąd wątpliwości co do posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie aktualizując obowiązek jego wykazania przez powoda. Większość jednak autorów uznaje interes prawny w powództwach innych, aniżeli o ustalenie jako przesłankę zasadności powództwa, której brak skutkuje oddaleniem powództwa¹⁰².

Choć aZPO, podobnie jak ZPO, milczy na temat roli interesu prawnego w zaskarżeniu, w zasadzie jednolicie w nauce i judykaturze austriackiej przyjmuje się, iż interes prawny w zaskarżeniu stanowi przesłankę jego dopuszczalności i istnieje w wypadku rzeczywistego pokrzywdzenia skarżącego wydanym orzeczeniem. Dominujące stanowisko ogranicza pokrzywdzenie do treści sentencji rozstrzygnięcia¹⁰³.

W czasie obowiązywania procedur kantonalnych w Szwajcarii interes prawny stanowił przesłankę powództwa o ustalenie wymienioną m.in. w art. 174 procedury berneńskiej oraz w § 92 procedury zurychskiej¹⁰⁴, jak również w art. 2 procedury genewskiej z 1987 roku¹⁰⁵. Podobnie zarówno w procedurach kantonalnych jak i prawie związkowym uznawano pokrzywdzenie orzeczeniem jako warunek zaskarżenia, choć z reguły nie był on wymieniony w przepisach¹⁰⁶.

W obecnej jednolitej procedurze cywilnej szwajcarskiej w art. 59 szZPO¹⁰⁷ wśród przykładowego wskazania przesłanek procesowych wymieniono m.in. „godny ochrony interes” (*schutzwürdiges Interesse*) strony w wytoczeniu powództwa. Interes ten nie ogranicza się jednak do interesu o charakterze prawnym, ale może także dotyczyć interesu faktycznego. Za godny ochrony interes w doktrynie szwajcarskiej uznaje się sytuacje, w których powództwo

¹⁰² A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 252-256.

¹⁰³ P. Rylski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, aggrievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 604-609.

¹⁰⁴ F. K. Fierich, *Postępowanie przed sądami okręgowymi* [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, przedruk wyczerpanych druków z 1921 i 1923 r.*, Warszawa 1928, t. 1, s. 210-211.

¹⁰⁵ P. Rylski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, aggrievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 609.

¹⁰⁶ P. Rylski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, aggrievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Bleszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 609-610

¹⁰⁷ *Schweizerische Zivilprozessordnung vom 19. Dezember 2008, AS 2010 1739.*

wytaczane jest w interesie powoda w celu polepszenia jego sytuacji. W założeniu szwajcarskiego prawodawcy uzyskanie sądowej ochrony praw nie stanowi celu samego w sobie. Uznano, iż sąd może rozpoznać sprawę jedynie w wypadku, w którym uwzględnienie powództwa może potencjalnie wywrzeć pozytywny wpływ na sferę prawną powoda, na co jednak nie ma wpływu zasadność żądania. Zdaniem jednak przedstawicieli nauki szwajcarskiej interes prawny zasadnicze znaczenia ma w przypadku powództw o ustalenie, podczas gdy jest niejako w samym założeniu wpisany w powództwa o świadczenie oraz o ukształtowanie¹⁰⁸. W braku interesu prawnego sąd zakończy postępowanie rozstrzygnięciem o charakterze procesowym odrzucającym pozew w razie odpadnięcia interesu prawnego przed wniesieniem pozwu lub umarzającym postępowanie, gdy brak ten powstał już po wytoczeniu powództwa¹⁰⁹.

Podobnie jak na gruncie procedur kantonalnych na podstawie zunifikowanej procedury cywilnej szwajcarskiej również uznaje się interes prawny w postaci pokrzywdzenia skarżonym orzeczeniem za warunek dopuszczalności zaskarżenia wynikający z traktowania interesu prawnego jako przesłanki procesowej¹¹⁰.

Dużą wagę interesowi prawnemu przyznaje się we frankofońskich systemach prawnych, zarówno we francuskiej¹¹¹ jak i w quebekańskiej¹¹² procedurze cywilnej. Art. 85 procedury obowiązującej w Quebecu stanowi, iż w celu wniesienia sprawy do sądu powód powinien mieć „odpowiedni interes”, zaś zgodnie z art. 167 ustawy w przypadku jego braku sprawa może zostać odrzucona. Stosownie do treści obowiązującego we Francji art. 31 CPC interes „słuszny” (*l'intérêt légitime*)¹¹³ lub „wystarczający” interes jest jedną z przesłanek dopuszczalności prawa do powództwa. Brak interesu w powództwie należy do okoliczności uniemożliwiających merytoryczne rozpoznanie sprawy (*fins de non-recovoir*) zgodnie z art. 122 CPC¹¹⁴ i jest badany z urzędu (art. 125 CPC). W prawie francuskim obowiązują zasady:

¹⁰⁸ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 244-248.

¹⁰⁹ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 200-209 i s. 244-248.

¹¹⁰ P. Rylski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, aggrievance* [w:] Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 609-610.

¹¹¹ *Code de procédure civile de 5 décembre 1975* (Francja), *Legifrance* oraz T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 24.

¹¹² *Code de civil procédure de 23 octobre 2014 (RLRQ, chap. C-25.01) LegisQuebec*.

¹¹³ E. Pieńkos, J. Pieńkos, *Słownik terminologii prawinowej i ekonomicznej francusko-polski*, Warszawa 1981, s. 600-601.

¹¹⁴ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 240.

"*l'intérêt est la mesure des actions*" (interes jest miarą działań) oraz "*pas d'intérêt, pas d'action*" (bez interesu, nie ma powództwa), oznaczająca niedopuszczalność czynności procesowej w przypadku nieposiadania interesu w jej dokonaniu¹¹⁵.

Pojęcie interesu jako warunku dopuszczalności powództwa budzi jednak wątpliwości w nauce francuskiej. Istnieje trudność w precyzyjnym zdefiniowaniu tego pojęcia i wyznaczeniu jasnej granicy między interesem a legitymacją. Może mieć ono zabarwienie legitymacyjne, co utrudnia oddzielenie sfery zasadności od sfery dopuszczalności powództwa. W prawie francuskim przyjmuje się, że interes prawny w dokonaniu danej czynności istnieje, gdy czynność ta może potencjalnie doprowadzić do korzystnej zmiany sytuacji prawnej podmiotu jej dokonującego¹¹⁶. We francuskiej procedurze cywilnej „słuszny” interes pełni również rolę przesłanki dopuszczalności zaskarżenia orzeczenia¹¹⁷.

Podobnie zgodnie z art. 22 ust. 1 hiszpańskiego kodeksu postępowania cywilnego¹¹⁸ sąd umarza postępowanie bez rozstrzygnięcia w przedmiocie żądania pozwu w przypadku zmiany okoliczności powodujących odpadnięcie „uzasadnionego interesu” w powództwie, zarówno w przypadku załatwienia przez strony sprawy pozasądowo, jak również z innych przyczyn. Jednakże, jeśli którakolwiek ze stron zaprzecza załatwieniu sprawy sąd przeprowadza rozprawę ograniczoną jedynie do kwestii ustalenia, czy sprawa została pozasądowo rozwiązana (art. 22 ust. 2 LEC, art. 413 ust. 2 LEC)¹¹⁹. Natomiast jeśli powód nie posiada „uzasadnionego” interesu w wytoczeniu powództwa w momencie wszczęcia postępowania sąd pozew odrzuci (art. 258 LEC).

Podobne znaczenie przyznane jest interesowi we włoskiej procedurze cywilnej, w której stanowi on o możliwości wniesienia powództwa (art. 100 włCPC¹²⁰), bez którego powództwo zostanie odrzucone¹²¹. Z kolei w brazylijskiej procedurze cywilnej wprost wskazano, iż dla

¹¹⁵ P. Ryłski, Opozycja osoby trzeciej (*terce opposition*) - nadzwyczajny środek zaskarżenia francuskiej procedury cywilnej, PS 2006, Nr 5, s. 140.

¹¹⁶ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 240-244.

¹¹⁷ D. Mróz-Szarmach, Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym, Warszawa 2020, s. 73; Postanowienie SN z 21.03.2007 r., I CSK 434/06, OSNC 2008, nr 3, poz. 37.

¹¹⁸ *Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil, BOE núm. 7, de 08/01/2000.*

¹¹⁹ A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 332-335.

¹²⁰ *Codice di procedura civile (Regio Decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 in G.U. 28 ottobre 1940).*

¹²¹ K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądowniczej w postępowaniu cywilnym. Część 1 – w poszukiwaniu pojęcia interesu, PS 2020, Nr

wniesienia powództwa każdego rodzaju do sądu konieczne jest posiadanie przez powoda interesu prawnego (art. 14 brazylijskiego kodeksu postępowania cywilnego). W przypadku, gdy powód interesu prawnego nie posiada powództwo zostanie odrzucone (art. 322 brazylijskiego kodeksu postępowania cywilnego)¹²².

Interes prawny występuje również w innych systemach prawnych. Przykładowo art. 25 ust. 2 islandzkiego kodeksu postępowania cywilnego¹²³ wskazuje, że rozstrzygnięcie w przedmiocie istnienia lub treści prawa bądź stosunku prawnego może zapaść, o ile powód posiada „prawnie chroniony interes” w żądanym ustaleniu. Uprawnienie do żądania wydania wyroku ustalającego jest jednak niezależne od możliwości uzyskania przez powoda wyroku zasądzającego świadczenie, którego dotyczyć ma wyrok ustalający¹²⁴. Jednocześnie art. 26 ust. 1 islandzkiego k.p.c. stanowi, iż powództwa w sprawach o świadczenia przyszłe, o ile ich przyszły charakter wynika już z samych twierdzeń pozwu lub może być udowodniony, podlegają odrzuceniu. Jednak w przypadkach, gdy żądanie pozwu obejmuje świadczenie mogące być wykonane w drodze egzekucji, wniesienie pozwu o świadczenie przyszłe powinno skutkować wydaniem wyroku oddalającego powództwo *pro tempore*. Podobnie § 54 norweskiej procedury cywilnej¹²⁵ uzależnia możliwość wytoczenia powództwa o ustalenie istnienia prawa lub stosunku prawnego od posiadania interesu prawnego. Również § 53 norweskiej ustawy ogranicza dopuszczalność żądania wydania wyroku zasądzającego świadczenie przed terminem wymagalności tego świadczenia m.in. do przypadku, w którym zachodzi szczególna obawa, że pozwany uchyli się od wykonania swego obowiązku w terminie. O ile termin wymagalności nie upłynął do wydania wyroku w wyroku wskazywany warunek lub termin wykonania takiego świadczenia. Podobnie w chorwackiej procedurze cywilnej¹²⁶ interes prawny wymieniony jest jako przesłanka powództwa o ustalenie (art. 187), a także stanowi o dopuszczalności wniesienia środka zaskarżenia¹²⁷. Jednocześnie interes prawny jest

3, s. 30; T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 32; M. Marinelli, *La Clausola Generale Dell'art. 100 C.P.C. Origini, Metamorfosi E Nuovi Ruoli*, Trento 2005, s. 1-21.

¹²² *Lei N.º 13.105, De 16 de março de 2015. (Código de Processo Civil)*.

¹²³ *Code of Civil Procedure 31 December 1991 (Civilprocesloven), No. 91/1991*.

¹²⁴ S. T. Magnússon, *Access to Courts for Civil Proceedings In Iceland, Scandinavian Studies In Law 2007*, Nr 51, s. 371-372.

¹²⁵ *Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven), Se dl. §§ 34-37 og 40, lov 8 jan 1993 nr. 21*.

¹²⁶ *Zakon o parničnom postupku*, NN 80/2022.

¹²⁷ A. Uzelac, *Features and shortcomings of appellate review in civil and administrative cases in Croatia*, [w:] *Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of*

przesłanką dopuszczalności wniesienia powództwa o niewymagalne świadczenie (art. 186c), bez spełnienia której pozew zostanie odrzucony.

Interes prawny w postaci pokrzywdzenia rozstrzygnięciem stanowi również wyraźnie wskazaną przesłankę zaskarżenia orzeczenia w prawie greckim, choć interes prawny w zaskarżeniu może występować również w przypadku wygrania sprawy, gdy niekorzystnie oceniono pewne kwestie w uzasadnieniu rozstrzygnięcia¹²⁸.

Rada Europejskiego Instytutu Prawa (*European Law Institute – ELI Council*) oraz Rada Zarządzająca Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego (*Institut international pour l'unification du droit privé – UNIDROIT Governing Council*) przyjęły w 2020 r. projekt Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego (*ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure*)¹²⁹. W art. 132 Modelowych Reguł¹³⁰ interes prawny (*legitimate interest*) został wskazany jako warunek uzyskania wyroku o charakterze deklaratoryjnym. Z kolei następny przepis uzależnia możliwość wydania orzeczenia merytorycznego co do istoty sprawy (*judgment on the merits*) jedynie w przypadkach, gdy powód wykaże posiadanie interesu prawnego we wszczęciu postępowania. Rozwiązanie to ma wykluczyć merytoryczne rozpoznawanie pozwów niepoważnych, złośliwych lub stanowiących nadużycie. Brak tak rozumianego interesu powodować ma wydanie ostatecznego negatywnego rozstrzygnięcia jedynie w oparciu o nieposiadanie interesu prawnego na podstawie art. 65 ust. 2 lit. a Modelowych Reguł¹³¹.

Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters, pod red. A. Uzelac C.H. van Rhee, Cambridge – Antwerp – Portland 2014, s. 240.

¹²⁸ Powyższe wynika z objęcia prawomocnością formalną w prawie greckim również rozstrzygnięć co do kwestii wstępnych, zob. P. Ryłski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, grievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 612.

¹²⁹ Na temat historii i znaczenia Modelowych Reguł: A. Olaś, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, PS 2021, Nr 9, s. 7-41.

¹³⁰ Dostęp: <https://www.unidroit.org/instruments/civil-procedure/eli-unidroit-rules/>.

¹³¹ Wskazany wyżej akt wraz z objaśnieniami, s.168-171 i s. 265-268; dostęp: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/English-integral.pdf>.

1.7. Interes prawny w instytucjach kodeksu postępowania cywilnego

Przed uchwaleniem d.k.p.c. w poszczególnych regionach Polski obowiązywały procedury uchwalane przez państwa zaborcze. Na terenie dawnego zaboru pruskiego był to wspomniany wcześniej niemiecki ZPO, zaś na terenie Galicji również omówiony austriacki aZPO. Poza wskazanymi kodeksami państw kultury germańskiej na terenie polskiego Spisza i Orawy obowiązywał węgierski kodeks postępowania cywilnego z 1930 roku¹³², zaś na terenie zaboru rosyjskiego rosyjska ustawa postępowania sądowego cywilnego z roku 1864 roku.

Ten ostatni akt prawny przewidywał w art. 664 możliwość wystąpienia z interwencją uboczną przez osobę trzecią, która jest „interesowana” w rozstrzygnięciu sprawy na korzyść jednej ze stron¹³³. Odmienne od innych omawianych aktów prawnych pierwotnie kodeks rosyjski obowiązujący na terenie Polski nie regulował jednak w ogóle powództwa o ustalenie¹³⁴. Stan ten zmieniło dopiero uchwalenie w 1917 r. art. 7 przepisów przechodnich do ustawy postępowania sądowego cywilnego¹³⁵. Nowelizacja ta wprowadzając powództwo o ustalenie uzależniała możliwość uzyskania wyroku ustalającego od posiadania w tym przez powoda interesu prawnego¹³⁶.

¹³² K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 658.

¹³³ Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z roku 1864 roku (wedle wydania urzędowego z roku 1914) ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami do dnia 1 stycznia 1918 roku, wydanymi w Królestwie Polskim, spolszczyli i opracowali J. Fidler i S. Goldsztajn przy udziale S. Cara, Warszawa 1918, s. 193.

¹³⁴ J. Bekerman, Powództwo o ustalenie stosunku prawnego, *Gazeta Sądowa Warszawska* 1923, Nr 47, s. 428 i n.; K. Dynowski, Skarga o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, *Gazeta Sądowa Warszawska* 1925, Nr 12, s. 181; s F.K. Fierich, Postępowanie przed sądami okręgowymi [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, przedruk wyczerpanych druków z 1921 i 1923 r.*, Warszawa 1928, t. 1, s. 210-211.

¹³⁵ *Dziennik Urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego* Nr 1 poz. 5.

¹³⁶ Ustawa Postępowania Sądowego Cywilnego z roku 1864 roku (wedle wydania urzędowego z roku 1914) ze wszystkimi zmianami i uzupełnieniami do dnia 1 stycznia 1918 roku, wydanymi w Królestwie Polskim, spolszczyli i opracowali J. Fidler i S. Goldsztajn przy udziale S. Cara, Warszawa 1918, s. 2.

Interes prawny występował również w uchwalonym w 1930 roku d.k.p.c.¹³⁷. Artykuł 3 d.k.p.c. uprawniał do poszukiwania ochrony sądowej w celu zapobiegania naruszeniu swego prawa, o ile powód posiadał interes prawny w ustaleniu stosunku prawnego lub w ustaleniu prawa. Ponadto, stosownie do art. 67 d.k.p.c. interwenient uboczny mógł przystąpić do strony, jeśli miał interes prawny w tym, aby sprawa tocząca się między innymi osobami została rozstrzygnięta na korzyść jednej z nich”. Co więcej, zgodnie z art. 2 § 1 kodeksu postępowania niespornego¹³⁸ sąd wszczynał postępowanie niesporne na wniosek osoby zainteresowanej, którą stosownie do treści art. 13 § 1 tejże ustawy, był „każdy, czyich praw dotyka wynik postępowania”. Artykuł 52 dekretu o postępowaniu spadkowym¹³⁹ przewidywał, iż sąd wyda postanowienie w przedmiocie nakazania złożenia testamentu sądowi na wniosek osoby, która uprawdopodobni swój interes prawny w ujawnieniu treści testamentu. Kodeks zobowiązań¹⁴⁰ w art. 133² w brzmieniu nadanym dekretem z dnia 12 listopada 1946 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego¹⁴¹, pozwalał każdemu, kto miał w tym interes prawny, żądać od posiadacza dokumentu umożliwienia jego zbadania.

W obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r. interes prawny *expressis verbis* wymieniony jest przy powództwie o ustalenie w art. 189 k.p.c. Z uwagi jednak na strukturę pracy kwestia ta będzie przedmiotem rozważań w dalszej jej części. Poza powyższym ustawa wspomina o interesie prawnym jako przesłance potrzebnej do wstąpienia interwenienta ubocznego do postępowania (art. 76 i nast. k.p.c.), udzielenia zabezpieczenia środka dowodowego (art. 479⁹⁸ k.p.c.), wystąpienia z wnioskiem o odwołanie zarządcy sukcesyjnego z powodu rażącego naruszenia jego obowiązków (art. 665³ § 1 k.p.c.), udzielenia zabezpieczenia (art. 730¹ i nast. k.p.c.), a także do wystąpienia z wnioskiem o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu (art. 1148 k.p.c.). Nie mniej jednak interesu prawnego można się dopatrzeć również w innych sformułowaniach używanych w kodeksie postępowania cywilnego.

¹³⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 roku Kodeks Postępowania Cywilnego, Dz.U. z 1930 r., nr 83 poz. 651 ze zm.

¹³⁸ Dekret z dnia 18 lipca 1945 roku Kodeks postępowania niespornego, Dz. U. z 1945 r. nr 27 poz. 169.

¹³⁹ Dekret z dnia 8 listopada 1946 roku Prawo spadkowe, Dz. U. z 1946 r., nr 60 poz. 328.

¹⁴⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku Kodeks zobowiązań, Dz. U. z 1933 r. nr 82 poz. 598 wraz ze zmianami.

¹⁴¹ Dekret z dnia 12 listopada 1946 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego, Dz.U. z 1946 r. nr 67 poz. 369.

Dodatkowo art. 510 k.p.c. stanowi, iż uczestnikiem postępowania nieprocesowego, czy też zainteresowanym w sprawie, zatem ewentualnym uczestnikiem postępowania, może być każdy z których praw dotyczy wynik sprawy¹⁴², a więc jedynie osoba mająca interes prawny. Ł. Błaszczak i E. Marszałkowska-Krześ podkreślają, że zainteresowany „oznacza tyle, co mający interes prawny”¹⁴³. Podobne znaczenie ma „zainteresowany” na gruncie postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, gdzie podmiot ten jest *ex lege* stroną postępowania (art. 477¹¹ § 1 k.p.c.).

Interesu prawnego można dopatrywać się również w sformułowaniu art. 310 k.p.c. stanowiącym, iż można zabezpieczyć dowód, gdy „zachodzi obawa, że jego przeprowadzenie stanie się niewykonalne lub zbyt utrudnione, albo gdy z innych przyczyn zachodzi potrzeba stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy”. Co prawda, przepis ten w swojej treści nie odnosi się ani do żadnej z kodeksowych kategorii interesów, ani do zainteresowanego, to jednak jego treść wskazuje, iż przesłanką uwzględnienia wniosku o zabezpieczenie dowodu jest posiadanie interesu prawnego w udzieleniu takiego zabezpieczenia¹⁴⁴.

Interes prawny jest także przesłanką instytucji postępowania dowodowego specyficznych dla postępowania w przedmiocie prawa własności intelektualnej. Art. 479⁹⁵ k.p.c. stanowi, iż orzekając w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego¹⁴⁵, wyjawienia lub wydania środka dowodowego, wezwania do udzielenia informacji sąd uwzględni interesy stron w takiej mierze, aby uprawnionemu zapewnić należytą ochronę prawną, a obowiązanego lub pozwanego nie obciążać ponad potrzebę, mając na uwadze obciążenia obowiązanego lub pozwanego, jakie wynikałyby z zastosowanych środków, oraz ochronę tajemnicy przedsiębiorstwa. Jednocześnie art. 479¹⁰⁷ pkt 2 k.p.c. wskazuje, iż przesłanką wniosku o wyjawienie lub wydanie środka dowodowego jest „uprawdopodobnienie okoliczności

¹⁴² J. Gudowski, Komentarz do art. 510 k.p.c., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, LEX.

¹⁴³ Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, Przymioty Procesowe stron i uczestników Postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia, *Studia Prawno-ekonomiczne* 2015, Nr. 95, s.16; E. Marszałkowska-Krześ, Komentarz do art. 510, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.

¹⁴⁴ T. Zembrzuski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 998.

¹⁴⁵ W przypadku rozpoznawania wniosku o udzielenie zabezpieczenia środka dowodowego interes prawny został wprost wskazany również jako przesłanka pozytywnego rozpatrzenia tego wniosku w art. 479⁹⁸ k.p.c.

uzasadniających wniosków”. Powyższe prowadzi do uznania, iż obiektywna potrzeba ochrony prawnej polegająca na nakazaniu przez sąd wyjawienia lub wydania środka dowodowego w sytuacji, w której środek ten jest potrzebny wnioskodawcy do dochodzenia swoich praw¹⁴⁶ stanowi przesłankę merytoryczną tego wniosku. Podobnie art. 479⁹⁵ k.p.c. w połączeniu z treścią art. 479¹¹⁶ pkt 4 k.p.c. stanowiącą, iż wniosek o udzielenie informacji musi zawierać wykazanie, że żądane informacje są konieczne do określenia źródła lub zakresu naruszenia prawa wskazuje, iż również w przypadku tego wniosku interes prawny stanowi w istocie przesłankę jego uwzględnienia. Również i w tym wypadku sąd mając na względzie art. 479⁹⁵ k.p.c. stanowiący, iż przy orzekaniu w przedmiocie wniosku o wezwanie do wyjawienia lub wydania informacji, uwzględniając interesy obu stron, nie obciąża obowiązanego ponad potrzebę. Z tej dyrektywy wynika, iż w przypadkach, w których uprawniony może bez uszczerbku dla możliwości dochodzenia swoich praw uzyskać żądane informacje z pominięciem ingerencji sądu, wniosek taki winien zostać oddalony, gdyż pozytywne rozpatrzenie takiego wniosku stanowiłoby obciążenie pozwanego ponad potrzebę. Obowiązek wykazania konieczności uzyskania żądanych informacji, w istocie oznacza obowiązek wykazania obiektywnej potrzeby ich uzyskania w trybie wezwania przez sąd, a więc wykazania interesu prawnego w uzyskaniu tego środka.

Zdaniem T. Rowińskiego i Z. Hahna¹⁴⁷ interes prawny w postępowaniu cywilnym należy rozumieć w każdym wypadku w taki sam sposób, gdyż ustawodawca wprowadzając dany termin nie może mu przypisywać w jednym akcie prawnym dwóch odmiennych znaczeń¹⁴⁸. Powyższe twierdzenie nie oznacza jednak, iż w każdym wypadku interes prawny pełni te same funkcje, zaś jego ewentualny brak lub istnienie może powodować odmienne konsekwencje. Na gruncie kodeksu postępowania cywilnego można dopatrzeć się: sytuacji, w których interes prawny stanowi merytoryczną przesłankę czynności procesowej, a więc należy do grupy czynników wpływających na merytoryczną ocenę zasadności żądania; sytuacji, w których przesądza o posiadaniu uprawnienia do wszczęcia (bądź też stania się stroną procesu

¹⁴⁶ Przy braku realnej możliwości jego uzyskania w inny sposób, gdyż w przeciwnym wypadku pozytywne rozpatrzenie takiego wniosku stanowiłoby obciążenie pozwanego ponad potrzebę.

¹⁴⁷ Z. Hahn, *Interes prawny w skardze o ustalenie*, PPC 1935, Nr 23, s. 705.

¹⁴⁸ T. Rowiński, *Interes prawny...* s. 119, Odmienne A. Jarocho, *Interes prawny jako podstawa zabezpieczenia roszczeń w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Proces cywilny. Nauka - Kodyfikacja - Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, pod red. P. Grzegorzcyka, K. Knoppka, M. Walasika, Warszawa 2012, s. 437 - Autor ten stawia tezę, iż pojęcia interesu prawnego używane w różnych miejscach kodeksu postępowania cywilnego nie są ze sobą tożsame.

lub innym uczestnikiem) postępowania, czyli pełni funkcję legitymacji procesowej¹⁴⁹, ale także przypadków, w których stanowi on o procesowej dopuszczalności danej czynności. Sąd Najwyższy podkreśla, iż ustawodawca posługując się kategorią interesu prawnego nie zawsze traktuje ją jako przesłankę merytoryczną, albowiem niekiedy stanowi ona kwestię formalnoprawną¹⁵⁰, choć dawniej ten swoisty dualizm był odrzucany¹⁵¹. Z uwagi na tematykę pracy funkcję interesu prawnego jak przesłanki wytaczania powództwa omówię w jej dalszej części. W kolejnych podrozdziałach niniejszego rozdziału porównawczo przedstawione zostaną natomiast pozostałe instytucje postępowania cywilnego, dla których interes prawny stanowi przesłankę zarówno merytoryczną, formalną, jak i umożliwiającą wzięcie udziału w danym postępowaniu.

1.7.1. Interes prawny jako merytoryczna przesłanka skuteczności lub zasadności czynności procesowej

Interes prawny stanowi przesłankę merytoryczną niektórych czynności procesowych dokonywanych czy to w ramach postępowania rozpoznawczego zainicjowanego powództwem, czy też w postępowaniach wszczętych odrębnie przed wytoczeniem powództwa¹⁵².

F. Zedler interesem prawnym w udzieleniu zabezpieczenia nazywa sytuację, w której brak zabezpieczenia uniemożliwiłby zapewnienie wnioskodawcy należytej ochrony prawnej¹⁵³.

A. Jarochoa podnosi, iż w przypadku postępowania zabezpieczającego interes prawny, zgodnie z treścią art. 730¹ § 2 k.p.c., istnieje wtedy, gdy brak zabezpieczenia uniemożliwi lub poważnie utrudni wykonanie zapadłego w sprawie orzeczenia lub w inny sposób uniemożliwi bądź

¹⁴⁹ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 140.

¹⁵⁰ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108; Odmienne T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 170.

¹⁵¹ Zob. Uzasadnienie uchwały SN z 16.12.1971 r., II CZP 79/71, OSNC 1972/6/101, w którym wskazano: „Trudno w szczególności przyjąć, aby interes prawny, stanowiący materialną przesłankę powództwa i spełniający funkcję merytorycznej przesłanki skuteczności powództwa o ustalenie, miał ulec przekształceniu w przesłankę procesową w zależności od tego, czy uzasadnia on wszczęcie postępowania przed sądem pierwszej instancji, czy też wszczęcie postępowania rewizyjnego”.

¹⁵² Wyjątkowo po prawomocnym zakończeniu postępowania w przypadkach np. odroczenia spełnienia świadczenia.

¹⁵³ F. Zedler, *Interes prawny jako podstawa zabezpieczenia w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, pod red. M. Jędrzejewskiej i T. Erecińskiego, Warszawa 1985, s. 327.

poważnie utrudni osiągnięcie celu postępowania w sprawie. Zatem interes prawny jako podstawa udzielenia zabezpieczenia oznacza istnienie obiektywnej, trwałej i niedającej się usunąć w innym trybie obawy, że bez udzielenia zabezpieczenia osiągnięcie celu postępowania będzie niemożliwe lub znacząco utrudnione¹⁵⁴. Dlatego w tym wypadku interes prawny jest obiektywną, bo niedającą się zaspokoić w inny sposób, potrzebą ochrony prawnej. Ochrona prawna żądana przez powoda w tym postępowaniu polegać ma na uzyskaniu zabezpieczenia dochodzonego lub mającego być dochodzonym, roszczenia. Interes prawny należy uznać za merytoryczną przesłankę skuteczności czynności procesowej w postaci wniosku o udzielenie zabezpieczenia, albowiem nie stanowi on o dopuszczalności złożenia wniosku. W razie niewykazania przez wnioskodawcę interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia (poza sytuacjami, w których ustawa zwalnia z tego obowiązku - art. 753 § 1 k.p.c., art. 753¹ § 3 k.p.c., art. 10 ust 2 u.k.w.h.¹⁵⁵) wniosek podlega oddaleniu.

Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych¹⁵⁶ wprowadzono do art. 730¹ k.p.c. § 2a wprowadzający fikcję prawną uprawdopodobnienia interesu prawnego w zabezpieczeniu, gdy żądającym zabezpieczenia jest powód dochodzący należności zapłaty z tytułu transakcji handlowej w rozumieniu ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych¹⁵⁷, w przypadku gdy wartość tej transakcji nie przekracza siedemdziesięciu pięciu tysięcy złotych, a dochodzona należność nie została uregulowana i od dnia upływu terminu jej płatności upłynęły co najmniej trzy miesiące. W istocie przyjęcie powyższej fikcji prowadzi do sytuacji, w której przesłanką zabezpieczenia jest wyłącznie uprawdopodobnienie istnienia roszczenia. Słusznie wskazuje A. Jakubecki¹⁵⁸, iż niezrozumiałym jest posłużenie się przez ustawodawcę w tym przypadku konstrukcją fikcji prawnej. Znacznie prostsze byłoby ograniczenie przesłanki udzielenia zabezpieczenia do samego uprawdopodobnienia roszczenia jak w przypadku art. 753 § 1 k.p.c., art. 753¹ § 3 k.p.c., art. 10 ust. 2 u.k.w.h. Nie można zatem

¹⁵⁴ A. Jarocho, *op. cit.*, s. 449.

¹⁵⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 roku o księga wieczystych i hipotece, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz.1984.

¹⁵⁶ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia zatorów płatniczych, Dz.U. z 2019 r. poz. 1649.

¹⁵⁷ Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1790.

¹⁵⁸ A. Jakubecki, Komentarz do art. 730¹ k.p.c., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2019, LEX.

stwierdzić, by wprowadzony przepis w istocie rozszerzał pojęcie interesu prawnego w postępowaniu zabezpieczającym, a jedynie wskazuje, że w przypadku dochodzenia roszczenia opisanego we wprowadzonym przepisie wnioskujący o zabezpieczenie roszczenia zwolniony jest z uprawdopodobnienia posiadania interesu prawnego w zabezpieczeniu roszczenia.

Przesłankę merytoryczną zasadności wniosku interes prawny pełni w postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej (art. 479⁹⁸ § 1 i 2 k.p.c.). W postępowaniu tym uprawdopodobnienie istnienia interesu prawnego w zabezpieczeniu, obok uprawdopodobnienia istnienia roszczenia, stanowi merytoryczną przesłankę udzielenia takiego zabezpieczenia. W § 2 powołanego przepisu wskazano, iż interes prawny w zabezpieczeniu środka dowodowego istnieje, gdy brak żądanego zabezpieczenia uniemożliwia lub poważnie utrudnia przytoczenie lub udowodnienie istotnych faktów, jak również, gdy zachodzi ryzyko zniszczenia środka dowodowego lub opóźnienie w uzyskaniu środka dowodowego może uniemożliwić lub poważnie utrudnić osiągnięcie celu postępowania dowodowego, lub gdy z innych przyczyn zachodzi potrzeba stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy. Interes prawny w tym postępowaniu oznacza zatem obiektywną potrzebę uzyskania pomocy prawnej w postaci zabezpieczenia środków dowodowych, zabezpieczenia których powód (lub potencjalny powód) bez uszczerbku dla dochodzonych przez siebie praw nie jest w stanie osiągnąć w inny sposób.

Podobnie w przypadku wniosków o wyjawienie lub wydanie środka dowodowego (art. 479¹⁰⁶ i n. k.p.c.) oraz o wezwanie do udzielenia informacji (art. 479¹¹² i n. k.p.c.), interes prawny, jak już wyżej wskazano, stanowi merytoryczną przesłankę warunkującą uwzględnienie przez sąd wniosku.

Taką samą rolę interes prawny pełni w postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia dowodu (art. 310-315 k.p.c.)¹⁵⁹. Co prawda, jak już wyżej wskazano, choć w przepisach tych ustawodawca nie posługuje się *expressis verbis* przesłanką interesu prawnego, to trafnie wskazał Sąd Apelacyjny w Łodzi, iż przesłanka interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia dowodu zawiera się w ogólnym warunku dopuszczalności zabezpieczenia sformułowanej jako potrzeba "stwierdzenia istniejącego stanu rzeczy"¹⁶⁰. Drugą niezależną przesłanką udzielenia takiego zabezpieczenia jest obawa, że przeprowadzenie dowodu stanie się niewykonalne lub zbyt utrudnione. Na marginesie należy wskazać, iż obowiązujące przed dniem 1 lipca 2020 r.

¹⁵⁹ M. Krakowiak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IA, pod red. A. Góry-Błaszczykowskiej, Warszawa 2020, s. 928 i n.

¹⁶⁰ Wyrok SA w Łodzi z 9.11.2017 r., sygn. akt I ACa 175/17, LEX.

art. 80 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁶¹, art. 11a pkt 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych¹⁶² oraz art. 36b ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin¹⁶³ jako przesłankę zabezpieczenia dowodu w sprawach o naruszenie regulowanych przez te ustawy praw własności intelektualnej wskazywały wprost interes prawny wnioskodawcy.

Obie przesłanki z art. 310 k.p.c. są w istocie opisowym ujęciem posiadania przez wnioskującego interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczeniu dowodu, gdyż uzasadniają one obiektywną, bo niemogącą być udzieloną w inny sposób, potrzebę udzielenia przez sąd ochrony prawnej w postaci właśnie zabezpieczenia dowodu. Interes prawny również w tym przypadku pełni rolę przesłanki merytorycznej wniosku o zabezpieczenie dowodu, czy też zezwalającej sądowi z urzędu zastosować omawianą instytucję¹⁶⁴.

Według poglądów przedstawicieli doktryny interes prawny stanowi merytoryczną przesłankę również w przypadku postępowania z art. 1148 k.p.c. toczącego się na skutek wniosku o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu. Dla stwierdzenia posiadania przez wnioskodawcę w przedmiotowym postępowaniu interesu prawnego niezbędne jest ustalenie, czy „konkretne orzeczenie sądu polskiego będzie oddziaływało na sferę praw podmiotowych” lub czy jest niezbędne do ochrony uprawnień albo do wykonania obowiązków, które wynikają z przepisów prawnych w odniesieniu do danej osoby¹⁶⁵. Co do zasady interes prawny będą mieć strony postępowania, w którym wydano orzeczenie mające, lub nie, być uznane, a także wszystkie inne osoby, które brały w nim udział w charakterze współuczestników, interwenientów głównych i ubocznych oraz ich spadkobiercy¹⁶⁶. Podkreślić należy, iż zgodnie z treścią art. 1145 k.p.c. orzeczenia sądów państw obcych wydane w sprawach cywilnych podlegają uznaniu z mocy prawa, chyba że

¹⁶¹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509.

¹⁶² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 386.

¹⁶³ Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin, t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 213.

¹⁶⁴ T. Ereciński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 463-465.

¹⁶⁵ T. Ereciński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy), pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2017, s. 716-717; B. Wołodkiewicz, Komentarz do art. 1148, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. P. Rylskiego, A. Olasia, Legalis 2023.

¹⁶⁶ Postanowienie SN z 15.07.1978 r., IV CR 242/78, OSNC 1979/6/120.

zachodzi któraś z przesłanek negatywnych z art. 1146 k.p.c. Postępowanie toczony na skutek wniosku z art. 1148 § 1 k.p.c. ma charakter deklaratoryjny, stwierdza się nim jedynie czy dany judykat podlega uznaniu.

Interes prawny w wymienionych postępowaniach oceniany jest jako merytoryczna przesłanka zasadności wniosków o zabezpieczenie powództwa lub dowodu, nie zaś jako przesłanka ich dopuszczalności.

1.7.2. Interes prawny jako przesłanka wszczęcia postępowania oraz stania się stroną lub innym uczestnikiem postępowania

Jak wspomniano wcześniej, interes prawny może być również przesłanką potrzebną do wszczęcia postępowania lub uczestniczenia w nim. Ustawodawca zdecydował się na przyznanie legitymacji procesowej podmiotom posiadającym interes prawny w przypadkach, w których obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania celem ochrony prawnej odczuwa „trudna do kazuistycznego wyliczenia w ustawie liczba podmiotów”¹⁶⁷.

Sytuacja taka może wyjątkowo zachodzić m.in. w przypadku niektórych powództw o ukształtowanie. Artykuł 13 § 2 k.r.o. i art. 14 § 2 k.r.o. stanowią, że unieważnienia małżeństwa z powodu bigamii lub pokrewieństwa może żądać każdy, kto ma w tym interes prawny. W obu wskazanych powództwach o ukształtowanie posiadanie interesu prawnego nie świadczy o merytorycznej zasadności tych powództw, ale stanowi klauzulę generalną zakreślającą krąg osób wyposażonych w legitymację czynną do wystąpienia z powództwem, nie ograniczając go jedynie do małżonków¹⁶⁸.

W przypadku osoby zgłaszającej interwencję uboczną interes prawny musi mieć „swoje źródło w stosunku prawnym łączącym podmiot zgłaszający interwencję uboczną z jedną lub obiema stronami toczącego się postępowania”. Interes prawny interwenienta ubocznego polega więc na tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron toczącego się postępowania¹⁶⁹. Przyjmuje się, że istnieje on w sytuacji, gdy rozstrzygnięcie sporu może

¹⁶⁷ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 186.

¹⁶⁸ K. Pietrzykowski, *Komentarz do art. 13 i 14 k.r.o.*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2023, Legalis.

¹⁶⁹ M. Jędrzejewska, K. Weitz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 495; A. Laskowska-Hulisz, *Komentarz do art. 76*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Olasia, P. Rylskiego, Legalis 2023; E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 76*, [w:] *Kodeks*

wywrzeć jakiegokolwiek skutki w sferze prawnej interwenienta¹⁷⁰. Wystarczy jednak, że interwenient uboczny wskaże w interwencji, jaki ma interes prawny we wstąpieniu do sprawy, a dopiero w przypadku zgłoszenia opozycji przeciwko interwencji wymagane jest jego uprawdopodobnienie¹⁷¹. Co do zasady sąd nie bada z urzędu interesu prawnego interwenienta, chyba że brak interesu prawnego w sposób oczywisty wynika z samych twierdzeń zgłaszającego interwencję¹⁷². Interes prawny nie stanowi przesłanki dopuszczalności interwencji z uwagi na to, że interwenient uboczny nie żąda dopuszczenia do udziału w postępowaniu. Samo zgłoszenie interwencji jest wystarczające do wstąpienia interwenienta do sprawy. W przypadku jednak nieuprawdopodobnienia istnienia interesu prawnego sąd postanowieniem uwzględni opozycję i nie dopuści interwenienta do udziału w sprawie. Interes prawny interwenienta ubocznego przejawia się w posiadaniu obiektywnej potrzeby ochrony prawnej polegającej na dopuszczeniu interwenienta do udziału w postępowaniu. Potrzeba ta jest obiektywna, gdy zachodzi w sytuacjach, w których rezultat tego postępowania wywołuje skutek w sytuacji prawnej interwenienta. Interes prawny interwenienta ubocznego stanowi zatem warunek dopuszczenia interwenienta ubocznego do działania w sprawie.

W przypadku postępowania toczącego się na skutek wniosku o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu interes prawny, prócz bycia merytoryczną przesłanką zasadności wniosku¹⁷³, jest „źródłem czynnej legitymacji procesowej, czyli uprawnienia do wystąpienia z wnioskiem i stania się stroną (uczestnikiem) postępowania o ustalenie.”¹⁷⁴. Podkreślić należy, iż gdy uznania domaga się strona (lub inny uczestnik) postępowania zagranicznego, wtedy jej interes wynika z samego już bycia uczestnikiem takiego

postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Komentarz do art. 76, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024, Legalis.

¹⁷⁰ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 117-118.

¹⁷¹ I. Kunicki, *Komentarz do art 76 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, s. Legalis.

¹⁷² Uchwała SN z 14.10.1992 r., III CZP 126/92, OSNC 1993/3/37.

¹⁷³ T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2017, s. 717.

¹⁷⁴ Postanowienie SN z 24.05.2012 r., V CSK 454/11, LEX.

postępowania. W przypadku zaś, gdy wnioskodawca nie wykaże swojego interesu prawnego wniosek podlega oddaleniu¹⁷⁵ właśnie ze względu na nieposiadanie legitymacji procesowej.

Interes prawny, poza przesłanką zasadności wniosków, stanowi również o uprawnieniu do wystąpienia z wnioskami o zabezpieczenie dowodu (art. 310-315 k.p.c.), o wyjawienie lub wydanie środka dowodowego (art. 479¹⁰⁶ i n. k.p.c.) oraz o wezwanie do udzielenia informacji (art. 479¹¹² i n. k.p.c.) w przypadkach, gdy wnioski te składane są przez uprawnionego przed wszczęciem zasadniczego postępowania w sprawie. Interes prawny wówczas określa krąg osób, które mogą dany wniosek złożyć, gdyż w przeciwnym razie ich określenie mogłoby zostać ograniczone jedynie do kategorii „potencjalnych powodów”, a więc w istocie każdy miałby legitymację do wniesienia przedmiotowych wniosków. W sytuacji, gdy z instytucji tych korzysta strona już w toku postępowania rozpoznawczego jego legitymacja do wystąpienia z nimi wynika już z samego przymiotu bycia podmiotem postępowania rozpoznawczego.

Natomiast w przypadku postępowania nieprocesowego interes prawny decyduje zarówno o uprawnieniu do jego wszczęcia¹⁷⁶ jak i o generalnym uprawnieniu do wzięcia udziału w tym postępowaniu. Interes prawny w postępowaniu nieprocesowym nie wynika z naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej wnioskodawcy¹⁷⁷, lecz z „pewnych zdarzeń prawnych, które wywołują konieczność uregulowania wiążących się z nimi stosunków prawnych”. To właśnie te zdarzenia rodzą obiektywną potrzebę ochrony prawnej poprzez wszczęcie postępowania lub wzięcie w nim udziału¹⁷⁸. Tak rozumiany interes prawny może być bezpośredni lub pośredni¹⁷⁹, związany musi być z wynikiem postępowania¹⁸⁰. Sąd może odmówić dopuszczenia do udziału w sprawie z powodu braku interesu prawnego, zaś przesłanka ta jest badana z urzędu¹⁸¹.

¹⁷⁵ T. Strumiłło, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019, art. s. 1727-1728.

¹⁷⁶ Uchwała SN z 19.02.1981 r., III CZP 2/81, OSNC 1981, nr 8 poz. 144; P. Ryłski, Uczestnik postępowania nieprocesowego - zagadnienia konstrukcyjne, Warszawa 2017, s. 140 i n.

¹⁷⁷ J. Bodio, Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego, Warszawa 2019, s. 263.

¹⁷⁸ Postanowienie SN z 4.01.2012 r., sygn. akt. III CZP 78/11, LEX.

¹⁷⁹ Orzeczenie SN z 7.10.1947 roku, II C 374/47, OSN(C) 1948/2/48; J. Bodio, Rodzinne i opiekuńcze prawo – władza rodzicielska – legitymacja czynna dziadków małoletniego do wszczęcia sprawy o ustanowienie rodziny zastępczej. Glosa do postanowienia SN z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 89/13, OSP 2015, nr 1, s. 24.

¹⁸⁰ J. Studzińska, [w:] E. Gapska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2015, s. 150.

¹⁸¹ T. Rowiński, Interes prawny..., s. 158-159.

Podkreślić trzeba, że funkcję legitymacji do złożenia wniosku interes prawny pełni w sprawach, w których wniosek zgłosić może każdy „zainteresowany”. Są to więc np. postępowania o: uznanie za zmarłego (art. 527 k.p.c.), stwierdzenie zgonu (art. 535 k.p.c. w zw. z art. 527 k.p.c.), uchylenie postanowień orzekających uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu (art. 541 § 1 k.p.c.), stwierdzenie zasiedzenia (art. 609 § 1 k.p.c.), czy też o stwierdzenie nabycia spadku (art. 1025 § 1 k.c.). W innych postępowaniach nieprocesowych, jak np. w przedmiocie ubezwłasnowolnienia (art. 545 § 1 k.p.c.), wydania zezwolenia na zawarcie małżeństwa (art. 561 § 1-2 k.p.c., art. 562 k.p.c., art. 563 k.p.c.), oraz innych sprawach małżeńskich¹⁸², zgody na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd (art. 101 § 3 k.r.o.), o przysposobienie (art. 585 § 1 k.p.c.), o zniesienie współwłasności (art. 210 k.c.), o przepadek rzeczy (art. 620² § 1 k.p.c.) lub o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego (art. 694³ § 1 k.p.c.), działu spadku (art. 1037 § 1 k.c.), czy też podziału majątku wspólnego¹⁸³ (art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1037 § 1 k.c.) krąg osób uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem jest ściśle określony i przesłanka posiadania interesu prawnego nie ma wpływu na legitymację procesową. W przypadku natomiast postępowania wieczystoksięgowego zgodnie z treścią art. 626¹ § 2 k.p.c. krąg osób mogących zostać uczestnikami tego postępowania został ograniczony do osób, których prawa zostały wykreślone lub obciążone bądź na rzecz których wpis ma nastąpić. Na gruncie tego postępowania odrębny interes prawny pełni odmienną funkcję; określa krąg osób mogących przeglądać akta księgi wieczystej oraz występować o wydanie odpisów dokumentów z akt (art. 36¹ ust. 2 i 4 u.k.w.h.¹⁸⁴). Krąg uczestników został natomiast poszerzony¹⁸⁵ w postępowaniu w przedmiocie ubezwłasnowolnienia o osoby wymienione w art. 546 § 1 k.p.c. Są one uczestnikami z mocy samego prawa, co jednak nie oznacza, aby nie mieli oni interesu prawnego w toczącym się postępowaniu. Wręcz przeciwnie, trudno byłoby uznać, że obiektywnej potrzeby ochrony prawnej nie ma osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jej przedstawiciel ustawowy lub małżonek, gdyż wynik takiego postępowania w sposób oczywisty dotyczy również bezpośrednio ich praw.

Podobnie interes prawny pełni funkcję legitymacji do złożenia wniosku o odwołanie zarządcy sukcesyjnego z powodu rażącego naruszenia jego obowiązków, o czym *expressis verbis* stanowi art. 665³ § 1 k.p.c. Przepis ten jest w istocie *superfluum*, gdyż wniosek o

¹⁸² Uchwała SN z 8.09.1954 r., I CO 18/54, OSNCK 1955/4/75.

¹⁸³ A. Stempniak, Krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o podział majątku wspólnego małżonków, MoP 2009, Nr 2, s. 65.

¹⁸⁴ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz.146.

¹⁸⁵ Postanowienie SN z 4.10.1966 r., II CR 317/66, OSNC 1967/6/104.

odwołanie zarządcy rozpoznawany jest w trybie postępowania nieprocesowego, w którym jak wcześniej podniesiono, art. 510 § 1 k.p.c. wskazuje, że legitymację do złożenia wniosku wszczynającego postępowanie nieprocesowe posiada każdy zainteresowany, a więc posiadający interes prawny w rozstrzygnięciu, chyba że co innego wynika z przepisu szczególnego.

Interes prawny pełni funkcję przesłanki statuującej legitymację procesową w przypadku niektórych postępowań mających swoje źródło w aktach pozakodeksowych. I tak posiadanie interesu prawnego wymagane jest do złożenia wniosku o umorzenie zaginionego weksla (art. 96 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe), czeku (art. 78 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. prawa czekowego¹⁸⁶), czy też dokumentu (art. 1 ust. 2 dekretu z dnia 10 grudnia 1946 r. o umarzaniu zaginionych dokumentów¹⁸⁷).

W drodze wyjątku przyjmuje się też, że interes prawny może zostać zastąpiony przez ten o charakterze emocjonalnym¹⁸⁸, np. w postępowaniu o uznanie za zmarłego zainteresowanym zgłoszeniem wniosku jest zatem nie tylko każdy, kto ma choćby pośredni interes prawny w uzyskaniu postanowienia, lecz również osoba, która „wykaże uzasadniony pokrewieństwem lub innym stosunkiem bliskości osobistej interes emocjonalny”¹⁸⁹. Zgodnie z powyższym bliscy zaginionego, niezależnie od łączącego ich z zaginionym pokrewieństwa, powinowactwa lub tylko relacji faktycznych, a także bez względu na posiadanie interesu prawnego, mają legitymację do złożenia wniosku o uznanie za zmarłego.

Nie oznacza to jednak, że w sprawach, w których interes prawny nie jest przesłanką statuującą czynną legitymację procesową, podmioty uprawnione do wystąpienia z wnioskiem nie mają interesu prawnego. Co do zasady należy uznać, że go jednak posiadają, a krąg uprawnionych do wszczynania tych postępowań został zawężony ze względu na specyfikę wskazanych postępowań. Słusznie zauważył Sąd Najwyższy, że w postępowaniach, „gdy krąg osób, które mogą mieć interes prawny we wszczęciu postępowania, jest znany, ustawodawca nie ma potrzeby posługiwania się pojęciem interesu prawnego w celu oznaczenia uprawnienia do wszczęcia postępowania i stania się jego uczestnikiem”¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 roku Prawo czekowe, t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 462.

¹⁸⁷ Dekret z dnia 10 grudnia 1946 roku o umarzaniu utraconych dokumentów, Dz.U. z 1947 r. nr 5 poz. 20.

¹⁸⁸ Orzeczenie SN z 6.06.1950 r., KrC 212/50, LEX.

¹⁸⁹ E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych i rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 48.

¹⁹⁰ Uchwała SN z 19.02.1981 r., III CZP 2/81, OSNC 1981, nr 8 poz. 144.

W przypadku postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych interes prawny decyduje o możliwości stania się przez podmiot posiadający taki interes, stroną tego postępowania. Art. 477¹¹ § 2 k.p.c. precyzuje, iż zainteresowanym jest ten podmiot, którego prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy. Jednocześnie poza zbiorem desygnatów pojęcia zainteresowanego pozostają pozostałe strony postępowania, tj. mogące być stroną powodową ubezpieczony, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności oraz mogące być pozwanymi organ rentowy lub wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Zainteresowanego od „innej osoby, której praw lub obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” odróżnia okoliczność, iż zainteresowany nie jest ani adresatem takiej decyzji, ani też podmiotem odwołującym się. Zainteresowany nie jest zatem uprzednią stroną postępowania administracyjnego zakończonego wydaniem decyzji z zakresu ubezpieczeń społecznych, choć jednak wynik sprawy przed sądem dotyka jego praw. Z powyższego wynika, iż zainteresowany w postępowaniu ubezpieczeniowym zbliżony jest swoją naturą do interwenienta ubocznego. Nie można jednak stwierdzić, iż interes prawny w tym przypadku również jest przesłanką skuteczności czynności procesowej, gdyż w tym przypadku zainteresowany nie wykazuje swojego interesu, a jedynie wstępuje do postępowania wskutek stwierdzenia tego interesu przez sąd.

Ustawa procesowa zatem definiuje zainteresowanego w tym postępowaniu w sposób tożsamy z uregulowaniem dotyczącym postępowania nieprocesowego, z tą różnicą, iż tutaj zainteresowany jest stroną, a nie uczestnikiem i nie może być on podmiotem inicjującym postępowanie sądowe. Nadto w przypadku zainteresowanego w postępowaniu ubezpieczeniowym czas na przystąpienie do sprawy został ograniczony terminem dwutygodniowym od doręczenia zawiadomienia o toczącym się postępowaniu.

1.7.3. Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności czynności procesowej

Polskiej procedurze cywilnej znane są jednak przypadki, gdy interes prawny postrzegany jest jako przesłanka dopuszczalności konkretnej czynności procesowej w postaci zaskarżenia. Co istotne, kwestia ta przez lata była sporna zarówno w doktrynie jak i judykaturze, zaś dominujące poglądy w tym przedmiocie były zmienne. Kontrowersje w tym zakresie wzbudza w szczególności fakt, iż interes prawny nigdy nie został wymieniony jak przesłanka dopuszczalności, ale także jako przesłanka zasadności zaskarżenia.

Interes prawny w zaskarżeniu istnieje w przypadku posiadania *gravamenu*, czyli pokrzywdzenia wydaną decyzją procesową. Na gruncie d.k.p.c. interes prawny w zaskarżeniu traktowano jako przesłankę dopuszczalności wniesienia środka zaskarżenia. Uznawano, iż skarżący posiada interes prawny w przypadku wydania przez sąd decyzji dla niego niekorzystanej, tj. odmiennej od żądania¹⁹¹. Po reformie procedury cywilnej z 1950 roku¹⁹², tworzącej w założeniu gwarancję wykrycia prawdy materialnej¹⁹³, a także po wprowadzeniu obecnego kodeksu za pokrzywdzenie orzeczeniem zaczęto uznawać wadliwość orzeczenia¹⁹⁴ i traktować interes prawny w zaskarżeniu za merytoryczną przesłankę zaskarżenia¹⁹⁵. Zmianę tę uzasadniano różnicami między procesem „burżuazyjnym” właściwym dla państw zachodnich, gdzie zaskarżenie miało służyć ochronie interesów indywidualnych i procesem socjalistycznym, który miał służyć również ochronie praworządności¹⁹⁶.

Interesu prawnego w zaskarżeniu dopatrywano się zatem również w przypadku wydania przez sąd orzeczenia uwzględniającego żądanie skarżącego w przypadku, w którym wskutek błędnego żądania, orzeczenie takie nie realizuje pełni jego uprawnień. Również w przypadku procesu dotkniętego uchybieniami powodującymi nieważność postępowania wskazywano, że skarżący posiada interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia, pomimo zgodnej z oczekiwaniami skarżącego treści tego orzeczenia. S. Włodyka dopuszczał istnienie interesu prawnego również w przypadku błędnego uzasadnienia orzeczenia, jednak jedynie w przypadkach najbardziej rażących błędów¹⁹⁷. M. Sawczuk podnosił, iż traktowanie interesu prawnego jako przesłanki

¹⁹¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 2 stycznia 1935 roku C.I. 1521/34, za: Głos Sądownictwa 1935, Nr 7-8, s. 592-593; M. Neumann, Zaskarżalność wyroków, których sentencja opiewa na korzyść skarżącego i sentencja wyroku w razie podnoszenia w sporze zarzutu kompensaty, Głos adwokatów 1938, Nr 10-11, s. 315-326.

¹⁹² Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych, Dz. U. z 1950 r. nr 38 poz. 349.

¹⁹³ J. Jodłowski, Z zagadnień polskiego procesu cywilnego, Warszawa 1961, s. 30-34.

¹⁹⁴ Uchwała SN(7z) z 17.02.1954 r., C 1342/53, OSNCK 1956, nr 1 poz. 2; Orzeczenie SN z 7.02.1962 r., 2 CR 763/60, LEX; Postanowienie SN z 9.04.1953 r., 2 C 3109/52, NP 1954, nr 5-6, poz. 168.

¹⁹⁵ Orzeczenie SN z 22.03.1950 r., Ł.C. 990/50, PiP 1951, Nr 2, s. 359; Uchwała SN z 16.12.1971 r., III CZP 79/71, OSNC 1972, nr 6, poz. 101.

¹⁹⁶ S. Hanausek, Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym, Warszawa 1966, s. 168-172.

¹⁹⁷ S. Włodyka, Interes prawny jako przesłanka zaskarżenia orzeczeń, NP 1963, Nr 9, s. 927-939; W. Siedlecki, Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1965, s. 115.

dopuszczalności zaskarżenia nie ma podstaw w przepisach i uniemożliwiłoby realizację zasady prawdy w procesie¹⁹⁸.

Odmienne poglądy w judykaturze zaczęły dominować po zmianie modelu polskiego procesu cywilnego dokonanej ustawą z dnia 1 marca 1996 r.¹⁹⁹, w której ramach zostały przywrócone zasady dyspozycyjności i kontradyktoryjności oraz przebudowany został system środków zaskarżenia. Niemniej jednak w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego również niejednokrotnie pojawiały się wypowiedzi traktujące interes prawny jako przesłankę zasadności środka zaskarżenia²⁰⁰.

Podobnie, przedstawiciele doktryny w większości sprzeciwiali się traktowaniu interesu prawnego jako jakiegokolwiek przesłanki środka zaskarżenia²⁰¹, czy też uznawali go za przesłankę zasadności zaskarżenia²⁰², choć od powyższych poglądów zdarzały się wyjątki²⁰³. Niektórzy przeciwnicy traktowania interesu prawnego lub pokrzywdzenia orzeczeniem jako przesłanki zaskarżenia jako argument za swoim poglądem podawali treść art. 997 k.p.c. Przepis ten przewiduje zażalenie na postanowienie sądu co do przybicia w egzekucji z nieruchomości wyłączając jako podstawę zaskarżenia takie uchybienia przepisów postępowania, które nie naruszają praw skarżącego. Zdaniem jednak Sądu Najwyższego ograniczenie zaskarżalności wprowadzone przez ten przepis jest dalej idące aniżeli wymóg pokrzywdzenia skarżoną decyzją²⁰⁴.

¹⁹⁸ M. Sawczuk, *Wznowienie postępowania cywilnego*, Lublin 1963, s. 196.

¹⁹⁹ Ustawa z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej - Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw - Dz.U. z 1996 r. nr 43 poz. 189.

²⁰⁰ Postanowienie SN z 27.10.2010 r., V CZ 70/10, LEX; Postanowienie SN z 18.03.2010 r., V CZ 9/10, LEX.

²⁰¹ I. Biedroń, *Gravamen – przesłanka dopuszczalności czy zasadności zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, [w:] *XX-lecie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu*, Wrocław 2011, s. 23-34; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 10-12.

²⁰² T. Zembruski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 136-145; T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 33; T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996, s. 33.

²⁰³ W. Broniewicz, *Dopuszczalność środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym ze względu na przedmiot zaskarżenia*, PiP 1997, Nr 5, s. 19; zob. też D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020, s. 151 i n.

²⁰⁴ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

Rozbieżności co do charakteru interesu prawnego w zaskarżeniu oraz skutków jego braków, przynajmniej w orzecznictwie sądowym, zostały zakończone wydaniem przez Sąd Najwyższy 15 maja 2014 r. uchwały z mocą zasady prawnej, w której stwierdzono, że pokrzywdzenie orzeczeniem (*gravamen*) jest przesłanką dopuszczalności środka zaskarżenia, chyba że interes publiczny wymaga merytorycznego rozpoznania tego środka. W uzasadnieniu orzeczenia podniesiono, iż sama okoliczność, by w przepisach o środkach zaskarżenia nie przewidziano interesu prawnego jako przesłanki zaskarżenia, w przeciwieństwie do przepisów regulujących niektóre inne instytucje postępowania cywilnego, nie może stanowić argumentu przeciwko postrzeganiu interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności zaskarżenia. Podobnie, przeszkody do traktowania interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności nie stanowi konstytucyjne wymaganie, aby określenie trybu zaskarżenia regulowała ustawa. Wymóg ten należy rozumieć w ten sposób, że tylko ustawa może stanowić podstawę określenia trybu zaskarżenia, jednak, aby ustalić tę podstawę nie można ograniczać się jedynie do wymagań wprost wskazanych w ustawie bez uwzględniania wykładni całokształtu regulacji. Podniesiono nadto, iż kodeks postępowania cywilnego przewiduje odrzucenie apelacji również w przypadkach jej niedopuszczalności „z innych przyczyn”. Podkreślono, że pokrzywdzenie orzeczeniem warunkuje istnienie interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia, zaś relacja ta pozostaje w ścisłym związku z prawomocnością materialną zaskarżonego orzeczenia (powagą rzeczy osądzonej).

Oceniając przesłankę pokrzywdzenia orzeczeniem Sąd Najwyższy przyjął jego wąskie rozumienie. Uznano, iż skarżący nie jest pokrzywdzony orzeczeniem, które jest zgodne z żądaniem skarżącego, choć nie zapewnia mu wszystkich możliwych korzyści lub nie jest zgodne z obowiązującymi przepisami. Jednocześnie przyjęto, że w sprawach, „w których interes publiczny wymaga merytorycznego rozpoznania środka zaskarżenia, *gravamen* (interes prawny w zaskarżeniu) należy ujmować szerzej”. Nie wykluczono jednak posiadania interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia w przypadkach umożliwiających przedmiotową zmiany powództwa w postępowaniu apelacyjnym stosownie do treści art. 383 k.p.c.²⁰⁵, przy czym w takich wypadkach ocena pokrzywdzenia może być skutecznie przeprowadzona dopiero po zbadaniu przesłanek dopuszczalności zmiany powództwa w postępowaniu apelacyjnym. Jednocześnie Sąd Najwyższy wskazał, że w przypadkach, gdy interes publiczny uzasadnia

²⁰⁵A więc w razie zmiany okoliczności, można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, zaś w sprawach o świadczenie powtarzające się można rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenie za dalsze okresy.

ponowne merytoryczne zbadanie sprawy, ocena pokrzywdzenia skarżonym orzeczeniem jest bezprzedmiotowa na etapie badania dopuszczalności środka zaskarżenia. Dopiero merytoryczne rozpoznanie sprawy umożliwia podjęcie właściwej decyzji w zakresie oceny pokrzywdzenia rozstrzygnięciem. Za stojące w kolizji z interesem publicznym uznano orzeczenia wydane w postępowaniach dotkniętych nieważnością, a więc z takim naruszeniem przepisów, które podważa stabilność orzeczeń sądowych.

Z kolei w postępowaniu nieprocesowym odróżniono interes prawny jako przesłankę możliwości stania się uczestnikiem postępowania od okoliczności czy podmiot ten, jako pokrzywdzony, może wnieść środek zaskarżenia. Nadto Sąd Najwyższy podkreślił, iż zasada *gravaminis* uzależniająca możliwość zaskarżenia od pokrzywdzenia, w postępowaniu nieprocesowym doznaje ograniczeń ze względu na rządzącą tym postępowaniem zasadę oficjalności oraz występujące przypadki braku sporności tych postępowań, rozbudowane działanie przez sąd z urzędu oraz w niektórych wypadkach niepodzielny charakter postanowień rozstrzygających istotę sprawy.

Gravamen nie ma znaczenia w przypadku środków zaskarżenia wnoszonych przez podmioty działające w postępowaniu w interesie publicznym, w tym przede wszystkim przez organy i podmioty publiczne. Jednakże pokrzywdzenie jest warunkiem dopuszczalności zaskarżenia w sprawach, w których wytoczono powództwo na rzecz oznaczonej osoby, przy czym pokrzywdzenie w takich wypadkach należy badać w odniesieniu do osoby, na rzecz której podmiot publiczny działa w procesie.

Niemniej jednak Sąd Najwyższy orzekł, iż obiektywna potrzeba uzyskania ochrony prawnej (interesu prawnego) racjonalizuje możliwość korzystania ze środków zaskarżenia, przy czym nie narusza ich istoty. Powyższe uzasadnia uznanie interesu prawnego w zaskarżeniu jako przesłanki dopuszczalności środków zaskarżania²⁰⁶.

1.8. Podsumowanie częściowe

Rozważania w niniejszym rozdziale, poczynione w ramach pierwszego pytania badawczego, dają ogólny obraz ogromnego znaczenia, jakie ma interes prawny w systemie

²⁰⁶ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

prawnym. Stoi on u podstaw szeregu czynności procesowych, zaś w wielu postępowaniach ma kluczowe znaczenie dla możliwości ich podejmowania. Ponadto w postępowaniu cywilnym niemałe znaczenie ma rozróżnienie kategorii interesów, jakimi posługuje się ustawodawca w aktach legislacyjnych. W szczególności doniosłe prawnie znaczenie ma wzajemna relacja interesu faktycznego podmiotu, a zatem sytuacji, w której dla konkretnej osoby coś jest subiektywnie istotne, czegoś ona pragnie, na czymś jej zależy, z jego interesem prawnym, a więc obiektywną potrzebą uzyskania ochrony prawnej.

Jednocześnie poczynione analizy dają odpowiedź na pytanie badawcze o to czym w istocie jest interes prawny. Jak zostało wskazane jednak, polski ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie do obecnego kodeksu postępowania cywilnego przepisu ogólnego uzależniającego dokonywanie czynności procesowych od posiadania w tym interesu prawnego, co dotyczy również wytaczania powództw. Jednakże w wielu instytucjach kodeks wymaga posiadania interesu prawnego, niekiedy ukrytego pod bliskoznacznymi sformułowaniami „zainteresowania” lub „potrzeby”. Nie może jednak budzić wątpliwości, iż sam brak wymienienia interesu prawnego w przepisach dotyczących konkretnej instytucji procesu cywilnego nie oznacza, iż nie stanowi on przesłanki danej czynności, co widoczne jest w szczególności na przykładzie dopuszczalności zaskarżenia.

Co więcej, ustawodawca nie wprowadził w żadnym przepisie wyraźnej sankcji, jaką powoduje brak interesu prawnego. Dotyczy to oczywiście przypadków, w których o interesie tym ustawa milczy, ale także przypadków wymienionych w ustawie. Powyższy brak powoduje niejednorodność poglądów i praktyk postępowania w przypadkach stwierdzenia nieistnienia interesu prawnego w dokonaniu danej czynności.

Ustalenia zawarte w niniejszym rozdziale zostały poszerzone również o uwypuklenie roli, jaką pełni interes prawny w postępowaniu cywilnym, w szczególności funkcje, jakie on pełni w procedurze cywilnej. Wyróżniono też sytuacje, w których interes prawny stanowi merytoryczną przesłankę czynności procesowej, gdy decyduje o przyznaniu uprawnienia do wszczęcia postępowania, czyli spełnia rolę legitymacji procesowej, a także gdy decyduje on o dopuszczalności podjęcia danej czynności procesowej.

Wnioski płynące z rozważań poczynionych w niniejszym rozdziale pozwalają nie tylko prawidłowo zrozumieć znaczenie pojęcia interesu prawnego w całym postępowaniu cywilnym. Analiza instytucji k.p.c., dla których posiadanie interesu prawnego przez dany podmiot stanowi ich przesłankę, pozwala na postawienie tezy, iż brak wymienienia interesu prawnego *expressis verbis* w przepisach dotyczących powództwa nie jest przesądzającym argumentem przeciwko uznawaniu interesu prawnego za przesłankę powództwa. Co istotne, przypadki, w których

interes prawny stanowi przesłankę danej czynności, pomimo niewskazania tego wprost w treści przepisów występują zarówno w obcych systemach prawnych, jak w polskiej procedurze cywilnej.

Rozdział II.

Znaczenie interesu prawnego w wytaczonym powództwie w kontekście prawa do rzetelnego procesu

2.1. Wprowadzenie

Jak wcześniej podniesiono, interes prawny w postępowaniu cywilnym pełni różne funkcje i jest różnie rozumiany w kontekście różnych instytucji prawa procesowego cywilnego. W rozdziale tym zostanie wskazane zatem proponowane rozumienie tego pojęcia w kontekście powództwa. Zrozumienie znaczenia pojęcia interesu prawnego w powództwie ma istotne znaczenie dla sprawiedliwego funkcjonowania systemu prawa. Powyższe pozwoli na dokonanie analizy możliwości zakwalifikowania interesu prawnego powoda w wytaczonym powództwie do jego przesłanek.

Jednocześnie w niniejszym rozdziale poruszona zostanie relacja interesu prawnego w powództwie w kontekście możliwości potraktowania go jako przesłanki powództwa, z prawem do sądu, w tym prawem do rzetelnego procesu oraz instytucjami wpływającymi na to prawo. Interes prawny jest kluczowym pojęciem dla procesu cywilnego, ponieważ to on wprowadza motywację do wszczęcia i kontynuowania postępowania przed sądem. Możliwość kwalifikowania interesu prawnego jak przesłanki powództwa musi być zatem skonfrontowana z prawem do sądu jako fundamentalnym prawem człowieka, gwarantującym każdemu prawo

skorzystania z sądowej ochrony praw mającym swoje źródło zarówno w ustawie zasadniczej jak i konwencjach międzynarodowych, których stroną jest Polska.

W kontekście wytaczanego powództwa szczególne znaczenie ma wskazywane w judykaturze założenie o celowości postępowania cywilnego²⁰⁷. Warto w tym kontekście wskazać, że interes prawny jest blisko związany z celem i funkcją postępowania cywilnego, a także uzewnętrznić wpływ interesu prawnego na przedmiotu procesu cywilnego. Omówione zostaną również relacje interesu prawnego z instytucją nadużycia prawa procesowego oraz powództwem oczywiście bezzasadnym w kontekście możliwości zakwalifikowania przypadków braku interesu prawnego do którejś z nich oraz konsekwencji z tego płynących.

Analizie zostanie poddana również wzajemna relacja interesu prawnego w powództwie do legitymacji procesowej, z zaznaczeniem odmiennych znaczeń obu pojęć oraz przypadków, w których zbliżają się one do siebie.

Przedstawienie powyższych zagadnień pozwoli na poznanie istoty interesu prawnego w powództwie oraz określenie możliwego wpływu, jaki ma on na to postępowanie, a w szczególności jego relacji do instytucji tworzących prawo do rzetelnego procesu cywilnego.

2.2. Znaczenie interesu prawnego w powództwie

Jak już wskazano wcześniej, interes prawny stanowi obiektywną potrzebę udzielenia ochrony prawnej przez sąd. Czym zatem jest interes prawny powoda w powództwie? Analizując powołane wcześniej stanowiska przedstawicieli doktryny i orzecznictwa dochodzę do wniosku, iż jest to prawna potrzeba powoda wymagająca uzyskania przez niego ochrony prawnej w postaci wyroku. Wyrok sądowy może być powodowi potrzebny jedynie, gdy w jakiś sposób polepszy jego sytuację prawną.

Prawny charakter interesu musi oznaczać, iż ma on oparcie w sferze prawnej jednostki i musi istnieć obiektywnie. Powyższe nie oznacza, że powodowi wyrok potrzebny jest jedynie w przypadkach, w których jego powództwo ma rzeczywiste oparcie w przepisach i jest uzasadnione. Prawny charakter interesu świadczy, że oddziałuje on potencjalnie na sferę prawną jednostki poszukującej ochrony prawnej.

²⁰⁷ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

W mojej ocenie w celu stwierdzenia posiadania lub nieposiadania przez powoda potrzeby uzyskania ochrony prawnej w wytaczonym powództwie należy mieć jednak na uwadze hipotetyczną, merytoryczną zasadność podnoszonego przez niego roszczenia procesowego, a więc istnienie normy prawnej dającej podstawę do ustalenia stosunku prawnego lub prawa, czy też żądania zasądzenia świadczenia lub żądania przekształcenia stosunku prawnego lub prawa. Należy zaznaczyć, iż interes prawny w powództwie dotyczy potrzeby uzyskania ochrony sądowej, która udzielana jest za pomocą wyroku uwzględniającego powództwo²⁰⁸. Dopiero przyjęcie przez sąd w trakcie badania interesu prawnego założenia uzyskania przez powoda wyroku uwzględniającego powództwo pozwala na ocenę, czy taki wyrok spowoduje poprawę prawnej sytuacji powoda.

Na tę kwestię zwrócili uwagę E. Waśkowski²⁰⁹ oraz W. Broniewicz²¹⁰ podnosząc, iż o interesie prawnym w powództwie świadczy możliwy wpływ wyniku postępowania cywilnego na sferę prawną powoda. Wpływ ten mogą mieć, rzecz jasna, rozstrzygnięcia zarówno uwzględniające jak i oddalające żądanie powoda. Jednak przy założeniu, iż interes prawny istnieje w przypadku potencjalnego polepszenia sytuacji prawnej powoda, jego badanie powinno zakładać potencjalne uwzględnienie żądania powoda. Powód zatem będzie posiadał interes prawny w powództwie w przypadkach, w których będzie posiadał prawną potrzebę uzyskania wyroku uwzględniającego to powództwo.

Pogląd taki uzasadnia również stanowisko judykatury oraz przedstawicieli doktryny co do roli interesu prawnego w przypadku innych omówionych w poprzednim rozdziale instytucji postępowania cywilnego, aniżeli powództwo. Przykładowo, zwrócenia uwagi wymaga, iż interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia istnieje niezależnie od zasadności dochodzonego roszczenia, choć tę należy oczywiście również uprawdopodobnić. Sąd analizując wszak, czy brak zabezpieczenia uniemożliwi lub poważnie utrudni wykonanie zapadłego w sprawie orzeczenia lub w inny sposób uniemożliwi lub poważnie utrudni osiągnięcie celu postępowania w sprawie (art. 730¹ § 2 k.p.c.) musi hipotetycznie wziąć pod uwagę przypadek, w którym wydany zostanie wyrok uwzględniający żądanie powoda zawarte w pozwie, a więc twierdzenie powoda podniesione w pozwie jest zasadne. W przeciwnym wypadku brak udzielenia zabezpieczenia nie utrudniłby ani nie uniemożliwiłby wykonania orzeczenia, w którym sąd oddala powództwo. Jednocześnie, gdyby przyjąć, iż sąd badając uprawdopodobnienie interesu

²⁰⁸ W przeciwieństwie do wyroku oddalającego, który odmawia udzielenia ochrony prawnej.

²⁰⁹ E. Waśkowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 200.

²¹⁰ W. Broniewicz, Legitymacja procesowa, Łódź 1963, s. 70; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 306-307.

prawnego w zabezpieczeniu bada uprawdopodobnienie zasadności dochodzonego roszczenia, bezprzedmiotowym byłoby wyodrębnianie jako przesłanki udzielenia zabezpieczenia uprawdopodobnienia roszczenia.

Podobnie jest również w przypadku interesu prawnego w zaskarżeniu. Sąd dokonując badania, czy skarżący jest pokrzywdzony wydanym orzeczeniem nie bada jednocześnie merytorycznej zasadności wniesionego środka, jak również zgodności z prawem zaskarżonego rozstrzygnięcia. Ustalając interes prawny w zaskarżeniu sąd dokonuje jedynie zbadania pokrzywdzenia zaskarżonym orzeczeniem. Pokrzywdzenie to obejmuje jednak zasadniczo różnicę pomiędzy zapadłym rozstrzygnięciem a żądaniem procesowym strony wnoszącej środek zaskarżenia. Faktyczna merytoryczna zasadność środka zaskarżenia pozostaje bez wpływu na posiadanie przez podmiot skarżący interesu prawnego w zaskarżeniu. W innym wypadku należałoby uznać, iż skarżący nigdy nie posiada interesu prawnego w przypadku wniesienia środka zaskarżenia, który został następnie oddalony.

W. Broniewicz podkreśla, iż brak interesu prawnego wyklucza się z bezzasadnością roszczenia jako podstawą rozstrzygnięcia²¹¹. Przyjęcie odmiennego założenia w przypadku powództwa powodowałoby w konsekwencji zrównanie przesłanki interesu prawnego z zasadnością powództwa, gdyż żaden wyrok oddalający, a więc wydawany w przypadku niezasadności roszczenia procesowego, nie może ze swojej natury polepszyć sytuacji powoda. Powód zaś nigdy nie posiada prawnej potrzeby uzyskania orzeczenia oddalającego jego żądanie, a jedynie może posiadać potrzebę uzyskania rozstrzygnięć pozytywnych. W konsekwencji uznaję, iż dla posiadania interesu prawnego w powództwie nie ma znaczenia czy roszczenie podniesione w pozwie jest obiektywnie zasadne lub niezasadne. Przez obiektywność istnienia interesu prawnego należy rozumieć raczej okoliczność, w której uzyskanie przez powoda wyroku uwzględniającego powództwo obiektywnie jest mu potrzebne i obiektywnie poprawi jego sytuację. Innymi słowy chodzi o przypadki, gdy wydanie takiego wyroku z punktu widzenia ochrony prawa powoda nie jest zbędne w kontekście jego sytuacji prawnej. Obiektywność potrzeby uzyskania ochrony prawnej w tym miejscu ma za zadanie wykluczenie z przypadków posiadania interesu prawnego sytuacji, w których powód jedynie subiektywnie uważa, że posiadanie wyroku zasądzającego przyniesie mu jakąś korzyść, a jednak pogląd ten nie ma oparcia w rzeczywistości.

²¹¹ W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 837.

W doktrynie²¹² oraz w orzecznictwie sądowym²¹³ jako przypadki braku interesu prawnego wymienia się zgodnie sytuacje wymienione w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., a więc zawisłość sprawy oraz prawomocne jej osądzenie. Argumentem za klasyfikacją tych przypadków jako braku interesu jest faktyczny brak potrzeby uzyskania kolejnego wyroku między stronami w przypadku, gdy dysponują one już rozstrzygnięciem je wiążącym lub postępowanie w celu uzyskania takiego rozstrzygnięcia jest już zawisłe. W obu tych przypadkach brak potrzeby uzyskania wyroku uwzględniającego takie powództwa występuje niezależnie od zasadności zgłaszanych w nich roszczeń. Co do obu tych przypadków nie budzi najmniejszej wątpliwości, iż stanowią one przesłanki procesowe wobec ich wymienienia w przepisie regulującym odrzucenie pozwu. W konsekwencji stanowią one równocześnie negatywne przesłanki dopuszczalności wszczęcia i prowadzenia postępowania sądowego.

2.3. Interes prawny, a prawo do sądu

Prawo do sądu stanowi fundamentalne prawo podmiotowe jednostki umożliwiające ochronę swoich interesów i jako takie stanowi jeden z elementów konstytucyjnego statusu jednostki (art. 45 Konstytucji RP). Co istotne, jego funkcją nie jest zapewnienie faktycznego udzielenia ochrony prawnej poszukującej jej jednostce, a możliwości skutecznego zwrócenia się do organu sądowego i wydania orzeczenia w oparciu o prawo materialne²¹⁴.

W orzecznictwie wielokrotnie wskazywano, iż pojmowanie interesu prawnego w powództwie musi być interpretowane z „uwzględnieniem szeroko pojmowanego dostępu do sądów w celu zapewnienia ochrony prawnej”²¹⁵. Ma to szczególne znaczenie w przypadku uznawania interesu prawnego za przesłankę dopuszczalności powództwa. W takim wypadku zbyt wąskie i formalistyczne ujmowanie przypadków posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie mogłoby doprowadzić do nieuzasadnionego narażenia i ograniczenia

²¹² P. Grzegorzczak, Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010, s. 310-316.

²¹³ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

²¹⁴ M. G. Plebanek, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 107.

²¹⁵ Wyrok SN z 1.04.2004 r., II CK 125/03, LEX.

prawa do sądu²¹⁶. Niemniej jednak niebezpieczeństwo nadmiernego ograniczenia prawa do sądu może wynikać również z pojmowania interesu prawnego jako przesłanki zasadności powództwa, albowiem przy takim ujęciu podmiot będzie miał, co prawda, zachowane prawo do rozpoznania swojej sprawy, ale może być pozbawiony prawa do jego sprawiedliwego rozstrzygnięcia²¹⁷.

Prawo do sądu oraz prawo do rzetelnego procesu zostało uregulowane nie tylko Konstytucji RP, ale również w aktach prawa międzynarodowego oraz europejskiego, które obowiązują w Polsce. O prawo do sądu stanowią zatem art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności²¹⁸ oraz art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej²¹⁹, zgodnie z którymi to przepisami, każdy ma prawo do rzetelnego i publicznego rozpoznania swojej sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia we wszczętej przeciwko niemu sprawie karnej. Powyższe przepisy wyznaczają współczesny międzynarodowy standard rzetelnych postępowań sądowych. Nie oznacza to jednak, iż państwa nie mogą wprowadzać żadnych ograniczeń w tym zakresie. Należy zaznaczyć, iż państwa na podstawie powołanych wyżej aktów wraz z prawem do sądu obowiązane są zapewnić również sprawność procedury.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 11 czerwca 1991 r. C-87/90²²⁰, iż to do prawa krajowego należy określenie przypadków, w których jednostki posiadają interes prawny w uruchomieniu procedury sądowej, przy czym nie może to ograniczać wspólnotowego prawa do uzyskania efektywnej ochrony sądowej.

²¹⁶ A. Machnikowska, Powództwo o zasądzenie, lista wierzytelności w postępowaniu upadłościowym, interes prawny. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2019 r., III CZP 55/18, Gdańskie Studia Prawnicze 2022, Nr 2, s. 115-116.

²¹⁷ B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, Pojęcia interesu prawnego w powództwie o ustalenie a prawo do sądu - wprowadzenie do dyskusji. Analiza badań statystycznych, PPH 2019, Nr 1, s. 11-20.

²¹⁸ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284 ze zm.

²¹⁹ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE z 2016 r. C 202, s. 389).

²²⁰ European Court reports 1991 Page I-03757; tak też Wyrok TS z 13.03.2007 r., C-432/05, Unibet (London) Ltd I Unibet (International) Ltd V. Justitiekanslern, ZOTSiS 2007, nr 3A, poz. I-2271.

Powyższa zasada prawa międzynarodowego została transponowana do polskiej Konstytucji RP²²¹, która w art. 45 ust. 1 przewiduje właśnie, iż każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Co istotne, polska Konstytucja podobnie jak powołane wyżej normy prawa międzynarodowego, wyraźnie zwraca uwagę, iż prawo do sądu obejmuje prawo do rozpoznania sprawy przez sąd. Zdaniem L. Wiśniewskiego prawo do sądu oznacza zatem uprawnienie jednostki do domagania się rozpoznania i ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy karnej, administracyjnej lub cywilnej przez niezależny i niezawisły sąd²²². Prawo to, jak podnosi P. Hofmański, jest prawem wtórnym do innych praw i wolności, gdyż w istocie jest wykorzystywane dopiero wówczas, gdy korzystanie z tych innych praw i wolności napotyka przeszkody²²³. Ponadto prawo do sądu uzupełniane jest przez art. 77 ust. 2 ustawy zasadniczej zakazujący zamykania drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw. Sąd Najwyższy²²⁴ podkreśla za Europejskim Trybunałem Praw Człowieka²²⁵, iż prawo do sądu nie zostało stworzone jako gwarancja prawa teoretycznego lub złudnego, ale gwarancja uprawnienia praktycznego i skutecznego.

Na treść konstytucyjnego prawa do sądu wpływa również art. 2 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej²²⁶, przy czym art. 45 Konstytucji uważany jest za konkretyzujący zasadę państwa prawnego w zakresie uprawnienia do poszukiwania przez jednostki ochrony prawnej przed sądem²²⁷. Podkreślić warto, iż przed wejściem w życie obecnej Konstytucji to właśnie z art. 1 Konstytucji PRL w brzmieniu

²²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 roku, podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 wraz ze zmianami.

²²² L. Wiśniewski, Gwarancje praw i wolności człowieka i obywatela w przyszłej konstytucji, [w:] Prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela w nowej polskiej konstytucji, pod red. Z. Kędzi, Poznań 1990, s. 72-73.

²²³ P. Hofmański, Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka, [w:] Podstawowe prawa jednostki i ich ochrona sądowa, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 1997, s. 201.

²²⁴ Postanowienie SN z 11.01.1995 r., III ARN 75/94, OSNP 1995, nr 9, poz. 106.

²²⁵ Wyrok ETPCz z 9.10.1979 r., Airey przeciwko Irlandii, seria A, nr 32, s. 11.

²²⁶ M. Michalska-Marciniak, Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2013, s. 198-203.

²²⁷ Orzeczenie TK z 7.01.1992 r., K 8/91, OTK 1992, nr 1, poz. 5.

nadany nowelą grudniową z 1989 r.²²⁸, którego treść odpowiadała obecnemu art. 2 Konstytucji, Trybunał Konstytucyjny interpretował zasadę prawa jednostki do sądu oraz prawa do rzetelnego procesu²²⁹. Zarówno tekst pierwotny poprzedniej ustawy zasadniczej, jak i zmieniony w rezultacie zmian ustrojowych po 1989 roku nie przewidywał *stricte* takiego prawa, inaczej aniżeli w przedwojennych konstytucjach: marcowej²³⁰ i kwietniowej²³¹.

W swoim orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny²³² uwypukla 5 zasadniczych uprawnień wynikających z konstytucyjnego prawa do sądu. Należą do nich: prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organu rozpoznającego sprawę, prawo do dostępu do sądu, a więc uruchomienia procedury przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem; prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności - sprawiedliwego, rzetelnego postępowania sądowego; prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd oraz prawo do skutecznego wykonania orzeczenia²³³. Prawo do sądu jest wzmocnione jest również konstytucyjnymi gwarancjami możliwości kwestionowania rozstrzygnięć sądowych, które są wymienione *expressis verbis* w ustawie zasadniczej. Należą do nich prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w I instancji wynikające z art. 78 Konstytucji RP oraz zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego wskazana w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Należy jednak podkreślić, iż prawo do sądu nie oznacza jednak prawa do uzyskania przez jednostkę orzeczenia o określonej treści.

²²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Uchwalona Przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. w brzmieniu zmieniony przez art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1989 r. (Dz. U. z 1989 r. nr 75 poz.444) zmieniającej Konstytucję z dnia 31 grudnia 1989 r.

²²⁹ M. Florczak-Wątor, Komentarz do art. 2, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, pod red. P. Tulei, Warszawa 2019, LEX.

²³⁰ Zob. art. 98 Ustawy z 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej - Dz.U. z 1921 r. nr 44 poz. 267 (Konstytucja marcowa), który stanowił, iż "Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega. [...] Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty."

²³¹ Zob. art. 68 ust. 1 i 4 Ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej - Dz.U. z 1935 r. nr 30 poz. 227 (Konstytucja kwietniowa) o treści tożsamej z przytoczoną w powyższym przypisie tekstem konstytucji marcowej.

²³² Np. Wyrok TK z 23.11.2016 r., K 6/14, OTK-A 2016/98.

²³³ zob. też M. Pilich, Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego [w:] Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, pod red. T. Erecińskiego i K. Weitza, Warszawa 2010, LEX; P. Tuleja, Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, pod red. P. Tulei, Warszawa 2021, LEX.

Konstytucyjne prawo do sądu jest środkiem ochrony materialnych wolności i praw nie tylko rangi konstytucyjnej. Co prawda, zasada demokratycznego państwa prawnego zawiera dyrektywę zakazującą zawężającej interpretacji prawa do sądu, a prawo do sądu wskazuje na domniemanie dopuszczalności drogi sądowej, to jednak należy zaznaczyć, iż prawo do sądu nie ma charakteru absolutnego i podlega różnego rodzaju formalnym i proceduralnym ograniczeniom²³⁴, zaś zarówno ustrój i właściwość sądów, jak również postępowanie regulowane są przez ustawy (art. 176 ust. 2 Konstytucji RP). Należy w tym miejscu jednak wrócić do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego przy okazji rozstrzygnięcia o znaczeniu interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia²³⁵. Sąd Najwyższy zaznaczył, iż wymóg ustawowej regulacji postępowania sądowego nie oznacza, iż procedura sądowa ogranicza się jedynie do wymagań wprost wskazanych w ustawie bez uwzględniania wykładni całokształtu regulacji. Powyższe oznacza, iż przesłanki od których zależy merytoryczne rozpoznanie sprawy muszą wynikać z ustawy, jednak niekoniecznie ograniczać się do wymienionych w niej *expressis verbis* warunków.

Prawo do sądu zawiera w sobie jednak również prawo do procesu sprawiedliwego oraz prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Oznacza to, że rolą ustawodawcy jest zbudowanie takich norm postępowania sądowego, w tym postępowania cywilnego, które nie ograniczając nadmiernie prawa do sądu z jednej strony pozwolą na sprawiedliwy tok tego procesu, w szczególności w zgodzie z zasadami demokratycznego państwa prawnego dotyczącymi równości stron. Z drugiej strony ustawodawca musi czuwać, by prawo do sądu nie było iluzoryczne z powodu przewlekłości postępowań dbając zarówno o zapewnienie prawidłowej liczby orzeczników wraz z odpowiednim zapleczem techniczno-pomocniczym. Jednocześnie rolą prawodawcy jest takie uregulowanie procedury, która nie naruszając istoty prawa do sądu pozwoli na możliwości odpowiednio szybkiego rozpoznawania spraw oraz ograniczy częściowo swobodę stron w postępowaniu odpowiednimi rygorami procesowymi.

Ograniczenia prawa do sądu wynikające z rygorów procesowych nie naruszają nadmiernie tego prawa o ile ich celem będzie z jednej strony zapewnienie efektywnej realizacji prawa do sądu, a z drugiej strony uwzględni inne wartości konstytucyjne. Ograniczenia te muszą jednak być proporcjonalne i respektować prawo do sądu podmiotów tego uprawnienia w rozumieniu art. 31 ust. 3 Konstytucji. Nie mogą zatem naruszać istoty prawa do sądu i mogą być ustanawiane jedynie w wypadkach, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego

²³⁴ Wyrok TK z 15.11.2000 r., P 12/99, OTK 2000/7/260.

²³⁵ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób.

S. Cieślak zwraca uwagę, iż formalizm postępowania cywilnego obejmujący konieczność przestrzegania określonych wymagań prawnych co do formy, miejsca i czasu czynności, których niespełnienie może doprowadzić do zastosowania sankcji procesowej (rygoru procesowego) pełni funkcję gwarancyjną stabilizującą postępowanie cywilne. Rolą zaś prawodawcy oraz organów stosujących prawo jest takie ukształtowanie i wykładnia postępowania cywilnego, aby stopień sformalizowania postępowania mieścił się w dopuszczalnych granicach. Zdaniem S. Cieślaka granicami formalizmu postępowania są trzy wynikające z prawa do sądu zasady sprawiedliwości proceduralnej: równouprawnienie uczestników postępowania, racjonalność oraz efektywność postępowania²³⁶.

Trybunał Konstytucyjny wskazuje, że ograniczenia w korzystaniu z konstytucyjnych praw jednostki są dopuszczalne o ile są konieczne, przy czym nie mogą one naruszać istoty wolności i praw²³⁷. Prawo do uzyskania rozstrzygnięcia sądowego nie jest jednak naruszane, gdy uniemożliwiają to obiektywne przeszkody procesowe; przy czym zbyt formalistyczna wykładania przepisów dopuszczających wydanie orzeczenia może naruszać to prawo²³⁸.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż prawo do sądu jako środek ochrony praw jednostki (pomimo samodzielnego charakteru) nie jest celem samym w sobie i ma „charakter wtórny wobec wolności i praw, których ochronie służy”²³⁹. Intencją twórców Konstytucji było zapewnienie dostępu do sądu wszystkim jednostkom mogącym być stroną postępowania ze względu na swój prawnie chroniony interes. A. Wróbel zaznacza, iż konstytucyjne prawo do sądu nie jest uzależnione od naruszenia interesu prawnego jednostki²⁴⁰. Z kolei zdaniem P. Tulei, brak takiego uzależnienia prowadziłby do dopuszczenia wnoszenia do sądu nawet najbardziej absurdalnych spraw oraz wciągania strony przeciwnej w uciążliwy dla niej spór

²³⁶ S. Cieślak, Formalizm procesowy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego [w:] Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, pod red. T. Erecińskiego i K. Weitz, Warszawa 2010, LEX.

²³⁷ Wyrok TK z 15.11.2000 r., P 12/99, OTK 2000/7/260.

²³⁸ P. Tuleja, Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, pod red. P. Tulei, Warszawa, 2021, LEX.

²³⁹ P. Grzegorzczak, K. Weitz, Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, pod red. M. Sajfana, L. Boska, Warszawa 2016, Legalis.

²⁴⁰ A. Wróbel, [w:] Konferencja naukowa: Konstytucja RP w praktyce, Warszawa 1999, s. 213-214.

sądowy. W konsekwencji zdaniem P. Tulei rozumienie prawa do sądu jako odrębnego od interesu prawnego podmiotu wnoszącego sprawę do sądu nadmiernie mogłoby ingerować w prawa pozwanych i przez to naruszać zasadę proporcjonalności z art. 31 Konstytucji²⁴¹.

W doktrynie wskazuje się, że choć prawo do sądu w ujęciu abstrakcyjnym przysługuje wszystkim, to jednak nie oznacza to dopuszczenia do udziału w sprawie każdej osoby w dowolnej sprawie, czy to poprzez wzięcie udziału w sprawie nie dotyczącej jej praw, czy na zasadzie *actio popularis* poprzez wszczęcie sprawy na rzecz „dobra ogólnego”. Podobnie nie można utożsamiać konstytucyjnego prawa do sądu z możliwością wytoczenia powództwa, w którym powód żądać mógłby spełnienia świadczenia na rzecz podmiotu trzeciego²⁴². Trybunał Konstytucyjny²⁴³ zaznacza, że prawo do sądu nie obejmuje przypadków, w których postępowanie sądowe nie ma związku ze sferą prawną danej jednostki.

Przepisy ustaw procesowych formułują normy regulujące kryteria uprawniające do uruchomienia procedury sądowej lub uczestnictwa w nim, nie oznacza to jednak, że kryteria te nie podlegają badaniu w kontekście zgodności z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Na gruncie procedury administracyjnej Trybunał Konstytucyjny²⁴⁴ wskazał, iż ograniczenia zaskarżania aktów administracyjnych od wykazania interesu prawnego w rozstrzygnięciu nie jest niezgodne z Konstytucją.

Prawo do sądu nakłada na ustawodawcę obowiązek ustanowienia takiej regulacji prawnej, która „zapewni rozpatrzenie sprawy przez sąd, na żądanie zainteresowanego”²⁴⁵. Normy procedury sądowej muszą ustanawiać wymagania dla wszczęcia postępowania przed sądem lub uzyskania merytorycznego rozstrzygnięcia. K. Weitz i P. Grzegorzczak za jedno z takich wymagań uznają m.in. „interes w uzyskaniu (potrzebę uzyskania) sądowej ochrony prawnej” nie traktując go jako ograniczenia konstytucyjnego prawa do sądu, a przesłankę procesową stanowiącą element konstytucyjnego prawa do sądu²⁴⁶. Co istotne, Trybunał Konstytucyjny wskazał, że do naruszenia prawa do sądu i prawa dochodzenia naruszonych praw lub wolności nie dochodzi, jeżeli skarżący, co prawda, nie dysponuje uprawnieniem do

²⁴¹ P. Tuleja, [w:] Konferencja naukowa: Konstytucja RP w praktyce, Warszawa 1999, s. 243-244.

²⁴² P. Grzegorzczak, K. Weitz, Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, pod red. M. Sajfana, L. Boska, Warszawa 2016, Legalis.

²⁴³ Wyrok TK z 4.7.2006 r., K 43/05, OTK-A 2006, Nr 7, poz. 78.

²⁴⁴ Wyrok TK z 16.9.2008 r., SK 76/06, OTK-A 2008, Nr 7, poz. 121.

²⁴⁵ Wyrok TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998, nr 4, poz. 50.

²⁴⁶ P. Grzegorzczak, K. Weitz, Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, pod red. M. Sajfana, L. Boska, Warszawa 2016, Legalis.

wszczęcia określonego postępowania, lecz okoliczności te mogą stanowić przedmiot innego postępowania albo skarżący dysponuje innymi środkami prawnymi służącymi ochronie jego interesu²⁴⁷.

Powyższe rozważania skłaniają do dwóch wniosków interesujących z punktu widzenia tematu pracy. Po pierwsze, przyznanie jednostkom w Konstytucji RP prawa do sądu ma swój określony cel, a więc ochronę praw i wolności danej jednostki zainteresowanej rozstrzygnięciem. Z drugiej zaś strony prawo to jest ograniczone wymogami norm procesowych. Należy zatem uznać, iż wymóg posiadania przez powoda interesu prawnego (obiektywnej potrzeby uzyskania ochrony prawnej) nie narusza prawa do sądu w przypadkach, w których ochronę tę można uzyskać innymi środkami. Warunkiem powyższego jest jednak przyjęcie istnienia interesu prawnego w powództwie, we wszystkich przypadkach, w których wyrok je uwzględniający, korzystnie wpłynie na sferę prawną podmiotu poszukującego ochrony sądowej. Po drugie, podkreślenia wymaga, iż przyjęta w polskiej ustawie zasadniczej dwuinstancyjność postępowania pozwala na zminimalizowanie niebezpieczeństwa nieuzasadnionego rozszerzania przez sądy rozumienia interesu prawnego jako przeszkody do uzyskania ochrony prawnej.

2.4. Interes prawny, a cele i funkcje postępowania cywilnego

W celu prawidłowego ustalenia znaczenia pojęcia interesu prawnego dla postępowania cywilnego należy prawidłowo określić cele i funkcje tego postępowania. Co jednak istotne, procedura cywilna również w tym zakresie nie wprowadza definicji powyższych pojęć, zaś pomimo powszechnego posługiwania się tymi terminami przez przedstawicieli doktryny powyższa kwestia pozostaje niejednoznaczna. O rozbieżnościach terminologicznych w powyższym zakresie świadczy przede wszystkim brak zgody przedstawicieli doktryny już co do samej potrzeby rozróżniania funkcji oraz celów postępowania cywilnego.

E. Waśkowski na gruncie d.k.p.c. wskazywał, iż zadaniem sądu w każdej sprawie cywilnej jest „sprawdzenie i ostateczne ustalenie przez sądy cywilne słuszności żądań prywatno-prawnych, zgłaszanych przez jedne osoby przeciwko innym” i właśnie w tym

²⁴⁷ Postanowienie TK z 27.10.2009 r., TS 54/09, OTK-B 2010, Nr 1, poz. 46.

upatrywał istotę procesu cywilnego, niezależnie od sporności stanowisk stron. Autor wskazywał, że dopiero po ustaleniu powyższego sąd wydaje orzeczenie uwzględniające bądź też oddalające żądanie powoda, przy czym w pierwszym przypadku nadaje mu „moc przymusową” pozwalającą na wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Autor ten za „słuszny” wyrok uważał taki, przy wydawaniu którego sąd prawidłowo zastosował prawo materialne do prawidłowo ustalonego stanu faktycznego. E. Waśkowski zauważał, że „działalność sądów winna polegać na podciągnięciu faktycznych okoliczności spraw pod przepisy prawa obowiązującego”²⁴⁸.

M. Waligórski wskazuje, że postępowanie cywilne ma trzy cele: stworzenie normy (jurysdykcja), urzeczywistnienie normy (egzekucja) lub zabezpieczenie możliwości stworzenia lub urzeczywistnienia normy. Zdaniem autora celem procesu cywilnego jest „wydobycie na światło dzienne”, czy też zadeklarowanie normy prawa materialnego stwierdzając określony stan prawny w przypadkach orzeczeń o charakterze deklaratoryjnym. Z kolei w przypadkach orzeczeń konstytucyjnych, wydawanych jedynie w sytuacjach, gdy prawo materialne upoważnia do tego organ procesowy, celem procesu jest właśnie stworzenie nowego stanu prawnego. M. Waligórski podkreśla, iż dopiero zachowanie jednostki niezgodne z normą prawa materialnego daje zainteresowanemu podstawę do żądania urzeczywistnienia stanu przewidzianego przez prawo²⁴⁹. W sytuacji, w której osiągnięcie celu procesu jest niemożliwe sąd wydaje orzeczenia negatywne, tj. odrzucające pozew lub umarzające postępowanie²⁵⁰. Autor ten wskazuje również, iż postępowanie cywilne stanowi z jednej strony narzędzie państwa zapewniającego ochronę porządku prawnego ustanawianego przez państwo, zaś z drugiej strony pozostawiony w dyspozycji jednostek środek ochrony ich praw podmiotowych²⁵¹.

Zdaniem H. Trammera przedmiotem procesu jest roszczenie formalne rozumiane jako twierdzenie powoda o przysługującym mu przeciwko pozwanemu roszczeniu materialnym. Autor wskazuje, iż celem procesu jest „sprawdzenie zasadności roszczenia formalnego” i w

²⁴⁸ E. Waśkowski, System procesu cywilnego Tom I. Wstęp teoretyczny, Wilno 1932, s. 97-98 oraz s. 75-76.

²⁴⁹ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947, s. 35-39.

²⁵⁰ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie), Warszawa 1947, s. 197-203, s. 245-246.

²⁵¹ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne w świetle zasady dyspozycji, Studia Cywilistyczne 1963, Nr 2, s. 29.

zależności od rezultatu tej oceny wydanie orzeczenia rozstrzygającego sprawę w postaci wyroku²⁵².

W. Berutowicz postępowaniem cywilnym określa działanie podmiotów tego postępowania w ramach stosunków prawnoprocesowych, zaś jego funkcją określa ochronę interesów społecznych i indywidualnych w zakresie stosunków cywilnych poprzez konkretyzowanie i przymusowe urzeczywistnianie obowiązujących w tym zakresie norm prawnych; podkreślając przy tym rolę organów państwa w procesie i w istocie będąc pewnym wycinkiem funkcji państwa. W. Berutowicz wyraźnie odróżnia od funkcji procesu cywilnego jego cel i zadanie. Autor ten zaznacza, iż postępowanie cywilne jest działalnością celową zmierzającą do ochrony prawnie chronionych interesów i praw podmiotowych jednostki, zaś z punktu widzenia interesu społecznego - do ochrony porządku prawnego²⁵³, przy czym funkcja ta w toku zmian społeczno-gospodarczych wpływających również na zmiany treści zasad procesowych, ulega modyfikacjom²⁵⁴. W. Berutowicz podkreśla, iż orzeczenie merytoryczne w formie wyroku ziszcza cel całego postępowania cywilnego i realizuje jego funkcję²⁵⁵. Z. Resich dodaje, iż proces cywilny poza byciem zjawiskiem prawnym pełni również istotne funkcje społeczne, wśród których podstawową funkcją jest ochrona praw obywateli oraz innych podmiotów w określonym obszarze stosunków prawno-społecznych²⁵⁶.

Również W. Siedlecki rozróżniając funkcję oraz cel postępowania cywilnego wskazuje, iż celem procesu jest ustalenie i urzeczywistnienie norm prawnych obowiązujących w zakresie prawa cywilnego, rodzinnego, opiekuńczego, a także prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, przy czym, co istotne, owo urzeczywistnienie ma odzwierciedlać treść społeczną oraz układ okoliczności faktycznych²⁵⁷. Z kolei jako funkcję postępowania cywilnego W. Siedlecki traktuje zasadnicze zadanie państwa polegające na ochronie interesów społecznych i indywidualnych w zakresie stosunków cywilnych poprzez konkretyzowanie i przymusowe urzeczywistnianie obowiązujących w tym zakresie norm prawnych. Dodatkowo autor ten

²⁵² H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 14-19.

²⁵³ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 59-62.

²⁵⁴ W. Berutowicz, *Funkcja postpowania cywilnego w oświetleniu nauki o tzw. prawie skargi*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 7-9.

²⁵⁵ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 78-79.

²⁵⁶ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 79-86.

²⁵⁷ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 8-9.

wskazuje, iż zadaniem postępowania cywilnego jest rozpoznawanie spraw cywilnych w rozumieniu przepisów procedury cywilnej²⁵⁸.

S. Włodyka wyróżnia ochronne funkcje postępowania cywilnego oraz inne jego funkcje. Zdaniem autora ochronna funkcja powoduje społeczny skutek udzielenia odpowiedniej ochrony prawnej dobrom społecznym, zaś inne funkcje wywołują inne skutki społeczne: np. wychowawcze lub organizacyjne. Autor podkreśla, że funkcja ochronna postępowania cywilnego łączy bezpośrednią ochronę interesu indywidualnego z pośrednią ochroną interesu ogólnego. Jednocześnie S. Włodyka bezpośrednią ochronę interesu indywidualnego wskazuje jako funkcję, dla której postępowanie cywilne jest wszczynane i rozstrzygane²⁵⁹.

Z kolei K. Korzan zauważa, iż cel jest zjawiskiem statycznym, stanem rzeczy, do którego się dąży, zaś funkcja to z kolei kategoria o charakterze dynamicznym oznaczająca całokształt czynności ochrony prawnej zmierzający do osiągnięcia celu. Autor ten za cel postępowania rozpoznawczego uważał wprowadzenie w życie normy prawa materialnego poprzez wydanie orzeczenia zgodnego z treścią tej normy²⁶⁰.

W. Broniewicz wskazuje, że funkcją postępowania cywilnego jest ustalanie i urzeczywistnianie norm prawnych indywidualno-konkretnych z zakresu prawa cywilnego sensu *largo*, a więc również prawa pracy, rodzinnego i opiekuńczego. W. Broniewicz podkreśla, iż zadaniem sądu jest zbadanie czy twierdzenia powoda o istnieniu lub nieistnieniu danej normy prawnej odpowiada rzeczywistości i daniu wyrazu temu wynikowi²⁶¹. Nadto jako funkcje postępowania cywilnego W. Broniewicz wymienia również wydawanie zarządzeń, zezwoleń i zwolnień mających znaczenie prawne, działalność dokumentacyjno-rejestrową mającą znaczenie prawne oraz inne czynności określone w ustawie, które to jednak czynności mogłyby być elementem innego rodzaju postępowania aniżeli cywilne²⁶².

²⁵⁸ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 1977, s. 26.

²⁵⁹ S. Włodyka, Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje, [w:] Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław 1974, s. 285-287.

²⁶⁰ K. Korzan, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1997, s. 10.

²⁶¹ W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 833-834.

²⁶² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 38-42.

T. Ereciński jako cel postępowania cywilna postrzega ochronę naruszonych lub zagrożonych uprawnień materialnych jednostki wynikających z prawa materialnego²⁶³.

S. Cieślak podnosi, że cel jest stanem, do osiągnięcia którego zmierza postępowanie. Autor za cel postępowania cywilnego uważa rzetelne załatwienie sprawy cywilnej, a więc jej rozpoznanie wraz z przymusowym wykonaniem orzeczenia oraz dokonaniem innych czynności. Środkami osiągnięcia rzetelności postępowania jest zapewnienie jego racjonalności i efektywności, a także równości jego stron. S. Cieślak z kolei jako społeczną funkcję postępowania cywilnego rozumie skutki społeczne spowodowane przez okoliczność ustanowienia postępowania cywilnego oraz przeprowadzenia. Jako funkcje postępowania wymienia ochronę interesu jednostki lub grupy poprzez ustalanie i urzeczywistniania norm prawnych oraz dokonywanie innych czynności przewidziany w ustawie (m.in. prowadzących do usuwania sporów między stronami poprzez uzgadnianie ich stanowisk); ochronę interesu publicznego jako porządku prawnego, społecznego i gospodarczego oraz wpływanie na kształtowanie się pożądaných postaw podmiotów prawa, poprzez swoiste zniechęcenia do niewykonywania swoich obowiązków, których wykonania można domagać się w postępowaniu cywilnym oraz wyłączenia potrzeby stosowania samopomocy w osiągnięciu ochrony²⁶⁴.

Ślusznie wskazuje A. Olaś, iż „funkcja postępowania kształtuje jego strukturę”, zaś w konsekwencji nie powinno być „instytucji, czy nawet normy prawnej, której treść nie byłaby powiązana funkcjonalnie z celem całego postępowania oraz nie spełniała swych własnych funkcji”²⁶⁵.

K. Gajda-Roszczyńska wskazuje, że „zasadniczo funkcją procesu cywilnego jest udzielenie przez sądy ochrony prawnej w razie naruszenia lub zagrożenia indywidualnych praw lub interesów, ale także określonych sytuacji prawnych czy sfer interesów”²⁶⁶.

J. Jagieła utożsamia ze sobą pojęcia celów oraz funkcji postępowania cywilnego, wskazując iż wskazywane przez przedstawicieli doktryny różnicowanie między oboma pojęciami jest zabiegiem sztucznym. Zdaniem autora zarówno funkcją jak i celem

²⁶³ T. Ereciński, *Aspekty socjologiczne sądowego postępowania cywilnego*, *Studia prawnicze* 1972, Nr 33, s. 203.

²⁶⁴ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 55-61, s. 117.

²⁶⁵ A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 79-80.

²⁶⁶ K. Gajda-Roszczyńska, *Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym*, cz. 2. *Władza sądenia a interes prawny*, PS 2020, Nr 4, s. 16.

postępowania cywilnego jest udzielanie ochrony prawnej. Następuje to za pomocą dokonywania czynności przewidzianych przez prawo, które mają doprowadzić do ustalenia oraz urzeczywistnienia norm prawa cywilnego²⁶⁷.

Pomimo powyższych rozbieżności poglądów dotyczących zdefiniowania celów i funkcji postępowania cywilnego stanowiska wszystkich przedstawicieli doktryny posiadają w istocie wspólną cechę istotną ze względu na tematykę pracy. Przedstawiciele doktryny, pomimo różnic w definicji celów lub funkcji postępowania, za zasadniczy cel postępowania cywilnego zgodnie uznają udzielenie ochrony prawnej po zbadaniu twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu. Takie ujęcie celu postępowania cywilnego zasadniczo wypełnia ochronną funkcję postępowania w zakresie ochrony interesu jednostki. Słusznie podnosi M. Plebanek, iż wytaczający powództwo bez zamiaru ochrony swoich praw, wykorzystuje uprawnienie do wszczęcia procesu w sposób sprzeczny z celem, jakiemu służy²⁶⁸.

Pierwszeństwo ochronnej funkcji postępowania cywilnego ma w mojej ocenie istotne konsekwencje dla rozumienia interesu prawnego w powództwie. Skoro to udzielenie ochrony prawnej jest zasadniczym celem procesu, to interes prawny rozumiany jako potrzeba uzyskania ochrony prawnej powinien być zatem zakładaną przez prawodawcę przyczyną i uzasadnieniem dla wszczęcia postępowania cywilnego.

Powyższe wnioski pozwalają przyjąć, że obiektywna potrzeba uzyskania ochrony prawnej (interes prawny, jak zdefiniowano w punkcie 1.4 pracy) powoduje, że konkretne postępowanie cywilne ma swój cel (nie jest bezcelowe), gdy udzielenie ochrony prawnej jednostce jest jej obiektywnie potrzebne. W konsekwencji, rozważenia wymaga możliwość oraz celowość ograniczenia rozpoznawania przez sąd powództw wytoczonych w razie braku interesu prawnego, w których wyrokowanie jest zbędne dla sytuacji prawnej powoda.

2.5. Interes prawny, a przedmiot procesu cywilnego

Pierwotnie koncepcje przedmiotu procesu cywilnego opierały się na wynikającym z prawa rzymskiego założeniu, iż podmiotowi, któremu przysługuje prawo podmiotowe, w

²⁶⁷ J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 205-207.

²⁶⁸ M. G. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 127.

przypadku jego naruszenia, przysługuje *actio*. Oznaczało to prawo skargi rozumiane jako prawo do sądowej ochrony naruszonego prawa. W tej koncepcji prawo do sądu stanowiło samoistne prawo podmiotowe jednostki, które współtworzyło naruszenie tego prawa lub też dodatek do istniejącego prawa podmiotowego, którego ochrony domagać się miał powód w procesie cywilnym²⁶⁹. Możliwość uzyskania sądowego rozstrzygnięcia ograniczona jednak była do przypadków, w których *actio* była w ogóle przewidziana, o czym decydował pretor nakazując lub zakazując rozpatrzenia sprawy przez sąd²⁷⁰. W nowożytnej nauce prawa procesu cywilnego teorię tę krytykował B. Windscheid²⁷¹ wprowadzając koncepcję roszczenia jako przedmiotu procesu cywilnego. Roszczenie stanowiło wynikającą z prawa podmiotowego podlegającą ochronie sądowej możliwość domagania się pewnego zachowania od innych podmiotów. Koncepcja ta opierała się więc na ujęciu roszczenia materialnoprawnego jako przedmiotu procesu cywilnego²⁷², co wynikało poniekąd z pozostawania przez naukę procesu pod dużym wpływem nauki prawa cywilnego materialnego²⁷³.

Zwolennikiem ujmowania przedmiotu procesu w kontekście materialnoprawnym jest również Z. Resich wprowadzający koncepcje „rzeczywistego przedmiotu procesu”. Autor za przedmiotu procesu uznaje „ten odcinek rzeczywistości, ten zespół faktów i zdarzeń, który ma potwierdzić prawdziwość twierdzeń powoda i realny byt prawa lub stosunku prawnego, którego dotyczy żądanie pozwu”. W konsekwencji w przypadku, gdy prawo istnieje, przedmiotem procesu jest właśnie to prawo, zaś w sytuacji braku jego zasadności przedmiotem procesu jest zespół faktów i zdarzeń mających wykazać prawdziwość twierdzenia powoda²⁷⁴.

O tym, iż to właśnie roszczenie jest przedmiotem procesu cywilnego stanowi treść przepisów kodeksu postępowania cywilnego, np. art. 19 § 1 k.p.c., art. 187 § 1 pkt 1¹ k.p.c., art. 191 k.p.c., art. 192 pkt 2 k.p.c., art. 193 § 2 i 3 k.p.c., art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., art. 204 k.p.c., w

²⁶⁹ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 1-2.

²⁷⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 232.

²⁷¹ B. Windscheid, *Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts*, Düsseldorf 1856, s. 229 i n.

²⁷² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 233-234; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 255.

²⁷³ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 6.

²⁷⁴ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 70-75; do poglądu tego przychyliła się też S. Dalka – S. Dalka, "Istota procesu cywilnego", Zbigniew Resich, Warszawa 1985: [recenzja], *Palestra* 1986, Nr 7, s. 85.

których wielokrotnie to właśnie roszczenie wskazane zostało jak to, co stanowi przedmiot, o którym orzeka sąd²⁷⁵.

W nauce skrytykowano jednak przyjęcie, iż przedmiotem procesu cywilnego jest roszczenie materialnoprawne. H. Degenkolb²⁷⁶ zauważył, że wytoczenie powództwa nie jest uzależnione od faktycznego istnienia roszczenia materialnego, albowiem do sądu o udzielenie ochrony prawnej zwrócić można się jedynie twierdząc, iż takie roszczenie przysługuje. H. Trammer zauważa, iż przy takim ujęciu przedmiotu procesu każde postępowanie, w którym żądanie powoda nie znajduje swojego odzwierciedlenia w stanie faktycznym i prawnym i podlega oddaleniu przez sąd, jest w istocie pozbawione swojego przedmiotu²⁷⁷. Roszczenie materialnoprawne istnieje obiektywnie²⁷⁸, odpowiada zatem zobowiązaniu strony pozwanej²⁷⁹. W. Broniewicz uważa, że koncepcja przyjmująca roszczenie materialne jako przedmiot procesu cywilnego w pełnym zakresie ujmuje jedynie powództwa o zasądzenie, gdyż tylko ten rodzaj powództwa w każdym wypadku dotyczy roszczenia mającego źródło w prawie materialnym. Z kolei powództwa o ustalenie oraz o ukształtowania nie we wszystkich wypadkach dotyczą roszczeń materialnych²⁸⁰. K. Korzan podnosi, iż w przypadku tych rodzajów powództw powód niczego nie żąda od pozwanego, a domaga się rozstrzygnięcia przez sąd podniesionego w pozwie żądania²⁸¹.

H. Trammer twierdzi, iż przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe²⁸², które stanowi twierdzenie powoda o przysługiwaniu mu roszczenia materialnego. Roszczenie procesowe powstaje poprzez wystąpienie z nim przez powoda do sądu. Roszczenie to może okazać się prawdziwe lub też fałszywe, w przeciwieństwie do roszczenia materialnego, które istnieje obiektywnie. W przypadkach, w których roszczenie procesowe jest zasadne odpowiada

²⁷⁵ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 4.

²⁷⁶ H. Degenkolb, *Einlassungszwang und Urteilsnorm: Beiträge zur materiellen Theorie der Klagen, insbesondere der Anerkennungsklagen*, Leipzig 1877, s. 9 i n.

²⁷⁷ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 14.

²⁷⁸ Ł. Błaszczak, [w:] *Postępowanie cywilne*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Warszawa 2011, s. 28.

²⁷⁹ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 255.

²⁸⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 236.

²⁸¹ K. Korzan, *Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa dostępu do sądu i prawa do powództwa*, [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, pod red. A. Marciniaka, Łódź 1998, s. 192.

²⁸² Autor używa sformułowania „formalne”.

mu roszczenie materialne, w przeciwieństwie do roszczeń procesowych niezasadnych, które nie mają oparcia w prawie materialnym²⁸³.

W. Siedlecki²⁸⁴ i W. Broniewicz za przedmiot procesu uznają roszczenie procesowe rozumiane jako twierdzenie powoda o istnieniu albo nieistnieniu określonej normy indywidualno-konkretnej. Dla powstania roszczenia procesowego niezbędne jest przedstawienie go do rozpoznania sądowi²⁸⁵. W. Broniewicz wskazuje, iż przedmiot procesu określony jest przez dokładnie określone żądanie oraz okoliczności faktyczne przytoczone przez powoda dla uzasadnienia wniesionego żądania, co jest wymogiem formalnym pozwu wskazanym w art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Zdaniem autora oba wskazane wyżej czynniki składają się na kwestię prawną przedstawioną przez powoda do rozstrzygnięcia sądowi i właśnie ta kwestia prawna stanowi przedmiot procesu²⁸⁶.

K. Weitz dokonał analizy poglądów na temat roszczenia procesowego jako przedmiotu procesu w kontekście jedno- lub wieloczłonowości jego definicji. Koncepcja jednoczłonowa do przedmiotu procesu zalicza jedynie żądanie powództwa wykluczając przy tym z tego przedmiotu okoliczności faktyczne uzasadniające to żądanie. Właśnie brakiem zaliczenia okoliczności faktycznych do przedmiotu procesu wskazana koncepcja odróżnia się od koncepcji dwuczłonowej. Wśród przedstawicieli koncepcji dwuczłonowej brak jest jednak zgody do sposobu rozumienia tych okoliczności faktycznych oraz ich granic; część z nich wskazuje, że okoliczności te odpowiadają hipotezie normy prawa materialnego odpowiadającym podniesionemu twierdzeniu. Z kolei trójczłonowa koncepcja przedmiotu procesu do wskazanych wyżej elementów dodaje również podstawę prawną²⁸⁷.

Dwuczłonowa koncepcja roszczenia procesowego jako przedmiotu procesu została jednolicie przyjęta w orzecznictwie. Sąd Najwyższy przyjmuje, że droga procesu cywilna jest dopuszczalna, o ile powód postawił w pozwie twierdzenie o istnieniu między stronami stosunku cywilnoprawnego. Natomiast ustalenie czy twierdzenie to znajduje swoją podstawę w normach

²⁸³ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 14-15.

²⁸⁴ W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław 1974, s. 147 i n.

²⁸⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 236.

²⁸⁶ W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 16-17.

²⁸⁷ K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego. Tom I., red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 691-693.

prawa materialnego następuje w drodze procesu cywilnego²⁸⁸. Poza przedmiotem procesu pozostają więc okoliczności wpływające na możliwość wytoczenia powództwa, ale także okoliczności uprawniające sąd do badania podniesionego twierdzenia.

Podkreślenia wymaga, iż wskazanie podstawy prawnej w pozwie w polskim systemie prawnym jest jedynie fakultatywne²⁸⁹, a sąd nie jest nim związany. Nadto należy zwrócić uwagę, iż art. 156² k.p.c. wprost wskazuje, że powództwo może zostać rozstrzygnięte na innej podstawie prawnej, niż wskazana przez powoda. Powyższe w mojej opinii pozwala na przyjęcie, iż przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe w ujęciu dwuczłonowym, obejmującym żądanie podniesione w pozwie oraz okoliczności faktyczne je uzasadniające. W kontekście tematu pracy należy mieć na uwadze, iż tak rozumiany przedmiot procesu może obejmować interes prawny jedynie pod warunkiem, iż stanowi on albo część żądania powoda, albo składa się na okoliczności faktyczne uzasadniające powództwo. Przy przyjęciu jednak, iż powód posiada interes prawny w powództwie w każdym wypadku, w którym uwzględnienie powództwa poprawi jego sytuację prawną, twierdzenie o tym interesie nie przynależy ani do żądania pozwu, ani też do okoliczności je uzasadniających.

K. Weitz zauważa, iż okoliczność posiadania przez powoda interesu prawnego pozostaje zatem bez wpływu dla prawdziwości twierdzenia, a w konsekwencji nie podlega analizie sądu w ramach badania przedmiotu procesu²⁹⁰. M. Kostwiński podnosi, iż na wynik badania zasadności roszczenia procesowego nie ma wpływu interes prawny²⁹¹. M. Kostwiński²⁹² zauważa, że wydania orzeczenia merytorycznego w postaci wyroku nie należy

²⁸⁸ Uchwała SN z 18.03.2008 r., II PZP 3/08, OSNP 2008, nr 17-18, poz. 249; Postanowienie SN z 10.03.1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 161; Wyrok SN z 13.01.2015 r., II PK 82/14, Monitor Prawa Pracy 2015/5/262-265.

²⁸⁹ Wyrok SN z 14.01.2004 r., I CK 42/03, LEX; Wyrok SN z 23.02.1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152; o fakultatywności wskazania podstawy prawnej świadczy też treść art 127 § 2 k.p.c. i art 210 § 1 k.p.c. Powyższe nie zmienia też art 205³ § 4 k.p.c., który choć wskazuje, że przewodniczący może wezwać stronę zastępowaną przez pełnomocnika w osobie adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub też przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej do wskazania w piśmie przygotowawczym także podstaw prawnych jej żądań i wniosków, albowiem brak jest sankcji za niewykonanie takiego zobowiązania.

²⁹⁰ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 671.

²⁹¹ M. Kostwiński, Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu, Warszawa 2019, s. 31 i n.

²⁹² Ibidem.

jednak utożsamiać z orzekaniem co do istoty sprawy, choć orzekanie co do istoty sprawy mieści się w pojęciu orzekania merytorycznego.

Zgodzić się należy ze stanowiskiem, iż przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe, rozumiane jako podniesione przez powoda żądanie stanowiące twierdzenie o istnieniu określonej normy prawnej wraz z okolicznościami je uzasadniającymi. Twierdzenie powoda podniesione w pozwie może obejmować zarówno obowiązek określonego świadczenia przez pozwanego, ale także ograniczać się do podnoszenia istnienia lub nieistnienia normy prawnej lub też wywodzenia uprawnienia do żądania sądowej modyfikacji prawa lub stosunku prawnego. Roszczenie procesowe nie obejmuje jednak potrzeby powoda uzyskania takiego rozstrzygnięcia.

W konsekwencji interes prawny w mojej opinii nie tworzy okoliczności uzasadniających żądanie powoda, a może jedynie być rozpatrywany w kontekście możliwości badania żądania pozwu, nie stanowi więc przedmiotu procesu. Interes prawny może mieć wpływ jedynie na dopuszczalność rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu, co potwierdza konieczność jego badania w oderwaniu od zasadności podniesionego w powództwie roszczenia. Powyższe jednak nie przesądza o możliwych skutkach braku interesu prawnego w powództwie. Możliwa jest wszak sytuacja, w której sąd wydając wyrok i orzekając merytorycznie, jednak nie orzeka co do istoty sprawy. Dotyczy to przypadków nierozstrzygnięcia w przedmiocie roszczenia procesowego i zaniechania zbadania materialnej przesłanki zasadności powództwa z uwagi na brak przesłanki jurysdykcyjnej (o czym szerzej w pkt 3.4 pracy).

2.6. Interes prawny, a nadużycie prawa procesowego i sprzeczność z dobrymi obyczajami

Art. 4¹ k.p.c., dodany nowelizacją k.p.c. z 4 lipca 2019 r.²⁹³, statuuje zasadę zakazu czynienia użytku z uprawnienia procesowego niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono, a więc zakazu nadużywania prawa procesowego. J. Bodio zauważa, iż

²⁹³ Ustawa z 4 lipca 2019 roku . o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

wprowadzony przepis stanowią klauzulę generalną, która została rozwinięta w niektórych przepisach kodeksu²⁹⁴. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny²⁹⁵ wprowadzenie tego przepisu było niepotrzebne, albowiem tożsamy zakaz wynikał ze wskazanego w art. 3 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym od 3 maja 2012 r.²⁹⁶, obowiązku dokonywania przez strony czynności zgodnie z dobrymi obyczajami²⁹⁷.

Należy jednak zaznaczyć, iż już na gruncie stanu prawnego sprzed wprowadzenia obu powołanych przepisów istniało kilka stanowisk dotyczących nadużywania praw procesowych. Wedle jednego z nich brak wprowadzenia przepisu dotyczącego zakazu nadużywania prawa procesowego wynikał z okoliczności, iż zakaz ten wynikał z ogólnej zasady systemowej, a zatem powtórzenie tego zakazu w przepisach procedury cywilnej byłoby całkowicie zbędne²⁹⁸, zaś wedle innego poglądu zasada ta mogła być wyinterpretowana w drodze wykładni celowościowej z przepisów procedury odwoływanych się chociażby pośrednio do tej konstrukcji²⁹⁹.

Wprowadzone klauzule generalne miały na celu przeciwdziałanie nadużyciom stron i uczestników postępowania w wykorzystywaniu uprawnień procesowych, a więc niezgodnie z ich celem i, co za tym idzie, usprawnieniu postępowania³⁰⁰.

W orzecznictwie za naruszanie dobrych obyczajów uznano podejmowanie „formalnie dopuszczalnych” czynności, które „z góry są skazane na niepowodzenie”, a także dokonywanie

²⁹⁴ J. Bodio, Komentarz do art. 4¹, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, pod red. A. Jakubeckiego, LEX 2019.

²⁹⁵ A. Torbus, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-205, Warszawa, 2019, s. 105-106.

²⁹⁶ W brzmieniu nadanym na mocy art. 1 ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2011 r. nr 233 poz. 1381.

²⁹⁷ I. Gil, Przeciwdziałanie nadużywaniu prawa procesowego, [w:] Regulacje służące usprawnieniu cywilnego postępowania rozpoznawczego, pod red. I. Gil, Warszawa 2020, s. 60.

²⁹⁸ Uchwała SN(7z) z 7.06.1971 r., III CZP 87/70, OSNC 1972/3/42; uchwała SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014/9/87.

²⁹⁹ A. Torbus, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 104-105.

³⁰⁰ E. Gapska, Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znnowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. I – Klauzula generalna, MoP 2019, Nr 15, s. 814; G. Kamiński, Komentarz do art. 4¹, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023, A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Komentarz do art. 4¹, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024, Legalis.

czynności niezgodnie z ich celem lub funkcją³⁰¹, w tym w szczególności dla przewlekania postępowania³⁰². Podkreśla się jednak w judykaturze, iż uznanie, że dana czynność narusza dobre obyczaje winno być poprzedzoną dogłębną oceną „okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającą ustalenie, że działanie strony jest podyktowane nierzetelnym celem”³⁰³. Takie określenie czynności sprzecznymi z dobrymi obyczajami ma istotne znaczenie w kontekście wytaczania powództwa bez potrzeby uzyskania ochrony prawnej, w kontekście celów postępowania cywilnego. Przyjmując, iż należy do niego właściwe udzielanie takiej ochrony budzić może wątpliwości celowość uruchamiania procesu w przypadkach, w których wyrok nie wpłynie korzystnie na sferę prawną powoda, a co za tym idzie rozważyć należy, czy zachowanie takie nie stanowi nadużycia w rozumieniu art. 4¹ k.p.c.

M. Plebanek przez nadużycie prawa procesowego rozumie każdy wypadek takiego skorzystania przez stronę z postępowania cywilnego, które służy innym celom niż uzyskanie ochrony praw podmiotowych, to jest skorzystania w sposób obiektywnie spreczny (czy też obiektywnie nieuzasadniony) z treścią przepisów procesowych. Autor podkreśla, iż nadużyciem prawa procesowego może być też zachowanie sprzeczne z obowiązkiem zachowania uczciwości procesowej oraz z innymi zasadami współżycia społecznego³⁰⁴. Zdaniem T. Erecińskiego oceniając czy dane zachowanie stanowi nadużycie procesowe należy ocenić adekwatność wykonania uprawnienia procesowego do celu tego uprawnienia³⁰⁵.

Kodeks postępowania cywilnego nie wprowadza ogólnej sankcji za dokonywanie czynności sprzecznych z dobrymi obyczajami lub nadużywanie uprawnienia procesowego ograniczając regulację konsekwencji łamania zasad z art. 3 k.p.c. i art. 4¹ k.p.c. do wprowadzenia sankcji finansowej w art. 226² k.p.c. i art. 103 k.p.c., a także kazuistycznego wymieniania przypadków bezskuteczności danej czynności czy to poprzez pozostawienie wniosku strony bez rozpoznania (wniosek o wyłączenie sędziego z art. 53¹ k.p.c., ponowny wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu oparty na tych samych okolicznościach z art. 117² § 2 k.p.c., wniosek o sprostowanie złożony jedynie dla zwłoki stosownie do art. 350¹

³⁰¹ Postanowienie SN z 21.07.2015 r., III UZ 3/15, LEX.

³⁰² Wyrok SN z 11.05.2018 r., II CSK 457/17, OSNC-ZD 2019/2/22.

³⁰³ Wyrok SN z 25.03.2015 r., II CSK 443/14, LEX.

³⁰⁴ M. G. Plebanek, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 74.

³⁰⁵ T. Ereciński, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji [w:] Nadużycie prawa procesowego cywilnego, pod red. P. Grzegorzcyka, M. Walasika, F. Zedlera, Warszawa 2019, s. 16-17.

k.p.c., zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki na podstawie art. 394³ k.p.c.) lub zwrotu pisma (pismo, które zostało wniesione jako pozew, a z którego nie wynika żądanie rozstrzygnięcia sporu o charakterze sprawy cywilnej - art. 186¹ k.p.c.)³⁰⁶. Jednak przypadków nadużycia uprawnień procesowych nie można ograniczać jedynie do wyżej wskazanych.

Brak wymienienia wszystkich przypadków naruszenia dobrych obyczajów lub nadużycia prawa procesowego oraz ogólnej sankcji za złamanie powołanego zakazu swoje źródła ma w legislacyjnej niemożliwości wymienienia wszystkich przypadków nadużycia prawa³⁰⁷, a w konsekwencji w braku sposobności wprowadzenia jednolitej sankcji za takie zachowanie. Przepisy art. 3 k.p.c. i art. 4¹ k.p.c. mają charakter abstrakcyjny i stanowią klauzule generalne, zaś wymienienie w przepisach szczególnych przypadków nadużywania prawa procesowego stanowi jedynie wskazanie ich najbardziej typowych przykładów ze wskazanymi sankcjami w ich wypadkach³⁰⁸. Oczywistym wydaje się, iż wobec braku możliwości przewidzenia wszystkich czynności stron katalog takich czynności nigdy nie będzie wyczerpujący, a różny charakter i konsekwencje procesowe czynności łamiących powołane zakazy nie pozwala na ich sankcjonowanie w ten sam sposób.

Jednocześnie nie do pogodzenia z wynikiem wykładni systemowej zdaje się pozostawać pogląd, iż w wypadkach stwierdzenia przez sąd zachowania strony sprzecznego z dobrymi obyczajami lub stanowiącego nadużycie prawa procesowego organ procesowy nie podejmuje czynności niwelujących łamanie zakazu z art. 3 k.p.c. i art. 4¹ k.p.c., poprzestając jedynie na

³⁰⁶ W doktrynie do przypadków sankcjonowania nadużywania prawa procesowego wymienia się również oddalenie powództwa na posiedzeniu niejawnym z pominięciem czynności, które ustawa nakazuje podjąć w następstwie wniesienia pozwu, oczywiście bezzasadnego w przypadku, gdy z samej treści pozwu, załączników oraz faktów z art. 228 k.p.c. wynika jego oczywista bezzasadność – zob. A. Torbus, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 114-115; Skoro jednak ustawodawca przyjął, iż wniesienie powództwa oczywiście bezzasadnego powoduje wydanie negatywnego orzeczenia merytorycznego tj. wyroku, a nie zaś niedopuszczalności wyrokowania sytuacja ta nie jest nadużyciem prawa procesowego, zob. E. Gapska, Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. II – Powództwo oczywiście bezzasadne, MoP 2019, Nr 16, s. 865-872.

³⁰⁷ E. Gapska, Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. I – Klauzula generalna, MoP 2019, Nr 15, s. 817.

³⁰⁸ M. Odrowska-Stasiak, Wniosek o rektyfikację wyroku jako przejaw nadużycia prawa procesowego, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak* dedicatae, pod red. J. Jagiły, R. Kulskiego, Warszawa 2022, Legalis.

sankcjach finansowych³⁰⁹. Niezastosowanie wykładni systemowej prowadziłyby jednak do pozbawienia wprowadzanych zasad normatywnego znaczenia, ograniczając ich funkcję do finansowego odstraszenia³¹⁰. Przy przyjęciu takiego rozumowania w zasadzie sens traciłoby uregulowanie zasad wynikających z art. 3 k.p.c. i art. 4¹ k.p.c., a wystarczającym byłoby wprowadzenie przepisów art. 103 i art. 226² k.p.c. regulujących grzywny i możliwość obciążenia kosztami postępowania w stopniu wyższym, aniżeli wynika to z wyniku procesu.

Również zdaniem Sądu Najwyższego³¹¹ nadużycie uprawnień procesowych nie może korzystać z ochrony udzielanej przez sąd. Słusznie wskazuje A. Łazarska, że bierność sądu w wypadkach, gdy jedna ze stron uporczywie nadużywa uprawnień procesowych godziłaby w istotne prawa drugiej strony postępowania³¹². Za niedopuszczalny jako nadużywający prawo procesowe i jako taki podlegający odrzuceniu Sąd Najwyższy uznał wniosek o wyłączenie sędziego niewyznaczonego do rozpoznania sprawy³¹³, a także wniosek o zawezwanie do próby ugodowej niezmierzający do faktycznego zawarcia ugody³¹⁴.

Z punktu widzenia niniejszej pracy interesująca jest możliwość uznania czynności wytoczenia powództwa za naruszającą dobre obyczaje lub nadużywającą prawa procesowe. Nie budzi wątpliwości, iż wytoczenie powództwa jest czynnością procesową, jednak zdaniem niektórych autorów z dominującej zasady prawa do sądu lub braku sankcji procesowej za wniesienie takiego pozwu, czynność ta nie może być uznana za nadużywającą prawa procesowego³¹⁵. Argumenty te nie są jednak moim zdaniem przekonujące.

³⁰⁹ Tak też K. Weitz, Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego, PPC 2020, Nr 1, s. 32-33; G. Kamiński, Zakaz nadużycia praw procesowych, Warszawa 2021, LEX; Odmienne uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejm. nr 3137, VIII kadencja, s. 32–33.

³¹⁰ P. Ryłski, O potrzebie definicji nadużycia prawa procesowego na gruncie art. 4¹ KPC, [w:] Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, Legalis.

³¹¹ Wyrok SN z 11.05.2018 r., II CSK 457/17, OSNC-ZD 2019/2/22.

³¹² A. Łazarska, Postępowanie cywilne - odroczenie rozprawy - nadużycie prawa procesowego. Głosa do uchwały SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSP 2017, nr 6, s. 60.

³¹³ Postanowienie SN z 17.06.2021 r., I CO 66/21, LEX.

³¹⁴ Wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, OSNC-ZD 2019/2/28.

³¹⁵ M. G. Plebanek, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012, s. 127; z kolei zdaniem A. Jakubeckiego wytoczenie powództwa bez zamiaru ochrony swoich praw (dla szykany lub w celu uzyskania wyższych kosztów sądowych) nie można uznać za nadużycie prawa procesowego, albowiem w konsekwencji taką czynność należałoby uznać za niebyłą, do czego nie ma podstaw w obowiązujących przepisach – zdaniem autora zachowanie takie stanowić może jednak nadużycie prawa podmiotowego poprzez wykorzystanie

Słusznie wskazuje K. Weitz, iż konstytucyjne prawo do sądu (merytorycznego rozpoznania sprawy) jest niezależne od faktu, czy dochodzone roszczenie procesowe jest zasadne czy też nie, albowiem powyższe wpływa jedynie na merytoryczną zasadność powództwa. Prawo do sądu jest ograniczone w przypadku wykorzystywania go sprzecznie z dobrymi obyczajami, poprzez jego nadużywanie. Zasadnie autor wskazuje, iż wszczęcie postępowania nie może być uznane za sprzeczne z dobrymi obyczajami, dopóki strona wszczyna postępowanie w celu dochodzenia swoich praw lub przynajmniej uzyskania rozstrzygnięcia sądowego co do swojej sytuacji prawnej (niezależnie od okoliczności czy żądanie powoda jest *prima facie* bezzasadne, czy też nie). Natomiast w przypadku wszczynania postępowania nie w celu uzyskania ochrony prawnej, a dla szykany, obciążenia przeciwnika kosztami, czy też uzyskania przewagi w kontaktach biznesowych uprawnia do oceny, iż strona wszczynając postępowanie nadużywa swojego procesowego uprawnienia³¹⁶.

W zakresie zaś zarzutów dotyczących braku sankcji procesowych za wszczęcie postępowania sprzecznego z dobrymi obyczajami należy mieć na uwadze dopuszczalną według orzecznictwa możliwość odrzucenia pozwu przy zastosowaniu przez analogię art. 199 § 1 k.p.c. W orzecznictwie zaznaczono, iż nakaz podejmowania czynności zgodnie z dobrymi obyczajami może mieć znaczenie dla wykładni i stosowania przepisów postępowania przez sąd³¹⁷. Należy przy tym zaznaczyć, iż skoro kodeks zawiera zakaz nadużywania praw procesowych, sąd nie jest władny udzielić ochrony w oparciu o żądanie łamiące taki zakaz. W takiej sytuacji nie dochodzi wszak do merytorycznego zbadania żądania niezgodnego z klauzulami generalnymi z art. 3 k.p.c. i art. 4¹ k.p.c. i merytorycznego rozpoznania zgłoszonego roszczenia³¹⁸.

Co istotne, Sąd Najwyższy stwierdził, iż wniosek o zawezwanie do próby ugodowej (a więc inicjujący postępowanie podobnie jak pozew) złożony wyłącznie w celu uzyskania przerwy biegu przedawnienia jako nadużycie uprawnienia procesowego jest czynnością procesową sprzeczną z dobrymi obyczajami i powoduje niedopuszczalność prowadzenia na jego podstawie postępowania pojednawczego. Wniosek taki pomimo braku wprost

procesowych środków ochrony tego prawa – A. Jakubecki, Nadużycie prawa procesowego cywilnego w postępowaniu zabezpieczającym [w:] Nadużycie prawa procesowego cywilnego, pod red. P. Grzegorzcyka, M. Walasika, F. Zedlera, Warszawa 2019, s. 332-333.

³¹⁶ K. Weitz, Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego, PPC 2020, Nr 1, s. 25-27.

³¹⁷ Uchwała SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014/9/87.

³¹⁸ K. Weitz, Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego, PPC 2020, Nr 1, s. 33.

przewidzianej sankcji w przepisach kodeksu podlega odrzuceniu w drodze analogii do art. 199 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.³¹⁹.

Nie jest zatem wykluczone odrzucenie pisma inicjującego postępowanie, które zostało wniesione w zamiarze innym niż osiągnięcie celu danego postępowania. Wobec powyższego należy zatem ocenić czy wytoczenie powództwa przez powoda, który nie posiada interesu prawnego w uzyskaniu żądanego wyroku jest czynnością zgodną z dobrymi obyczajami bądź też stanowi nadużycie prawa procesowego. Nie ulega wątpliwości, że postępowanie cywilne jest działaniem celowym, w którym sąd ma za zadanie zbadanie roszczenia procesowego podnoszonego przez powoda. Badanie to jednak nie ma odbywać się dla samego badania i angażowania organu publicznego oraz pozwanego w spór, a w założeniu jego celem ma być udzielenie przez sąd żądanej przez powoda ochrony prawnej. Wniesienie więc pozwu w obliczu braku potrzeby uzyskania przez powoda ochrony prawnej może być sprzeczne z celami postępowania cywilnego i stanowić nadużycie prawa procesowego. Zatem, uznanie wniesionego pozwu jako nadużycia prawa procesowego mógłby pozwalać na zastosowanie odpowiedniej sankcji procesowej, nie wykluczając odrzucenia pozwu.

Należy jednak sprzeciwić się uznawaniu, iż każde wytoczone powództwo w braku interesu prawnego stanowi nadużycie prawa procesowego. Możliwe są jednak przypadki, w których powództwo zostało wytoczone faktycznie w celu dochodzenia podniesionego roszczenia wedle zamysłu strony powodowej, zaś brak interesu prawnego jest niezależny od stanu wiedzy powoda o stanie faktycznym lub prawnym dotyczącym zgłoszonego roszczenia.

2.7. Interes prawny, a powództwo oczywiście bezzasadne (art. 191¹ k.p.c.)

Nowelizacja k.p.c. z 4 lipca 2019 r.³²⁰ wprowadziła nowe uregulowanie dotyczące powództw oczywiście bezzasadnych. Samo pojęcie oczywistej bezzasadności powództwa nie

³¹⁹ Wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, OSNC-ZD 2019/2/28.

³²⁰ Ustawa z 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

jest w k.p.c. nowe, posługiwał się nim uchylony z dniem 2 marca 2006 r.³²¹ art. 116 § 2 k.p.c. oraz zastępujący go art. 109 ust. 2 u.k.s.c. wskazujące, iż sąd odmówi zwolnienia od kosztów sądowych strony w razie oczywistej bezzasadności jej powództwa lub obrony. Choć cytowana regulacja dotyczy innej materii aniżeli została uregulowana w art. 191¹ k.p.c. to jednak w nauce i judykaturze w tożsamy sposób wykląda się pojęcie oczywistej bezzasadności powództwa.

Za powództwa tego typu uznano żądania, których oczywista bezzasadność wynika już z samej treści pozwu, załączników do pozwu, ale także z okoliczności oraz faktów notoryjnych lub znanych sądowi z urzędu. Dla uznania powództwa za oczywiście bezzasadne jego bezzasadność powinna być dostrzegalna dla każdej osoby z wykształceniem prawniczym bez konieczności jego dogłębnej analizy lub przeprowadzania postępowania dowodowego³²². Do oczywiście bezzasadnych powództw zalicza się również powództwa, przez które powód nie zmierza do uzyskania wyroku uwzględniającego jego żądanie, a do innego celu³²³. Co jednak istotne, aby móc ocenić powództwo jako oczywiście bezzasadne musi ono w pierw spełniać wymóg z art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c., a więc zawierać dokładnie określone żądanie umożliwiające jego merytoryczną ocenę. Należy zwrócić uwagę, iż w zasadzie każda wątpliwość co do bezzasadności takiego powództwa powinna powodować brak jego uznania za oczywiście bezzasadne w rozumieniu art. 191¹ k.p.c.³²⁴. *Ratio legis* wprowadzonej instytucji była chęć

³²¹ Na podstawie art. 126 ustawy z 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz.U. z 2005 r. nr 167 poz. 1398.

³²² I. Gil, Powództwo oczywiście bezzasadne jako jedna z regulacji usprawniających przebieg postępowania cywilnego, [w:] *Jurisprudence 14. Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, pod red. S. Cieślaka, Łódź 2020, s. 95; M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–477¹⁶*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 717-718; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 191¹*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego i K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024, Legalis; T. Szanciło, *Komentarz do art. 191¹*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. . Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I*, pod red. T. Szanciły, Legalis 2023; G. Kamiński, *Komentarz do art. 191¹*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.

2023 Orzeczenie SN z 20 maja 1938 r., C.II. 3027/37, *Nowa Palestra* 1938, nr 7-8, poz. 355; Orzeczenie SN z 18 kwietnia 1952 r., C 538/52, *OSNCK* 1953/1/28; Postanowienie SN z 15.04.1971 r., I CZ 50/71, *OSPika* 1971, nr 12; Postanowienie SA w Krakowie z 25.01.2016 r., I ACz 23/16, *LEX*; Wyrok SA w Krakowie z 29.05.2020 r., I ACa 231/20, *LEX*, Wyrok SA w Łodzi z 30.10.2020 r., I ACa 1050/20, *LEX*.

³²³ B. Czech, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 1344-1345.

³²⁴ T. Żyznowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 939-940.

uniknięcia zmuszania sądu do rozpoznawania w pełnym zakresie sprawy wywołanej powództwem, które nie ma żadnych szans na uwzględnienie³²⁵.

Ustawodawca w takich wypadkach przewidział fakultatywne rozwiązanie procesowe polegające na odstąpieniu od badania braków formalnych oraz fiskalnych pozwu i wzywania do ich uzupełnienia, sprawdzania wartości przedmiotu sporu, czy też przekazania sprawy według właściwości. Nadto umożliwiono oddalenie takiego powództwa na posiedzeniu niejawnym, bez doręczenia odpisu pozwu pozwanemu, czy też rozpoznawania wniosków zgłoszonych w takim pozwie. W istocie zatem sąd oddalając powództwo jako oczywiście bezzasadne wydaje orzeczenie kończące postępowanie przed powstaniem stanu zawisłości sprawy (art. 192 k.p.c.).

Jak już wskazano wcześniej (zob. część 2.6 pracy), niektórzy przedstawiciele doktryny powyższą regulację uważają za jedną z sankcji stosowanych w przypadkach nadużywania przez strony uprawnień procesowych³²⁶. Skoro jednak za nadużywanie prawa procesowego uznano czynienie użytku z uprawnienia procesowego niezgodnie z jego celem to wydaje się, że wytoczenie powództwa, którego bezzasadność widoczna jest „na pierwszy rzut oka” dla każdego prawnika, nie oznacza jeszcze czynienia użytku z prawa do powództwa niezgodnego z jego celem³²⁷, albowiem może on zmierzać, choć nieskuteczne, do uzyskania poszukiwanej ochrony. Nie znaczy to jednak, iż wniesienie takiego powództwa w żadnym przypadku nie stanowi wyrazu nadużycia prawa procesowego³²⁸.

Zostało wcześniej wskazane, iż sąd w postępowaniu cywilnym ma za zadanie zbadać roszczenie procesowe podniesione w powództwie. Skoro zaś wniesiony pozew zawiera takie roszczenie, które może podlegać badaniu merytorycznemu, to choć wynik tego badania jest „na

³²⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137 Sejmu VIII kadencji, s. 36.

³²⁶ Zob. A. Torbus, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 104-105; G. Kamiński, Zakaz nadużycia praw podmiotowych, Warszawa 2021, s. 108 i n.; I. Gil, Powództwo oczywiście bezzasadne jako jedna z regulacji usprawniających przebieg postępowania cywilnego, [w:] Jurysprydencja 14. Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r., pod red. S. Cieślaka, Łódź 2020, s. 95 i n.

³²⁷ Ł. Błaszczak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020, s. 435.

³²⁸ B. Czech, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 1344-1345.

pierwszy rzut oka” negatywny to uznać należy, iż wniesienie pozwu doprowadza do celu postępowania cywilnego, a więc rozstrzygnięcia o twierdzonej przez powoda normie prawnej.

Powództwo oczywiście bezzasadne, jak sama nazwa wskazuje, może być jedynie oddalone z uwagi na swoją bezzasadność merytoryczną. Przyczyną oddalenia nie może być brak przesłanki procesowej³²⁹, który jednak również stanowi przeszkodę do uzyskania ochrony prawnej w postaci wyroku uwzględniającego powództwo.

Brak interesu prawnego może zatem powodować, iż powództwo jest oczywiście bezzasadne jedynie w przypadku uznania go za przesłankę merytoryczną powództwa. Należy jednak podkreślić, iż możliwe byłoby to jedynie w przypadku, w którym brak ten widoczny byłby już na etapie wniesienia pozwu, bez wdania się w spór przez pozwanego. W praktyce brak ten byłby bardzo trudny do dostrzeżenia przez sąd na tym etapie, w szczególności w przypadku powództw o zasądzenie³³⁰.

2.8. Interes prawny, a legitymacja procesowa

Słowo legitymacja pochodzi z języka łacińskiego, w którym *legitimatío* oznacza m.in. uprawnienie³³¹. Kodeks postępowania cywilnego nie wymienia w żadnym z przepisów pojęcia legitymacji, jednak pojęcie to jest powszechnie używane w doktrynie oraz orzecznictwie sądowym. Dotyczy ono uprawnienia do występowania w postępowaniu w charakterze strony zarówno powodowej (legitymacja czynna) jak i pozwanej (legitymacja bierna). Brak definicji pojęcia doprowadził jednak do dużej rozpiętości poglądów na temat istoty legitymacji procesowej oraz ewentualnych skutków jaki powoduje jej brak. Orzecznictwo i większość doktryny przyjmują, iż brak legitymacji procesowej którejkolwiek ze stron procesu skutkuje oddaleniem powództwa³³².

³²⁹ M. Manowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–477¹⁶, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 717-718.

³³⁰ Ł. Błaszczak, Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191(1) k.p.c., Warszawa 2021, s. 226 i n.

³³¹ J. Sondel, Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, Kraków 1997, s. 556.

³³² Por. jednak J. Jodłowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, s. 357; Z. Resich, Podmioty procesu w nowym k.p.c.,

Wśród przedstawicieli doktryny nie ma zgody co do rozumienia pojęcia legitymacji procesowej. Szczególnie widoczny jest podział na zwolenników jednolitego rozumienia tego pojęcia, a także przedstawicieli koncepcji dualistycznej. W. Broniewicz należy do grupy zwolenników jednolitego rozumienia legitymacji procesowej. Autor przez tę legitymację rozumie uprawnienie do wystąpienia w konkretnym procesie cywilnym³³³. Legitymacja procesowa tym różni się od zdolności sądowej, że nie dotyczy ogólnego uprawnienia podmiotu do bycia stroną postępowania cywilnego, a obejmuje uprawnienie do występowania w konkretnym procesie cywilnym o konkretne roszczenie. Legitymacji procesowej nie można zatem oceniać w oderwaniu od przedmiotu konkretnego procesu³³⁴. Podobne stanowisko zajmuje W. Siedlecki zaznaczając, iż legitymacja jest pojęciem prawa materialnego, gdyż to właśnie to prawo decyduje o tym, czy dany podmiot wyposażony jest w legitymację procesową, czy też nie³³⁵.

Niektórzy autorzy, obok legitymacji procesowej, wyróżniają również legitymację materialną, która oznacza posiadanie przez dany podmiot prawa podmiotowego lub też interesu prawnego podlegającego ochronie³³⁶. Najczęściej legitymacja procesowa pokrywa się z legitymacją materialną. Przepisy przewidują jednak liczne wyjątki pozwalające innemu aniżeli materialnie uprawnionemu podmiotowi dochodzić roszczeń. Zwolennikami dualistycznej koncepcji legitymacji procesowej są T. Misiuk-Jodłowska oraz J. Jodłowski³³⁷. W założeniu tej koncepcji rozróżnia się sytuację, w której podmiot twierdzi, iż przysługuje mu uprawnienie materialne stanowiące podstawę roszczenia procesowego oraz przypadek, w którym podmiot twierdzi, iż uprawnienie to przysługuje innej osobie, ale posiada on na mocy szczególnego przepisu uprawnienie do wszczęcia postępowania we własnym imieniu na rzecz innej osoby.

NP 1966, Nr 2, s. 144; T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 171-175, o czym szerzej w części 3.3.1 pracy.

³³³ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 191-192.

³³⁴ P. Grzegorzczak, *Legitymacja procesowa - pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, PS 2020, Nr 2, s. 8.

³³⁵ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 276-277.

³³⁶ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 191.

³³⁷ *Ibidem*, s. 190-192.

Zdaniem W. Broniewicza legitymacja procesowa przysługuje co do zasady podmiotom objętym działaniem normy prawnej indywidualno-konkretnej przytoczonej w powództwie, choć niekiedy przepisy wskazują na to, że legitymację tę posiadają inne podmioty, może to dotyczyć np. prokuratora lub innych podmiotów działających w procesie cywilnym na podobnych zasadach, ale także podstawienia procesowego. Podstawienie procesowe może zaś wystąpić w dwóch wariantach: substytucji oraz subrogacji. W pierwszym wypadku podstawienie ma charakter względny, a więc powództwo może wytoczyć zarówno podmiot podstawiony jak i adresat normy prawnej, natomiast w przypadku subrogacji legitymacja przysługuje wyłącznie podmiotowi podstawionemu³³⁸.

W ocenie W. Broniewicza kwestie te rozróżnia interes prawny podmiotu, w którego imieniu działają podmioty podstawione; przy substytucji jest to ich własny interes, zaś przy subrogacji jest to interes prawny adresata normy³³⁹. Z powyższego wynika, iż pojęcie legitymacji procesowej oraz interesu prawnego są odrębnymi kategoriami, które w określonych wypadkach mogą występować wspólnie, jednak nie są wykluczone przypadki, w których podmiot posiadający interes prawny w wytoczeniu powództwa pozbawiony jest legitymacji procesowej lub też podmiot nieposiadający tego interesu prawnego w taką legitymację został wyposażony³⁴⁰.

W. Broniewicz zauważa też, że w niektórych wypadkach to interes prawny stanowi źródło legitymacji procesowej³⁴¹. Oba pojęcia mogą się więc w danym procesie ze sobą pokrywać. Jak wskazano w poprzednim rozdziale, w określonych przypadkach interes prawny pełni funkcję legitymacji procesowej określonej czynności procesowej, nie jest to wykluczone również w wypadku niektórych powództw. Dotyczy to w szczególności powództwa o ustalenie wytoczonego przez podmiot niebędący stroną stosunku prawnego lub prawa, którego dotyczy pozew³⁴², a także innych aniżeli małżonek podmiotów wnoszących o stwierdzenie nieważności małżeństwa w przypadkach pokrewieństwa lub bigamii. Ustawodawca przyjął w tych

³³⁸ Np. syndyk masy w przypadku ogłoszenia upadłości - art. 144 ust. 1 Ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1520.

³³⁹ W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 52; również G. Jędrejek, *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 81.

³⁴⁰ Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż powyższe nie wyklucza badania w sprawie interesu prawnego adresata normy stanowiącej podstawę powództwa; Wyrok SN z 2.08.2007 r., V CSK 109/07, OSNC 2008, nr 9, poz. 107.

³⁴¹ W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 67 i n.

³⁴² Wyrok SN z 24.04.2015 r., II CSK 438/14, LEX; Wyrok SN z 2.02.2017 r., I CSK 558/16, LEX.

wypadkach, iż jedynie podmioty posiadające potrzebę uzyskania ochrony prawnej mogą uzyskać wyrok uwzględniający te powództwa. Powyższe nie oznacza jednak, iż w przypadku wymienionych powództw interes prawny pełni jedynie rolę legitymacji procesowej, tracąc swoją własną uniwersalną funkcję³⁴³.

Zwolennikiem jednolitego rozumienia legitymacji jest również P. Grzegorzczak. Autor ten proponuje jednak ujęcie tej legitymacji w oderwaniu od legitymacji materialnej, traktując ją jako przesłankę procesową. Zdaniem autora o posiadaniu legitymacji procesowej nie świadczy sama możliwość wystąpienia w danym procesie, albowiem o tym kto w nim występuje świadczy samo oznaczenie podmiotów jako jego stron. Dla uznania, iż strony posiadają legitymację procesową konieczna jest jednak możliwość „uzyskania w tym postępowaniu w imieniu własnym określonego rozstrzygnięcia” co do przedmiotu procesu³⁴⁴. Zdaniem P. Grzegorzczaka dla przyjęcia posiadania przez strony legitymacji procesowej wystarczające jest z reguły samo „twierdzenie, że powód jest dysponentem prawa podmiotowego, objętego roszczeniem procesowym, a pozwany jest na tej podstawie osobą wobec powoda zobowiązana”. Przepis szczególny może jednak wskazywać, iż w danym procesie to inny podmiot będzie czynnie lub biernie legitymowany i to zarówno na zasadzie wyłączności uprawnienia tego innego podmiotu, ale także rozszerzając uprawnienie na więcej, aniżeli faktyczna strona stosunku prawnego, którego dotyczy powództwo. Zdaniem autora na legitymację procesową nie ma wpływu legitymacja materialna stron postępowania, gdyż ona stanowi jedynie podmiotową część twierdzonego roszczenia, której brak powoduje niezasadność roszczenia. W tym ujęciu przysługiwanie dochodzonego roszczenia innej osobie albo przysługiwanie tego roszczenia przeciwko innemu podmiotowi niż oznaczony jako pozwany nie stanowi więc o braku legitymacji procesowej³⁴⁵.

P. Grzegorzczak brak legitymacji procesowej dostrzega zatem jedynie w dwóch przypadkach. Pierwszy z nich dotyczy sytuacji, w której z samego twierdzenia pozwu wynika brak powiązania żądania ze sferą prawną stron postępowania, przy jednoczesnym braku przepisu szczególnego, z którego legitymacja przysługiwałaby takim podmiotom. Drugim przypadkiem jest wytoczenie powództwa przez podmiot lub przeciwko podmiotowi, któremu

³⁴³ A. Góra-Błaszczkowska [w:] System Prawa Procesowego Cywilnego pod red. T. Erecińskiego, Tom II. Część II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 623 i n.

³⁴⁴ P. Grzegorzczak, Legitymacja procesowa - pojęcie, funkcje i reżim procesowy, PS 2020, Nr 2, s. 7-8.

³⁴⁵ *Ibidem*, s. 14.

przepis szczególnie tę legitymację odebrał³⁴⁶. Zdaniem autora wyodrębnienie legitymacji procesowej pozwala z jednej strony na wyeliminowanie wszczynania spraw cywilnych nie we własnym interesie oraz wyodrębnienie przypadków, w których szczególnie przepis uprawnia do wszczęcia procesu przyznał innemu podmiotowi lub odebrał adresatowi normy materialnej. Przy takim ujęciu legitymacji procesowej należy zwrócić uwagę, iż brak czynnej legitymacji procesowej zawierający się w braku związku twierdzonego w pozwie żądania ze sferą prawną powoda może skutkować brakiem interesu prawnego powoda w powództwie. Dotyczyłoby to w szczególności powództw wytaczanych na rzecz osób trzecich, czy też dla dobra ogólnego.

Co do zasady zatem interes prawny oraz legitymacja procesowa posiadają rozłączne znaczenie i zbiory desygnatów, choć w poszczególnych wypadkach mogą one się ze sobą pokrywać. Jak wskazano wyżej, interes prawny w niektórych sytuacjach może stanowić źródło legitymacji procesowej, jednak każda z tych instytucji odgrywa inne role. Słusznie zauważa D. Mróz-Szarmach, że inną kwestią jest posiadanie uprawnienia do wszczęcia procesu, a czym innym potrzeba wytoczenia powództwa³⁴⁷. W konsekwencji brak legitymacji procesowej oraz brak interesu prawnego mogą wywoływać odmienne skutki i reakcje organu procesowego.

2.9. Podsumowanie częściowe

Interes prawny w powództwie istnieje, gdy powód posiada obiektywną potrzebę uzyskania wyroku uwzględniającego jego żądanie. Przez obiektywność istnienia tej potrzeby nie należy mieć jednak na uwadze, czy żądanie powoda jest zasadne, a to czy powództwo w przypadku jego uwzględnienia poprawi sytuację prawną powoda. Interes prawny powoda w powództwie nie zależy zatem od kwestii prawdziwości twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu, a podobnie jak to jest ujmowane w naukach państw germańskich, jest on uzależniony od obiektywnej potrzeby uzyskania rozstrzygnięcia, w którym żądanie to zostanie uwzględnione.

³⁴⁶ *Ibidem*, s. 13.

³⁴⁷ D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020, s. 107-115.

W ramach odpowiedzi na drugie pytanie badawcze należy jednak podkreślić, że interpretacja pojęcia interesu prawnego w powództwie musi jednak uwzględniać prawo do rzetelnego procesu w celu zapewnienia jego konstytucyjnych oraz traktatowych standardów. Przesadne formalistyczne podejście w zakresie rozumienia interesu prawnego może naruszać wymogi zapewnienia ochrony prawnej jednostki. Pamiętać jednak należy, iż prawo to nie jest absolutne i podlega pewnym ograniczeniom, które jednak muszą być proporcjonalne oraz respektować istotę tego prawa. Ograniczenia te mają za zadanie zapewnić efektywność postępowania sądowego, a także chronić potencjalnych pozwanych przed niepotrzebnym wnikaniem ich w procesy. Ustawodawca ma obowiązek ustanowienia takiej regulacji, która zapewni rozpatrzenie sprawy przez sąd, jeśli dana jednostka ma interes prawny w uzyskaniu ochrony prawnej. Wykluczenie zatem udzielania ochrony prawnej w przypadkach, w których nawet hipotetyczny wyrok uwzględniający jej żądanie nie poprawi jej sytuacji prawnej, nie narusza prawa do sądu.

Wyodrębnienie interesu prawnego pośród przesłanek powództwa jest również zgodne z celami i funkcjami postępowania cywilnego. Celem postępowania jest rzetelne załatwienie sprawy cywilnej, zaś do jego naczelných funkcji należy ochrona praw jednostek. Postępowanie cywilne jest zatem działaniem celowym, zatem udzielanie przez sądy ochrony prawnej ma mieć swój cel, a nie być „sztuką dla sztuki”. Cel wszczynania procedury cywilnej zakłada zatem, że uzyskanie tej ochrony ma być dla poszukującej jej powoda przydatne. Interes prawny, choć zapewnia celowość postępowania cywilnego, nie stanowi przedmiotu procesu rozumianego jako roszczenie procesowe. Zatem wytaczanie powództw, które nie mogą nawet hipotetycznie poprawić sytuacji prawnej powoda może zostać uznane za nadużycie prawa procesowego i spotkać się z odmową ich rozpatrywania. Względnie brak interesu prawnego w szczególnych przypadkach może być traktowany jako przesłanka uznania, że powództwo jest oczywiście bezzasadne.

Powyższe rozważania pozwalają na dostrzeżenie, iż u podstaw rzetelnego procesu cywilnego stoi założenie, iż powód wytaczając powództwo robi to w celu uzyskania potrzebnej ochrony prawnej, a żądane rostrzygnięcie sądowe jest mu potrzebne. Uzależnienie zatem dopuszczalności rozpoznania sprawy od interesu prawnego w powódziwie, przy wskazanym wyżej jego rozumieniu, nie wpłynie negatywnie na przysługujące jednostom prawo do sądu.

Rozdział III.

Miejsce interesu prawnego wśród przesłanek powództwa

3.1. Wprowadzenie

W celu ustalenia roli, jaką interes prawny pełni dla wytaczanego powództwa należy dokonać analizy grup czynników decydujących o możliwości merytorycznego rozpoznania sprawy cywilnej oraz decydujących o udzieleniu ochrony prawnej wskutek uwzględnienia wytoczonego powództwa. W niniejszym rozdziale poczynione będą zatem rozważania nad znaczeniem interesu prawnego w powództwie w kontekście możliwości jego uznania za warunek, od którego spełnienia uzależnione jest udzielenie powodowi żądanej przez niego ochrony prawnej.

Należy przy tym zaznaczyć, że zakwalifikowanie interesu prawnego jako czynnika niezbędnego do udzielenia ochrony prawnej nie zamyka dyskusji o potencjalnej roli interesu prawnego w powództwie. Udzielenie ochrony prawnej poprzez wydanie wyroku uwzględniającego powództwo uzależnione jest od czynników różnego rodzaju. Należą do nich zarówno wymagania formalne pozwu jako pisma procesowego, ale także spełnienie różnego rodzaju przesłanek³⁴⁸.

W nauce prawa procesowego cywilnego wyodrębniana jest grupa przesłanek warunkujących dopuszczalność merytorycznego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia sprawy

³⁴⁸ W. Broniewicz, Warunki uwzględnienia powództwa, PiP 2003, Nr 3, s. 32.

cywilnej umożliwiającą późniejszą merytoryczną ocenę roszczenia. Okoliczności warunkujące możliwość rozpoznania sprawy nazywane są przesłankami procesowymi formalnymi w odróżnieniu od okoliczności warunkujących zasadność roszczenia nazywanych przesłankami materialnymi powództwa (przesłankami zasadności powództwa). M. Waligórski zauważa, iż załatwiając sprawę w postępowaniu cywilnym sąd winien ustalić, czy jest władnym do rozpoznania żądania, przy czym w przypadku odpowiedzi negatywnej - dać temu wyraz wydając odpowiednie orzeczenie³⁴⁹. Słusznie wskazuje K. Weitz, iż rozgranicza obie te grupy przesłanek istota sprawy cywilnej, a więc przedmiot procesu, o którym orzeka sąd³⁵⁰.

Różnica między przesłankami procesowymi a przesłankami uwzględnienia powództwa ma swoje odzwierciedlenie w przypadku wydawania przez sąd rozstrzygnięcia o charakterze negatywnym. W razie braku dopuszczalności merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy sąd odrzuca pozew (art. 199 k.p.c.) lub umarza postępowanie (art. 355 k.p.c.), zaś w przypadku braku merytorycznej zasadności żądania sąd powództwo oddala. Natomiast dopiero w przypadku spełnienia wszystkich przesłanek, względnie braku tych, których zaistnienie stanowi przeszkodę do rozpoznania sprawy lub uwzględnienia powództwa, sąd wydaje orzeczenie o charakterze pozytywnym w postaci wyroku uwzględniającego powództwo.

Podział na obie grupy przesłanek oscyluje więc wokół zagadnienia, czy dotyczą one kwestii pozwalających na przystąpienie do merytorycznego rozpoznania sprawy, czy też samego merytorycznego badania żądania pozwu. W doktrynie nie ma jednak pełnej zgody co do zakresów okoliczności dotyczących płaszczyzny badania dopuszczalności wniesienia powództwa oraz rozpoznania sprawy oraz płaszczyzny merytorycznej oceny żądania.

Podział taki wyróżniano już w procesie rzymskim. Już w najstarszych źródłach prawa rzymskiego uwidocznił się podział procesu na dwie fazy: przygotowawczą oraz rozstrzygającą. W pierwszej fazie postępowania, toczony przed przedstawicielem władzy państwowej, zwanej *in iure* badano właśnie przesłanki procesowe i zarzuty procesowe dylatoryjne, a dopiero w kolejnej fazie *in iudicio* (lub *apud iudicem*) która toczyła się już przed sędzią roztrząsano zagadnienia stosunku materialnoprawnego leżącego u podstaw postępowania³⁵¹. Podobne rozróżnienie faz procesu występowało również w prawie kanonicznym³⁵². Proces rozpoczynało złożenie skargi, która dopiero w przypadku braku

³⁴⁹ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie), Warszawa 1947, s. 196.

³⁵⁰ K. Weitz, Przyczyny odrzucenia powództwa, PPC 2021, Nr 1, s. 19.

³⁵¹ K. Kolańczyk, Prawo rzymskie, Warszawa 1997, s. 107.

³⁵² Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966, s. 32-33.

przeszkód formalnych była doręczona pozwanemu. Pozwany mógł podnosić zarzuty (ekscepcje) zwalniające z wdania w spór, np. powagi rzeczy osądzonej lub ugodzenia sporu, jedynie przed wdaniem się w spór (*litis contestatio*). Dopiero wdanie się w spór przez pozwanego rozpoczynało kolejny etap postępowania polegający na merytorycznym badaniu sprawy przez sąd³⁵³.

Na wstępie badań nad rozróżnieniem przesłanek dopuszczalności rozpoznania sprawy oraz przesłanek uwzględnienia powództwa należy podkreślić, iż dopiero spełnienie przesłanek procesowych zezwala sądowi na merytoryczną ocenę powództwa (wniosku) poprzez badanie przesłanek procesowych materialnych.

3.2. Dotychczasowe poglądy na temat interesu prawnego jako ogólnej przesłanki uzyskania ochrony prawnej

Niektórzy autorzy³⁵⁴ dostrzegają istotne znaczenie interesu prawnego dla postępowania cywilnego, przy czym stanowisko to znajduje odzwierciedlenie w wypowiedziach

³⁵³ A. Dziadzio, *Powszechna historia prawa*, Warszawa 2009, s. 450-451; K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2022, s. 215.

³⁵⁴ Np. W. Werhanowski, *Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym*, Lwów 1908, s. 19-20; K. Stefko, *Procedura cywilna wedle stenogramów wykładów uniwersyteckich*, Tom II, Lwów 1928, s. 11; M. Allerhand, *Sądowe dochodzenie roszczeń niezupełnych (Odbitka z Polskiego Procesu Cywilnego)*, Warszawa 1939, s. 3-5; B. Stelmachowski, *Warunki formalne i przesłanki procesowe w postępowaniu spornym według k.p.c.*, *Głos Prawa* 1934, Nr 10-11, s. 624-625; W. Broniewicz, *Kilka uwag o projekcie kodeksu postępowania cywilnego*, *NP* 1961, Nr 1, s. 71; W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 141; K. Weitz, *Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 656 i n.; Ł. Błaszczak, *Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 40-41 i s. 63-64.

judykatury³⁵⁵. Polska procedura cywilna jednak w żadnym z przepisów nie wymienia interesu prawnego jako ogólnej przesłanki uzyskania ochrony prawnej. Powyższe doprowadziło do powstania rozbieżności w poglądach doktryny na temat znaczenia, jakie interes prawny ma dla możliwości udzielenia powodowi ochrony prawnej zarówno w ogólności, ale również w odniesieniu do poszczególnych rodzajów wytaczanych powództw.

Dodatkowe wątpliwości wynikają z faktu, iż zarówno w obecnym jak i poprzednim kodeksie postępowania cywilnego interes prawny został wymieniony jedynie w przepisie dotyczącym uprawnienia do wytaczania powództwa o ustalenie. W zakresie powództw innego rodzaju ustawa procesowa nie wypowiada się, przynajmniej *expressis verbis*, czy powód może ich dochodzić jedynie w przypadkach posiadania w tym interesu prawnego, czy też interes ten pozostaje dla skuteczności taki powództw bez żadnego znaczenia. Należy jednak zwrócić uwagę, iż kodeks postępowania cywilnego nie zawiera ogólnego przepisu regulującego powództwo o zasądzenie świadczenia czy też powództwo o ukształtowanie, w przeciwieństwie do przepisu dotyczącego powództwo o ustalenie.

Szczególnie ożywiona dyskusja w przedmiocie znaczenia interesu prawnego dla powództwa toczyła się w doktrynie przedwojennej zarówno na gruncie poprzedniego kodeksu postępowania cywilnego, ale również pozaborczych ustaw procesowych obowiązujących w Polsce jeszcze przed jego uchwaleniem. Wynikało to w szczególności z brzmienia art. 3 d.k.p.c.³⁵⁶ (będącego odpowiednikiem dzisiejszego art. 189 k.p.c.), który według niektórych autorów uzależniał poszukiwanie ochrony sądowej od posiadania interesu prawnego nie tylko w przypadku powództw o ustalenie³⁵⁷.

K. Stefko, wyrażając swój pogląd jeszcze na gruncie austriackiego kodeksu postępowania cywilnego, obowiązującego na terenie Galicji przed uchwaleniem d.k.p.c., podkreślał, iż strona może „uzyskać wyrok” jedynie w przypadkach, w których potrzebuje go dla realizacji swojego uprawnienia. Taką sytuację autor kwalifikował właśnie jako przypadek posiadania interesu prawnego w powództwie³⁵⁸.

³⁵⁵ Np. Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62; Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

³⁵⁶ Art. 3 d.k.p.c. brzmiał: „Każdy może poszukiwać ochrony sądowej nie tylko wówczas, gdy jego prawo zostało naruszone, ale i wtedy gdy, zapobiegając naruszeniu swego prawa, ma interes prawny w ustaleniu stosunku prawnego lub w ustaleniu prawa”.

³⁵⁷ J. Korzonek, Powództwo o ustalenie według projektu k.p.c., Głos Sądownictwa 1930, Nr 11, s. 639-640.

³⁵⁸ K. Stefko, Procedura cywilna wedle stenogramów wykładów uniwersyteckich, Tom II, Lwów 1928, s. 11.

Analogicznie wskazywał również W. Werhanowski. Autor stawiał twierdzenie, iż strona nie może uzyskać korzystnego dla siebie wyroku w wypadkach, w których nie wykaże posiadania przez siebie interesu w udzieleniu jej ochrony w postaci żądanego w powództwie orzeczenia sądowego. W. Werhanowski podkreślał, że prawo procesowe nie może dopuszczać możliwości wykorzystania sądu przez jednostkę do uzyskiwania ochrony sądowej w przypadkach, w których ochrona ta jest jej zbędna. Zdaniem autora interes prawny zachodzi w przypadkach naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej powoda, co jednak powinno być oceniane zgodnie z obiektywnymi kryteriami wynikającymi z przepisów prawnych. To jednak prawo procesowe powinno zawierać warunki pozwalające na wykazanie i uzasadnienie posiadania przez powoda interesu prawnego³⁵⁹.

M. Allerhand podnosił na gruncie d.k.p.c., że w przypadku braku interesu prawnego w wydaniu wyroku powództwo musi podlegać oddaleniu. Autor uważał, że sąd oddalając powództwo z powodu braku interesu prawnego orzeka merytorycznie wydając wyrok o negatywnej treści. Zdaniem autora taki wyrok oddalający nie korzysta jednak z powagi rzeczy osądzonej. M. Allerhand wskazywał, iż powagą rzeczy osądzonej obdarzone są jedynie wyrzeczenia mówiące, że dane roszczenie materialnoprawne przysługuje lub nie przysługuje. Autor dostrzegał, że pomimo powyższego, wyrok oddalający powództwo z powodu niezasadności roszczenia, tak samo jak z powodu braku interesu prawnego w jego uzyskaniu, nie przybiera jednak różnej formy. M. Allerhand postulował *de lege ferenda* wprowadzenie zatem uregulowania nakazującego wskazywanie przyczyn oddalenia powództwa w sentencji wyroków. Zdaniem autora takie rozwiązanie pozwoliłoby na uniknięcie problemów z oceną powagi rzeczy osądzonej przez sąd orzekający w ewentualnym ponownym procesie o to samo roszczenie³⁶⁰.

Odmienne stanowisko zajął B. Stelmachowski. Autor twierdził, że podmiot poszukujący w drodze procesu ochrony sądowej musi mieć interes prawny w jej poszukiwaniu, zaś sąd udzieli mu tej ochrony tylko w przypadkach, gdy zachodzi konieczność takiej ochrony. Powyższe zdaniem B. Stelmachowskiego wynikało z ogólnych zasad procesu. Autor ten zaliczał interes prawny do ogólnych przesłanek procesowych, które podlegają badaniu przez sąd z urzędu. W konsekwencji B. Stelmachowski uważał, iż w przypadku braku interesu prawnego powoda we wniesionym powództwie sąd zakończy postępowanie cywilne wydaniem

³⁵⁹ W. Werhanowski, *Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym*, Lwów 1908, s. 19-20.

³⁶⁰ M. Allerhand, *Sądowe dochodzenie roszczeń niezupełnych (Odbitka z Polskiego Procesu Cywilnego)*, Warszawa 1939, s. 3-5.

postanowienia odrzucającego pozew. Autor dopuszczał takie rozstrzygnięcie pomimo nieujęcia braku interesu prawnego w przepisie zawierającym katalog przypadków prowadzących do odrzucenia pozwu³⁶¹.

Również E. Waškowski interes prawny uznawał z bezwzględną przesłankę procesową³⁶². Autor ten podkreślał, iż konieczność posiadania interesu prawnego przy wytaczaniu powództwa swoje źródło ma w podstawowym zadaniu sądu cywilnego oraz w samej istocie procesu cywilnego. E. Waškowski zaznaczał przy tym, iż postępowanie cywilne nie zostało skonstruowane w celu rozstrzygania sporów o charakterze teoretycznym i niemających w istocie znaczenia dla podmiotów postępowania. Sensem wszczynania i rozpoznawania sprawy w procedurze cywilnej jest urzeczywistnianie konkretnych norm prawnych. E. Waškowski wskazywał przy tym, iż powód posiada interes prawny w wytaczonym powództwie jedynie w przypadku, gdy „wygranie sprawy zmieni jego sytuację prawną, wywierając pomyślny wpływ na jego prawa lub obowiązki wobec pozwanego”. Autor zaznaczał, iż w konsekwencji interes prawny występuje w przypadkach, gdy powództwo dotyczy praw powoda, zaś pozwany swoim postępowaniem zmusza go do wytoczenia powództwa³⁶³.

Podobne stanowisko na gruncie d.k.p.c. wyraził również Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały całej Izby Cywilnej³⁶⁴. Sąd Najwyższy wskazał, iż sądy udzielają obywatelom ochrony sądowej jedynie wówczas, gdy po stronie żądającej tej ochrony zachodzi interes w jej uzyskaniu. Jednakże w przypadkach, w których podmiotom dochodzącym swoich roszczeń przysługuje więcej aniżeli jedna droga poszukiwania takiej ochrony, mogą one korzystać zasadniczo z tej tylko drogi, która jest zarówno najprostsza jak i najprędzej prowadząca do celu. Natomiast w przypadku chęci powoda skorzystania z drogi sądowej w przypadku możliwości ochrony swojego prawa w inny sposób strona powinna wykazać szczególny interes, mogący polegać w szczególności na tym, że korzystanie z drogi pozasądowej nie doprowadzi do ostatecznego załatwienia sprawy. Zdaniem Sądu Najwyższego brak posiadania przez powoda interesu prawnego w ochronie sądowej skutkuje jednak wydaniem wyroku oddalającego powództwo.

³⁶¹ B. Stelmachowski, Warunki formalne i przesłanki procesowe w postępowaniu spornym według k.p.c., Głos Prawa 1934, Nr 10-11, s. 624-625.

³⁶² E. Waškowski, Powództwo i jego zmiana, PPC 1935, Nr 3, s. 72.

³⁶³ E. Waškowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 200.

³⁶⁴ Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.

Na gruncie obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego dominują dwa stanowiska co do roli interesu prawnego we wnoszonym powództwie. Pierwsze z nich zakłada, iż interes prawny jest przesłanką merytoryczną każdego z powództw, zaś jego brak w konsekwencji skutkuje wydaniem przez sąd wyroku oddalającego powództwo. Drugi pogląd natomiast ogranicza rolę interesu prawnego jako przesłanki merytorycznej powództwa jedynie do powództwa o ustalenie, zaś w przypadku innych rodzajów żądań przyjmuje, że interes prawny stanowi immanentny aspekt powództwa. Zwolennicy tego nurtu podkreślają jednak, że interes prawny nie stanowi samodzielnej przesłanki merytorycznej powództw o świadczenie oraz o ukształtowanie.

Oba powyższe poglądy klasyfikują interes prawny jako przesłankę mającą swoje źródło w prawie materialnym. W konsekwencji według zwolenników wymienionych wyżej stanowisk brak interesu prawnego nie jest przeszkodą ani do wszczęcia postępowania cywilnego, ani też do rozpoznania sprawy przez sąd. Niewykazanie interesu prawnego uniemożliwia jednak sądowi wydanie wyroku uwzględniającego powództwo o ustalenie albo też wydanie wyroku uwzględniającego powództwo każdego rodzaju. W konsekwencji brak interesu prawnego w powództwie prowadzi do wydania przez sąd merytorycznego rozstrzygnięcia oddalającego żądanie powoda, choć w zależności od przyjętego poglądu dotyczy to albo każdego rodzaju powództwa lub też jest ograniczone do powództwa o ustalenie stosunku prawnego lub prawa.

W. Broniewicz interes prawny w powództwie traktuje jako sytuację, w której powód jest zainteresowany uzyskaniem żądanego rozstrzygnięcia. Zdaniem autora interes prawny powód posiada zatem w wytaczanym powództwie, gdy wynik takiego postępowania może dotyczyć sfery prawnej powoda, czyli może mieć wpływ na jego prawa, obowiązki lub innego rodzaju sytuację prawną³⁶⁵. Według autora sąd analizuje interes prawny jako podstawę rozstrzygnięcia dopiero w przypadku ustalenia prawdziwości twierdzeń powoda zawartych w pozwie³⁶⁶.

W. Broniewicz uznaje interes prawny za przesłankę merytoryczną każdego rodzaju powództwa, którego brak prowadzi do wydania wyroku oddalającego powództwo. W konsekwencji autor krytykował podczas prac toczących się nad uchwaleniem obecnego kodeksu postępowania cywilnego wymienienie interesu prawnego w przepisie regulującym powództwo o ustalenie. W. Broniewicz postulował ewentualne wprowadzenie do uchwalanego

³⁶⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 307-308.

³⁶⁶ W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 70.

kodeksu przepisu uzależniającego możliwość wydania wyroku uwzględniającego powództwo od interesu prawnego w przypadku wszystkich powództw każdego rodzaju³⁶⁷. Również W. Berutowicz podnosi, iż w przypadkach nieposiadania przez powoda interesu prawnego we wniesieniu powództwa każdego rodzaju sąd powinien powództwo takie oddalić³⁶⁸.

Zwolennicy powyższego poglądu podkreślają, iż interes prawny rozumiany jako merytoryczna przesłanka wszystkich powództw jest przesłanką odrębną od legitymacji procesowej powoda, choć niekiedy mającą tożsame zbiory desygnatów. Dotyczy to powództwa o ustalenie z art. 189 k.p.c., w którym powodem nie jest strona stosunku prawnego, którego stwierdzenia istnienia lub nieistnienia dotyczy żądanie pozwu. W takim przypadku interes prawny pełni jednocześnie funkcję legitymacji procesowej³⁶⁹.

Ujmowanie interesu prawnego jako przesłanki wszystkich powództw spotkało się z doktrynalną krytyką. Szerokiej analizy w tym przedmiocie dokonał T. Rowiński krytykując wyodrębnianie interesu prawnego jako przesłanki merytorycznej innych rodzajów powództw aniżeli powództwa o ustalenie. Autor ten podkreśla, iż ustawodawca świadomie wymienił interes prawny jedynie przy powództwie z art. 189 k.p.c. W konsekwencji prawodawca wprowadził zasadę, iż jedynie w tego rodzaju powództwie interes ten winien być badany przez sąd. Jednocześnie T. Rowiński zauważa, że choć sąd udziela ochrony prawnej stronie jedynie w przypadku faktycznego posiadania interesu prawnego przez powoda, zaś w przeciwnym razie oddala powództwo, to jednak zdaniem tego autora interes prawny stanowić może jedynie aspekt dochodzonego prawa, nie może być natomiast samodzielną przesłanką powództwa, z wyjątkiem powództw o ustalenie. T. Rowiński podkreśla, iż w przypadku powództw o zasądzenie powód nie ma w ogóle obowiązku wykazywania interesu prawnego w uzyskaniu wyroku zasądającego, zaś sąd nie ma obowiązku ustalania tego interesu prawnego. Autor ten zaznacza, że brak interesu prawnego powoda przy powództwach innych niż o ustalenie jest jedynie refleksem braku zasadności powództwa, która to bezzasadność samodzielnie powoduje oddalenie powództwa³⁷⁰. Również W. Siedlecki krytykuje koncepcję wyróżniania interesu prawnego jako ogólnej przesłanki poszukiwania ochrony prawnej, w tym przesłanki

³⁶⁷ W. Broniewicz, Kilka uwag o projekcie kodeksu postępowania cywilnego, NP 1961, Nr 1, s. 71.

³⁶⁸ W. Berutowicz, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966, s. 141.

³⁶⁹ A. Góra-Błaszczkowska [w:] System Prawa Procesowego Cywilnego pod red. T. Erecińskiego, Tom II. Część II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 623-624.

³⁷⁰ T. Rowiński, Interes prawny w procesie, Łódź 1968, s. 45-61.

dopuszczalności każdego powództwa podkreślając brak oparcia dla takiego poglądu w przepisach³⁷¹.

Poza przytoczonymi dominującymi poglądami istnieje w doktrynie jednak jeszcze odmienne stanowisko. Jego zwolennicy przypisują interesowi prawnemu zupełnie inną rolę. Zgodnie z tym poglądem interes prawny traktowany jest jako przesłanka dopuszczalności merytorycznego rozpoznania sprawy w przypadku niektórych, czy też wszystkich rodzajów powództwa³⁷². Zdaniem zwolenników tego poglądu brak interesu prawnego w powództwie nie skutkuje zatem wydaniem wyroku oddalającego, a uniemożliwia wydanie jakiegokolwiek wyroku.

Na niekonsekwencję odmiennych skutków braku interesu prawnego we wniesieniu powództwa oraz w zaskarżeniu orzeczenia zwraca uwagę P. Grzegorzcyk. Autor również zauważa, iż polska procedura cywilna przewiduje wprost odrzucenie pozwu w dwóch przypadkach braku interesu prawnego we wniesieniu powództwa, a to w przypadku zawisłości sporu oraz powagi rzeczy osądzonej. P. Grzegorzcyk podkreśla, iż kodeks postępowania cywilnego dopuszcza uzyskanie przez powoda rozstrzygnięcia merytorycznego w wypadkach, gdy istnieje ku temu obiektywnie rozumiana potrzeba. Powyższe wynika zarówno ze wskazania *expressis verbis*, iż sąd pozew odrzuca w wypadkach określonych w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., ale także z nakazu umorzenia postępowania w przypadkach, gdy staje się ono zbędne (art. 355 k.p.c.)³⁷³.

Interesujące z punktu widzenia badanego zagadnienia są również poglądy wyrażane przez Sąd Najwyższy w nowszym orzecznictwie. We wspomnianej już uchwale z 15 maja 2014 r.³⁷⁴ Sąd Najwyższy badał kwestię znaczenia interesu prawnego i pokrzywdzenia skarżonym orzeczeniem dla dopuszczalności wniesienia środka zaskarżenia. W uzasadnieniu orzeczenia podkreślono, iż podmiotom prywatnym przyznano uprawnienia w zakresie wszczynania

³⁷¹ W. Siedlecki, Głosa do Orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 1964 r., sygn. akt III CR 87/64, OSP 1965/9/200, s. 426-427.

³⁷² K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 656 i n.; K. Weitz, Przyczyny odrzucenia powództwa, PPC 2021, Nr 1, s. 19 i n.; K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym, cz. 2. Władza sądenia a interes prawny, PS 2020, Nr 4, s. 5-22.

³⁷³ P. Grzegorzcyk, Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010, s. 310-316.

³⁷⁴ Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

postępowania cywilnego w celu ochrony własnych praw (lub cudzych w przypadku podstawienia procesowego). Wobec zaś przyjęcia celowości postępowania cywilnego warunkiem udzielenia sądowej ochrony prawnej jest istnienie obiektywnej potrzeby jej uzyskania przez podmiot dochodzący swych praw, a więc interesu prawnego. Nadto wskazano, iż wszczynanie postępowań cywilnych i podejmowanie w jego ramach czynności procesowych przez podmioty prywatne musi być konfrontowane z tym, czy w konkretnym przypadku istnieje obiektywna potrzeba wszczęcia postępowania³⁷⁵.

W powołanym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazuje, iż posiadanie przez stronę inicjującą postępowanie obiektywnej potrzeby uzyskania od sądu ochrony prawnej jest warunkiem jej udzielenia. Co interesujące, Sąd Najwyższy podkreśla, że przykładem powyższej zasady jest chociażby niedopuszczalność ponownego rozpoznania sprawy o to samo roszczenie między tymi samymi stronami oraz przeszkoda procesowa w postaci zawisłości sprawy (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.), a także zbędność wyrokowania będąca przyczyną umorzenia postępowania cywilnego (art. 355 k.p.c.). Wreszcie Sąd Najwyższy podniósł, iż w przypadku braku interesu prawnego w wytoczeniu powództwo podlega oddaleniu, nie zaś odrzuceniu. Zdaniem jednak Sądu Najwyższego przyczyną takiej reakcji procesowej jest fakt, iż katalog przyczyn odrzucenia pozwu, w przeciwieństwie do katalogu przyczyn odrzucenia środków zaskarżenia, jest katalogiem zamkniętym, w którym to katalogu brak jest wskazania nieposiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie.

Słusznie zauważa Ł. Błaszczak, że sam fakt braku konkretnej normy prawnej wyróżniającej interes prawny jako przesłanki powództw innych, aniżeli powództwa o ustalenie, nie dyskwalifikuje tej instytucji jako przesłanki uzyskania ochrony prawnej. Autor ten podkreśla jednak, że interes prawny uznany został zarówno przez doktrynę, jak i orzecznictwo za przesłankę dopuszczalności środków zaskarżenia, choć brak jest konkretnego przepisu wymagającego posiadania go przez skarżącego przy wniesieniu takiego środka³⁷⁶. Podobnie M. Walasik zwraca uwagę, iż wiele instytucji procesowych, które nie znajdują odzwierciedlenia w przepisach ustawy, jest uznanych zarówno przez doktrynę, ale również praktykę sądową, a ich źródło wynika z całokształtu procedury cywilnej. Z powyższego wynika, iż sam brak przepisu dotyczącego interesu prawnego w powództwach innego rodzaju niż o ustalenie nie świadczy

³⁷⁵ Pogląd taki wyrażono również w wyroku SN z 30.10.2019 r., I NO 119/19, LEX.

³⁷⁶ Ł. Błaszczak, Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 40-41 i s. 63-64.

jeszcze o tym, iż interes prawny nie stanowi warunku, od którego uzależnione jest udzielenie ochrony prawnej powodowi³⁷⁷.

Ł. Błaszczak interes prawny kwalifikuje jednak jako przesłankę zasadności powództw wszelkiego rodzaju, zaś jego brak w ocenie autora prowadzi do oddalenia powództwa. Wyklucza on możliwość odrzucenia powództwa z uwagi na brak interesu prawnego (z wyjątkiem powództw podlegających odrzuceniu z uwagi na zawisłość sporu lub powagę rzeczy osądzonej). Autor rozróżnia jednak sytuacje, w których interes prawny stanowi materialnoprawną przesłankę skuteczności powództwa, do których zalicza wypadki, w których ustawa wprost wskazuje, że powództwa takie mogą zostać wytoczone w przypadku posiadania interesu prawnego, czyli w przypadku powództwa o ustalenie oraz powództw o ukształtowanie w zakresie unieważnienia małżeństwa z powodu bigamii lub pokrewieństwa z art. 13 § 2 k.r.o. i art. 14 § 2 k.r.o. Zdaniem autora w przypadku tych powództw interes prawny pokrywa się z legitymacją procesową do ich wytoczenia, niejako wtapiając się w nią. W przypadku wszystkich innych powództw Ł. Błaszczak interes prawny uznaje za jedną z przesłanek zasadności powództwa. Autor ten jednak *de lege ferenda* proponuje wprowadzenie zmian legislacyjnych umożliwiających unormowanie interesu prawnego jako przesłanki procesowej stanowiącej o dopuszczalności powództwa³⁷⁸.

Szeroką analizę możliwości skategoryzowania interesu prawnego jako przesłanki umożliwiającej rozpoznanie sprawy zainicjowanej powództwem o ustalenie dokonał K. Weitz³⁷⁹. Zdaniem tego autora biorąc pod uwagę przedmiot procesu o ustalenie interes prawny jest kategorią decydującą jedynie o możliwości zbadania twierdzenia powoda o istnieniu lub nieistnieniu prawa lub stosunku prawnego, nie ma jednak znaczenia dla samego przedmiotu procesu.

K. Gajda-Roszczyńska z kolei podkreśla, iż interes prawny może i powinien być oceniany jako warunek procesowy dopuszczalności czynności w procesie, w tym jako warunek konieczny pozwu. Jednocześnie autorka wskazuje, iż w przypadku stwierdzenia braku interesu

³⁷⁷ M. Walasik, Poddanie się egzekucji aktem notarialnym, Warszawa 2008, s. 89-91.

³⁷⁸ Ł. Błaszczak, Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 35-80.

³⁷⁹ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 656 i n.

prawnego nie ma przeciwwskazań do odrzucenia przez sąd pozwu lub stwierdzenia nieważności postępowania w drodze analogii lub umorzenia postępowania³⁸⁰.

Z zaprezentowanego przeglądu stanowisk przedstawicieli doktryny wysnuwa się wniosek, iż wśród autorów dominuje stanowisko uznające interes prawny w powództwie za przesłankę zasadności powództw wszystkich rodzajów, przy czym pogląd ten ma też oparcie w powołanych wypowiedziach judykatury. Nie sposób jednak nie dostrzec tendencji w nowszym piśmiennictwie do prób klasyfikowania interesu prawnego do przesłanek procesowych.

3.3 Interes prawny w powództwie, a przesłanki procesowe

Analizie należy poddać zasadność zakwalifikowania interesu prawnego jako warunku, od którego zależy możliwość skutecznego wytoczenia powództwa oraz późniejsze merytoryczne rozpoznanie sprawy. Możliwość takiej kwalifikacji wynika z uznania, iż obowiązek posiadania interesu prawnego w powództwie ma swoje źródło w prawie procesowym i decyduje o dopuszczalności wytoczenia powództwa. Normy decydujące o tym czy sąd może rozstrzygnąć sprawę przynależą do prawa procesowego, w przeciwieństwie do norm, z których wynika rozstrzygnięcie co do przedmiotu tego procesu, należących do prawa materialnego. Powyższego nie zmienia ewentualna konieczność oceny normy prawa procesowego pozwalającej rozpoznać sprawę z uwzględnieniem norm prawa materialnego. Dotyczy to nie tylko interesu prawnego w powództwie traktowanego jako przesłanka procesowa, ale także niektórych przyczyn odrzucenia pozwu wymienionych w art. 199 § 1 k.p.c., jak np. zdolności sądowej, procesowej czy też prawidłowego składu organu uprawnionego do reprezentacji strony³⁸¹.

W nauce postępowania cywilnego wymogi, od których uzależnione jest rozstrzygnięcie sprawy przez sąd w zakresie merytorycznej oceny żądania podniesionego przez powoda w

³⁸⁰ K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądowniczej w postępowaniu cywilnym, cz. 2. Władza sądownicza a interes prawny, PS 2020, Nr 4, s. 5-22.

³⁸¹ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 673.

pozwie nazywa się przesłankami procesowymi. Pojęcie przesłanek procesowych do doktryny postępowania cywilnego wprowadził O. Bülow, który wiązał je z koncepcją procesu jako szczególnego stosunku prawnego między stronami postępowania oraz sądem. O. Bülow przesłanki procesowe określał jako „warunki wstępne dojścia do skutku całego stosunku procesowego”, czy też „warunki egzystencji” postępowania, postulując konieczność ich badania przez sąd w stadium przedprocesowym. Przesłanki te mają określać, między jakimi podmiotami, o jaki przedmiot, przy pomocy jakich czynności oraz w jakim czasie dopuszczalne jest prowadzenie postępowania cywilnego. Zdaniem autora dopiero spełnienie tych warunków umożliwia zawiązanie oraz kontynuację procesu jako szczególnego stosunku prawnego³⁸².

Z biegiem lat wielu przedstawicieli nauki oderwało koncepcję przesłanek procesowych od teorii O. Bülowa traktującej proces jako stosunek prawny, uznając przesłanki te jako warunki uzyskania rozstrzygnięcia o powództwie³⁸³. Zdaniem K. Stefki przesłankami procesowymi są warunki, od spełnienia których uzależniona jest możliwość prowadzenia postępowania cywilnego co do *meritum* sprawy. To właśnie od przesłanek procesowych zależy możliwość wydania merytorycznego rozstrzygnięcia. Autor krytykuje jednak uzależnienie powstania stosunku procesowego od ich istnienia³⁸⁴.

B. Stelmachowski podnosi, iż postępowanie cywilne prowadzone jest prawidłowo jedynie w przypadku spełnienia warunków formalnych pisma wszczynającego to postępowanie oraz w przypadku zajścia wszystkich przesłanek procesowych, od których istnienia ustawa warunkuje przystąpienie przez sąd do rozpoznania sprawy³⁸⁵. Zdaniem M. Allerhanda przesłanki procesowe to okoliczności uniemożliwiające sądowi wydanie orzeczenia merytorycznego i w konsekwencji powodujące odrzucenie pozwu, które to okoliczności jego zdaniem badane są z urzędu. W przypadkach, gdy przyczyny odrzucenia pozwu badane są przez sąd na zarzut pozwanego autor nazywa je przeszkodami procesowymi³⁸⁶. W podobnym nurcie wypowiada się M. Waligórski wskazując, iż przesłanki procesowe to okoliczności uzależniające dopuszczalność prowadzenia procesu i wydania orzeczenia co do istoty sprawy.

³⁸² O. Bülow, *Die Lehre von den Prozeßbeinreden und die Prozeßvoraussetzungen*, Giesen 1868, s. 1-8.

³⁸³ W. Broniewicz, *Problem przesłanek procesowych*, ZNUŁ Nauki humanistyczno-społeczne Seria I Łódź 1968, Nr 59, s. 47-49.

³⁸⁴ K. Stefko, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915, s. 310-318.

³⁸⁵ B. Stelmachowski, *Warunki formalne i przesłanki procesowe w postępowaniu spornem według k.p.c.*, *Głos Prawa* 1934, Nr 10-11, s. 616.

³⁸⁶ M. Allerhand, *Sądowe dochodzenie roszczeń niezupełnych (Odbitka z Polskiego Procesu Cywilnego)*, Warszawa 1939, s. 2.

Autor dodaje, iż w sytuacji, gdy sąd stwierdzi istnienie przesłanek procesowych ma obowiązek rozstrzygnąć co do przedmiotu żądania³⁸⁷. H. Trammer przesłanki procesowe definiuje jako formalne wymogi, od których zależy dopuszczalność wyrokowania. Autor zwraca uwagę, iż od ich spełnienia uzależniona jest możliwość osiągnięcia celu postępowania cywilnego w postaci wydania orzeczenia co do meritum sprawy³⁸⁸. M. Sawczuk dokonuje podziału wymagań zezwalających na dopuszczalność wytoczenia powództwa i jego późniejszego rozstrzygnięcia. Autor wymogi badane przez sąd z urzędu nazywa właśnie przesłankami procesowymi, w przeciwieństwie do innych okoliczności warunkujących dopuszczalność procesu, a badanych jedynie na wniosek strony, które nazywa zarzutami procesowymi³⁸⁹. Podobne stanowisko zajmuje J. Jodłowski. Autor wyróżnia jednak przesłanki ogólne postępowania cywilnego, które warunkują rozpoznanie każdej sprawy cywilnej. Obok nich J. Jodłowski wskazuje, iż istnieją również szczególne przesłanki właściwe jedynie dla postępowania procesowego lub dla postępowania nieprocesowego. Autor ten dokonuje podziału przesłanek na dodatnie oraz ujemne (w zależności, czy stanowią niezbędny warunek rozpoznania sprawy lub przeszkodę procesową uniemożliwiającą rozpoznanie sprawy), a także na podmiotowe i przedmiotowe (uzależniając ten podział od tego, czy dotyczą one przedmiotu procesu, czy też podmiotów w nim występujących). Co istotne, J. Jodłowski wskazuje również na podział przesłanek procesowych na te o charakterze bezwzględny i względny. Osią tego podziału jest badanie czy niespełnienie dodatniej przesłanki lub spełnienie negatywnej przesłanki prowadzi do bezwzględnej niedopuszczalności wszczęcia postępowania i rozpoznania sprawy oraz czy okoliczność taka może być sanowana przez czynność procesową sądu lub strony. W przypadku możliwości konwalidowania przesłanki procesowe autor ten zalicza do kategorii względnych, zaś w przypadku ich nieusuwalności do bezwzględnych³⁹⁰.

W. Siedlecki zwraca uwagę, iż dla skuteczności procesu cywilnego czynności muszą być dokonywane zgodnie z prawem, zaś przesłankami procesowym są właśnie warunki i wymagania skuteczności określone przez prawo. Autor ten rozróżnia przesłanki poszczególnych czynności procesowych i całego procesu cywilnego zwracając uwagę, iż pierwsza grupa przesłanek warunkuje skuteczność poszczególnych czynności procesowych,

³⁸⁷ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie)*, Warszawa 1947, s. 203-204.

³⁸⁸ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 21.

³⁸⁹ M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963, s. 26-27.

³⁹⁰ J. Jodłowski, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 70-75.

zaś druga skuteczność całego procesu cywilnego. W. Siedlecki podkreśla, iż wobec tego, że czynności procesowe dokonywane są w toku postępowania cywilnego i ze skutkiem dla niego, to dla skuteczności czynności procesowej niezbędna jest skuteczność całego procesu cywilnego, a więc również spełnienie przesłanek procesu. Autor ten dokonuje również podziału przesłanek na względne i bezwzględne, uzależniając go od skutku ich niezachowania. Za przesłanki bezwzględne, nazywając je również przesłankami ważności procesu, W. Siedlecki uznaje te, których niespełnienie prowadzi do nieważności procesu, przy czym inne idące za tą sankcją cechy tych przesłanek, jak np. badanie ich przez sąd z urzędu, uważa za wtórne. Za przesłanki procesowe bezwzględne autor uznaje więc m.in. właściwość sądu, właściwy skład sądu (w tym również udział w procesie sędziego wyłączzonego z mocy ustawy), możliwość obrony praw, umocowanie pełnomocnika). Pozostałe przesłanki nazywane są względnymi lub przesłankami prawidłowości procesu. Jednocześnie autor ten zwraca uwagę, iż nawet brak przesłanek procesowych bezwzględnych może być sanowany w toku procesu poprzez odpowiednią zmianę podmiotową lub przedmiotową żądania³⁹¹.

Odmienne powyższe zagadnienie ujmuje M. Piekarski. Autor podkreśla, że pomimo brania przez sądy wszystkich instancji z urzędu pod rozwagę przesłanek nieważności postępowania, nieprawidłowy skład sądu, rozpoznanie sprawy przez sąd niższej instancji, a także brak możliwości obrony swoich praw wszczęcie i toczenie się postępowania nie powoduje niedopuszczalności wniesienia sprawy i jej rozpoznania. Należy jednak zwrócić uwagę, iż brak powyższych przesłanek nie uniemożliwia ani wniesienia sprawy do sądu ani jej późniejszego rozpoznania; mają one charakter usuwalny, zaś inicjatywa w tym zakresie pozostaje po stronie sądu. Ich niespełnienie nie prowadzi do rozstrzygnięcia formalnego kończącego postępowanie, a do działania sądu zmierzającego do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy poprzez wydanie postanowienia o przekazaniu sprawy według właściwości sądowi właściwemu do jej rozpoznania i rozstrzygnięcia lub do pominięcia czynności dokonanych w niewłaściwym składzie i dalsze jej rozpoznawanie w prawidłowej obsadzie. Podobnie brak przesłanek procesowych powodujący nieważność postępowania, a niebędących jednocześnie przyczyną odrzucenia pozwu, nie powoduje w konsekwencji formalnego zakończenia postępowania, a jedynie zniesienie procesu w zakresie dotkniętym nieważnością³⁹². W konsekwencji M. Piekarski nie uznaje tych przypadków za ujemne przesłanki procesowe. Jednocześnie autor ten zwraca uwagę, iż sąd stwierdzając z urzędu powyższe uchybienia nie kończy definitywnie

³⁹¹ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 99-102.

³⁹² Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 85-86.

postępowania w sposób formalny, a stosuje środki zaradcze zmierzające do usunięcia przesłanek nieważności postępowania³⁹³.

Z. Resich przez przesłankę procesową rozumie „okoliczność przewidzianą przez prawo procesowe, od której istnienia lub nieistnienia uzależniona jest prawidłowość dokonania czynności procesowej, prawidłowość postępowania cywilnego, a w pewnych wypadkach – ważność procesu cywilnego”. Autor podkreśla, iż przesłanki procesowe mogą dotyczyć zarówno pojedynczych czynności (przesłanki szczególne), jak i całości postępowania (przesłanki ogólne)³⁹⁴, zaś skutki, które wiąże prawo procesowe z konsekwencjami braku poszczególnych przesłanek ogólnych są różne; przekazanie sprawy do właściwego trybu lub sądu, odrzucenie pozwu (umorzenie postępowania) lub stwierdzenie nieważności postępowania i jego zniesienia. Autor dzieli przesłanki na te tworzące stosunek procesowy, kształtujące główne stadia postępowania, a także przesłanki prawa do powództwa w znaczeniu procesowym. Przez przesłanki prawa do powództwa Z. Resich rozumie brak przyczyn odrzucenia pozwu wskazanych w art. 199 k.p.c. i innych przepisach, jednak autor zauważa, że aby można w ogóle było dokonać zbadania przesłanek do powództwa wpierw spełnione muszą być warunki tworzące stosunek procesowy. Do tych przesłanek Z. Resich zalicza istnienie dwóch podmiotów, między którymi ma powstać stosunek procesowy, sądu oraz wniosek o udzielenie ochrony sądowej, a także przesłanka kształtująca stadium postępowania, tj. „formalne wniesienie pozwu”. Dopiero więc skuteczne wniesienie pozwu oraz dwie strony procesu umożliwiają zdaniem autora badanie przesłanek do powództwa w znaczeniu procesowym. Z. Resich zauważa ponadto, iż przesłanki uzależniają istnienie praw oraz obowiązków procesowych, a w konsekwencji uzależniają „powstanie, rozwój i wygaśnięcie stosunków prawnoprocesowych.”³⁹⁵.

W. Broniewicz przesłankami procesowymi określa okoliczności, od których istnienia albo nieistnienia zależy dopuszczalność wniesienia powództwa, a więc możliwość przyjęcia powództwa przez dany sąd w celu rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy. Autor ten brak istnienia przesłanki o charakterze pozytywnym lub zaistnienie przesłanki negatywnej nazywa przeszkodą procesową, a więc okolicznością skutkującą niedopuszczalnością powództwa. Poza wskazanym wyżej podziałem przesłanek na pozytywne i negatywne W. Broniewicz dokonuje podziału przesłanek na kategorię bezwzględnych, rozumianych jako badane przez sąd z urzędu

³⁹³ M. Piekarski, *Pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw*, Warszawa 1966, s. 30-31.

³⁹⁴ Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 84-85.

³⁹⁵ Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 58-93.

oraz na kategorię względnych, a więc roztrząsanych jedynie na zarzut strony postępowania. Istotnym w świetle konsekwencji procesowych jest również podział na przeszkody procesowe pierwotne, a więc istniejące już w chwili wniesienia pozwu oraz następcze, które zaistniały w toku postępowania. Istnienie przeszkody procesowej pierwotnej prowadzi w przypadku, gdy dotyczy właściwości sądu do przekazania sprawy zgodnie z właściwością lub w pozostałych wypadkach do odrzucenia pozwu³⁹⁶. Z kolei w przypadku powstania przeszkody procesowej o charakterze następczym sąd winien umorzyć postępowanie na podstawie art. 355 k.p.c.; przy czym autor ten zaznacza, iż nie każda następcza niemożność rozpoznania sprawy wynika z następczego zaistnienia przeszkody procesowej³⁹⁷.

Mając na uwadze powyższe rozważania w mojej ocenie przesłanki procesowe należy rozumieć jako wynikający z prawa zespół przedmiotowych oraz podmiotowych czynników umożliwiających skuteczne wniesienie sprawy do sądu oraz jej merytoryczne rozstrzygnięcie przez sąd. Z kolei do przeszkód procesowych (wystąpienie przesłanek procesowych ujemnych lub brak przesłanek procesowych pozytywnych) zaliczyć należy te czynniki, które w przypadku ich zajścia uniemożliwiają skuteczne wytoczenie powództwa oraz wydanie merytorycznego rozstrzygnięcia przez sąd. Z szeregu wymienionych wyżej podziałów tych przesłanek najistotniejsze znaczenie mają podziały na przesłanki procesowe dodatnie i ujemne, pierwotne i następcze, usuwalne i nieusuwalne oraz badane przez sąd z urzędu lub na zarzut.

W powołanych powyższych wypowiedziach doktryny widoczne jest również podkreślanie znaczenia przesłanek procesowych dla możliwości osiągnięcia celu procesu w postaci uzyskania wyroku sądowego. Autorzy zwracają uwagę, że prowadzenie procesu cywilnego, tak samo jak powództwo, prowadzić ma do określonego celu, którym jest udzielenie ochrony prawnej. W przypadku zaś braku którejś z przesłanek procesowych pozytywnych lub zaistnienia przesłanki negatywnej tak rozumiany cel procesu staje się nieosiągalny, o ile braku tego nie można usunąć. Skoro zaś cel procesu jest nieosiągalny, wątpliwa wydaje się potrzeba uzyskania ochrony prawnej przez powoda. Przy zakwalifikowaniu zatem interesu prawnego w powództwie jako przesłanki procesowej niedopuszczalnym stałoby się wydanie wyroku na skutek powództwa wytoczonego mimo braku tego interesu.

Rezultatem niedopuszczalności merytorycznego rozpoznania sprawy jest jednak nie tylko brak możliwości wydania przez sąd wyroku (lub w postępowaniu nieprocesowym

³⁹⁶ W niektórych wypadkach również do uchylecia wydanego orzeczenia (nakazu zapłaty lub wyroku zaocznego).

³⁹⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 246-249.

postanowienia co do istoty sprawy), ale również konieczność zakończenia postępowania sądowego rozstrzygnięciem o charakterze formalnym, ewentualnie zawieszenia postępowania. Jego rodzaj zależy od momentu powstania braku przesłanki procesowej. H. Trammer wskazuje, że przesłanki procesowe muszą istnieć w toku całego procesu, zaś ich brak skutkuje odrzuceniem pozwu w przypadku zaistnienia braku już w momencie wytoczenia powództwa albo zawieszeniem lub umorzeniem postępowania w przypadku braków o charakterze następczym, z rozróżnieniem czy brak taki jest brakiem usuwalnym lub nie³⁹⁸. Należy jednak zwrócić uwagę, iż treść art. 182 k.p.c. przewiduje umorzenie postępowania między innymi w przypadkach, gdy brak przesłanki procesowej jest co prawda usuwalny, lecz następuje wskazany w ustawie bezskuteczny upływ terminu do jego usunięcia.

Konsekwencją ujmowania interesu prawnego w powództwie jako przesłanki procesowej byłoby w przypadku nieposiadania go przez powoda już w momencie wniesienia pozwu odrzucenie pozwu. Z kolei w przypadku odpadnięcia interesu prawnego na późniejszym etapie postępowania sądowego sąd winien umorzyć postępowanie, o czym szerzej w części 3.5. pracy.

3.3.1. Brak interesu prawnego w powództwie, a odrzucenie pozwu.

W przypadku braku przesłanki procesowej dodatniej lub istnienia negatywnej przesłanki procesowej już w momencie wszczęcia postępowania, tj. wnoszenia pisma inicjującego postępowanie i uniemożliwiającego rozpoznanie sprawy, polski ustawodawca przyjął, iż postępowanie takie kończy się wydaniem przez sąd postanowienia odrzucającego pozew lub wniosek³⁹⁹.

Słusznie zauważa W. Broniewicz, iż przyjęte w procedurze cywilnej określenie tej reakcji sądu jest niespójne. W istocie odrzuceniu nie podlega pismo procesowe inicjujące postępowanie cywilne, czyli pozew, natomiast odrzucenie dotyczy żądania powoda zawartego w tym piśmie, czyli powództwa⁴⁰⁰. Niemniej jednak z uwagi na posługiwanie się przez

³⁹⁸ H. Trammer, O właściwe miejsce dla „czystych” norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego, *Przegląd Notarialny* 1949, Nr 1-2, s. 22.

³⁹⁹ W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci K. Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967, s. 33; W. Berutowicz, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966, s. 146.

⁴⁰⁰ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Łódź 1973, s. 103.

ustawodawcę pojęciem odrzucenia pozwu w pracy również posługuję się tym właśnie terminem.

Z. Resich zwraca uwagę, iż odrzucenie pozwu jest najdalej idącą konsekwencją niedochowania przesłanek procesowych, albowiem powoduje zniwelowanie całkowicie procesu, podczas gdy stwierdzenie nieważności postępowania i jego zniesienie nie zrywa stosunku procesowego w całości, a niweluje jedynie jego fragment⁴⁰¹.

Przyczyny odrzucenia pozwu istniejące pierwotnie, tj. w chwili wniesienia pozwu, prowadzą do wyrzeczenia właśnie o odrzuceniu pozwu i to niezależnie od momentu ich ujawnienia. Pogląd ten, obecnie ugruntowany⁴⁰², po uchwaleniu d.k.p.c. nie był tak jednolity. Podnoszono, iż sąd nie może odrzucić pozwu po wyznaczeniu rozprawy, zaś postępowanie podlega umorzeniu m.in. w wypadkach, gdy „pозew należało z miejsca odrzucić”, czy też, gdy w toku procesu „ujawniły się okoliczności stanowiące przeszkodę do wszczęcia procesu”, względnie w tych wypadkach pozew należy odrzucić i jednocześnie postępowanie umorzyć⁴⁰³. Należy jednak podkreślić, iż Sąd Najwyższy konsekwentnie wskazywał, że odrzucenie pozwu kończy postępowanie, a zatem nie należy go jednocześnie umarzać⁴⁰⁴.

Zdaniem Sądu Najwyższego odrzucenie pozwu „oznacza nieuwzględnienie żądania powoda tylko wskutek braku przesłanek procesowych, niedopuszczalności drogi procesu cywilnego lub innych przyczyn formalnych, bez rozpoznawania słuszności i zasadności żądania, bez rozważania istoty sporu.”⁴⁰⁵. Odrzucenie pozwu stanowi zatem zamknięcie

⁴⁰¹ Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 85.

⁴⁰² A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 199, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego i K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024, Legalis; T. Szanciło, *Komentarz do art. 199, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. . Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I*, pod red. T. Szanciły, Legalis 2023; E. Rudkowska-Ząbczyk, A. Fruk, *Komentarz do art. 199, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.

⁴⁰³ W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 132 i 138; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego (część pierwsza): wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi*. T. 1, Art. 1-392, Kraków 1934, s. 401 i s. 782; M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami*, Przemysł-Warszawa 1933, s. 156 i s. 273.

⁴⁰⁴ Orzeczenie SN z 9.03.1936 r., C III 941/35, za: Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego*. Cz. 1, Art. 1-507, Poznań 1938, s. 472.

⁴⁰⁵ Orzeczenie SN z 24.02.1936 r., III C 1195/34, OSN 1936, nr 11, poz. 429.

podmiotowi dostępu do drogi sądowej w danej sytuacji i odmowę merytorycznego rozpatrzenia sprawy przez sąd⁴⁰⁶.

Co istotne, przepisy wskazując różne przyczyny odrzucenia pozwu (art. 199 § 1, art. 1099 § 1 zdanie drugie, art. 1113, art. 1124 § 3, art. 1165 § 1 k.p.c. oraz art. 295 § 2, art. 300¹²⁷ § 2 i art. 486 § 2 k.s.h., a także art. 10 ust. 1 i art. 8 ust. 1 ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym⁴⁰⁷) nie posługują się żadnym sformułowaniem, ani klauzulą generalną, pozwalającymi przyjąć, iż wskazane wyliczenia przyczyn odrzucenia pozwu mają charakter otwarty. Co istotne, podobnie sprawę regulował dawny kodeks postępowania cywilnego w art. 213.

Żaden z powołanych przepisów nie wskazuje, że pozew może być odrzucony z uwagi na brak interesu prawnego, co dla niektórych autorów uniemożliwia klasyfikację interesu prawnego jako przesłanki procesowej i przyczyny odrzucenia pozwu. Należy zwrócić uwagę, iż jest to uregulowanie odmienne aniżeli przyjęte dla przyczyn umorzenia postępowania i oddalenia powództwa. Kodeks postępowania cywilnego wśród przyczyn umorzenia postępowania ogólnie wymienia wypadki niedopuszczalności lub zbędności wyrokowania (art. 355 k.p.c.). Z kolei w zakresie przyczyn oddalenia powództwa brak jest jakiegokolwiek regulacji. I tak, powołane wyżej przepisy przewidują odrzucenie pozwu w przypadkach: braku dopuszczalności drogi sądowej (z wyjątkami określonymi w art. 199¹ k.p.c. oraz art. 464 k.p.c.), zawisłości sprawy o to samo roszczenie między tymi samymi stronami, powagi rzeczy osądzonej, braku zdolności sądowej stron, braku zdolności procesowej powoda (przy braku działania za niego przedstawiciela ustawowego), uniemożliwiających działanie braków w organie jednostki organizacyjnej powoda, braku jurysdykcji krajowej (z tym zastrzeżeniem, że sąd nie może uznać, że brak jest jurysdykcji krajowej, jeżeli jej podstawy powstały w toku postępowania – art. 1097 § 2 k.p.c.), immunitetu sądowego pozwanego, zapisu na sąd polubowny oraz niezłożenia kaucji aktorycznej. Nadto odrzuceniu podlega również pozew wniesiony w postępowaniu grupowym w przypadkach, gdy sprawa nie podlega rozpoznaniu w tym postępowaniu, jednak w tym w wypadku zostają zachowane skutki wytoczenia powództwa w postępowaniu grupowym, jeżeli członek grupy w terminie 12 miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia o odrzuceniu pozwu wytoczy powództwo o roszczenie, które było objęte powództwem w postępowaniu grupowym, w odniesieniu do tego roszczenia.

⁴⁰⁶ A. Jakubecki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 969.

⁴⁰⁷ Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 446.

Należy przy tym zwrócić uwagę, iż stosownie do treści art. 199 § 2 k.p.c. z powodu braku zdolności sądowej jednej ze stron albo zdolności procesowej powoda i niedziałania przedstawiciela ustawowego lub braku w składzie organów jednostki organizacyjnej będącej powodem, uniemożliwiającego jej działanie, sąd odrzuci pozew dopiero wówczas, gdy brak nie będzie usunięty zgodnie z przepisami kodeksu. Procedura usuwania tych braków została określona w art. 70 k.p.c. i polega na wyznaczeniu stronie terminu na usunięcie wskazanych braków lub też zwróceniu się z urzędu do sądu opiekuńczego o ustanowienie przedstawiciela ustawowego⁴⁰⁸. Art 70 § 1 k.p.c. jednak wskazuje, że procedura sanowania powyższych braków nie jest uruchamiana w przypadkach, gdy braki mają charakter nieusuwalny.

Stosownie do treści art. 202 k.p.c. i art. 1113 zd. 1 k.p.c. okoliczności uzasadniające odrzucenie pozwu sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy⁴⁰⁹, również w postępowaniu apelacyjnym (art. 386 § 3 k.p.c.) i kasacyjnym (art. 398¹⁹ k.p.c.). Brak badania przesłanki odrzucenia pozwu przez sąd z urzędu wynika zawsze z regulacji szczególnej w tym zakresie. Wyjątki dotyczą jurysdykcji krajowej w zakresie spraw nienależących wedle prawa polskiego do wyłącznej jurysdykcji sądów państwa obcego oraz spraw niewymienionych w art. 1105 § 2 k.p.c., w których strony zawarły umowę wyłączającą jurysdykcję sądów polskich, o ile pozwany wda się w spór do istoty sprawy nie podnosząc zarzutu braku jurysdykcji krajowej (art. 1104 § 2 k.p.c. i art. 1105 § 6 k.p.c.). Co istotne w zakresie jurysdykcji krajowej, jeżeli jej podstawy powstały jednak dopiero w toku postępowania pozew nie podlega odrzuceniu (art. 1097 § 2 k.p.c.), jak również sąd nie umorzy postępowania jeżeli podstawy jurysdykcji krajowej odpadną w toku postępowania (art. 1097 § 1 k.p.c.).

Z kolei w przypadku niezłożenia w terminie kaucji aktorycznej sąd również odrzuca pozew z urzędu. Do powyższego twierdzenia należy jednak wskazać, iż kwestia niezłożenia kaucji aktorycznej może stanowić przyczynę odrzucenia pozwu jedynie w wypadku złożenia przez pozwanego wniosku o zabezpieczenie kosztów. Żądać zobowiązania powoda do złożenia kaucji pozwany może jedynie przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy i to jedynie w szczególnych przypadkach. Należą do nich sytuacje gdy powodem jest podmiot niemający miejsca zamieszkania, zwykłego pobytu lub siedziby w państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 1121 § 1 k.p.c.), z wyjątkami wskazanymi w art. 1120 k.p.c., lub też

⁴⁰⁸ I. Wolwiak, Kurator spółki prawa handlowego [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie. Tom I, pod red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńskiej-Pieczniak, J. Szczotki, Warszawa 2020, s. 264.

⁴⁰⁹ T. Żyznowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 982.

wspólnikiem spółki kapitałowej w sprawach o naprawienie szkody spółce (art. 295 § 2, art. 300¹²⁷ § 2 i art. 486 § 2 k.s.h.). Zaznaczyć należy jednak, że w zakresie kaucji aktorycznej żądanej od powoda na podstawie art. 1121 k.p.c. dopuszczalne jest późniejsze wniesienie o zabezpieczenie kosztów, gdy pozwany dopiero później dowiedział się, że powód nie ma miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, bądź też ustała podstawa prawna do zwolnienia powoda od obowiązku złożenia kaucji. Podobnie zobowiązania do złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu może żądać pozwany w postępowaniu grupowym w razie złożenia takiego wniosku przy „pierwszej czynności procesowej” (art. 8 ust. 2 u.d.r.p.g.). Sąd w przypadkach złożenia wniosku przez pozwanego o zobowiązanie do złożenia kaucji i zobowiązania powoda do jej złożenia pozew odrzuca z urzędu, jednak samo zobowiązanie do jej złożenia następuje na wniosek powoda złożony w odpowiednim terminie. Natomiast w przypadku istnienia zapisu na sąd polubowny sąd odrzuci pozew jedynie na zarzut pozwanego o ile będzie zarzut ten podniesiony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 1165 § 1 k.p.c.).

Ponadto niedopuszczalność drogi sądowej, brak zdolności sądowej strony, brak zdolności procesowej powoda, w tym brak organu uprawnionego do działania, zawisłość sporu oraz powaga rzeczy osądzonej (art. 379 k.p.c.), brak jurysdykcji krajowej (art. 1099 § 2 k.p.c.), immunitet sądowy pozwanego (art. 1113 k.p.c.) są przyczynami nieważności postępowania⁴¹⁰.

Odrzucając pozew sąd wydaje w tym przedmiocie postanowienie⁴¹¹. Wynika to z treści art. 354 k.p.c. wskazującego, że jeżeli kodeks nie przewiduje wydania wyroku lub nakazu zapłaty, sąd wydaje postanowienie. Wprowadza więc domniemanie wyrzekania w postaci postanowienia, przy czym postanowieniem w procesie sąd nigdy nie rozstrzyga istoty sporu.⁴¹²

⁴¹⁰ I. Wolwiak, Zarzut niedopuszczalności drogi sądowej w sprawach cywilnych [w:] Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, pod red. M. Rzewuskiego, Warszawa 2022, s. 106.

⁴¹¹ Wyjątki w tym zakresie następują stosownie do treści art. 424¹¹ § 3 k.p.c. w razie uchylenia wyroków sądów I i II instancji wraz z odrzuceniem pozwu w postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz stosownie do treści art. 347 k.p.c. w przypadku uchylenia wyroku zaocznego i odrzucenia pozwu; to samo dotyczy wymienionych sytuacji, gdy sąd umarza postępowanie; A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 406.

⁴¹² T. Ereciński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 661; A. Jakubecki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa

Wyrok stosownie do treści art. 316 k.p.c. jest natomiast orzeczeniem merytorycznym, a więc w przeciwieństwie do postanowień, rozstrzygającym istotę sporu i weryfikującym zgłoszone roszczenie procesowe (podobnie jak nakaz zapłaty zgodnie z art. 353¹ k.p.c. i postanowienie co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym zgodnie z art. 516 k.p.c.)⁴¹³.

Według niektórych przedstawicieli doktryny⁴¹⁴ oraz niektórych wypowiedzi judykatury⁴¹⁵, założenie, że wskazane w wyżej wymienionych przepisach przyczyny odrzucenia pozwu tworzą katalog zamknięty stanowi przesądzający argument za wykluczeniem innych przyczyn mogących doprowadzić do procesowej reakcji sądu w postaci postanowienia odrzucającego pozew. Dotyczy to w szczególności wykluczenia możliwości przyjęcia braku legitymacji procesowej oraz braku interesu prawnego w uzyskaniu wyroku jako przyczyn skutkujących odrzuceniem przez sąd powództwa.

Choć w polskiej doktrynie⁴¹⁶ i orzecznictwie⁴¹⁷ pojawiały się głosy o niedopuszczalności stosowania analogii w prawie procesowym cywilnym, w tym w szczególności do przyczyn odrzucenia pozwu⁴¹⁸, to jednak dominuje stanowisko przeciwne zezwalające na rekonstrukcję norm prawa procesowego przy pomocy analogii⁴¹⁹.

Sąd Najwyższy w uchwale z 3 grudnia 1998 r.⁴²⁰ wyjaśnił, że rozumowanie przez analogię jest „uznanym i przyjętym sposobem stosowania prawa cywilnego, zarówno przez doktrynę, jak i przez judykaturę”. Stosowanie analogii wynika ze stwierdzenia w procesie stosowania prawa luki w prawie. Zdaniem Sądu Najwyższego luka w prawie występuje, kiedy

2021, art. 354, s. 1479; Uchwała SN(PI) z 6.03.1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973, nr 1, poz. 1.

⁴¹³ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 480; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2013, s. 102; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Łódź 1973, s. 137.

⁴¹⁴ F. Zedler, *Postępowanie cywilne - odrzucenie pozwu - przeszkoda w rozpoznaniu sprawy cywilnej ze względu na immunitet pozwanego parlamentarzysty*. Głosa do postanowienia SN z dnia 2 grudnia 2009 r., I CSK 140/09, OSP 2011, nr 9, s. 95.

⁴¹⁵ Postanowienie SN z 20.10.1997 r., II CKN 566/97, LEX.

⁴¹⁶ T. Zembruski, *Niedopuszczenie interwencji ubocznej z urzędu*, MoP 2006, Nr 7, s. 360; K. Kołakowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Piasecki, t. I, Warszawa 2010, s. 1212-1213.

⁴¹⁷ Orzeczenie SN z 6.10.1936 r., II C 1172/36, OSN 1937, nr 4, poz. 149.

⁴¹⁸ G. Jędrejek, *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 200.

⁴¹⁹ M. Walasik, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013, s. 256-259 i powołane tam piśmiennictwo.

⁴²⁰ Uchwała SN (7) z 3.12.1998 r., III CZP 38/98, OSNC 1999, nr 5, poz. 88.

sąd rozpoznaje stany faktyczne nieobjęte bezpośrednią regulacją prawną, które jednak wykazują „bardzo bliskie podobieństwo do tych, które są przedmiotem takiej regulacji”. W takich wypadkach luka powinna być uzupełniana „w drodze zastosowania do tych pominiętych przez prawo sytuacji przepisów najbardziej odpowiadających im w swojej treści, zwłaszcza zaś w wymiarze celowościowym (uwzględnienie ich *ratio legis*)”.

Przepis art. 213 d.k.p.c. przewidywał odrzucenie pozwu w przypadku niedopuszczalności drogi procesu cywilnego⁴²¹, w razie niewłaściwości sądu⁴²², toczenia się między tymi samymi stronami postępowania o to samo roszczenie, uprzedniego osądzenia sprawy oraz braku zdolności procesowej powoda, braku ustawowego jego zastępstwa lub upoważnienia zastępcy do prowadzenia sprawy – jednak wówczas, gdy brak nie będzie usunięty zgodnie z przepisami niniejszego kodeksu⁴²³. Z kolei art. 236 d.k.p.c. wskazywał, iż sąd w każdym stanie sprawy brał z urzędu pod uwagę niedopuszczalność drogi procesu cywilnego, niewłaściwość sądu, nie mogącą być usuniętą na podstawie umowy stron, brak zdolności procesowej i należytego zastępstwa lub upoważnienia do prowadzenia sprawy, zawisłość sporu oraz powagę rzeczy osądzonej.

O wyczerpującym charakterze wymienionych przyczyn odrzucenia pozwu wypowiadała się część reprezentantów doktryny już pod rządami d.k.p.c.⁴²⁴, pogląd ten jednak nie był jednolity. Niektórzy autorzy dopuszczali odrzucanie pozwu przy zastosowaniu art. 213 d.k.p.c. *per analogiam* do niewymienionych w tym przepisie przypadków braku jurysdykcji

⁴²¹ Przesłanka ta na mocy dekretu z dnia 23 kwietnia 1953 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. z 1953 r. nr 23 poz. 90) z dniem 2 maja 1953 r. zastąpiona została niedopuszczalnością drogi sądowej.

⁴²² Art. 214 d.k.p.c. przewidywał możliwość wniesienia pozwu w terminie tygodnia od uprawomocnienia się postanowienia do sądu właściwego dla zachowania skutków prawnych poprzedniego wniesienia pozwu. Odrzucenie pozwu w przypadkach wniesienia go do sądu niewłaściwego zostało zastąpione postanowieniem o przekazaniu na mocy dekretu z dnia 23 kwietnia 1953 r. o zmianie niektórych przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. z 1953 r. nr 23 poz. 90) z dniem 2 maja 1953 r.

⁴²³ Do odrzucenia pozwu dochodziło również w przypadku bezskutecznego upływu terminu na złożenie kaucji na zabezpieczenie kosztów, jednakże wnioski o zabezpieczenie kosztów pozwany musiał wnieść w terminie, a nadto musiał wnieść po upływie terminu o odrzucenie pozwu – art. 131 d.k.p.c.

⁴²⁴ Tak m. in. L. Peiper, Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego (część pierwsza): wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi. T. 1, Art. 1-392, Kraków 1934, s. 491; M. Allerhand, Sądowe dochodzenie roszczeń niezupelnionych (Odbitka z Polskiego procesu cywilnego), Warszawa 1939, s. 7.

krajowej⁴²⁵, zapisu na sąd polubowny, czy też braku interesu prawnego⁴²⁶ lub zdolności sądowej⁴²⁷.

Również w orzecznictwie Sądu Najwyższego, pochodzącym z okresu obowiązywania d.k.p.c., dopuszczano możliwość zastosowania instytucji odrzucenia pozwu przez zastosowanie analogii, a nawet jednoznacznego wskazania, iż katalog przesłanek odrzucenia pozwu jest otwarty. W wyroku z 28 stycznia 1949 r.⁴²⁸, wydanym w oparciu o przepisy poprzedniego kodeksu, Sąd Najwyższy stwierdził, iż art. 213 d.k.p.c. (o treści odpowiadającej obecnemu art. 199 § 1 k.p.c.) i art. 236 d.k.p.c. (odpowiadający dzisiejszemu art. 202 k.p.c.) „nie wyczerpują przypadków, w których sąd odrzuca pozew”, pomimo braku zawarcia w tych przepisach wskazania, iż podane przyczyny odrzucenia pozwu są przykładowe lub też zawarcia klauzuli generalnej. Jako przykład sytuacji, w której sąd winien pozew odrzucić, nieunormowanej wprost w przepisach, Sąd Najwyższy wskazał przypadek, w którym „powód żąda rozpoznania powództwa w taki sposób, jaki nie jest przewidziany w ustawie, np. bez udziału strony”.

H. Trammer dokonał wyróżnienia przesłanki procesowej sensu *largo* rozumianej jako elementy stosunku procesowego według teorii O. Bülowa. Do przesłanki procesowej *sensu largo* autor poza przesłankami procesowymi *sensu stricto*, a pokrywającymi się z zarzutami formalnymi z obecnego art. 199 § 1 k.p.c., zaliczył wnioski o udzielenie ochrony sądowej (pозwu) oraz zasadę dwustronności postępowania oraz przedmiot procesu rozumiany jako roszczenie procesowe, którego zasadność ma zostać zbadana przez sąd w toku postępowania⁴²⁹. Zdaniem H. Trammera⁴³⁰ w przypadku braku przesłanki procesowej sensu *largo* o charakterze pierwotnym istnieje luka w prawie procesowym wyraźnie nieregulująca postępowania w takim wypadku. W takich sytuacjach sąd powinien w drodze analogii zastosować art. 199 § 1 k.p.c. i pozew dotknięty takim brakiem odrzucić.

⁴²⁵ W tym zakresie L. Peiper, Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego (część pierwsza): wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi. T. 1, Art. 1-392, Kraków 1934, s. 32-33; J.J. Litauer, Komentarz do procedury cywilnej, Warszawa 1933, s. 121; w zakresie prac nad d.k.p.c.: M. Allerhand, Jurysdykcja krajowa, [w:] Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, Warszawa 1928, s. 337-338.

⁴²⁶ B. Stelmachowski, Warunki formalne i przesłanki procesowe w postępowaniu spornym według k.p.c., Głos Prawa 1934, Nr 10-11, s. 620.

⁴²⁷ F. Kruszelnicki, Proces cywilny jako stosunek prawny w świetle polskiej procedury cywilnej, Palestra 1931, Nr 8-9, s. 338-339.

⁴²⁸ Wyrok SN z 28.01.1949 r., C 822/48, LEX.

⁴²⁹ H. Trammer, Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego, Kraków 1950, s. 20-21.

⁴³⁰ *Ibidem*, s. 20-22.

W obecnym k.p.c., choć do katalogu przyczyn odrzuceniu pozwu dodano przypadki braku jurysdykcji krajowej, zapisu na sąd polubowny czy zdolności sądowej stron, to jednak nie wprowadzono, jak wskazano już wcześniej, żadnej klauzuli generalnej powodującej skutek w postaci odrzucenia pozwu w przypadku innych przyczyn uniemożliwiających merytoryczne rozpoznanie sprawy, w tym także braku interesu prawnego w powództwie. Choć przeważająca część przedstawicieli doktryny podnosi, iż w dalszym ciągu katalog przyczyn odrzucenia pozwu jest zamknięty⁴³¹, to coraz częściej pojawiają się głosy przeciwnie zezwalające na stosownie *per analogiam* art. 199 k.p.c. w sytuacjach niewymienionych w ustawie, a które ze swojej istoty i funkcji należą do płaszczyzny dopuszczalności merytorycznego rozpoznania sprawy.

Na gruncie piśmiennictwa z czasów obecnego k.p.c. również J. Jodłowski⁴³² przychyliła się do poglądu H. Trammera przewidującego stosownienie *per analogiam* odrzucenia pozwu w przypadku braku przesłanki procesowej sensu *largo*. J. Jodłowski jako argument za niezamkniętym charakterem przesłanek odrzucenia pozwu wskazuje art. 316 k.p.c., w brzmieniu sprzed 1 lipca 1996 roku, przewidujący wydanie wyroku jedynie w przypadku rozstrzygnięcia o „istocie spornego stosunku”. Zdaniem autora, gdy takie rozstrzygnięcie nie jest możliwe z innych przyczyn aniżeli wskazane w art. 199 k.p.c. sąd winien sprawę pozostawić bez rozpoznania odrzucając pozew w drodze analogii do art. 199 k.p.c.⁴³³.

Z. Resich z kolei rozważał odrzucenie pozwu poprzez zastosowanie analogii w przypadku wytoczenia powództwa na rzecz obywatela przez organizację społeczną nieuprawnioną do tego uznając, iż w takich wypadkach sąd nie jest władny merytorycznie oceniać roszczenie zgłoszone we wniesionym powództwie⁴³⁴. Podobnie T. Misiuk-Jodłowska brak legitymacji procesowej organizacji społecznej występującej z pozwem na rzecz obywatela traktuje jako negatywną przesłankę procesową uniemożliwiającą prowadzenie postępowania.

⁴³¹ M.in. W. Broniewicz, Postępowanie cywilne w zarysie, Łódź 1973, s. 103; tenże, Pojęcie legitymacji procesowej, [w:] Studia z procesu cywilnego, pod red. K. Korzana, Katowice 1986, s. 89-90; W. Siedlecki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1972, s. 260; F. Zedler, Zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu przerwania biegu przedawnienia. Glosa do wyroku SN z dnia 27 lipca 2018 r., V CSK 384/17, OSP 2019, Nr 6, s. 56; H. Pietrkowski, Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2021, s. 339.

⁴³² J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014, s. 61.

⁴³³ J. Jodłowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, s. 357.

⁴³⁴ Z. Resich, Podmioty procesu w nowym k.p.c., NP 1966, Nr 2, s. 144.

Autorka podkreśla, iż badanie przez sąd legitymacji procesowej pod kątem ustalenia czy powód niebędący podmiotem stosunku prawnego stanowiącego podstawę procesu jest uprawniony do wytoczenia powództwa nie wymaga badania „meritum sprawy”, w przeciwieństwie do badania legitymacji materialnej⁴³⁵.

P. Grzegorzczuk zaznacza, iż łączna analiza przepisów dotyczących odrzucenia pozwu „pozwala na odtworzenie ogólniejszego założenia prawodawcy, według którego brak warunków umożliwiających sądowi rozstrzygnięcie o przedmiocie procesu, rozumiane jako wypowiedź o zasadności roszczenia procesowego, jest równoznaczny z niedopuszczalnością postępowania i powinien skutkować odrzuceniem pozwu”. Autor ten wskazuje ponadto, iż otwarty katalog przyczyn umorzenia postępowania z art. 355 k.p.c. w zakresie niedopuszczalności wyrokowania, co w związku z podobieństwem obu instytucji powinno sprzyjać „elastyczniejszej interpretacji przepisów limitujących podstawy odrzucenia pozwu”, zaś trudno uznać za właściwe systemowo odmienne traktowanie katalogów przyczyn odrzucenia pozwu jako zamkniętego, zaś umorzenia postępowania jako otwartego, skoro oba te rodzaje orzeczeń wydawane są w przypadku braku dopuszczalności rozpoznania sprawy⁴³⁶. Słusznie zauważa I. Wolwiak, że art. 199 k.p.c. nie zawiera jakiegokolwiek nieostrego określenia przyczyny odrzucenia pozwu, która mogłaby sugerować możliwość zastosowania przez sąd takiej reakcji procesowej również w niewymienionych wprost w przepisach przypadkach. Autor dostrzega jednak potrzebę wypowiedzi procesowej sądu w sytuacji, w której istnieje przeszkoda do prowadzenia postępowania cywilnego, poprzez zastosowanie *per analogiam* art. 199 § 1 k.p.c. i odrzucenie pozwu w takich wypadkach⁴³⁷.

Również K. Weitz krytykuje ograniczanie określenia przyczyn odrzucenia powództwa w przepisach prawa z uwagi na problem braku możliwości uwzględniania okoliczności, które wśród tych przyczyn nie są przewidziane w momencie tworzenia przepisu, a które pojawiają

⁴³⁵ T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 171-175.

⁴³⁶ Inną rzeczą, że część braków ze swojej istoty może mieć jedynie charakter pierwotny, np. jurysdykcja krajowa stosownie do art. 1097 k.p.c.; P. Grzegorzczuk, *Legitymacja procesowa - pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, PS 2020, Nr 2, s. 40.

⁴³⁷ I. Wolwiak, *Zakończenie postępowania rozpoznawczego*, Warszawa 2019, s. 262; I. Wolwiak, *Granica dopuszczalności tworzenia prawa procesowego przez sąd przy wydawaniu postanowienia o odrzuceniu pozwu*, *Acta Iuris Stetinensis* 2022, Nr 2, s. 214-218.

się w toku rozwoju systemu prawnego⁴³⁸. K. Weitz podkreślił, iż dawny k.p.c. tworzony był w czasie, gdy poglądy nauki oraz obce systemy prawne mając wpływ na polską dyskusję legislacyjną zakładały procesowy charakter instytucji prawomocności materialnej, natomiast brak było zgody nauki co do celowości wyodrębnienia instytucji zdolności sądowej. Powyższe przeważało nad przyjęciem powagi rzeczy osądzonej jako przesłanki odrzucenia pozwu, nie zaś zarzutu merytorycznego i jednoczesnym pominięciem zdolności sądowej jako przesłanki procesowej. Jednak w drodze refleksji doktrynalnej brak zdolności sądowej został już wymieniony w obecnym kodeksie jako przyczyna odrzucenia pozwu⁴³⁹. W dalszym ciągu istnieje jednak grupa czynników, których dotychczasowy stan refleksji nauki i rozwoju systemu prawa nie doprowadziła do wymienienia jako przyczyn odrzucenia pozwu, przy czym spowodowane jest to różnymi powodami. Należy przy tym zaznaczyć, iż katalog przyczyn odrzucenia pozwu nie był istotnie modyfikowany od czasu uchwalenia obecnego kodeksu postępowania cywilnego⁴⁴⁰.

K. Weitz zaznacza, iż co prawda wymienione *expressis verbis* w art. 199 § 1 k.p.c. oraz innych przepisach przyczyny odrzucenia pozwu bez wątpienia stanowią przesłanki dopuszczalności wniesienia i merytorycznego rozpoznania powództwa, jednak wyliczenie to nie musi oznaczać, że zawarte w nim przyczyny są jedynymi przesłankami dopuszczalności merytorycznego rozpoznania sprawy. Autor zauważa, że brak innych przesłanek może wywołać również inny skutek aniżeli odrzucenie pozwu, w szczególności, jeśli ich natura pozwala na działanie sądu lub stron pozwalające na ich uzupełnienie⁴⁴¹.

Moim zdaniem charakter interesu prawnego w wytaczanym powództwie wyklucza jednak zastosowanie innej reakcji procesowej przy kwalifikowaniu interesu prawnego jako przesłanki procesowej. Uznając, iż powód nie posiada interesu prawnego w powództwie ani sąd, ani strona wezwana do dokonania czynności naprawczych przez przewodniczącego lub

⁴³⁸ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 675.

⁴³⁹ W. Broniewicz, Zdolność sądowa i legitymacja procesowa w projekcie k.p.c., PiP 1960, Nr 11, s. 826-831.

⁴⁴⁰ Dokonano jedynie zmiany w zakresie wymieniania jako przyczyny odrzucenia pozwu przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi polubownemu. Należy jednak pamiętać, iż zapis na sąd polubowny nadal jest zarzutem, którego podniesienie w terminie skutkuje wydaniem postanowienia o odrzuceniu pozwu.

⁴⁴¹ Np. przekazanie sprawy według właściwości do sądu właściwego; K. Weitz, Przyczyny odrzucenia powództwa, PPC 2021, Nr 1, s. 7-28.

sąd, nie jest w stanie doprowadzić do usunięcia tego braku w zakresie dotkniętego nim powództwa, podobnie jak ma to np. miejsce w przypadku przeszkód procesowych wskazanych w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.

Zdaniem K. Weitzza ograniczenie przyczyn odrzucenia pozwu jedynie do przypadków wymienionych wprost w ustawie prowadziłyby do „kwalifikowania okoliczności nieobjętych ustawowym wyliczeniem do kategorii przesłanek zasadności powództwa, choćby nie dało się tego pogodzić z ich charakterem i funkcją”⁴⁴².

Przedstawiciele doktryny dopuścili w konsekwencji odrzucenie pozwu w przypadku braku legitymacji procesowej⁴⁴³, immunitetu państwa obcego⁴⁴⁴ i parlamentarnego, w przypadkach sprzeczności wytoczenia powództwa z dobrymi obyczajami (art. 3 k.p.c.), w tym jako postaci nadużycia prawa procesowego (art. 4¹ k.p.c.)⁴⁴⁵, czy też w sytuacji pierwotnego braku przesłanki procesowej *sensu largo*, ale także w przypadku braku interesu prawnego w szczególności w zakresie powództwa o ustalenie⁴⁴⁶.

Co istotne, o dopuszczalności stosowania w drodze analogii odrzucenia pozwu również w sytuacjach nieprzewidzianych wprost w ustawie wypowiedziała się również judykatura, choć nie brak też orzeczeń, w których uznano wymieniony w ustawie katalog przyczyn odrzucenia pozwu za kompletny⁴⁴⁷. Sąd Najwyższy⁴⁴⁸ wskazał, że immunitet parlamentarny nie ma charakteru materialnoprawnego i w konsekwencji nie może stanowić materialnoprawnej przeszkody w uwzględnieniu powództwa przeciwko parlamentarzyste w sprawie, w której objęty jest on tym immunitetem. Zdaniem Sądu Najwyższego immunitet ten powoduje niedopuszczalność prowadzenia postępowania przeciwko parlamentarzyste w przypadku braku zgody Sejmu lub Senatu, o której mowa w art. 7b ust. 5 w zw. z ust. 2 ustawy z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora⁴⁴⁹. Co prawda, wniosek ten zgodnie z

⁴⁴² Ibidem.

⁴⁴³ P. Grzegorzczak, Legitymacja procesowa - pojęcie, funkcje i reżim procesowy, PS 2020, Nr 2, s. 5-46.

⁴⁴⁴ P. Grzegorzczak, Reżim procesowy immunitetu państwa w postępowaniu cywilnym, PS 2010, Nr 1, s. 9-31.

⁴⁴⁵ K. Weitz, Nadużycie "prawa" procesowego cywilnego, PPC 2020, Nr 1, s. 7-39.

⁴⁴⁶ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 656 i n.

⁴⁴⁷ Np. uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

⁴⁴⁸ Postanowienie SN z 2.12.2009 r., I CSK 140/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 83.

⁴⁴⁹ Ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1339.

powołanym przepisem składany jest dopiero „po wniesieniu sprawy do sądu”, to jednak brak zgody izby parlamentarnej powoduje pierwotną przyczynę niedopuszczalności merytorycznego zbadania sprawy i wydania w sprawie wyroku. Sąd Najwyższy w przedmiotowym wypadku doszukiwał się analogii do art. 1124 § 3 k.p.c., według którego, po bezskutecznym upływie terminu do złożenia kaucji (art. 1124 § 2 k.p.c.), sąd odrzuca pozew lub środek odwoławczy, orzekając o kosztach jak w przypadku cofnięcia pozwu.

Odmienne kwestię tę ocenia F. Zedler krytykując przyjmowanie możliwości odrzucenia pozwu w przypadkach niewskazanych w przepisach regulujących tę instytucję. Autor uznaje, iż w przypadkach, w których parlament nie udzielił zgody na pociągnięcie parlamentarzysty do cywilnej odpowiedzialności sądowej w sprawie wchodzącej w zakres sprawowania mandatu brak jest podstaw normatywnych do odstąpienia od merytorycznego rozpoznania sprawy. Zdaniem autora brak uchylenia immunitetu prowadzi do nabrania przez przedmiotowe zobowiązanie charakteru naturalnego (niezupełnego), a z tego powodu powództwo obejmujące takie roszczenie podlega oddaleniu wyrokiem⁴⁵⁰.

O możliwości odrzucenia pozwu w przypadkach niewymienionych wprost w przepisie Sąd Najwyższy⁴⁵¹ wypowiedział się również w przypadku braku legitymacji procesowej podmiotu, któremu nie przysługuje jednocześnie legitymacja materialna. Przyjęto, że w przypadku istnienia legitymacji materialnej, ale przysługującej innemu podmiotowi aniżeli na rzecz którego zostało wytoczone powództwo, brak legitymacji procesowej nie może uzasadniać oddalenia powództwa, zaś pozew podlega odrzuceniu na podstawie stosowanego w drodze analogii art. 199 § 1 k.p.c.⁴⁵².

Zauważyć należy stanowisko M. Dziurdy wypowiedziane na gruncie możliwości traktowania legitymacji procesowej jako przyczyny odrzucenia pozwu. Autor słusznie zauważa, iż nie może dziwić brak wymienienia w przepisach kodeksu przypadku nieposiadania legitymacji procesowej jako przyczyny odrzucenia pozwu wobec nieuregulowania tej instytucji

⁴⁵⁰ F. Zedler, Glosa do Postanowienia Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2009 roku, sygn. akt I CSK 140/09, [w:] OSP 9/2011, poz. 95, s. 657-663; zob. również I. Gil, P. Gil, Legitymacja procesowa państwowych inspektorów pracy w sporach pracowniczych, PS 2011, nr 4, s. 99-100.

⁴⁵¹ Uchwała SN z 12.12.2012 r., III CZP 83/12, OSNC 2013, nr 7-8 poz. 82; kwestię tę rozważano również w wyroku SN z 26.10.2017 r., II CSK 790/16, OSNC-ZD 2018/4/57 oraz w wyroku SN z 30.11.2017 r., IV CSK 24/17, LEX.

⁴⁵² Tak też M. Zalisko, Komentarz do art. 355 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pod red. J. Gołaczyńskiego i D. Szostka, Warszawa 2019, Legalis.

w k.p.c.⁴⁵³. Powyższe stanowisko można więc odnieść również do niewymienienia braku interesu prawnego w art. 199 § 1 k.p.c. Interes prawny, co prawda, został wskazany w ustawie procesowej, jednak należy zaznaczyć, iż dokonane to zostało jedynie w sposób wybiórczy, z pominięciem wielu instytucji, na które z całą pewnością wywiera wpływ, jak choćby dopuszczalność zaskarżenia orzeczenia.

Sąd Najwyższy dopuścił zastosowanie w drodze analogii odrzucenia wniosku również w wypadkach złożenia pisma inicjującego postępowanie uznane za nadużycie uprawnienia procesowego i czynność procesową sprzeczną z dobrymi obyczajami⁴⁵⁴, co szerzej zostało omówione w części 2.6. pracy.

W mojej ocenie należy uznać, iż pozew podlega odrzuceniu we wszystkich przypadkach, w których zachodzi niedopuszczalność merytorycznego zbadania sprawy przez sąd, wynikająca z pierwotnie istniejącej przeszkody procesowej. Dotyczy to również przypadków niewymienionych wprost w art. 199 § 1 k.p.c. W takich wypadkach podstawą takiego orzeczenia powinien być art. 199 § 1 k.p.c. stosowany wprost lub zastosowany *per analogiam*. W konsekwencji analogiczne zastosowanie mają również art. 202 k.p.c. i art. 379 k.p.c. przewidujące, iż przyczyny te podlegają badaniu przez sąd z urzędu w każdym stanie sprawy i jednocześnie powodują nieważność postępowania. W konsekwencji należy stwierdzić, iż brak wymienienia interesu prawnego w art. 199 k.p.c. nie wyklucza traktowania jego braku jako przyczyny odrzucenia pozwu.

3.3.2. Brak interesu prawnego w powództwie, a umorzenie postępowania

Brak interesu prawnego w powództwie nie został wymieniony wprost również jako przyczyna umorzenia postępowania. Jednak z uwagi na inną budowę przepisów regulujących tę instytucję prawa procesowego dopuszczalna jest kwalifikacja interesu prawnego jako przesłanki umorzenia postępowania cywilnego bez odwoływania się do rozumowania *per analogiam*. Art. 355 k.p.c. poza kwestiami związanymi z cofnięciem powództwa, zawarciem ugody sądowej lub zatwierdzeniem ugody zawartej przed mediatorem jako przyczynę

⁴⁵³ M. Dziurda, Legitymacja procesowa a szczególna zdolność sądowa, [w:] Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, Legalis.

⁴⁵⁴ Wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, LEX.

umorzenia postępowania wskazuje również inne przyczyny wskutek, których „wydanie wyroku stało się zbędne lub niedopuszczalne”, nie dokładnie wymieniając wyczerpująco tych przyczyn.

Umorzenie może jednak dotyczyć jedynie braków powstałych następczo, a zatem przy przyjęciu charakteru interesu prawnego jako przesłanki procesowej omawiana decyzja procesowa mogłaby być wydana jedynie w przypadkach, w których powód w momencie wniesienia pozwu interes prawny w tym powództwie posiadał, jednak przed ostatecznym rozpoznaniem sprawy go utracił.

Zdaniem M. Waligórskiego umorzenie postępowania jest jego „trwałym i ostatecznym zastojem” i ostatecznym środkiem niweczącym dotychczasowe jego wyniki. Autor kwalifikuje umorzenie postępowania jako odchylenie od normalnego biegu postępowania, które ma miejsce w przypadkach, gdy dalsze prowadzenie postępowania jest niemożliwe lub bezcelowe. M. Waligórski podkreśla jednak, iż umorzenie postępowania należy stosować jedynie „w razie ostateczności”, zaś w przypadkach przejściowości i usuwalności przyczyn zastoju postępowania podlega ono zawieszeniu. Z kolei w sytuacjach umożliwiającym kontynuowanie procesu po zmianach podmiotowych lub przedmiotowych dopuszczalne są stosowne jego przekształcenia⁴⁵⁵. Podobnie W. Miszewski wskazuje, iż umorzenie postępowania jest skutkiem zatamowania biegu procesu spowodowanym zaniechaniem dokonania czynności przez stronę, ujawnieniem się przeszkody do wszczęcia postępowania lub zajściem sytuacji uniemożliwiającej wyrokowanie lub powodującej jego zbędność⁴⁵⁶. W. Siedlecki podzielając stanowisko, iż umorzenie należy do odchylenia normalnego biegu postępowania wynikłego wskutek bezczynności stron lub zajścia zdarzeń czyniących wydanie wyroku zbędnym lub niedopuszczalnym, wskazuje, że w przeciwieństwie do zawieszenia postępowania zdarzenia powodujące jego umorzenie nie są przejściowe⁴⁵⁷. J. Kot oraz J. Zawartka podnoszą, iż „dynamika procesu może zostać zahamowana na skutek zdarzeń uniemożliwiających dalszy prawidłowy bieg postępowania”, zaś gdy zdarzenia te mają charakter trwałe i ostateczne, uniemożliwiający osiągnięcie celu procesu, postępowanie podlega umorzeniu⁴⁵⁸.

Zdaniem H. Trammera umorzenie postępowania następuje w wypadkach, w których stosunek procesowy przez pewien czas ważne istniał, jednak w wyniku zajścia nieusuwalnej

⁴⁵⁵ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu*, Warszawa 1948, s. 245-247.

⁴⁵⁶ W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 132 i 138.

⁴⁵⁷ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 293-299.

⁴⁵⁸ J. Kot, J. Zawartka, *Kilka uwag o umorzeniu postępowania*, NP 1970, Nr 2, s. 207.

okoliczności nastąpiła trwała niemożność jego kontynuowania. Zdaniem autora okolicznością tą może być jedynie przyczyna procesowa powodująca odpadnięcie przesłanki procesowej sensu *largo*⁴⁵⁹. W kontrze do przyczyn umorzenia postępowania autor stawiał zaś okoliczności powodujące zgaśnięcie roszczenia materialnego, o ile skutecznie zawiązał się stosunek procesowy, prowadzą do oddalenia powództwa⁴⁶⁰.

W. Berutowicz wskazuje, że umorzenie postępowanie następuje w przypadku zaistnienia w toku postępowania przeszkody w merytorycznym rozpoznaniu sprawy⁴⁶¹. Z. Resich podnosi, iż umorzenie spowodowane jest, obok odrzucenia pozwu, jedną z form niemerytorycznego zakończenia procesu⁴⁶², spowodowaną wadliwością postępowania powstałą w jego toku, a polegającą na braku głównych przesłanek procesowych (prowadzących do odrzucenia pozwu w wypadku ich istnienia w momencie wnoszenia pozwu)⁴⁶³. Brak ten może nastąpić jedynie wskutek zmiany okoliczności faktycznych lub prawnych powstałej już w toku postępowania⁴⁶⁴. Autor krytykuje określenie umorzenia postępowania jako jego trwałego zastoju krytykuje zarzucając mu semantyczną sprzeczność⁴⁶⁵. Krytykę nazywania umorzenia postępowania jako zastoju przedstawił też F. Zedler⁴⁶⁶ wskazując, iż umorzenie postępowania jest jedną z form jego zakończenia, zaś umorzenie postępowanie nie zawsze oznacza jednocześnie brak załatwienia sprawy cywilnej.

Z. Resich podkreśla, iż umorzenie postępowania należy do grupy orzeczeń, w których sąd ustosunkowuje się do przesłanek procesu lub daje wyraz odpadnięciu impulsu procesowego do jego kontynuowania⁴⁶⁷.

⁴⁵⁹ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 20 i s. 37-38.

⁴⁶⁰ *Ibidem* s. 37-38.

⁴⁶¹ W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 152.

⁴⁶² Z. Resich, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, pod red. W. Berutowicza, Tom II *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1987, s. 76.

⁴⁶³ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 111.

⁴⁶⁴ Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 103.

⁴⁶⁵ W. Berutowicz, *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 154.

⁴⁶⁶ F. Zedler, *Rec.: K. Flaga-Gieruszyńska, Zastój procesu cywilnego*, Szczecin 2011, PPC 2013, Nr 3, s. 433-437.

⁴⁶⁷ Z. Resich, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, pod red. W. Berutowicza, Tom II *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1987, s. 76.

A. Zieliński umorzeniem postępowania określa jeden z rodzajów pozamerytorycznego zakończenia postępowania cywilnego⁴⁶⁸. H. Dolecki podnosi, iż umorzenie postępowania następuje, gdy w toku sprawy powstają przeszkody w merytorycznym rozpoznaniu sprawy⁴⁶⁹. A. Jakubecki⁴⁷⁰ oraz P. Telenga⁴⁷¹ zwracają uwagę, iż umorzenie postępowania jest procesowym rozstrzygnięciem, które kończy postępowanie bez orzekania co do jego istoty. I. Kunicki dodaje, że podstawą umorzenia postępowania zasadniczo jest zdarzenie powstałe w jego toku⁴⁷².

A. Olaś definiuje umorzenie jako jeden ze sposobów niemerytorycznego zakończenia postępowania w całości lub w części; z przyczyn procesowych (formalnych), zaszytych następczo po wszczęciu postępowania⁴⁷³. Autor przyłącza się do stanowiska krytyków utożsamiania umorzenia postępowania cywilnego z jego zastojem. A. Olaś wskazuje, iż słownikowe znaczenie słowa zastój nie zawiera „w sobie wystarczających konotacji wskazujących na zakończenie danego zjawiska”, a raczej na jego spowolnienie lub osłabienie⁴⁷⁴. Autor dodaje, iż taka definicja umorzenia postępowania nie pozwala na jego odróżnienie od przypadków odrzucenia pozwu. Również A. Gołąb wskazuje, że „umorzenie postępowania jest aktualne o tyle, o ile w toku postępowania wystąpią przeszkody procesowe trwale uniemożliwiające merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy”⁴⁷⁵.

W aktualnych poglądach przedstawicieli doktryny w zasadzie jednolicie podnosi się, że do umorzenia postępowania może dojść jedynie z przyczyn powstałych następczo⁴⁷⁶. Powyższa

⁴⁶⁸ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Komentarz do art. 355, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego i K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024 Legalis; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Postępowanie cywilne. Kompendium, Warszawa 2020, s. 153-154.

⁴⁶⁹ H. Dolecki, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2015, s. 182

⁴⁷⁰ A. Jakubecki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366, pod red. T. Wiśniewskiego Warszawa 2021, s. 1484.

⁴⁷¹ P. Telenga, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729, pod red. A. Jakubeckiego Warszawa 2017, s. 567-568.

⁴⁷² I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹-424¹², Warszawa 2019, pod red. A. Marciniaka, s. 792.

⁴⁷³ A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 40-41.

⁴⁷⁴ A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 14-19.

⁴⁷⁵ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 27-28.

⁴⁷⁶ Np. A. Gołąb, Komentarz do art. 355, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, pod red. P. Ryłskiego, A. Ołasia, Legalis 2023; M. Michalska-Marciniak, Komentarz do art. 355, [w:] Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Podmioty postępowania. System Postępowania Cywilnego. Tom 3A, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, P. Osowego,

kwestia wydaje się wprost wynikać z brzmienia ogólnego przepisu dotyczącego umarzenia postępowania, tj. art. 355 k.p.c., o czym świadczy wskazanie w treści przepisu sformułowania „wydanie wyroku stało się”⁴⁷⁷, który to przepis uznany jest za „najogólniejszy przepis regulujący instytucję umorzenia procesu.”⁴⁷⁸.

Zasada mówiąca, iż umorzenie postępowanie może być skutkiem jedynie przyczyny powstałej następnie zawiera jednak wyjątek. W orzecznictwie wyrażono pogląd, iż „sąd umarza postępowanie, gdy nie może wydać wyroku ani innego orzeczenia, kończącego postępowanie, a nie ma podstawy do kontynuowania postępowania”⁴⁷⁹. Pogląd ten w doktrynie znalazł uznanie w przypadku prowadzenia przez sąd postępowania w przypadkach, w których powództwo nie zostało skutecznie wytoczone lub też sąd rozpoznawał sprawę w zakresie przekraczającym powództwo naruszając zasadę związania żądaniem wyrażoną w art. 321 k.p.c. W powyższych sytuacjach mamy do czynienia z brakiem przesłanki procesowej *sensu largo* polegającym na braku wniosku o udzielenie ochrony prawnej, zaś brak ten istnieje już od samego początku postępowania. Nie sposób jednak uznać, iż jest to brak pierwotny uzasadniający odrzucenie pozwu. Zgodzić należy się z K. Weitzem⁴⁸⁰, że odrzucenie pozwu jest tu wykluczone z logicznego punktu widzenia, albowiem „nie można odrzucać tego, czego nie ma”⁴⁸¹. Pogląd ten został w istocie zaakceptowany również w przypadkach, w których sąd rozpoznawał sprawę bez prawidłowo wniesionego pozwu (np. wobec braku wykazania umocowania pełnomocnika powoda)⁴⁸², który to brak wobec niedostrzeżenia przez przewodniczącego przed doręczeniem odpisu pozwu drugiej stronie nie został dostrzeżony⁴⁸³.

Legalis 2024; A. Gałas, Komentarz do art. 355, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, pod red. T. Szanciły, Legalis 2023; E. Rudkowska-Ząbczyk, P. Rodziewicz, Komentarz do art. 355, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.

⁴⁷⁷ W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki, Warszawa-Wrocław 1967, s. 32-33.

⁴⁷⁸ A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 413.

⁴⁷⁹ Wyrok SN z 9.03.1936 r., C III 941/35, RPEiS 1936, nr 3, s. 638.

⁴⁸⁰ K. Weitz, Skutki naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. [w:] Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 370 – 371.

⁴⁸¹ H. Trammer, Następca bezprzedmiotowości procesu cywilnego, Kraków 1950, s. 21-22.

⁴⁸² Postanowienie SN z 19.03.1969 r., I CZ 106/68, OSNC 1970/1/8.

⁴⁸³ Zdaniem W. Broniewicza w przypadku nadania biegu sprawie wskutek pozwu wniesionego przez nieumocowanego pełnomocnika powoda sąd winien zakończyć dotknięte nieważnością postępowanie wydając postanowienie zwracające pozew, albowiem nieważnością w takim wypadku dotknięte są również wszystkie dalsze czynności, w tym również doręczenie odpisu

Jednocześnie zwrócenia uwagi wymaga fakt, iż brak skutecznego pozwu (wniosku o udzielenie ochrony prawnej) nie wpisuje się w dychotomiczny podział na braki o charakterze następczym i pierwotnym, albowiem rozróżnienie to uzależnione jest od momentu wniesienia pozwu. Skoro w przypadku braku pozwu w istocie nie jest on nigdy wniesiony nie można zatem umiejscawiać go w czasie w odniesieniu do momentu wnoszenia pozwu.

W przypadku trwałego braku przesłanki procesowej powstałego następczo, a więc po wniesieniu pozwu, sąd zobligowany jest do wydania postanowienia umarzającego postępowanie. Należy przy tym zwrócić uwagę, iż w niektórych przypadkach w pierwszej kolejności postępowanie wprawdzie zostanie zawieszono (np. art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.), a dopiero po bezskutecznym upływie terminu zawieszenia wskazanego w ustawie dla konkretnego przypadku umorzone (np. art. 182 § 1 pkt 5 k.p.c.). Nie dotyczy to jednak przypadków, w których odpadnięcie przesłanki procesowej ma charakter trwały i nie ma możliwości jej sanowania – np. śmierci strony w postępowaniu dotyczącym roszczenia niepodlegającego sukcesji⁴⁸⁴. Podobnie jako trwały brak należy uznać utratę interesu prawnego w powództwie w trakcie postępowania cywilnego, przy czym odnotować należy również brak podstawy prawnej w kodeksie do zawieszenia postępowania w takich wypadkach.

Podstawą umorzenia postępowania w przypadkach, w których sąd nie może wydać wyroku z przyczyn procesowych jest art. 355 k.p.c., przewidujący umorzenie postępowania w przypadkach cofnięcia pozwu, zawarcia ugody przed sądem lub mediatorem, ale również w przypadku niedopuszczalności lub zbędności (z innych względów aniżeli cofnięcia pozwu lub zawarcie ugody) wydania wyroku. Przepis ten jest przepisem ogólnym dotyczącym umorzenia postępowania, uzupełnianym przez szereg przepisów szczególnych. Należy zwrócić uwagę, iż sąd umarza postępowanie również w przypadku bezskutecznego upływu terminu po zawieszeniu postępowania wskutek zaistnienia usuwalnej przeszkody uniemożliwiającej

pozwu: W. Broniewicz, Glosa do Postanowienia SN z 19 marca 1969 roku, I CZ 106/68, OSPiKA 1970/6, poz. 121, s. 259-263; Pogląd ten krytykuje W. Siedlecki wskazując, iż przepisy umożliwiają tymczasowe dopuszczenie do udziału w sprawie pełnomocnika bez należytego umocowania, zaś ostateczność braku umocowania następuje dopiero po bezskutecznym upływie terminu wyznaczonego na usunięcie przyczyny nieważności postępowania: W. Siedlecki, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (prawo procesowe cywilne – I półrocze 1970), PiP 1971, Nr 2, s. 345-348.

⁴⁸⁴ Uchwała SN z 23.04.1985 r., III CZP 16/85, OSNC 1985, nr 12, poz. 195; postanowienie SN z 9.03.2022 r., I UZ 47/21, LEX.

rozpoznanie sprawy (art. 182 k.p.c.) lub nieusprawiedliwionego niestawiennictwa powoda na posiedzeniu przygotowawczym (art. 205⁵ § 5 k.p.c.)⁴⁸⁵.

Co istotne, kodeks postępowania cywilnego wskazuje, że w określonych wypadkach sąd umarza postępowania, co dotyczy też wskazanych w treści art 355 k.p.c. przypadków, w których wydanie wyroku stało się niedopuszczalne lub zbędne⁴⁸⁶. Sformułowanie takie oznacza w istocie obligatoryjność takiego zakończenia postępowania w przypadkach wskazanych w ustawie, na każdym jej etapie, albowiem polska procedura cywilna nie przewiduje nigdy fakultatywnego umarzania postępowania⁴⁸⁷. Z powyższego wynika zatem, iż przy zakwalifikowaniu interesu prawnego jako przesłanki procesowej, jego brak tak jak każda przyczyna umorzenia postępowania w istocie pociągałby za sobą niedopuszczalność wydania rozstrzygnięcia merytorycznego, tj. wyroku⁴⁸⁸.

W zakresie wszystkich przyczyn umorzenia postępowania przepisy k.p.c. przewidują działanie przez sąd z urzędu, z wyjątkiem przypadków, w których powód wnosi o umorzenie postępowania w sytuacji wniesienia sprzeciwu przez pozwanego w europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁹ § 4 k.p.c. w zw. z art. 17 ust. 1 rozporządzenia nr 1896/2006) oraz w stanie sprzed nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 roku w przypadku wniesienia sprzeciwu w elektronicznym postępowaniu upominawczym lub stwierdzenia braku podstaw do wydania nakazu zapłaty w tym postępowaniu (art. 505³³ § 3 k.p.c. i art. 505³⁴ § 3 k.p.c. w zw. z art.

⁴⁸⁵ Podstawy umorzenia postępowania przewidują również przepisy regulujące postępowania odrębne, w szczególności związane z niestawiennictwem powoda w postępowaniach w sprawach małżeńskich (art. 428 § 2 k.p.c.), rozstrzygnięcia przedmiotu procesu w toczącym się odrębnie postępowaniu rozwodowym (art. 445 § 3 k.p.c., art. 445¹ § 2 k.p.c.), śmierci strony w postępowaniu w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 456 k.p.c.) oraz w sprawach o rozwód i separację (art. 446 k.p.c.), zmiany zaskarżonej decyzji (art. 477¹³ § 1 k.p.c. lub powstaniu nowych okoliczności w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹⁴ § 4 k.p.c.), wniosku o zakończenie postępowania w przypadku wniesienia sprzeciwu w europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁹ § 3 k.p.c.) oraz w elektronicznym postępowaniu upominawczym w przypadkach braku podstaw do wydania nakazu zapłaty (art. 505³³ k.p.c.), braku możliwości doręczenia nakazu pozwanemu w kraju (art. 505³⁴ § 2 k.p.c.) lub w przypadku skutecznego wniesienia sprzeciwu (art. 505³⁶ k.p.c.).

⁴⁸⁶ Ewentualnie jest ono umarzone z mocy prawa.

⁴⁸⁷ A. Ołaś [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, pod red. T. Zembrzuskiego, Warszawa 2020, s. 808.

⁴⁸⁸ Z. Resich, [w:] System prawa procesowego cywilnego, pod red. W. Berutowicza, Tom II Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1987, s. 78.

505³² § 4 k.p.c.). Należy jednak zwrócić uwagę, że wszystkie te przypadki są w istocie cofnięciem żądania udzielenia ochrony prawnej przez powoda na wypadek konieczności rozpoznania sprawy po fazie europejskiego postępowaniu nakazowego lub elektronicznego postępowania upominawczego, a więc następują na skutek dyspozycyjnej czynności strony, powodującej odpadnięcie przesłanki procesowej sensu *largo*⁴⁸⁹.

Umorzenie postępowania na podstawie art. 355 k.p.c. następuje zgodnie z samą treścią przepisu postanowieniem, zaś poczynione wcześniej uwagi co do rodzaju orzeczenia nierozstrzygującego merytorycznie w przedmiocie wniesionego roszczenia w przypadku odrzucenia pozwu pozostają aktualne również w przypadkach umorzenia postępowania⁴⁹⁰.

Przepisy jednak niekiedy przewidują umorzenie postępowania *ex lege*⁴⁹¹. Sąd Najwyższy jednak i w tych wypadkach przyjął, iż powinno zostać wydane postanowienie w przedmiocie umorzenia postępowania. Podkreślono w orzecznictwie jednak, iż brak wydania takiego orzeczenia nie powoduje, iż sprawa podlegająca umorzeniu z mocy prawa jest sprawą zawisłą, zaś takie postanowienie sądu ma charakter czysto deklaracyjny, lecz mimo tego podlega zaskarżeniu. Sąd Najwyższy wskazał, iż brak wyrzeczenia w przypadkach umorzenia z mocy prawa pozbawiałby stron kontroli przesłanek tego umorzenia, które to przesłanki mogą być sporne⁴⁹². A. Olaś zaznacza, iż powyższe uzasadnione jest treścią art. 355 k.p.c. przewidującą umorzenie postępowania w każdym wypadku niedopuszczalności wydania wyroku, a więc i w wypadkach jego umorzenia z mocy prawa⁴⁹³.

Art. 355 k.p.c. w istocie wskazuje dwie grupy przyczyn umorzenia postępowania, a więc obejmujące niedopuszczalność lub zbędność (do której zaliczono przypadki cofnięcia pozwu i zawarcia ugody sądowej lub przed mediatorem) wydania wyroku. Następczy brak interesu prawnego w powództwie, w kontekście procesowej przeszkody do wydania wyroku, można zatem próbować oceniać zarówno jako przyczynę niedopuszczalności wydania wyroku, ale też jako przyczynę powodującą zbędność jego wydania. Jednocześnie wskazane przyczyny umorzenia postępowania zostały sformułowane ogólnie. Należy jednak zwrócić uwagę, iż podział ten nie jest podziałem dychotomicznym, o czym świadczy użycie przez ustawodawcę spójnika oznaczającego alternatywę łączną „lub”.

⁴⁸⁹ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 105.

⁴⁹⁰ A. Jakubecki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 354, s. 1485.

⁴⁹¹ Np. art. XXI p.w.k.p.c., art. 445 § 3 k.p.c. oraz art. 451 k.p.c. w zw. z art. 453 k.p.c.

⁴⁹² Uchwała SN z 21.07.1970 r., III CZP 41/70, OSNC 1971, nr 3, poz. 41.

⁴⁹³ A. Olaś, Umorzenie procesu cywilnego, Warszawa 2016, s. 426-429.

3.3.2.1. Brak interesu prawnego w powództwie, a niedopuszczalność wydania wyroku

Poprzednik obecnie obowiązującego art. 355 k.p.c., będący ogólną regulacją dotyczącą umarzenia postępowania, tj. art. 375 § 1 d.k.p.c., nie przewidywał niedopuszczalności wydania wyroku jako przesłanki umorzenia postępowania, ograniczając ją do przyczyn zbędności wyrokowania.

Wobec braku wymienienia niedopuszczalności wyrokowania jako przyczyny umorzenia postępowania niektórzy przedstawiciele doktryny⁴⁹⁴ twierdzą, iż w przypadkach następczego odpadnięcia bezwzględnej przesłanki procesowej sąd winien pozew odrzucić, z którą to instytucją łączono kwestię braku tych przesłanek. Niemniej jednak już na gruncie poprzedniego kodeksu w orzecznictwie i doktrynie dominowało stanowisko, iż w przypadku niedopuszczalności wydania wyroku powstałej następczo postępowanie należy umorzyć. Pogląd ten traktował niedopuszczalność jako jeden z przypadków zbędności wydania wyroku, zbędność ta powstawała wobec konieczności formalnego zakończenia postępowania⁴⁹⁵. H. Trammer⁴⁹⁶ i W. Broniewicz⁴⁹⁷ krytykowali wymienianie zbędności wyrokowania w dawnym kodeksie jako przyczynę umorzenia, postulując zastąpienie tego wyrażenia niedopuszczalnością wyrokowania. W istocie w obecnym kodeksie postępowania cywilnego ustawodawca postulat ten wdrożył częściowo, bowiem jako przyczyny umorzenia postępowania wskazano zarówno zbędność jak i niedopuszczalność wyrokowania.

⁴⁹⁴ W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 76; J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1977, s. 72.

⁴⁹⁵ W. Piasecki, J. Korzonek, *Kodeks postępowania cywilnego i przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego* (Rozp. Prez. Rzp. z dn. 29 listopada 1930 r. Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 651 i 652) z komentarzem uwzględniającym wszystkie przepisy pozostające w związku z procesem, materiały Komisji Kodyfikacyjnej, orzecznictwo Sądów Najwyższych b. państw zaborczych i polskiego oraz literaturę procesu cywilnego, Miejsce Piastowskie 1931, s. 817; M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami*, Przemyśl-Warszawa 1933, s. 373; Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego*. Cz. 1, Art. 1-507, Poznań 1938, s. 472; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie Cz.1*, Warszawa-Łódź 1946, s. 138-140; M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932, s. 409.

⁴⁹⁶ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 22.

⁴⁹⁷ W. Broniewicz, *Kilka uwag o projekcie kodeksu postępowania cywilnego*, NP 1961, Nr 1, s. 72.

Art. 355 k.p.c. nie zawiera zamkniętego katalogu przyczyn niedopuszczalności wydania wyroku pozostawiając tę kwestię otwartą. Powyższe oznacza, iż nie można *a priori* wykluczyć braku interesu prawnego ze czynników powodujących niedopuszczalność wydania wyroku.

Wydanie wyroku staje się niedopuszczalne wskutek nieusuwalnego, następczego braku jednej z przesłanek procesowych powodujących odrzucenie pozwu⁴⁹⁸ w przypadku ich braku o charakterze pierwotnym, czy to z uwagi na zmianę stanu faktycznego, czy też zmianę legislacyjną⁴⁹⁹ w zakresie tych przesłanek. Zakwalifikowanie interesu prawnego jako przesłanki procesowej, której pierwotny brak powoduje odrzucenie pozwu w konsekwencji oznaczałoby, iż brak ten o charakterze następczym uznać należałoby za przyczynę niedopuszczalności wydania wyroku w sprawie.

Zaznaczyć należy jednak, iż z samej natury poszczególnych przyczyn odrzucenia pozwu lub przepisu szczególnego niektóre z nich mogą mieć jedynie charakter pierwotny. Dotyczy to w szczególności jurysdykcji krajowej, która stosownie do art. 1097 § 1 k.p.c. o ile istniała w momencie wszczęcia postępowania trwa nadal, choćby jej podstawy odpadły w toku postępowania. W zakresie zawisłości sporu podkreślenia wymaga natomiast, iż powstanie zawisłości w ramach innego postępowania pozostaje irrelevantne dla dopuszczalności procesu wszczętego wcześniej, zaś to później wszczęty proces dotknięty jest przeszkodą *lis pendens*⁵⁰⁰.

Powyższa prawidłowość może jednak ulegać modyfikacjom wskutek decyzji ustawodawcy dającej prymat postępowaniu toczącemu się równolegle. Przykładem takiego rozwiązania jest postępowanie grupowe. Jest to postępowanie odrębne regulowane w ustawie szczególnej⁵⁰¹. Postępowanie to ma charakter fakultatywny, co oznacza, iż dla jego wszczęcia koniecznym warunkiem jest złożenie stosownego wniosku, zaś od wyboru powoda zależy czy swojego roszczenia dochodzić będzie w postępowaniu zwykłym (lub którymś z

⁴⁹⁸ E. Waśkowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 201; Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966, s. 105.

⁴⁹⁹ W. Miszewski, Proces cywilny w zarysie Cz.1, Warszawa 1946, s. 138-140.

⁵⁰⁰ Należy jednak zwrócić uwagę, że stan sprawy w toku stosownie do treści art 192 k.p.c. następuje dopiero z momentem doręczenia pozwu drugiej stronie, zaś pierwotność przeszkody procesowej oznacza jej istnienie w momencie wszczęcia postępowania, które zgodnie z zapatrywaniem doktryny następuje już w momencie wniesienia pozwu. W konsekwencji w przypadkach, w których wniesiony zostanie kolejny pozew o to samo roszczenie, a który zostanie doręczony stronie przeciwnej wcześniej aniżeli pierwotny pozew to postępowanie zainicjowane pierwotnym pozvem dotknięte będzie powstałą następczo przeszkodą procesową z art. 199 § 1 pkt 1 *in principio* k.p.c.

⁵⁰¹ Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1212.

obligatoryjnych postępowaniach odrębnych), czy też właśnie w postępowaniu grupowym. Ustawodawca wprowadził jednak zasadę wyłączności jednego z rodzajów postępowań, co oznacza brak dopuszczalności dochodzenia tego samego roszczenia w postępowaniach różnego rodzaju, jednak co do zasady dopuszczalne jest zmiana przez powoda decyzji co do skorzystania z drogi postępowania grupowego⁵⁰². Art. 13 ust. 2 u.d.r.p.g. wskazuje, iż powód, który przed dniem wszczęcia postępowania grupowego wytoczył przeciwko pozwanemu powództwo o roszczenie mogące być objęte postępowaniem grupowym może złożyć oświadczenie o przystąpieniu do grupy. Uprawnienie to jest ograniczone terminem zakończenia postępowania grupowego w pierwszej instancji. W takim przypadku sąd wydaje postanowienie o umorzeniu wszczętego wcześniej postępowania zwykłego (lub innego niż grupowe odrębnego).

Za niedopuszczalne uznać należy również kontynuowanie postępowania w przypadkach usuwalnego braku przesłanek procesowych i bezskutecznego upływu terminu wskazanego w ustawie po uprzednim zawieszeniu postępowania. Dotyczy to zarówno bezwzględnych negatywnych przesłanek procesowych powstałych po wniesieniu pozwu w postaci śmierci strony⁵⁰³, utraty zdolności sądowej, utraty zdolności procesowej powoda, powstania braków uniemożliwiających działanie w składzie organów jednostki organizacyjnej będącej powodem, ale także przypadków, w których kontynuowanie postępowania bez aktywności stron prowadziłoby do nieważności postępowania (np. w przypadku śmierci przedstawiciela ustawowego strony lub utraty zdolności procesowej przez pozwanego). Należy zwrócić uwagę, iż w takich wypadkach ustawodawca słusznie uznał, że przedłużanie okresu wstrzymania biegu postępowania nie ma uzasadnienia, a jednocześnie długotrwałość okresu zawieszenia przed jego umorzeniem świadczy o utracie zainteresowania rozstrzygnięciem procesu przez powoda lub jego następców jako podmiot mogący doprowadzić odpowiednimi czynnościami do podjęcia zawieszzonego postępowania⁵⁰⁴.

Jak już wyżej wskazano, Sąd Najwyższy za niedopuszczalne uznał wyrokowanie w sprawach, w których pozew ma w istocie braki uniemożliwiające nadanie sprawie prawidłowego biegu, prowadzące do nieważności postępowania,⁵⁰⁵ zaś przewodniczący

⁵⁰² S. Cieślak, Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2013, s. 170-173.

⁵⁰³ Nie dotyczy to jednak śmierci strony w przypadku roszczeń nie podlegających sukcesji.

⁵⁰⁴ A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020, s. 278.

⁵⁰⁵ Np. brak umocowania pełnomocnika powoda, brak żądania lub jego nieprecyzyjne sformułowanie, brak podpisu.

błędnie nie zwrócił pozwu przed doręczeniem jego odpisu drugiej stronie. Pozew taki nie może skutecznie zapoczątkować normalnego toku postępowania, jednak istotnym jest czy brak pozwu uniemożliwia w istocie powstanie zawisłości sporu, czy też ma mniejszą wagę⁵⁰⁶. W istocie braki takie muszą ze swojej istoty istnieć już w momencie inicjowania procesu, to jednak prowadzą one do umorzenia postępowania, nie zaś do odrzucenia pozwu i to nie tylko ze wskazanych wyżej poglądów dotyczących braku możliwości odrzucenia „czegoś czego fizycznie nie ma”. W doktrynie słusznie przyjmuje się jednak, że brak taki ma charakter usuwalny, zaś prawidłowym modelem postępowania w sytuacjach przeoczenia braku uniemożliwiającego sądowi rozpoznanie sprawy jest wezwanie przez przewodniczącego do usunięcia danego braku uniemożliwiającego nadanie sprawie biegu, zaś w przypadku jego nieusunięcia - zawieszenia postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 k.p.c. i w konsekwencji umorzenie postępowania na podstawie art. 182 § 1 pkt 1 k.p.c.⁵⁰⁷.

Należy w tym miejscu zauważyć, iż przy przyjęciu stanowiska H. Trammera jakoby do przesłanek procesowych sensu *largo* zaliczono powództwo (wniosek o udzielenie ochrony prawnej) oraz dwustronność postępowania, w przypadkach skutecznego cofnięcia pozwu lub konfuzji stron, czy też braku następstwa strony w przypadku sporów dotyczących roszczeń niepodlegających sukcesji wydanie wyroku staje się w istocie niedopuszczalne właśnie z powodu następczego braku przesłanki procesowej sensu *largo*. Podobnie należałoby ocenić przypadek zawarcia ugody sądowej oraz zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem – przy przyjęciu założenia, że ich zawarciu towarzyszy dorozumiane cofnięcie przez powoda żądania udzielenia ochrony prawnej⁵⁰⁸. Nie oznacza to jednak, iż powyższe przypadki nie są jednocześnie przykładami powstałej następczo zbędności wydania wyroku przez sąd.

⁵⁰⁶ M. Jędrzejewska, *Wszczęcie postępowania*, [w:] *System prawa procesowego cywilnego* pod red. W. Berutowicza, Tom II *Postępowanie przed sądami pierwszej instancji*, pod red. Z. Resicha, Warszawa – Wrocław – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986, s. 52-53; Odmienne przyjmuje W. Siedlecki, że sąd nie może przyjmować w dalszym toku postępowaniu ujemnych wniosków – W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 25.

⁵⁰⁷ A. Góra-Błaszczkowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020, - *Komentarz do art. 355*; A. Olaś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, pod red. T. Zembrzuskiego, Warszawa 2020, s. 804-805.

⁵⁰⁸ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 69; A. Jakubecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 355.

Interesującym przypadkiem postępowania bez wniosku powoda o udzielenie ochrony prawnej jest zdarzające się w praktyce wezwanie przez sąd do udziału w sprawie w charakterze pozwanego osoby trzeciej, przeciwko której powództwo o to samo roszczenie może być wytoczone, jednak nie na wniosek powoda zgodnie z art. 194 § 3 k.p.c., zaś na wniosek pozwanego. Według jednego z poglądów Sądu Najwyższego taka błędnie dopozwana osoba nie staje się w ogóle stroną procesu⁵⁰⁹, zaś wedle innego, dopozwanie takie mimo wadliwości rodzi wszelkie skutki pozwania przewidziane w art. 198 k.p.c., dopóki postanowienie o dopozwaniu nie zostanie uchylone⁵¹⁰. Zdaje się jednak, iż w powyższym przypadku wobec braku wniosku powoda o udzielenie ochrony prawnej przeciwko wadliwie wezwanemu pozwanemu postępowanie takie dotknięte jest brakiem przesłanki procesowej sensu *largo*, tj. niezależnie od zasadności powództwa przeciwko tak wadliwie wezwanemu pozwanemu sąd winien postępowanie przeciwko umorzyć⁵¹¹, albowiem wydanie wyroku w takim wypadku jest niedopuszczalne⁵¹².

Zakwalifikowanie interesu prawnego w powództwie do przesłanek procesowych w konsekwencji musiałoby prowadzić do uznania wydania wyroku niedopuszczalnym w przypadku następczego odpadnięcia interesu prawnego w powództwie i umorzenia postępowania na podstawie art. 355 k.p.c. Należy też zwrócić uwagę, iż stosownie do treści art. 355 k.p.c. również zbędność wydania wyroku uniemożliwia wydanie wyroku, będąc w konsekwencji jednocześnie przypadkiem niedopuszczalności wyrokowania (o czym szerzej w części 3.3.2.2. pracy).

3.3.2.2. Brak interesu prawnego w powództwie, a zbędność wydania wyroku

Jak już wcześniej wskazano, art. 355 k.p.c. wśród przyczyn umorzenia postępowania poza niedopuszczalnością wydania wyroku, cofnięciem pozwu, zawarciem ugody sądowej lub zatwierdzeniem ugody zawartej przed mediatorem, wymienia również przypadek zbędności wydania wyroku. Słowniki języka polskiego zbędność definiują jako stan bezużyteczności, czy też niepotrzebności. W języku potocznym za coś zbędnego uważane jest coś bez czego można

⁵⁰⁹ Postanowienie SN z 3.06.1970 r., II CZ 63/70, OSPiKA 1971, nr 4.

⁵¹⁰ Wyrok SN z 3.12.1971 r., III CRN 376/71, OSPiKA 1972, nr 11.

⁵¹¹ A. Góra-Błaszczkowska, Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 2002, s. 213; odmiennie H. Pietrkowski, Przekształcenia podmiotowe w procesie cywilnym, PS 2002, Nr 10, s. 32-35.

⁵¹² Wyrok SN z 4.12.1972 r., I PR 191/72, OSNC 1973, nr 12, poz. 210.

się obejść. Jak jednak rozumieć zbędność wydania wyroku w kontekście przyczyny umorzenia postępowania wskazanej w kodeksie postępowania cywilnego? Z uwagi na to, że stosownie do treści art. 355 k.p.c. powoduje ona formalne zakończenie postępowania, nie wydaje się poprawnym utożsamianie jej z odpadnięciem przesłanki merytorycznej zasadności powództwa w toku procesu. Co jednak istotne, zbędność wydania wyroku może być rozpatrywana w kontekście zbędności żądania, czy też braku potrzeby udzielenia ochrony prawnej, a zatem w kontekście braku interesu prawnego we wniesionym powództwie.

W doktrynie wskazuje się na kilka przykładów zbędności wyrokowania. Jednym z nich, zdaniem niektórych autorów, jest spełnienie świadczenia w toku procesu. W. Mańkowski podczas prac komisji kodyfikacyjnej opracowującej projekt kodeksu postępowania cywilnego po odzyskaniu przez Polskę niepodległości postulował uznawanie przez sąd orzeczeniami formalnymi za bezprzedmiotowe sporów, w których poza sporem pozostawało między stronami, iż pozwany po wytoczeniu powództwa spełnił świadczenie, powód zrzekł się powództwa albo nastąpiły „inne przyczyny umarzające roszczenie skargi”⁵¹³. Ś. Kruszelnicki za przypadek, w którym wydanie wyroku stało się zbędne uważa m.in. zaspokojenie roszczenia przez pozwanego przed wydaniem orzeczenia⁵¹⁴. W. Miszewski dodaje, iż zaspokojenie roszczenia powoduje zbędność wyrokowania jedynie w przypadku dobrowolnego spełnienia świadczenia przez pozwanego, nie zaś w wypadkach przymusowej egzekucji⁵¹⁵. M. Waligórski za zbędne uznaje procedowanie w sprawie, w której doszło do zaniku przedmiotu procesu lub braku możliwości spełniania świadczenia w zakresie rzeczy oznaczonych co do tożsamości – uznając jednak, iż w przypadkach wskazanych powyżej przy braku cofnięcia powództwa sąd winien wydać wyrok oddalający⁵¹⁶. Z kolei J. Kot i J. Zawartka uznawali, iż zaspokojenie powoda przez pozwanego w toku postępowania realizuje cel procesu i stwarza sytuację, w której jego kontynuacja jest bezprzedmiotowa, zaś proces winno zakończyć jego umorzenie⁵¹⁷. Autorzy zaznaczają, że umorzeniu podlega również postępowanie w przypadkach, gdy osiągnięcie celów procesu jest niemożliwe⁵¹⁸. J. Kot uznaje za zbędne wyrokowanie w razie

⁵¹³ W. Mańkowski, Projekt działu polskiej procedury cywilnej o wyrzeczeniach sądowych [w:] Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, t. 1, Kraków 1921, s. 298-299 i s. 323-324.

⁵¹⁴ Ś. Kruszelnicki, Kodeks postępowania cywilnego. Cz. 1, Art. 1-507, Poznań 1938, s. 472.

⁵¹⁵ W. Miszewski, Proces cywilny w zarysie Cz.1, Warszawa 1946, s. 140.

⁵¹⁶ M. Waligórski, Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie), Warszawa 1947, s. 268.

⁵¹⁷ J. Kot, J. Zawartka, Kilka uwag o umorzeniu postępowania, NP 1970, Nr 2, s. 215-216.

⁵¹⁸ J. Kot, J. Zawartka, Kilka uwag..., s. 208.

zrzeczenia się roszczenia lub zawarcia ugody przez strony, traktując te przypadki jako sytuacje zgaśnięcia roszczenia formalnego⁵¹⁹.

Kwestia uznawania za zbędne wyrokowania w przypadkach spełnienia dochodzonego świadczenia w toku postępowania, przy braku cofnięcia pozwu, wywołała spór w doktrynie i judykaturze. Na gruncie poprzedniego k.p.c. Sąd Najwyższy podnosił, iż zbędnym jest postępowanie w przypadkach zaspokojenia w toku procesu powoda przez pozwanego i „niepodtrzymywania powództwa” przez powoda. Zdaniem Sądu jednak, aby uznać takie postępowanie za zbędne konieczne jest jeszcze, by pozwany spełnił świadczenie „z wola zaspokojenia powoda co do dochodzonego roszczenia”, zaś jeżeli pozwany spełnił świadczenie, aby uniknąć egzekucji, i zaprzeczał w dalszym ciągu zasadności żądania pozwu, to wydanie wyroku nie stało się zbędne, gdyż istnieje w dalszym ciągu pomiędzy stronami spór o zasadność roszczenia, który sąd powinien rozstrzygnąć⁵²⁰. Pogląd ten został jednak mocno skrytykowany, w szczególności w kontekście odwoływania się do nieistniejącej w procedurze instytucji „braku podtrzymywania powództwa”⁵²¹.

W judykaturze za dominujące należy uznać jednak stanowisko, że upadek przesłanek zasadności powództwa czyniąc je bezzasadnym nie powoduje zbędności wyrokowania⁵²². Sąd Najwyższy w uchwale z 26 lutego 2014 r.⁵²³ wskazał, że zaspokojenie roszczenia niepołączone z cofnięciem pozwu wywołuje jedynie skutki materialnoprawne, albowiem w dalszym ciągu istnieje żądanie rozpoznania sprawy i orzeczenia o przedstawionym sporze. Stanowisko to wydaje się uzasadnione w zakresie, w którym spełnienie świadczenia przez pozwanego jest połączone z podtrzymywaniem (niecofniętym) przez powoda twierdzeniem o przysługującym mu przeciwko pozwanemu roszczeniu. Również W. Broniewicz podkreśla, że brak roszczenia materialnego (zasadności powództwa) powstały w toku postępowania, tak samo jak istniejący od jego samego początku, nie może świadczyć o zbędności wyrokowania, gdyż w takim wypadku postępowanie winno zakończyć się wydaniem wyroku oddalającego żądanie powoda⁵²⁴.

⁵¹⁹ J. Kot, Forma orzeczenia, sposób oraz skutki umorzenia postępowania, *Palestra* 1979, Nr 7-8, s. 49-50.

⁵²⁰ Orzeczenie SN z 15.03.1955 r., II CR 1449/54, OSNCK 1956, Nr 1, poz. 12.

⁵²¹ Choć może tu mieć miejsce odpowiednia wykładania oświadczeń procesowych stron prowadząca do uznania, iż oświadczenie takie stanowi cofnięcie pozwu.

⁵²² Wyrok SA w Katowicach z 22.02.2007 r., V ACa 38/07, LEX.

⁵²³ Uchwała SN z 26.02.2014 r., III CZP 119/13, OSNC 2015, Nr 1, poz. 1.

⁵²⁴ W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 37-38.

Ustawodawca uznał również, iż w niektórych wypadkach rozpoznanie powództwa o ukształtowanie staje się zbędne. Dotyczy to przypadków śmierci strony w postępowaniu o rozwód lub separację (art. 446 k.p.c.) lub ustanowienia rozdzielnosci majątkowej na przyszłość⁵²⁵ (art. 452 k.p.c. w zw. z art. 446 k.p.c.). Wynika to z okoliczności, iż na skutek śmierci strony w takim postępowaniu następuje żądana w pozwie modyfikacja stosunku prawnego ze skutkiem od chwili śmierci strony. Należy jednak zaznaczyć, iż w przypadku wniesienia żądania unieważnienia małżeństwa lub ustanowienia rozdzielnosci majątkowej z datą wcześniejszą aniżeli wydanie wyroku, śmierć strony nie oznacza zbędności wydania wyroku, albowiem uwzględnienie powództwa powoduje skutki o innym zasięgu temporalnym, aniżeli zgon strony. Podobnie wypowiedziała się judykatura w zakresie żądania wyłączenia współnika ze spółki na podstawie art. 63 § 2 k.s.h. w przypadku śmierci tego współnika. W takich wypadkach zaznaczono, iż cel takiego powództwa jest definitywnie osiągnięty z samym faktem śmierci osoby, której dotyczył pozew⁵²⁶.

Niektórzy przedstawiciele doktryny negatywnie oceniają już samo rozróżnienie przesłanek umorzenia postępowania na zbędność oraz niedopuszczalność wydania wyroku. Wprowadzenie w aktualnym kodeksie jako przesłanki umorzenia postępowania niedopuszczalności wyrokowania obok, a nie zamiast przesłanki zbędności wyrokowania, krytykował W. Broniewicz⁵²⁷. Autor wskazywał, że wszystkie przyczyny, w wyniku których sąd umarza postępowanie, stanowią o niedopuszczalności wydania wyroku „ze swojej istoty”. Autor zauważał, że pozostałe przyczyny umorzenia postępowania, wynikające z przepisów szczególnych, w tym tych dotyczących umorzenia postępowania po bezskutecznym okresie zawieszenia postępowania, powodują w konsekwencji niedopuszczalność wyrokowania wobec konieczności niemerytorycznego zakończenia postępowania jego umorzeniem. W konsekwencji W. Broniewicz uznawał, iż kategoria zbędności wydania wyroku jako przesłanki umorzenia postępowania jest niepotrzebna⁵²⁸. Zdaniem I. Kunickiego wydanie wyroku nigdy nie może być zbędne, zaś o ile powód nie cofa powództwa sąd winien wydać wyrok⁵²⁹.

⁵²⁵ Postanowienie SN z 19.03.1987 r., III CRN 50/87, OSNC 1988, nr 5 poz. 71.

⁵²⁶ Postanowienie SA w Poznaniu z 28.08.2013 r., I ACz 1405/13, LEX.

⁵²⁷ W. Broniewicz, Kilka uwag o projekcie kodeksu postępowania cywilnego, NP 1961, Nr 1, s. 72.

⁵²⁸ W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki, Warszawa-Wrocław 1966, s. 32-42.

⁵²⁹ I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹-424¹², pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 797.

Również A. Góra-Błaszczkowska uznaje, że istnienie dowolnej przyczyny umorzenia postępowania obligatoryjnie prowadzi do zakończenia postępowania postanowieniem je umarzającym, czym jednocześnie czyni niedopuszczalnym wydanie wyroku w sprawie⁵³⁰.

W doktrynie przedwojennej jako zbędne (poza przypadkami wynikającymi z odpadnięcia w toku procesu bezwzględnych przesłanek procesowych, z uwagi na niewymienienie w d.k.p.c. niedopuszczalności wyrokowania jako przyczyny umorzenia postępowania) uznawano postępowanie w razie m.in. śmierci jednej ze stron w postępowaniu rozwodowym, śmierci uprawnionego do alimentów w postępowaniu o ich zasądzenie na przyszłość⁵³¹.

Na gruncie obecnego k.p.c. W. Berutowicz⁵³² i H. Pietrkowski⁵³³ za zbędne uznają wyrokowanie w przypadkach zniknięcia sporu między stronami albo rezygnacji stron z rozstrzygnięcia sporu. Podobnie uważa E. Warzocha podając jako przykłady zbędności wyrokowania obok cofnięcia powództwa, zawarcie ugody przed sądem oraz bezczynność stron skutkującą wprawdzie zawieszeniem, a następnie umorzeniem postępowania⁵³⁴. W. Siedlecki za zbędne uważa wydanie wyroku w przypadku cofnięcia pozwu oraz w razie zaistnienia sytuacji mających ten sam charakter co cofnięcie pozwu, a więc usuwających spod rozpoznania przez sąd roszczenia procesowe. Za takie przypadki autor uważa zawarcie ugody sądowej oraz śmierć strony w sprawach o roszczenia osobiste niepodlegające następstwu prawnemu⁵³⁵. Również J. Lapiere uznaje, iż zawarcie ugody sądowej czyni wyrokowanie zbędnym, albowiem ustawodawca ugodę taką uczynił tytułem egzekucyjnym⁵³⁶. Zdaniem Z. Resicha, postępowanie staje się zbędne z powodu cofnięcia pozwu lub zmiany stanu faktycznego związanego z meritem sprawy powodującej zgaśnięcie procesu i rozwiązanie stosunku procesowego⁵³⁷. H.

⁵³⁰ A. Góra-Błaszczkowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2016, s. 926.

⁵³¹ M. Allerhand, Kodeks postępowania cywilnego, Lwów 1932, s. 409.

⁵³² W. Berutowicz, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966, s. 159.

⁵³³ H. Pietrkowski, Przekształcenia podmiotowe w procesie cywilnym, PS 2002, Nr 10, s. 33.

⁵³⁴ E. Wengerek, Cofnięcie powództwa oraz wniosku wszczynającego postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1977, s. 112-114.

⁵³⁵ W. Siedlecki, Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1965, s. 75-76.

⁵³⁶ J. Lapiere, Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1968, s. 85-86.

⁵³⁷ Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966, s. 105.

Trammer⁵³⁸, A. Gałas⁵³⁹ i A. Gołąb⁵⁴⁰ wskazują, że przyczyną umorzenia postępowania mogą być jedynie zdarzenia procesowe, a nie działanie stron poza procesem, które oddziałuje jedynie na stan faktyczny będący przedmiotem rozpoznania sądu. Działanie to w konsekwencji może mieć wpływ wyłącznie na zasadność powództwa. A. Gołąb podkreśla nadto, że przyczyny bezzasadności powództwa powinny być oceniane jednakowo niezależnie od momentu ich powstania; zarówno przed jak i po wytoczeniu powództwa⁵⁴¹.

A. Góra-Błaszczkowska dodaje, że zdarzenie pozaprocessowe, nawet powodujące następcze zgaśnięcie roszczenia materialnego, nie może samodzielnie spowodować, iż postępowanie podlegać będzie umorzeniu. Zgaśnięcie roszczenia materialnego powoduje natomiast niezasadność roszczenia procesowego⁵⁴².

W orzecznictwie za zbędność wydania wyroku przyjmuje się także przypadki konfuzji (złania się) stron w procesie, śmierci strony, jeżeli dochodzone roszczenie ma charakter ściśle osobisty⁵⁴³, zawarcia ugody oraz utraty przez stronę zdolności sądowej w wypadku braku sukcesji prawnej⁵⁴⁴.

W mojej opinii za zbędne uznać należy również wyrokowanie w przypadkach wymienionych wprost w przepisach k.p.c. Dotyczy to spraw, w których powód skutecznie cofnął pozew lub strony zawarły ugodę sądową lub zatwierdzoną przez sąd przed mediatorem (obie przesłanki wymienione są *expressis verbis* w art. 355 k.p.c.), ale też przypadków śmierci małżonka w sprawie o rozwód lub separację (art. 446 k.p.c. i art. 567² k.p.c.), śmierci strony w postępowaniach ze stosunków między rodzicami z a dziećmi (art. 456 k.p.c.) lub śmierci przysposabiającego lub osoby mającej być przysposobioną (art. 587 k.p.c.). Wszystkie powyżej powołane przepisy nakazują sądowi umorzenie postępowania w sytuacjach, gdy w istocie wydanie wyroku w sprawach stało się zbędne, czy to z powodu woli powoda cofnięcia wniosku o udzielenie ochrony prawnej, czy nieuleczalnej utraty jednej ze stron postępowania. Przepisy te są w istocie swoistym *superfluum*, gdyż sąd zobowiązany jest umorzyć te postępowania również jako zbędne w oparciu o zastosowanie jedynie art. 355 k.p.c.

⁵³⁸ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 37-38.

⁵³⁹ A. Gałas, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505*³⁹. Tom I, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2019, s. 1165.

⁵⁴⁰ A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 234.

⁵⁴¹ *Ibidem*.

⁵⁴² A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Komentarz do art. 316–366 KPC*, Warszawa 2020, art. 355, Legalis.

⁵⁴³ Postanowienie SN z 12.11.1980 r., IV CZ 158/80, LEX.

⁵⁴⁴ Uchwała SN z 26.02.2014 r., III CZP 119/13, OSNC 2015/1 poz. 1.

Powyższe przypadki nie uwalniają jednak od krytyki wymienienia w art. 355 k.p.c. zbędności wyrokowania jako przesłanki umorzenia postępowania. Stanowią one albo wskazane *expressis verbis* przyczyny powodujące zakończenie postępowania w drodze jego umorzenia albo są przypadkami niedopuszczalności wydania wyroku wobec odpadnięcia przesłanki procesowej sensu *largo* w postaci żądania rozpoznania sprawy lub przymiotu dwustronności postępowania wedle koncepcji H. Trammera.

Opisane wcześniej sytuacje nie wyczerpują jednak uznawanego w orzecznictwie i judykaturze katalogu przypadków zbędności wyrokowania. P. Telenga podnosi, iż zbędne jest także postępowanie, jeżeli roszczenie procesowe będące przedmiotem sporu uzyskało już ochronę prawną, o której udzielenie wnosił powód, albowiem w konsekwencji został już zrealizowany cel wytoczonego powództwa⁵⁴⁵. Za zbędne Sąd Najwyższy uznał wyrokowanie w przypadkach, gdy cel procesu został osiągnięty w inny sposób, aniżeli poprzez wydanie wyroku, w szczególności wobec uzyskania w toku procesu tytułu egzekucyjnego obejmującego roszczenie stanowiące przedmiot pozwu⁵⁴⁶.

Przejawem umarzania postępowania jako zbędnego jest przepis art. 477¹³ § 2 k.p.c. przewidujący umorzenie postępowania w sytuacji eliminacji lub zmiany substratu odwołania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, przy czym związane jest to z utratą interesu prawnego we wniesionym odwołaniu⁵⁴⁷. Za zbędne Sąd Najwyższy uznał także orzekanie w przedmiocie zażalenia wniesionego od postanowienia o odrzuceniu skargi kasacyjnej w przypadkach, w których ta sama strona wniosła ponowną skargę, która została przyjęta do rozpoznania⁵⁴⁸.

Krytykę wykładni przyczyny umorzenia postępowania w postaci zbędności wydania wyroku jako normy pustej wyraził Sąd Najwyższy w uchwale z 18 stycznia 2019 r.⁵⁴⁹. Sąd Najwyższy uznał zbędność wydania wyroku jako następstwo zgaśnięcia interesu prawnego powoda, wynikającego najczęściej z uzyskania ochrony prawnej poza procesem. Podniesiono, iż w takiej sytuacji, niezależnie od pierwotnej zasadności żądania powoda, proces „nie może doprowadzić do oczekiwanego przez powoda rezultatu”. Sąd Najwyższy wskazał, iż w takim wypadku dalsze procedowanie jest zbyteczne i bezcelowe.

⁵⁴⁵ P. Telenga [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, s. 567.

⁵⁴⁶ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

⁵⁴⁷ A. Gołąb, Umorzenie..., s. 233-234.

⁵⁴⁸ Postanowienie SN z 10.06.2016 r., IV CZ 14/16, LEX.

⁵⁴⁹ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

A. Olaś, choć przychyliła się do stanowiska o braku potrzeby wymienienia zbędności jako przyczyny umorzenia postępowania również przeprowadził krytyczną analizę uznania tej przesłanki za normę pustą⁵⁵⁰. Autor dostrzega w takiej interpretacji naruszenie założenia racjonalności ustawodawcy i wykładni prowadzącej do redukcjonizmu prawniczego. O niedopuszczalności wykładni *per non est*, czyli prowadzącej do pozbawienia znaczenia przepisu wypowiedział się również Sąd Najwyższy w wielu orzeczeniach⁵⁵¹.

Według A. Olasia traktowanie zbędności wyrokowania jako odrębnej obok niedopuszczalności wydania wyroku przesłanki umorzenia postępowania możliwe jest jedynie w razie powiązania jej z przypadkiem odpadnięcia interesu prawnego w toku procesu. Ostatecznie jednak autor krytykuje wskazanie zbędności jako przesłanki umorzenia postępowania uznając, iż przyjęcie odpadnięcia przesłanek jurysdykcyjnych, czy też materialnych, jako powodów zakończenia postępowania sądowego jego umorzeniem, pozbawia instytucję umorzenia postępowania homogeniczności polegającej na objęciu swoim działaniem jedynie formalnych przeszkód w dalszym procedowaniu⁵⁵². Co jednak istotne, A. Olaś swój pogląd opiera na klasyfikacji interesu prawnego jako przesłanki jurysdykcyjnej powództwa, a zatem przesłanki o charakterze merytorycznym. Wynika to, zdaniem autora, z powiązania zdarzeń wywołujących zgaśnięcie interesu prawnego „bezpośrednio z samym *meritum* procesu, a nie wyłącznie z jego tokiem bądź przesłankami procesowymi w sensie ścisłym”.

Pogląd A. Olasia został podzielony również przez Sąd Najwyższy w cytowanej wyżej uchwale z 18 stycznia 2019 r.⁵⁵³. W orzeczeniu tym stwierdzono iż, przyjęcie interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności powództwa oraz rozpoznania sprawy prowadziłyby do potraktowania braku interesu prawnego jako przyczyny odrzucenia pozwu. W konsekwencji brak ten jako przyczyna odrzucenia pozwu w przypadku swojego następczego charakteru byłby już tylko z tego powodu przyczyną niedopuszczalności wydania wyroku i prowadziłyby do umorzenia postępowania. W konsekwencji „pojęcie zbędności wydania wyroku obok jego niedopuszczalności byłoby zatem całkowicie zbyteczne”.

Nie negując *a priori* trafności poglądu o traktowaniu interesu prawnego jako przesłanki jurysdykcyjnej powództwa, warto zastanowić się czy przy przyjęciu założenia przeciwnego, tj.

⁵⁵⁰ A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 329-347.

⁵⁵¹ Uchwała SN z 20.11.2015 r., III CZP 80/15, OSNC 2016, nr 12, poz. 141; Wyrok SN z 10.09.1965 r., II CR 263/65, LEX.

⁵⁵² A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 329-347.

⁵⁵³ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

traktującego interes prawny jako przesłankę procesową, zbędność wydania wyroku jako przyczyna umorzenia postępowania nie zyska jednak normatywnego uzasadnienia. Dopuszczalna wydaje się interpretacja posłużenia się kategorią zbędności wydania wyroku jako przyczyny umorzenia postępowania w art. 355 k.p.c. jako wprowadzającego w grupę negatywnych przesłanek procesowych zbędność wydania wyroku wynikającą właśnie z braku interesu prawnego powoda w powództwie. W takim wypadku sąd zobligowany jest do umorzenia postępowania, a zatem nie może rozstrzygnąć merytorycznie w przedmiocie roszczenia powoda⁵⁵⁴. Założenie takie opiera się na ujmowaniu przeszkód w wydaniu merytorycznego rozstrzygnięcia jako negatywnych przesłanek procesowych. Skoro zaś zbędność wydania wyroku obliuguje do wydania rozstrzygnięcia formalnego to w rezultacie stanowi ona negatywną przesłankę procesową uniemożliwiająca wydanie wyroku.

Jak już wcześniej wskazano, nie powinno się uznawać za zbędne wydania wyroku w rozumieniu art. 355 k.p.c. w przypadkach, w których roszczenie procesowe powoda utraciło swoją merytoryczną zasadność, nawet w przypadkach, w których pozostaje to między stronami bezsporne. Zwrócić należy uwagę, iż kodeks *expressis verbis* przewiduje wydanie wyroku w przypadku uznania powództwa (art. 101 k.p.c., art. 333 § 1 pkt 2 k.p.c.), a zatem w przypadku, w którym spór między stronami nie istnieje.

Mając na uwadze powyższe rozważania postawić należy tezę, kiedy wydanie wyroku jest zbędne. A. Gołąb zauważa, że wspólnym mianownikiem stanów faktycznych, w których sądy uznały wyrokowanie za zbędne jest stwierdzenie, że cel procesu został definitywnie zrealizowany bądź też uległ dezaktualizacji⁵⁵⁵. Wydaje się, że zbędność wyrokowania zachodzi w przypadkach, w których niezależnie od merytorycznej zasadności roszczenia oraz innych przypadków niedopuszczalności wydania wyroku, uzyskanie przez powoda orzeczenia merytorycznego nie może poprawić w żaden sposób jego sytuacji prawnej.

Zatem brak obiektywnej potrzeby uzyskania ochrony prawnej, a więc brak interesu prawnego powoda w powództwie, rozumianego w oderwaniu od merytorycznej zasadności powództwa, stanowi o zbędności uzyskania przez powoda władczego rozstrzygnięcia o swoim roszczeniu, a w konsekwencji o zbędności wyrokowania⁵⁵⁶. Dotyczy to w szczególności przypadków, gdy żądane ustalenie stosunku prawnego lub prawa nie może poprawić sytuacji

⁵⁵⁴ A. Gołąb, *Umorzenie...*, s. 260-263.

⁵⁵⁵ A. Gołąb, *Umorzenie...*, s. 237-238.

⁵⁵⁶ A. Gołąb, *Umorzenie...*, s. 260-261.

prawnej powoda, czy też powód ma możliwość prowadzenia egzekucji dochodzonego świadczenia, o czym szerzej jednak w rozdziale 4 pracy.

3.4. Interes prawny, a przesłanki zasadności powództwa

Uwzględnienie lub oddalenie powództwa następuje wyrokiem lub nakazem zapłaty. Oba rozstrzygnięcia zapadają w przedmiocie zgłoszonego w pozwie roszczenia procesowego, czyli twierdzenia powoda o przysługiwaniu mu roszczenia materialnego. O tym czy interes prawny może stanowić kategorię, od której uzależnione jest wydanie wyroku uwzględniającego powództwo i zarazem, którego brak skutkuje wydaniem orzeczenia je oddalającego, zależy od możliwości zakwalifikowania interesu prawnego nie do przesłanek procesowych powództwa, a do przesłanek o charakterze merytorycznym.

Jak już wcześniej wskazano (pkt 3.1 pracy), żeby móc rozstrzygać merytorycznie o zgłoszonym powództwie sąd musi ocenić, czy jest władny orzekać o żądaniu, czyli czy spełnione są przesłanki procesowe zezwalające sądowi na wydanie wyroku poprzez ocenę zgodności żądania z prawem materialnym. Innymi słowy sąd wydać wyrok może jedynie w przypadkach spełnienia wszystkich przesłanek procesowych, tj. braku przesłanek odrzucenia pozwu oraz umorzenia postępowania⁵⁵⁷.

Kodeks postępowania cywilnego nie wymienia zarówno warunków uwzględnienia powództwa, ani też przyczyn powodujących wydanie wyroku oddalającego. Wynika to z założenia, iż o tym czy powództwo jest zasadne, czy też niezasadne decydują nie normy prawa procesowego, a prawo materialne. Niektórzy autorzy zaliczają do warunków, od których spełnienia uzależniona jest możliwość wydania wyroku uwzględniającego powództwo, właśnie interes prawny w powództwie. Wynika to z ujęcia tego interesu jako posiadającego źródło właśnie w prawie materialnym. M. Allerhand wskazuje, że sąd winien wydać orzeczenie co do istoty sprawy zawsze, gdy dochodzi do wniosku, że zachodzą wszystkie przesłanki procesowe umożliwiające rozpoznanie sprawy. Zdaniem autora jednak dla wydania wyroku

⁵⁵⁷ M. Allerhand, *Sądowe dochodzenie roszczeń niepełnych* (Odbitka z Polskiego Procesu Cywilnego), Warszawa 1939, s. 2; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu* (Postępowanie), Warszawa 1947, s. 196.

uwzględniającego powództwo konieczne jest nadto nie tylko wykazanie, że roszczenie jest „uzasadnione”, ale także iż spełnione są przesłanki udzielenia ochrony prawnej. M. Allerhand choć uznaje te okoliczności za kwestie przynależne do prawa procesowego, to w przypadku ich braku uważa, że powództwo podlega oddaleniu⁵⁵⁸. J. Jodłowski podnosi z kolei, iż do oddalenia powództwa dochodzi zawsze z powodu braku przesłanki materialnej powództwa. Za przesłanki te autor uważa okoliczności, które w świetle prawa materialnego stanowią warunki poszukiwania ochrony prawnej na drodze sądowej. Jako przykłady powyższych okoliczności autor podaje posiadanie prawa podmiotowego przez poszukującego ochrony prawnej powoda (legitymację materialną czynną), posiadanie wierzytelności w stosunku do pozwanego, czy też brak upływu terminu zawitego dla dochodzenia roszczenia oraz interes prawny w powództwie⁵⁵⁹. Podobnie kwestię przesłanek merytorycznych ujmuje Z. Resich dodając, iż brak tych przesłanek choć nie uniemożliwia wszczęcia postępowania, to powoduje odmowę udzielenia ochrony prawnej w postaci wydania wyroku zasądzającego⁵⁶⁰. H. Trammer przesłanki uwzględnienia powództwa nazywa przesłankami udzielenia ochrony prawnej lub też „materialnym prawem cywilno-jurysdykcyjnym”. Autor wskazuje, iż do przesłanek tych należą okoliczności, „które mają wpływ na to, czy i pod jakimi warunkami sąd udzieli poszukiwanej ochrony, a więc mające wpływ na treść merytorycznego rozstrzygnięcia o stosunku spornym”. H. Trammer zauważa, że w przeciwieństwie do przesłanek procesowych przesłanki udzielenia ochrony prawnej muszą istnieć jedynie na moment wyrokowania, nie zaś w toku całego postępowania. Grupę tę autor wyróżnia pomiędzy normami prawa procesowego regulującymi warunki, sposób i tryb poszukiwania ochrony prawnej oraz normami prawa prywatnego określającymi obowiązki jednostek wobec siebie. Autor wskazuje, że przesłanki udzielenia ochrony prawnej regulują obowiązki sędziego jako organu państwa wydania odpowiedniej treści aktu ochrony sądowej. H. Trammer wśród norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego wymienia wymagalność roszczenia, zaskarżalność, ale także interes prawny w powództwie⁵⁶¹.

⁵⁵⁸ M. Allerhand, *Sądowe dochodzenie roszczeń niepełnych (Odbitka z Polskiego procesu cywilnego)*, Warszawa 1939, s. 3-4.

⁵⁵⁹ J. Jodłowski, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 330

⁵⁶⁰ Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 53-54.

⁵⁶¹ H. Trammer, *O właściwe miejsce dla „czystych” norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego*, *Przegląd Notarialny* 1949, Nr 1-2, s. 23-33.

W. Broniewicz jako przyczyny oddalenia powództwa poza brakiem przesłanki materialnej wymienia również inne przesłanki. Autor zalicza do nich: niepełny charakter zobowiązania, brak legitymacji procesowej, sprzeczność powództwa z zasadami współżycia społecznego, ale także brak interesu prawnego w powództwie w postaci niewymagalności roszczenia lub też posiadania pozasądowego tytułu egzekucyjnego. W. Broniewicz podkreśla, iż w przypadkach prawidłowo wszczętego i przeprowadzonego procesu sąd winien ustosunkować się do zgłoszonego roszczenia procesowego, a zatem ocenić je pod względem merytorycznej zasadności żądania i w konsekwencji wydać odpowiedni do tej oceny wyrok. Sąd jednak jest zwolniony od badania prawdziwości twierdzenia powoda w przypadkach, gdy zajądą okoliczności inne, aniżeli bezzasadność zgłoszonego roszczenia, niepozwalające na uwzględnienie powództwa⁵⁶². W. Broniewicz wskazuje, iż sąd oddalając powództwo z tych przyczyn stwierdza jedynie, iż o danym prawie nie może orzekać⁵⁶³. Zdaniem W. Broniewicza przesłanki jurysdykcyjne warunkują możliwość badania przesłanki materialnej przez sąd, czyli wyrzeczenia w przedmiocie istnienia lub nieistnienia normy indywidualno-konkretnej podniesionej w roszczeniu procesowym powoda⁵⁶⁴. W. Broniewicz zaznacza, iż wyroki oddalające powództwo z innych przyczyn poza bezzasadnością roszczenia procesowego swoją powagę rzeczy osądzonej mają ograniczoną jedynie do ustalonej przez sąd przyczyny oddalenia powództwa. Powaga rzeczy osądzonej takich rozstrzygnięć obejmuje więc kwestii istnienia lub nie podnoszonej przez powoda normy prawnej. W. Broniewicz początkowo nazywał przesłanki oddalenia powództwa inne aniżeli jego bezzasadność od strony pozytywnej za „przesłanki dopuszczalności rozstrzygania przez sąd przy prawidłowym postępowaniu o roszczeniu procesowym” wskazując na ich umiejscowienie pomiędzy przesłankami procesowymi, a rzeczywistym istnieniem lub nie podnoszonej przez powoda normy prawnej⁵⁶⁵. W późniejszych opracowaniach W. Broniewicz grupę przesłanek warunkujących uwzględnienie powództwa poza jego merytoryczną zasadnością i jednocześnie przy przyjęciu formalnej poprawności wniesienia nazywa przesłankami jurysdykcyjnymi, wymieniając

⁵⁶² W. Broniewicz, Normy, przesłanki i zarzuty w procesie cywilnym, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 1969, Nr 2, s. 78-80.

⁵⁶³ W. Broniewicz, Pojęcie legitymacji procesowej, [w:] *Studia z procesu cywilnego*, pod red. K. Korzana, Katowice 1986, s. 91-92.

⁵⁶⁴ W. Broniewicz, Kognicja sądu drugiej instancji w razie nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji lub nierozpoznania przez ten sąd istoty sprawy, *PS* 1997, Nr 4, s. 31–32.

⁵⁶⁵ W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, *PiP* 1964, Nr 5-6, s. 831-840.

ponadto wcześniej podane przesłanki oddalenia powództwa oraz sprzeczność ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa, czy też zrzeczenie się roszczenia lub zawarcie ugody w uprzednio toczącym się procesie⁵⁶⁶. Podobny pogląd przyjmują również I. Kunicki⁵⁶⁷ i J. Jagieła⁵⁶⁸, wyróżniając z przesłanek zasadności powództwa przesłanki jurysdykcyjne (dodatnie oraz ujemne) obok przesłanki materialnej polegającej na istnieniu twierdzonej przez powoda normy prawnej indywidualno-konkretnej.

Podobnie A. Góra-Błaszczkowska wśród przesłanek zasadności powództwa wyodrębnia przesłankę materialną polegającą na rzeczywistym istnieniu (lub nieistnieniu) normy prawnej indywidualno-konkretnej, o jaką chodzi w roszczeniu procesowym. Obok tej przesłanki autorka wyróżnia również przesłanki jurysdykcyjne zaliczając do nich brak niezupełnego charakteru roszczenia materialnego, brak sprzeczności powództwa ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa lub zasadami współzycia społecznego, brak zrzeczenia się roszczenia procesowego przez powoda, nadto brak powagi rzeczy ugodzonej z uwagi na zawarcie ugody w uprzednio toczącym się procesie⁵⁶⁹.

E. Marszałkowska-Krześ przesłankami materialnoprawnymi powództwa nazywa okoliczności decydujące o istnieniu lub nieistnieniu stosunku prawnego, które to okoliczności wynikają z przepisów prawa materialnego, zaś ich brak skutkuje oddaleniem powództwa. Autorka zalicza do nich legitymację procesową stron, sprzeczność realizowanego prawa z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub z zasadami współzycia społecznego, wymagalność i zaskarżalność roszczenia oraz spełnienie świadczenia, a także interes prawny w powództwie⁵⁷⁰. Ł. Błaszczak przesłanki materialne definiuje jako „okoliczności, które w świetle przepisów prawa materialnego stanowią materialnoprawne warunki poszukiwania ochrony prawnej na drodze sądowej.”⁵⁷¹.

Również Sąd Najwyższy w niektórych orzeczeniach dokonuje wyodrębnienia obok przesłanki merytorycznej powództwa właśnie przesłanek jurysdykcyjnych, nazywając je niekiedy przesłankami niweczącymi lub hamującymi roszczenie, wymieniając wśród nich

⁵⁶⁶ W. Broniewicz, Warunki uwzględnienia powództwa, PiP 2003, Nr 3, s. 35-36.

⁵⁶⁷ I. Kunicki, Ustawowe przesłanki wydania wyroku wstępnego, PS 2010, Nr 10, s. 23-34.

⁵⁶⁸ J. Jagieła, Dopuszczalność wydania wyroku wstępnego w procesie cywilnym. Zagadnienia wybrane, PPC 2010, Nr 1, s. 20-36.

⁵⁶⁹ A. Góra-Błaszczkowska, Orzeczenia w procesie cywilnym, Warszawa 2020, Legalis.

⁵⁷⁰ E. Marszałkowska-Krześ, [w:] Postępowanie cywilne, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Warszawa 2011, s. 41-42.

⁵⁷¹ Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ kpc), Warszawa 2019, s. 259.

również interes prawny w powództwie⁵⁷². Orzecznictwo wyróżnia rozpoznanie sprawy, czyli rozważenie i ocenę „poddanych przez strony pod osąd żądań i twierdzeń” prowadzących do załatwienia sprawy w sposób merytoryczny lub formalny. Węższym pojęciem jest rozpoznanie istoty sprawy, które dotyczy meritum sprawy, a więc orzekania o istocie twierdzeń i żądań stron⁵⁷³.

Zdaniem Sądu Najwyższego w przypadku stwierdzenia przez sąd rozpoznający sprawę w toku postępowania braku którejś z pozytywnych przesłanek jurysdykcyjnych lub istnienia jednej z przesłanek negatywnych sąd nie bada materialnej przesłanki żądania powoda. W konsekwencji w sprawie takiej sąd oddalając powództwo ze wskazanych wyżej powodów nie odnosi się do tego co jest przedmiotem sprawy. W konsekwencji powództwo zostaje oddalone, ale istota sprawy pozostaje nierozpoznana⁵⁷⁴.

Wyodrębnienie obok materialnej przesłanki powództwa innych przesłanek oddalenia powództwa wywołuje kontrowersje nie tylko w przypadku interesu prawnego. Przed wybuchem II Wojny Światowej w doktrynie przewinęła się dyskusja w przedmiocie zagadnienia czy orzekanie w przedmiocie zobowiązań niezupełnych (niezaskarżalnych) jest zbędne w rozumieniu art. 361 § 1 d.k.p.c., czy też jest przykładem niedopuszczalności drogi sądowej w rozumieniu art. 213 d.k.p.c. J. Jodłowski wskazywał, że upływ terminu prekluzyjnego wynika z prawa materialnego i jest brany przez sąd z urzędu powodując niedopuszczalność drogi sądowej dla roszczenia dotkniętego upływem tego terminu, a w konsekwencji odrzucenie pozwu. J. Jodłowski, podobnie jak S. Wertenheim⁵⁷⁵, uważa, że

⁵⁷² Np. Wyrok SN z 5.12.2019 r., I NSK 1/19, OSP 2021/12/103; Wyrok SN z 5.04.2019 r., I CSK 264/18, LEX; Wyrok SN z 26.09.2013 r., II CSK 14/13, LEX.

⁵⁷³ Np. Wyrok SN z 23.09.1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22; Postanowienie SN z 13.03.2014 r., I CZ 10/14, LEX; Postanowienie SN z 27.06.2017 r., II CZ 24/17, LEX; Postanowienie SN z 8.05.2014 r., V CZ 31/14, LEX; Postanowienie SN z 11.12.2013 r., IV CZ 110/13, LEX; Wyrok SN z 19.05.2016 r., III CSK 263/15, LEX; Wyrok SN z 22.09.2011 r., V CSK 472/10, LEX.

⁵⁷⁴ Wyrok SN z 5.04.2019 r., I CSK 264/18, LEX; Postanowienie SN z 28.03.2018 r., IV CZ 11/18, LEX; Postanowienie SN z 11.12.2013 r., IV CZ 110/13, LEX; Postanowienie SN z 8.05.2014 r., V CZ 31/14, LEX; Postanowienie SN z 27.06.2017 r., II CZ 24/17, LEX; Postanowienie SN z 19.06.2013 r., I CSK 156/13, LEX; Wyrok SN z 20.09.2001 r., II CKN 586/00, LEX; Wyrok SN z 24.03.2004 r., I CK 505/03, Monitor Spółdzielczy 2004/6/45; Wyrok SN z 22.09.2011 r., V CSK 472/10, LEX; Wyrok SN z 12.02.2002 r., I CKN 486/00, LEX.

⁵⁷⁵ S. Wertenheim, Prekluzja zobowiązań prywatno-prawnych w świetle kodeksu zobowiązań, *Palestra* 1938, Nr 7-8, s. 766-767.

niedopuszczalność drogi sądowej nie dotyczy jedynie przypadków, gdy właściwą drogą dla dochodzenia roszczenia jest droga inna aniżeli sądowa, np. administracyjna. Zdaniem tych autorów o niedopuszczalności drogi sądowej świadczy każdy wypadek, gdy dane roszczenie nie może być dochodzone, również wtedy, gdy nie istnieje żadna droga skutecznego ich dochodzenia. Również R. Longchamps de Bérier uważał, że w przypadku upływu terminu prekluzyjnego pozew należy odrzucić⁵⁷⁶. J. Jodłowski odmiennie od konsekwencji upływu terminu prekluzyjnego oceniał skutki przedawnienia roszczenia. Autor podnosił, iż w przeciwieństwie do prekluzji roszczenie staje się przedawnione dopiero w obliczu podniesienia stosownego zarzutu. W konsekwencji zdaniem J. Jodłowskiego w takim przypadku zobowiązanie materialne wygasa, zaś powództwo podlega oddaleniu⁵⁷⁷.

Z dokonanego przeglądu zapatrywań doktryny wynika, że niektórzy przedstawiciele doktryny wymieniają interes prawny wśród innych przesłanek, aniżeli merytoryczna zasadność roszczenia, których brak skutkuje wydaniem wyroku oddalającego powództwo. Założenie to wynika z ujęcia interesu prawnego jako kategorii wynikającej z prawa materialnego, której jednak brak uniemożliwia orzekanie o zgłoszonym roszczeniu. Wydaje się jednak, że stawianie interesu prawnego w powództwie obok wskazanych wyżej przesłanek jurysdykcyjnych nie jest do końca uzasadnione. Dostrzec należy odmienności wynikające z ustalenia przez sąd braku interesu prawnego oraz ze stwierdzenia, iż dane roszczenie ma charakter niezupełny, jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa, czy też obejmuje roszczenie wygasłe lub niewymagalne. Zwrócenia uwagi wymaga, iż wymienione przesłanki wpływają na istniejące roszczenie materialne, podczas gdy brak interesu prawnego może dotyczyć również powództw niezasadnych z uwagi na brak normy prawa materialnego odpowiadającej roszczeniu procesowemu powoda.

Zdaniem M. Kostwińskiego ocena istnienia lub nieistnienia przesłanek jurysdykcyjnych następuje w fazie badania zasadności powództwa, choć jeszcze przed zbadaniem przez sąd przesłanki materialnej (zasadności) powództwa. Autor podkreśla, iż orzekanie o tych przesłankach zawiera się w granicach merytorycznego rozpoznania sprawy przez sąd, jednak nie jest orzekaniem co do istoty sprawy, pomimo że przesłanki te odnoszą się bezpośrednio do istoty sprawy. Rozstrzygnięcie o przesłankach jurysdykcyjnych autor ujmuje jako orzekanie na przedpolu istoty sprawy, jako że w przypadku oddalenia powództwa z powodu braku

⁵⁷⁶ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 429.

⁵⁷⁷ J. Jodłowski, *Orzeczenie sądu w razie wniesienia pozwu po upływie terminu prekluzyjnego*, *Głos sądownictwa* 1938, Nr 7-8, s. 621.

przesłanek jurysdykcyjnych wiążąco ustala istnienie lub nieistnienie jurysdykcyjnej normy prawnej indywidualno-konkretnej nie podejmując i nie rozstrzygając kwestii istnienia normy prawnej indywidualno-konkretnej przytoczonej w roszczeniu procesowym.⁵⁷⁸ M. Kostwiński wskazuje zatem, że sąd wydając wyrok w pierwszej kolejności bada przesłanki jurysdykcyjne, zaś później przesłankę materialną powództwa. Analogicznie autor traktuje chronologię badania zarzutów pozwanego przyjmując pierwszeństwo rozpoznawania zarzutów w zakresie przeszkód jurysdykcyjnych w uwzględnieniu wyroku, zaś dopiero w dalszej kolejności zarzutów odnoszących się do istoty sprawy⁵⁷⁹.

Ww. autor wskazuje zarazem wyjątek w przypadku konkurencji zarzutów co do istoty sprawy, np. nieważności umowy jako sprzecznej z zasadami współzycia społecznego stanowiącej podstawę sporu (art. 58 § 2 k.c.), z zarzutem nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Zarzut naruszenia art. 5 k.c. dotyczy negatywnej przesłanki jurysdykcyjnej, zaś zarzut nieważności czynności prawnej jako sprzecznej z zasadami współzycia społecznego z art. 58 § 2 k.c. dotyczy przesłanki materialnej zasadności powództwa. Zdaniem autora „w pierwszym rzędzie należałoby uwzględnić zarzut co do istoty sprawy – nieważności czynności prawnej jako dalej idący i dotyczący okoliczności pierwotnej.”. Zapatrywanie takie wydaje się uzasadnione, w szczególności przy przyjęciu różnych konsekwencji procesowych oddalenia powództw z powodu braku zasadności powództwa (braku przesłanki materialnej) i negatywnej przesłanki jurysdykcyjnej w osądzonej postaci sprzeczności dochodzonego roszczenia z zasadami współzycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa⁵⁸⁰.

Zwrócenia jednak uwagi wymaga fakt, iż tożsama prawidłowość występuje również w zakresie innych konkurencji przesłanek jurysdykcyjnych z przesłanką materialną powództwa. W przypadkach, gdy roszczenie procesowe podlega oddaleniu z tytułu jego niewymagalności, niepełnego charakteru lub nadużycia prawa podmiotowego konieczne jest ustalenie przez sąd merytorycznej zasadności roszczenia co do zasady. Nie sposób przecież przyjąć, by roszczenie obiektywnie nieistniejące uległo przedawnieniu⁵⁸¹ bądź jest sprzeczne z zasadami współzycia

⁵⁷⁸ M. Kostwiński, *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019, s. 31 i n.

⁵⁷⁹ *Ibidem*.

⁵⁸⁰ *Ibidem*.

⁵⁸¹ Przedawnieniu podlegają roszczenia materialnoprawne, które mimo uzyskania niepełnego charakteru nadal istnieją; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, komentarz do art. 117, Warszawa 2021, Legalis. Jednocześnie w orzecznictwie słusznie podnosi się, że warunkiem stosowania art. 5 k.c. jest istnienie uprawnienia, które można uznać za naruszenie zasad współzycia społecznego lub społeczno-

społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa⁵⁸². Krytycznie należy odnieść się również do dokonywania przez sąd ustaleń hipotetycznych przyjmujących założenie, że nawet w przypadkach merytorycznej zasadności roszczenia podlegałoby ono oddaleniu z uwagi na instytucję dawności lub klauzulę generalną z art. 5 k.c. Takie rozumowanie w istocie sprowadzałoby się do uznania, iż orzekanie co do istoty sprawy w tych wypadkach jest w istocie zbędne. Powyższe oczywiście nie wyklucza ograniczenia rozprawy do rozpoznania zarzutu przedawnienia lub kwestii nadużycia prawa podmiotowego we wniesionym roszczeniu. Takie ograniczenie w istocie pozwoli jednak sądowi na ograniczenie rozpoznania sprawy do kwestii wykazania zasady odpowiedzialności i podniesionego zarzutu, a ewentualnie w przypadku skuteczności zarzutu dotyczącego jednej z tych wymienionych przesłanek jurysdykcyjnych, ograniczenie postępowania w zakresie pozostałych zarzutów niweczających roszczenie oraz w zakresie wysokości roszczenia.

Należy też zwrócić uwagę, iż powyższe rozważania nie dotyczą wszystkich przesłanek jurysdykcyjnych wymienianych przez judykaturę i doktrynę, albowiem brak interesu prawnego w powództwie może być oceniany niezależnie od istnienia roszczenia materialnego. Okoliczności te będą omówione w szerszym zakresie przy okazji prezentowania interesu prawnego na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw.

gospodarczego przeznaczenia prawa - Wyrok SN z 10.07.2013 r., II PK 316/12, OSNP 2014/3/40; Wyrok SA w Warszawie z 23.09.2019 r., I ACa 376/18, LEX.

⁵⁸² P. Machnikowski zauważa, że dyspozycji art. 5 k.c. nie odpowiada zachowanie podmiotu nieodpowiadające formalnie treści przysługującego mu uprawnienia, postulując by sąd w pierwszej kolejności badał istnienie materialnoprawnej podstawy roszczenia, a dopiero później oceniał jego zgodność z kryteriami wymienionymi w art. 5 k.c. – P. Machnikowski, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewska. P. Machnikowskiego, komentarz do art. 5, Warszawa 2021, Legalis.

3.5. Konsekwencje kwalifikacji interesu prawnego jako warunku uwzględnienia powództwa lub przesłanki procesowej

3.5.1. Konsekwencje kwalifikacji interesu prawnego jako warunku uwzględnienia powództwa

Uznanie interesu prawnego w powództwie za warunek jego uwzględnienia powoduje w konsekwencji jego braku wydanie wyroku, którym sąd oddali powództwo obejmujące zgłoszone roszczenie procesowe powoda. Przy przyjęciu powyższego założenia sąd, stosownie do treści art. 316 k.p.c., bada interes prawny w powództwie na chwilę zamknięcia rozprawy. Nieposiadanie interesu prawnego przy wytoczeniu powództwa lub też przejściowa jego utrata nie miałyby więc żadnego znaczenia dla treści rozstrzygnięcia. Dla możliwości uzyskania wyroku uwzględniającego powództwo ważne byłoby jedynie posiadanie tego interesu w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.).

Okoliczność wykazania interesu prawnego w powództwie jako przesłanki materialnoprawnej spoczywałaby na powodzie. To na nim stosownie do treści art. 6 k.c. spoczywałby w tym zakresie ciężar dowodu oraz zgodnie z art. 232 zd. 1 k.p.c. obowiązek przedstawienia dowodu na fakt posiadania interesu prawnego. Aktywność sądu w tym zakresie mogłaby być jedynie wyjątkowa (art. 232 zd. 2 k.p.c.).

Traktując interes prawny w powództwie jako kwestię prawa materialnego byłby on brany pod uwagę przez sąd z urzędu, w tym również przez sąd drugiej instancji niezależnie od podniesionych zarzutów⁵⁸³. Zaskarżenie wyroku oddalającego powództwo może nastąpić jedynie w drodze wniesienia apelacji od wyroku. Sąd odwoławczy zaś w przyjętym w polskiej procedurze systemie apelacji pełnej rozpoznaje sprawę na nowo i rozpatruje roszczenie procesowe ponownie, choć jedynie w granicach apelacji⁵⁸⁴.

Kwalifikowanie interesu prawnego do przesłanek jurysdykcyjnych powodowałoby, iż oddalenie powództwa z powodu jego braku oznaczałoby nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. mogące prowadzić do rozstrzygnięcia przez sąd odwoławczy o

⁵⁸³ Uchwała SN(7z) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55.

⁵⁸⁴ Uchwała SN(7z) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55.; Uchwała SN(7) z 23.03.1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999, nr 7-8, poz. 124; Wyrok SA w Łodzi z 31.08.2017 r., I ACa 793/16, LEX; postanowienie SN z 21.03.2023 r., I USK 60/22, LEX.

uchyleniu orzeczenia i przekazaniu go do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji⁵⁸⁵. Decyzja w tym zakresie nie byłaby obligatoryjna. Jednak względ na potrzebę zachowania prawa stron do zaskarżenia orzeczenia co do istoty sprawy z reguły w konsekwencji uznania przez sąd rozpoznający apelację, iż sąd *a quo* błędnie uznał brak interesu prawnego w powództwie, powodowałby skierowanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji⁵⁸⁶. Przyjęcie zatem interesu prawnego jako przesłanki powodującej oddalenie powództwa powoduje, że zaskarżenie takiej oceny jest dość długotrwałe i mimo tego, że ocena sądu odwoławczego często ograniczać się będzie jedynie do oceny samego posiadania przez powoda interesu prawnego będzie powodować ponowne rozpoznawanie sprawy przez sąd pierwszej instancji. Kwestia interesu prawnego mogłaby stanowić również podstawę skargi kasacyjnej niezależnie od wpływu na treść rozstrzygnięcia (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), jednak nie byłaby brana pod rozwagę przez Sąd Najwyższy z urzędu (art. 398¹³ § 1 *in fine* k.p.c.)⁵⁸⁷.

Kwalifikowanie interesu prawnego jako przesłanki przynależnej do prawa materialnego wywołuje daleko idące skutki na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego. Kwestię tę dostrzegł M. Allerhand na gruncie analizy skutków kwalifikowania zaskarżalności roszczenia do przesłanek o charakterze materialnoprawnym, traktując zaskarżalność roszczenia podobnie z interesem prawnym w powództwie o ustalenie. Autor zauważył, iż uznanie interesu prawnego w powództwie, podobnie jak zaskarżalności roszczenia, za kwestię materialnoprawną w konsekwencji powinno prowadzić do stosowania przez sąd do oceny posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie lub też zaskarżalności dochodzonego roszczenia), prawa właściwego dla stosunku prawnego, będącego podstawą roszczenia, niekoniecznie prawa polskiego⁵⁸⁸. K. Weitz zaznacza, że przyjęcie interesu prawnego jako przesłanki o charakterze merytorycznym prowadzi do ustalenia, iż może mieć on znaczenie jedynie wtedy, gdy prawem

⁵⁸⁵ T. Ereciński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 120.

⁵⁸⁶ M. Manowska, Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 2022, s. 307.

⁵⁸⁷ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 681; T. Ereciński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 386; tak też Wyrok SN z 7.08.1997 r., I CKN 249/97, OSNC 1998, nr 1, poz. 13.

⁵⁸⁸ M. Allerhand, Sądowe dochodzenie roszczeń niezupełnych (Odbitka z Polskiego procesu cywilnego), Warszawa 1939, s. 8-9.

właściwym jest prawo polskie lub prawo kraju, w systemie którego interes prawny (lub inna podobna instytucja) stanowi przesłankę merytoryczną uwzględnienia powództwa. W konsekwencji oznaczałoby to też konieczność stosowania wykładni interesu prawnego przyjętej w systemie prawnym i praktyce wymiaru sprawiedliwości państwa, którego prawo jest prawem właściwym. Mogłoby zatem dojść do wypadku, w którym w zależności od rozwiązania przyjętego w prawie właściwym interes ten stanowiłby przesłankę merytoryczną lub też byłby nieistotny dla możliwości uwzględnienia powództwa⁵⁸⁹.

Najistotniejsze procesowe skutki wydania wyroku określa art. 365-366 k.p.c. dotyczące związania wydanym orzeczeniem oraz powagi rzeczy osądzonej. Art. 363 k.p.c. wskazuje, że prawomocnym staje się orzeczenie, jeżeli nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia, nie dotyczy to jednak możliwości zaskarżenia orzeczenia jednym z nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Przepis ten reguluje tak zwaną prawomocność formalną, czyli wynikającą z niezaskarżalności orzeczenia niemożność uchylecia lub zmiany orzeczenia⁵⁹⁰.

Prawomocność formalna stanowi warunek zarówno wykonalności orzeczenia jak i jego prawomocności materialnej. Prawomocność materialna to moc wiążąca orzeczenia, które stało się prawomocne formalnie, dotyczy więc skutków prawnych, jakie wywołuje orzeczenie prawomocne formalnie⁵⁹¹. Stosownie do treści art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne formalnie wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Prawomocność materialna ograniczona jest pod względem zarówno przedmiotowym jak i podmiotowym. Granicą przedmiotową mocy wiążącej orzeczenia jest zawarte w nim rozstrzygnięcie, zarówno jego przedmiot jak i podstawa. Z kolei granice podmiotowe dotyczą podmiotów, które są związane orzeczeniem prawomocnym formalnie; obejmują one zasadniczo strony postępowania, sądy i inne organy publiczne oraz administracji publicznej, ale również w przypadkach przewidzianych w przepisach także inne podmioty

⁵⁸⁹ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 673-674.

⁵⁹⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 332.

⁵⁹¹ W. Siedlecki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1972, s. 395.

(prawomocność materialna rozszerzona)⁵⁹². Wskazana moc wiążąca stanowi pozytywny aspekt prawomocności materialnej.

Prawomocność materialna orzeczenia może mieć również skutek negatywny. Jego przejawem jest powaga rzeczy osądzonej wskazana w art. 366 k.p.c. Konsekwencją tej powagi jest zakaz prowadzenia ponownego procesu między tymi samymi stronami⁵⁹³ o to samo roszczenie. Powaga rzeczy osądzonej dotyczy jednak jedynie rozstrzygnięć orzekających co do istoty sprawy⁵⁹⁴, zaś przepis wskazuje, że dotyczy ona wyroków⁵⁹⁵.

Uwzględnienie zarzutu dotyczącego braku przesłanki jurysdykcyjnej oddziałuje jedynie między stronami i jedynie w sprawie, w której zarzut został zgłoszony. Stosownie do art. 366 k.p.c. powaga rzeczy osądzonej jest konsekwencją wyroków zarówno uwzględniających (a także nakazów zapłaty), jak i oddalających powództwo. Z powagi tej korzystają jedynie rozstrzygnięcia merytoryczne, ale tylko w zakresie okoliczności stanowiących przedmiot i podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w chwili zamknięcia rozprawy stosownie do art. 316 § 1 k.p.c.⁵⁹⁶.

Należy przy tym zwrócić uwagę, iż w przypadku wyroków oddalających może nastąpić wygaśnięcie powagi rzeczy osądzonej wskutek zmiany okoliczności faktycznych stanowiących podstawę faktyczną w chwili wyrokowania⁵⁹⁷. W doktrynie i orzecznictwie podnosi się, że powaga rzeczy osądzonej nie wyklucza wydania orzeczenia merytorycznego na podstawie faktów przyszłych z punktu widzenia stanu miarodajnego dla momentu wyrokowania⁵⁹⁸.

⁵⁹² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 333-334.

⁵⁹³ Dotyczy to też następców stron na zasadzie sukcesji uniwersalnej i syngularnej; Postanowienie SN z 2.04.2009 r., IV CSK 477/08, LEX; Postanowienie SN z 11.01.2013 r., I CZ 184/12, LEX.

⁵⁹⁴ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 425.

⁵⁹⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 337.

⁵⁹⁶ Uchwała SN z 23.03.2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 18; Wyrok SN z 27.02.2004 r., V CK 190/03, LEX.

⁵⁹⁷ P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, s. 578;

⁵⁹⁸ P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 714; A. Jakubecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, s. 1527; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 366*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego i K. Flagi-

Dotyczy to m.in. przypadku, w którym oddalono uprzednio powództwo z uwagi na jego niewymagalność, w przypadku ponownego wytoczenia powództwa gdy roszczenie stało się wymagalne⁵⁹⁹. Podobnie powaga rzeczy osądzonej nie stanowi przeszkody procesowej w sytuacji, w której okoliczności leżące u podstaw uznania powództwa za nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 k.c.) prowadzące do jego oddalenia stały się nieaktualne w razie ponownego wniesienia pozwu obejmującego takie roszczenie⁶⁰⁰. Ponadto za przypadek, w którym powaga rzeczy osądzonej nie uniemożliwia ponownego rozpoznania sprawy wskazuje się sytuację w przypadku wcześniejszego oddalenia powództwa, w której powód uzyskuje interes prawny w powództwie, którego brak leżał u podstaw jego uprzedniego oddalenia⁶⁰¹. T. Rowiński zauważa na przykładzie powództwa o ustalenie, iż wyrok oddalający ma powagę rzeczy osądzonej ograniczoną do ustalenia samego braku interesu prawnego w powództwie⁶⁰², zaś stanowisko to znalazło uznanie w judykaturze⁶⁰³.

W konsekwencji należy przyjąć, iż wyrok oddalający powództwo z powodu braku interesu prawnego powoda zarówno wiąże strony i inne organy państwa, ale także korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Powyższe jednak nie oznacza, że orzeczenie to ostatecznie załatwia spór między stronami poddany rozstrzygnięciu sądu. W przypadkach, w których powód uzyska interes prawny po wydaniu wyroku oddalającego powództwo, będzie on mógł skutecznie wytoczyć kolejne powództwo. Traktowanie więc braku interesu prawnego jako przesłanki oddalenia powództwa nie doprowadziłoby do pozbawienia powoda prawa do dochodzenia swojego roszczenia, w przypadkach, w których uzyskałby on potrzebę prawną sądowego rozstrzygnięcia.

3.5.2. Konsekwencje kwalifikacji interesu prawnego jako przesłanki procesowej

Z kolei w przypadku ujmowania interesu prawnego w powództwie jako przesłanki procesowej, jego brak doprowadziłby do wydania przez sąd postanowienia o odrzuceniu pozwu lub umorzeniu postępowania. Przyjmując analogiczne stosowanie do braku interesu prawnego

Gieruszyńskiej, Warszawa 2024 Legalis; Wyrok SN z 22.02.1949 r., WaC 226/48, DPP 1949, Nr 8-9, poz. 82; Wyrok SA w Warszawie z 13.04.2017 r., I ACa 589/16, LEX.

⁵⁹⁹ Uchwała SN z 5.06.1954 r., II CO 26/54, OSNCK 1955, Nr 2, poz. 30.

⁶⁰⁰ Orzeczenie SN z 28.03.1957 r., 1 CR 175/57, OSNCK 1958, Nr 3, poz. 70.

⁶⁰¹ W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 837.

⁶⁰² T. Rowiński, Interes prawny..., s. 110.

⁶⁰³ Wyrok SN z 21.06.2007 r., IV CSK 63/07, LEX.

art. 199 § 1 k.p.c., w konsekwencji pociągałoby to za sobą konieczność stosowania art. 202 k.p.c. i badania jego braku z urzędu w każdym stanie sprawy, a więc również przez sąd odwoławczy. Oznacza to, że brak interesu prawnego byłby brany pod rozwagę z urzędu już przy wszczęciu postępowania, a jego utrata w toku postępowania skutkowałaby wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie, przy czym stosownie do treści art. 148 § 3 k.p.c. mogłoby ono zawsze zapaść na posiedzeniu niejawnym. W przypadku, w którym podniesiony byłby zarzut braku interesu prawnego, który nie zostałby uznany za zasadny, sąd powinien wydać postanowienie odmawiające odrzucenia pozwu, które to postanowienie podlegałoby odrębnemu zaskarżeniu (art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c.). Zaskarżenie rozstrzygnięcia możliwe byłoby zażaleniem, które jest środkiem ograniczającym kognicję sądu rozpoznającego zażalenie do kwestii zasadności rozstrzygnięcia o odrzuceniu pozwu. W przypadku uznania, iż ocena sądu pierwszej instancji o braku interesu prawnego była błędna sąd odwoławczy musiałby orzeczenie takie uchylić i przekazać sprawę do dalszego rozpoznania sądowi *a quo*.

Zakwalifikowanie interesu prawnego do przesłanek procesowych powoduje, iż stanowiłby on tę przesłankę niezależnie od regulacji i praktyki przyjętych w prawie właściwym dla roszczenia będącego przedmiotem procesu w każdym wypadku wytoczenia powództwa przed sądem polskim, z wyjątkiem wypadków gdy ocena posiadania interesu prawnego w powództwie wymagałby sięgnięcia do materialnego prawa regulującego sferę prawną powoda⁶⁰⁴. K. Weitz zauważa, iż brak interesu prawnego nie został wymieniony jako przyczyna nieważności postępowania, co jednak wynika zdaniem autora z nieuwzięcia tego braku jako przyczyny odrzucenia pozwu. Autor wskazuje, iż teoretycznie nie każdy brak przesłanki procesowej powodujący odrzucenie pozwu musi powodować jednocześnie nieważność postępowania⁶⁰⁵. T. Zembruski podnosi z kolei, iż przy przyjęciu interesu prawnego jako przesłanki procesowej okoliczność ta powinna być badana przez sąd z urzędu, w tym również przez sąd odwoławczy⁶⁰⁶. Należy zwrócić uwagę, iż odpowiednie zastosowanie w toku postępowania apelacyjnego na podstawie art. 391 § 1 k.p.c. mają art. 202 k.p.c. i art. 355 k.p.c.

⁶⁰⁴K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 674.

⁶⁰⁵ K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 681-682; M. Allerhand, Sądowne dochodzenie roszczeń niezpełnych (Odbitka z Polskiego procesu cywilnego), Warszawa 1939, s. 8-9.

⁶⁰⁶ T. Zembruski, Nieważność postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2017, s. 251.

nakazujące brać pod uwagę z urzędu przyczyny odrzucenia pozwu i umorzenia postępowania. Nadto art. 386 § 3 k.p.c. wprost wskazuje, że w przypadkach, w których pozew podlega odrzuceniu albo zachodzi podstawa do umorzenia postępowania, sąd drugiej instancji uchyla wyrok oraz odrzuca pozew lub umarza postępowanie, przy czym czyni to z urzędu niezależnie od podniesionych zarzutów, choć jedynie w granicach zaskarżenia⁶⁰⁷. Należy przy tym zaznaczyć, iż sąd odwoławczy nie jest w tym zakresie skrzepowany zakazem *reformationis in peius*, albowiem zakaz ten dotyczy jedynie przypadków, w których sąd drugiej instancji nie orzeka co do meritum sprawy⁶⁰⁸.

Podobnie według art. 398¹⁹ k.p.c. Sąd Najwyższy w przypadkach, gdy pozew podlegał odrzuceniu lub postępowanie podlegało umorzeniu z urzędu, uchyla wyrok w zaskarżonej części i umarza postępowanie lub odrzuca pozew⁶⁰⁹. Niezależnie zatem od uznania czy brak interesu prawnego jako przesłanki procesowej powoduje nieważność postępowania, to wywołuje tożsame z nim skutki i jest badany przez sąd odwoławczy oraz Sąd Najwyższy niezależnie od podniesionych zarzutów. W mojej opinii tożsamość skutków procesowych skłania do zakwalifikowania braku interesu prawnego w powództwie w przypadku kwalifikowania go jako przesłanki procesowej jako przyczyny nieważności postępowania. Nie wydaje się jednak zasadnym ujmowanie braku interesu prawnego jako przyczyny uzasadniającej żądanie wznowienia postępowania, które zostało zakończone prawomocnym wyrokiem. Należy zwrócić uwagę, iż podstawą wznowienia nie są wszystkie przyczyny nieważności postępowania⁶¹⁰.

⁶⁰⁷ T. Ereciński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 126.

⁶⁰⁸ T. Rowiński, Zakres mocy wiążącej zakazu *reformationis in peius*, ZNUŁ 1965, Nr 38, s. 144-146; T. Wiśniewski [w:] D. Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505³⁹, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, art. 386, s. 143-144; M. Manowska [w:] Środki zaskarżenia. System Postępowania Cywilnego. Tom 5, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2023, s. 162; postanowienie SN z 20.09.2017 r., I CSK 696/16, LEX; Postanowienie SN z 30.05.2017 r., IV CZ 14/17, OSNC-ZD 2018/3/41; postanowienie SN z 5.10.2018 r., I CSK 131/18, LEX. Inna sprawa, że dotyczy to z reguły zmiany orzeczenia oddalającego żądanie powoda na postanowienie je odrzucające pozew w zaskarżonym zakresie, albowiem powód nie będzie miał interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia w części, w której żądanie jego zostało uwzględnione.

⁶⁰⁹ Tak też T. Ereciński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 308; Wyrok SN z 17.03.1999 r., II CKN 41/98, TPP 2000, nr 3, poz. 105.

⁶¹⁰ Dotyczy to np. niedopuszczalności drogi sądowej – art. 379 pkt 1 k.p.c., wydania orzeczenia w przypadku zawisłości sporu – art. 379 pkt 3 k.p.c., czy też przypadku, gdy sąd rejonowy

Jak wskazano wyżej, formalne zakończenie postępowania postanowieniem nie jest dotknięte powagą rzeczy osądzonej⁶¹¹. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, iż orzeczenie odrzucające pozew, czy też umarzające postępowanie w przypadku następczych braków przesłanek procesowych otwiera powodowi możliwość ponownego wniesienia pozwu przy wyeliminowaniu przyczyn formalnego zakończenia postępowania⁶¹². W konsekwencji, zarzut powagi rzeczy osądzonej w kolejnym procesie nie mógłby być skuteczny i nie mógłby prowadzić do odrzucenia pozwu z tego powodu. Jednakże jak zauważa Z. Resich⁶¹³, postanowienie kończące postępowanie z przyczyn formalnych wiąże zarówno strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej na podstawie art. 365 k.p.c. Z uwagi na powyższe w ewentualnym kolejnym postępowaniu sąd winien wydać tożsame rozstrzygnięcie odrzucające pozew lub umarzające postępowanie jednak jedynie przy niezmienionym stanie prawnym i faktycznym⁶¹⁴. Zatem przy przyjęciu interesu prawnego do kategorii przesłanek procesowych, jego uzyskanie po prawomocnym zakończeniu postępowania pozwoli na późniejsze merytoryczne rozpoznanie sprawy.

3.6. Podsumowanie częściowe

W niniejszym rozdziale, w ramach próby odpowiedzi na trzecie z pytań badawczych, przedstawione zostały poglądy doktryny i judykatury na temat roli, jaką interes prawny pełni w odniesieniu do wytaczanego powództwa oraz konsekwencji dla postępowania cywilnego wywołanych przez brak tego interesu w powództwie. Autorzy badający zagadnienie interesu

orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu – art. 379 pkt 6 k.p.c., jak również sprzecznego z ustawą składu sądu – art. 379 pkt 4 k.p.c.).

⁶¹¹ Postanowienie SN z 18.08.1967 r., II CZ 68/67, OSPiKA 1968, z. 11, poz. 238; Postanowienie SN z 14.06.2012 r., I CSK 550/11, LEX, Postanowienie SN z 22.12.2000 r., II CKN 1400/00, LEX.

⁶¹² Orzeczenie SN z 24.02.1936 r., III C 1195/34, OSN 1936, nr 11, poz. 429.

⁶¹³ Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966, s. 120.

⁶¹⁴ P. Grzegorzczak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 698-699.

prawnego w postępowaniu cywilnym zwracają uwagę na istotne znaczenie tego pojęcia dla możliwości uzyskania ochrony prawnej. Mimo to w kodeksie postępowania cywilnego nie wymieniono interesu prawnego jako ogólnej przesłanki uzyskania ochrony prawnej, co prowadzi do różnic w poglądach doktryny na ten temat. Stanowiska te, choć rozbieżne w zakresie konsekwencji braku interesu prawnego w powództwie, w zasadzie przyjmują, iż dla uzyskania wyroku uwzględniającego powództwo powód powinien ten interes posiadać. Co prawda niektórzy przedstawiciele doktryny wskazują, iż interes prawny nie jest przesłanką powództw innych aniżeli o ustalenie (oraz tych o ukształtowanie, w których wspomina o nim wprost ustawa), to jednak również oni zaznaczają, iż w przypadkach uwzględnienia powództwa powód interes ten posiada.

Przepisy kodeksu nie dają jasnej odpowiedzi na pytanie o możliwość zakwalifikowania interesu prawnego do jednej lub drugiej grupy przesłanek, choć praktyka sądowa jednolicie przyjmuje interes prawny jako przesłankę jurysdykcyjną, której brak skutkuje oddaleniem powództwa. Należy jednak rozważyć, czy praktyka ta jest zasadna w ogóle, lub też w odniesieniu do konkretnych rodzajów powództw, co jednak będzie omówione w dalszej części pracy.

Brak przesłanek procesowych rozumianych jako czynniki warunkujące wniesienie sprawy cywilnej oraz dopuszczające jej merytoryczne rozpoznanie powoduje w konsekwencji wydanie postanowienia sądowego odrzucającego pozew lub umarzającego postępowanie, a więc formalne zakończenie postępowania cywilnego bez badania merytorycznych podstaw żądania powoda. Interes prawny nie został wymieniony jako przesłanka odrzucenia pozwu, jednak systemowa analiza przepisów zgodnie z poglądami judykatury i doktryny pozwala na przyjęcie założenia o dopuszczalności stosowania *per analogiam* art. 199 § 1 k.p.c. w wypadkach niewymienionych *expressis verbis* w tym przepisie. Jednocześnie podkreślenia wymaga bliskość znaczeniowa braku interesu prawnego ze zbędnością wydania wyroku stanowiącą podstawę do umorzenia postępowania cywilnego wskazaną w art. 355 k.p.c. Wymienienie zbędności wydania wyroku w art. 355 k.p.c. może stanowić podstawę do kwalifikowania braku interesu prawnego w powództwie jako sytuacji, w której postępowanie cywilne jest umarzone, a w konsekwencji wydanie wyroku niedopuszczalne.

Z kolei brak przesłanek uwzględnienia powództwa również uniemożliwia udzielenie ochrony prawnej i wydanie wyroku uwzględniającego powództwo. Skutkiem jednak tego braku jest wydanie przez sąd wyroku oddalającego powództwo. Nie można jednak stwierdzić, że w przypadku braku którejs z przesłanek jurysdykcyjnych sąd nie bada w ogóle merytorycznej przesłanki powództwa. Aby ocenić istnienie przesłanek jurysdykcyjnych należy ustalić

istnienie przesłanki merytorycznej powództwa. Brak przesłanki merytorycznej powództwa, jednocześnie oznacza zbędność badania przesłanek jurysdykcyjnej (np. wymagalności lub zaskarżalności roszczenia) wobec obiektywnie nieistniejącego roszczenia. Dopiero ustalenie istnienia merytorycznej przesłanki zasadności powództwa pozwala na ocenę przesłanek jurysdykcyjnych.

Przy przyjęciu zaproponowanego rozumienia interesu prawnego w rozdziale II pracy (zob. pkt 2.2. pracy) jako oderwanego od kwestii zasadności powództwa, brak interesu prawnego rozpatrywać można byłoby w przypadku niektórych powództw w oderwaniu od badania zasadności roszczenia procesowego. Wskazaną sytuację oceniać należy jako przypadek zbędności wydania wyroku, co uzasadnia niezależny od merytorycznej zasadności powództwa brak możliwości udzielenia ochrony prawnej.

W rozdziale zaznaczono też konsekwencje przypisania interesu prawnego do obu grup przesłanek: przesłanek procesowych oraz przesłanek zasadności powództwa. Choć brak przesłanki procesowej oraz nieuwzględnienie powództwa powoduje wydanie orzeczenia innego i inaczej zaskarżalnego, to jednak w obu wypadkach rezultat jest dla powoda podobny, tj. nie zostaje udzielona mu żądana ochrona prawna. Niezależnie od kwalifikacji interesu prawnego do obu grup przesłanek, przy uzyskaniu po zakończonym procesie interesu prawnego powód jest w stanie skutecznie poddać roszczenie procesowe pod merytoryczną ocenę sądu w ponownym postępowaniu.

Rozdział IV.

Interes prawny w poszczególnych rodzajach powództwa

4.1. Wprowadzenie

Badając znaczenie interesu prawnego dla powództwa w postępowaniu cywilnym konieczne jest przyjrzenie się poglądom doktryny i judykatury na rolę, jaką interes ten pełni w wypadku poszczególnych rodzajów powództw. W pierwszej kolejności przypomnieć należy, iż powództwo jest skierowanym do sądu żądaniem wydania wyroku o określonej treści⁶¹⁵. Rola interesu prawnego może być zarówno tożsama, jak też się różnić w przypadku poszczególnych powództw, o czym świadczy wymienienie tego interesu jedynie przy okazji powództwa o ustalenie.

Tradycyjnie w nauce postępowania cywilnego wyróżnia się trzy rodzaje powództw⁶¹⁶. Należą do nich: powództwo o świadczenie (zasądzenie), o ustalenie stosunku prawnego lub

⁶¹⁵ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 250; Uchwała SN z 18.10.2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62.

⁶¹⁶ Np. A. Góra-Błaszczkowska, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego* pod red. T. Erecińskiego, Tom II. Część II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 620; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 226; M. Jędrzejewska, K. Weitz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 88.

prawa oraz powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa. Podział ten opiera się na kryterium rodzaju żądania, jakie w sobie zawierają. Powództwo o świadczenie obejmuje żądanie określonego zachowania (świadczenia) od pozwanego względem powoda. Powództwo o ustalenie dotyczyć może samego ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego bądź prawa (ewentualnie faktu prawotwórczego), natomiast powództwa o ukształtowanie stanowią skierowane do sądu żądanie dokonania przekształcenie stosunku prawnego lub prawa. Należy jednak zaznaczyć, iż często charakter powództw jest mieszany, czy to przez kumulację roszczeń, czy też przez połączenie w jednym roszczeniu dwóch funkcji, czego przykładem jest np. roszczenie o zapłatę świadczenia, które jest objęte wnioskiem o dokonanie sądowej waloryzacji.

Dwa pierwsze powództwa prowadzą do wydania wyroku o charakterze deklaratoryjnym, w którym sąd stwierdza istnienie lub nieistnienie danej normy prawnej. W przypadku wyroków ustalających sąd w sentencji rozstrzygnięcia jedynie ustala tę normę, natomiast w przypadku wyroków zasądających ustalenie dotyczy obowiązku świadczenia przez pozwanego. Niemniej jednak w przypadku powództw o świadczenie sąd ustala przesłankowo dany stosunek prawny lub prawo, z którego obowiązek danego świadczenia wynika⁶¹⁷. Powyższe doprowadziło w nauce do nazywania tych środków powództwami o ustalenie zwykle oraz o ustalenie zasądające⁶¹⁸.

Inny jest charakter powództw o ukształtowania prawa. Wyrok wydany w przypadku uwzględnienia takiego powództwa ma charakter konstytutywny. W. Broniewicz kwalifikuje powództwo o ukształtowanie jako powództwo o ustalenie kształtujące, albowiem w wyrokach wydawanych na skutek tego rodzaju powództw sąd ustala istnienie normy prawnej pozwalającej na przekształcenie stosunku prawnego lub prawa⁶¹⁹. Sąd jednak nie ogranicza się do ustalenia istnienia stosunku prawnego lub też ustalenia istnienia obowiązku danego świadczenia. W wyrokach tych dokonywana jest różnego rodzaju zmiana w zakresie stosunku prawnego, a zatem wyrok taki ma charakter prawotwórczy.

W niniejszym rozdziale analizie poddane zostaną przypadki, w których w poszczególnych rodzajach powództw powód posiada interes prawny lub też należy uznać, że

⁶¹⁷ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 253.

⁶¹⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 225-227.

⁶¹⁹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 41-42 i s. 225.

dane powództwo zostało wytoczone bez interesu prawnego. Interes prawny bez wątpienia pełni rolę przesłanki powództwa o ustalenie, choć ustawa nie przesądza jakiego rodzaju jest to przesłanka. W niniejszym rozdziale dokonane zostanie badanie, czy jest tak też przy innych powództwach ze szczególnym uwzględnieniem przypadków, w których doktryna i orzecznictwo wypowiadały się o posiadaniu lub nie interesu prawnego. Analizie zostanie poddane również, czy podobieństwa lub różnice między powództwami pozwalają na przyjęcie odmiennej roli interesu prawnego w zależności o rodzaju żądania zgłoszonego przez powoda.

4.2. Interes prawny w powództwie o ustalenie

4.2.1. Uwagi wstępne

Najwięcej uwagi w nauce poświęcono interesowi prawnemu przy okazji powództwa o ustalenie, co wszak dziwić nie może, z uwagi na jego wyraźne wymienienie w przepisie regulującym tego rodzaju powództwo jako jego przesłanki.

E. Warzocha dostrzega pierwowzór powództwa o ustalenie w rzymskim procesie formułkowym w zakresie skarg opartych na formułach prejudycjalnych mających na celu wstępne wyjaśnienie zagadnień prawnych. Wnoszone one były z reguły dla przygotowania innego procesu, z czego wynika określanie ich prejudycjalnymi⁶²⁰. W dziewiętnastowiecznej nauce prawa we Francji i państwach niemieckich dostrzegano potrzebę dopuszczenia skarg o stwierdzenie prawa, a w konsekwencji pojawiło się orzecznictwo dopuszczające powództwa o ustalenie zarówno w wariantcie pozytywnym jak i negatywnym. Z kolei pierwszy przepis prawa wyraźnie dopuszczający powództwo o ustalenie wskazany został w pruskiej ustawie procesowej po nowelizacji z 1864 roku. Przepis ten zezwalał na wytoczenie takiego powództwa

⁶²⁰ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1997, s. 142-143; M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 2021, s. 77-80; W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1994, s. 384.

w przypadkach, gdy do naruszenia prawa jeszcze nie doszło i jednocześnie posiadania przez powoda interesu prawnego w wytoczeniu takiego powództwa⁶²¹.

Współczesne systemy prawne dopuszczają powództwo o ustalenie poprzez uregulowanie tej kwestii w samodzielnym przepisie procedury cywilnej (jak np. w Polsce), wymienienie wszystkich możliwych rodzajów powództw w przepisie (jak np. w Szwecji⁶²²) lub też opierając możliwość wytaczania takich powództw na poglądach doktryn i praktyk sądowych tych systemów prawnych (jak np. we Francji). To ostatnie stanowisko opiera się na poglądzie, iż dopuszczalne w tych systemach jest wytoczenie każdego rodzaju powództwa, o ile powód ma w tym interes prawny⁶²³.

Z powództwem żądającym ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa powód może wystąpić, stosownie do treści art. 189 k.p.c., gdy ma w tym interes prawny⁶²⁴. Podobnie rzecz się miała w d.k.p.c., którego art. 3 stanowił, że poszukiwać ochrony sądowej może nie tylko podmiot, którego prawo zostało naruszone, ale każdy kto zapobiegając naruszeniu swego prawa, ma interes prawny w ustaleniu stosunku prawnego lub w ustaleniu prawa. Ówczesna budowa przepisu wywoływała kontrowersje w zakresie dopuszczalności powództwa o ustalenie w przypadkach, w których już nastąpiło naruszenie prawa (np. żądanie stało się wymagalne). Niektórzy przedstawiciele doktryny⁶²⁵ wskazywali, że w przypadkach takich strona nie ma już interesu prawnego w ustaleniu podkreślając jego zapobiegawczy charakter. Orzecznictwo powstałe w oparciu o art. 3 d.k.p.c. zasadniczo wskazywało, że powództwo o ustalenie dotyczyć może jedynie przypadków zagrożenia, a nie już naruszenia sfery prawnej powoda⁶²⁶. Jednakże w niektórych wypadkach sądy nie

⁶²¹ E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1970, s. 7-11.

⁶²² Rozdział 13, *Den svenska rättegångsbalken, på engelska The Swedish Code of Judicial Procedure (SFS 1942:740)*.

⁶²³ E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1970, s. 7-11.

⁶²⁴ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 189, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024, Legalis; 205. E. Rudkowska-Ząbczyk, *Komentarz do art. 189, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.

⁶²⁵ Z. Hahn, *Interes prawny w skardze o ustalenie*, PPC 1935, Nr 23–24, s. 709; J. Hroboni, *Stosunek wzajemny powództwa o ustalenie i powództwa o świadczenie*, PPC 1934, Nr 21-22, s. 641-642; E. Wengerek, *Powództwo o ustalenie*, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1959, nr 1, s. 12-13.

⁶²⁶ Orzeczenie SN z 13.04.1965 r., II CR 266/64, OSP 1966, nr 7, poz. 166.

wykluczały istnienia interesu prawnego w powództwie o ustalenie pomimo wymagalności roszczenia o świadczenie w przypadkach, w których powództwo o świadczenie nie wyczerpywałoby roszczeń powoda. Dotyczyło to w szczególności sytuacji „gdy ze spornego stosunku wynikają jeszcze dalsze skutki, których dochodzenie powództwem o świadczenie nie jest możliwe lub na razie nie jest aktualne”, np. w sytuacji dalszego naruszania jego prawa przez pozwanego⁶²⁷. Rozbieżności te usunęło wprowadzenie nowego kodeksu, w którym usunięto z przesłanek powództwa o ustalenie wymogu, by stanowiło ono narzędzie powoda jedynie w zapobieżeniu przed naruszeniem swojego prawa.

4.2.2. Przypadki posiadania interesu prawnego w powództwie o ustalenie

Czym jest zatem interes prawny w powództwie o ustalenie? Skoro powiedziane zostało już, iż interes prawny jest obiektywną potrzebą uzyskania ochrony prawnej, to konsekwentnie w przypadku powództwa o ustalenie powód, by mieć interes prawny, musi mieć obiektywną potrzebę uzyskania wyroku ustalającego istnienie lub nieistnienie danego stosunku prawnego lub prawa. O interesie prawnym w przypadku powództwa z art. 189 k.p.c. można mówić, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa i to niezależnie od przyczyny tej niepewności. Co istotne, ta niepewność musi mieć charakter obiektywny, a więc nie może jedynie wynikać z subiektywnej oceny powoda⁶²⁸. Interes prawny usprawiedliwia jednak nie tylko bezpośrednie zagrożenie prawa powoda, ale także przypadki zmierzające do jego zagrożenia.

Obiektywność potrzeby uzyskania ochrony prawnej nie powinna jednak być utożsamiana z merytoryczną zasadnością powództwa o ustalenie. Prawdziwość twierdzenia powoda o istnieniu lub nieistnieniu danego prawa lub stosunku prawnego jest bowiem odrębną przesłanką powództwa o ustalenie⁶²⁹, a posiadanie interesu prawnego w tym powództwie nie oznacza jeszcze, że zostanie ono uwzględnione. Odmienne pojmowanie interesu prawnego prowadziłyby w istocie do pozbawienia powoda interesu prawnego w przypadku każdego powództwa, które byłoby następnie oddalone i w konsekwencji pozbawiałoby sensu wyodrębnienia tej przesłanki w przepisie regulującym powództwo o ustalenie.

⁶²⁷ Orzeczenie SN z 9.08.1960 r., 1 CR 642/59, OSNCK 1961, nr 4, poz. 110; Orzeczenie SN z 11.09.1953 r., 1 C 581/53, OSNCK 1954, nr 3, poz. 65.

⁶²⁸ E. Wengerek, Powództwo o ustalenie, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 1959, Nr 1, s. 11.

⁶²⁹ M. Manowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16), pod red. M Manowskiej, Warszawa 2021, s. 709.

Jak zauważa J. May, ocena posiadania przez powoda interesu prawnego wymaga wykazania znaczenia wyroku ustalającego dla sytuacji prawnej powoda⁶³⁰. M. Romańska zaznacza, iż brak interesu prawnego ma miejsce w przypadkach, gdy pomimo uwzględnienia żądania powoda wyrok nie może zapewnić powodowi ochrony w tej sytuacji faktycznej i prawnej istniejącej w momencie zamknięcia rozprawy⁶³¹. Tożsame stanowisko zajmuje Sąd Najwyższy dodając, iż o posiadaniu interesu prawnego w powództwie o ustalenie świadczy sama możliwość stanowczego zakończenia sporu w drodze wydania wyroku ustalającego⁶³².

Interes prawny jako przesłanka powództwa o ustalenie pełni funkcję limitującą tego rodzaju powództwa, prowadząc do zmniejszenia liczby wytaczanych powództw poprzez eliminację tych, które pomimo prawdziwości twierdzeń powoda pociągałyby za sobą konieczność wszczęcia kolejnego postępowania. W rezultacie, wymaganie posiadania interesu prawnego przez powoda w przypadku wytaczania powództwa o ustalenie prowadzi zarówno do odciążenia systemu wymiaru sprawiedliwości, jak i do ograniczenia szykanowania pozwanego kilkoma powództwami⁶³³, zamiast jednym powództwem o świadczenie lub ukształtowanie⁶³⁴.

Doktryna i orzecznictwo traktują jednak wymóg posiadania interesu prawnego dość elastycznie z uwagi na konieczność umożliwienia uzyskania ochrony prawnej wynikającą z konstytucyjnego oraz traktatowego prawa do sądu. Sądy odmawiają uznania, iż powód posiada interes prawny najczęściej w przypadkach, w których powód posiada inną drogę ochrony swoich praw lub ewentualny wyrok byłby dla powoda zupełnie nieprzydatny⁶³⁵. Powyższe przemawia za uznaniem, że powód nie ma interesu prawnego w uzyskaniu wyroku ustalającego w przypadkach, w których z punktu widzenia ochrony jego prawa wydanie takiego wyroku jest zbędne.

⁶³⁰ J. May, Interes prawny – przesłanka skuteczności, zasadności czy dopuszczalności powództwa o ustalenie stosunku prawnego lub prawa?, [w:] Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 153.

⁶³¹ M. Romańska, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, *Palestra* 2015, Nr 5-6, s. 100.

⁶³² Wyrok SN z 15.05.2013 r., III CSK 254/12, LEX.

⁶³³ T. Rowiński, Interes prawny..., s. 74; E. Warzocha, Ustalenie stosunku..., s. 20.

⁶³⁴ Choć nadal powództwo o zapłatę może dotyczyć jedynie części świadczenia, nawet o „symbolicznej” wartości w stosunku do całości roszczenia.

⁶³⁵ Wyrok SN z 18.06.2009 r., II CSK 33/09, OSNC-ZD 2010/2/47.

O interesie prawnym w przypadku powództwa o ustalenie decyduje zatem okoliczność czy samo uprawomocnienie się wyroku ustalającego, w przypadku jego uwzględnienia, zapewni powodowi ochronę jego prawnych interesów definitywnie kończąc spór lub zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości, zaś interes ten nie może zostać zabezpieczony w drodze innego środka, w szczególności powództwa dalej idącego⁶³⁶ lub w postępowaniu nieprocesowym⁶³⁷.

Interes prawny w powództwie o ustalenie występuje w przypadkach, gdy powództwo to jest jedynym możliwym środkiem ochrony praw powoda⁶³⁸. Wynika to z chęci ograniczenia wytaczania powództw w przypadkach, w których wyrok może nie zakończyć sporu i samo ustalenie może pociągać konieczność wytoczenia powództwa o świadczenie lub o ukształtowanie. W szczególności, o interesie prawnym w wyroku ustalającym nie może być mowy, gdy niepewność prawa usunięta może zostać w toku postępowania o świadczenie, ukształtowanie lub w drodze zarzutów obrony pozwanego w innym postępowaniu, w tym pozasądowym⁶³⁹, gdy prawo lub stosunek prawny mający być ustalonym podlega zbadaniu przesłankowo. Powód, co do zasady, nie posiada interesu prawnego w ustaleniu również w przypadku, gdy jest stroną pozwaną w procesie o świadczenie dotyczącym tego samego stosunku prawnego lub prawa, w którym to procesie sąd wydając wyrok zasadzający dokonuje jego ustalenia. M. Romańska podnosi, iż w takim wypadku nie zachodzi przeszkoda procesowa w postaci zawisłości sporu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.), ale właśnie brak potrzeby uzyskania wyroku ustalającego⁶⁴⁰. W orzecznictwie wyrażono jednak również odmienny pogląd, iż w wypadku wystąpienia z powództwem o ustalenie stosunku prawnego stanowiącego podstawę

⁶³⁶ M. Manowska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16), pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 709.

⁶³⁷ Uchwała SN z 29.05.1987 r., III CZP 25/87, OSNC 1988, nr 9, poz. 117; Postanowienie SN z 15.12.1983 r., II CR 406/83, OSNC 1984, nr 8, poz. 137.

⁶³⁸ Wyrok SN z 9.02.2012 r., III CSK 181/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 101.

⁶³⁹ Wyrok SN z 11.10.1985 r., II CR 302/85, OSNC 1986, nr 10, poz. 155; Uchwała SN z 17.12.1993 r., III CZP 171/93, OSNC 1994, nr 7-8, poz. 149

⁶⁴⁰ M. Romańska, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, Palestra 2015, Nr 5-6, s. 94; zob. również: Orzeczenie SN z 29.04.1949 r., WaC 13/49, DPP 1950, nr 7, poz. 56; Wyrok SN z 4.12.1998 r., III CKN 56/98, LEX; Postanowienie SN z 19.04.1999 r., III CKN 143/99, LEX; Postanowienie SN z 7.12.2005 r., V CK 277/05, LEX.

wcześniej zawisłego powództwa o świadczenie, późniejsze powództwo o ustalenie winno podlegać odrzuceniu w oparciu o art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.⁶⁴¹.

Interes prawny nie występuje także w sytuacji, gdy w innym postępowaniu, w tym w postępowaniu administracyjnym, ustalone zostało prawo lub stosunek prawny, którego ustalenia żąda powód, o ile to ustalenie wcześniejsze wiąże strony procesu⁶⁴².

W orzecznictwie wskazano, iż wymóg posiadania interesu prawnego w powództwie o ustalenie nie stoi na przeszkodzie „jednoczesnemu wytoczeniu powództw o świadczenie i o ustalenie w sytuacji, gdy ze zdarzenia wyrządzającego szkodę w postaci uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia przysługują już poszkodowanemu określone świadczenia, ale z tego samego zdarzenia mogą się ujawnić w przyszłości inne jeszcze szkody, których dochodzenie nie jest na razie możliwe”⁶⁴³. Interes prawny w ustaleniu może zatem istnieć w wypadkach, gdy roszczenie o świadczenie nie jest jeszcze aktualne, choć jedynie w wyjątkowych sytuacjach⁶⁴⁴. Wyjątkowo, orzecznictwo przyjmuje jednak istnienie interesu prawnego w powództwie ustalającym pomimo możliwości wytoczenia powództwa o świadczenie, gdy ze spornego stosunku wynikają jeszcze dalsze skutki, których dochodzenie powództwem o świadczenie nie jest możliwe bądź nie jest jeszcze aktualne⁶⁴⁵.

Powyższe rozważania aktualne pozostają w stosunku do wprowadzonego ustawą z 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁶⁴⁶ przepisu art. 479¹²⁹ k.p.c. regulującego powództwa o ustalenie, że podjęte czynności nie stanowią naruszenia patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji. Przedmiotowe powództwo w istocie w dalszym ciągu jest powództwem o ustalenie, o czym zresztą świadczy § 1 art. 479¹²⁹ k.p.c. odwołujący się do odpowiedniego stosowania art. 189 k.p.c. W § 2 wprowadzonego wyżej wymienioną nowelizacją przepisu, ustawodawca wyraźnie wskazał, iż interes prawny w przypadku tego powództwa zachodzi w sytuacji, w której pozwany czynności,

⁶⁴¹ Postanowienie SN z 9.11.1962 r., II CR 897/62, OSNC 1963, nr 10, poz. 231; Wyrok SN z 9.12.2011 r., III CSK 138/11, LEX.

⁶⁴² Uchwała SN z 17.12.1993 r., III CZP 171/93, OSNC 1994, nr 7-8, poz. 149

⁶⁴³ Uchwała SN(7z) z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, OSNC 1970, nr 12, poz. 217.

⁶⁴⁴ Uchwała SN z 24.02.2009 r., III CZP 2/09, OSNC 2009, nr 12, poz. 168; M. Warciński, Głosa do uchwały SN z dnia 24 lutego 2009 r., III CZP 2/09, OSP 2010, nr 6, s. 63.

⁶⁴⁵ Wyrok SN z 10.04.2014 r., II PK 179/13, LEX; Orzeczenie SN z 11.09.1953 r., 1 C 581/53, OSNCK 1954, nr 3, poz. 65; Orzeczenie SN z 21.11.1945 r., C.III. 733/45, OSN 1948, nr 2, poz. 30.

⁶⁴⁶ Ustawa z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U.z 2020 r. poz 288.

których dotyczy powództwo uznał za naruszenie patentu, dodatkowego prawa ochronnego, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji lub też nie potwierdził w należycie wyznaczonym przez powoda terminie, że czynności, których dotyczy powództwo, nie stanowią naruszenia patentu, dodatkowego prawa ochronnego, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji. Co istotne, w przypadku niepotwierdzenia przez pozwanego okoliczności nienaruszenia prawa, tak rozumiany interes prawny badany jest wedle stanu z momentu upływu terminu wskazanego w wezwaniu stosownie do treści art. 479¹²⁹ § 3 k.p.c. Intencją wprowadzenia tego przepisu było podkreślenie, że w przypadkach w nim wymienionych istnieje interes prawny w wytoczeniu powództwa, nie zaś ograniczenie interesu prawnego powoda w wytoczeniu tego rodzaju powództwa tylko do tych przypadków⁶⁴⁷. Jednakże niefortunna budowa przepisu sugeruje ograniczenie interesu prawnego do przypadków wymienionych w § 2 art. 479¹²⁹, k.p.c., na co wskazują niektórzy przedstawiciele doktryny podnosząc, iż odmienne rozumienie tego przepisu pozbawia go praktycznego znaczenia⁶⁴⁸. Dominujące stanowisko doktryny w tym zakresie opowiada się jednak za stosowaniem również do tego powództwa interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c.⁶⁴⁹.

4.2.3. Rola interesu prawnego w powództwie o ustalenie

Redakcja art. 189 k.p.c. w zasadzie nie pozostawia pola do dyskusji, iż w przypadku powództwa o ustalenie interes prawny stanowi jego przesłankę. Powyższe jednak nie przesądza o tym, czy interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności, czy też zasadności lub skuteczności powództwa o ustalenie.

W przedwojennym orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz w doktrynie brak było zgody co do przynależności interesu prawnego do kategorii przesłanek dopuszczalności powództwa o ustalenie czy też do płaszczyzny przesłanek merytorycznych tego rodzaju powództwa. W niektórych orzeczeniach wyrażano pogląd, iż brak interesu prawnego w przypadku powództwa

⁶⁴⁷ Uzasadnienie projektu nowelizacji. Druk sejmowy numer 45 (VIII kadencja) s. 30.

⁶⁴⁸ L. Marcinoska-Boulangé [w:] Postępowanie cywilne w sprawach własności intelektualnej. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, red. B. Karolczyk, Warszawa 2021, s. 352.

⁶⁴⁹ M. Orecki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505(39), red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 989.

o ustalenie skutkować winien odrzuceniem pozwu jako niedopuszczalnego⁶⁵⁰. J. Hrobni podnosił, iż interes prawny jest tylko „materjalnym warunkiem dopuszczalności pozwu o ustalenie, a więc na samo ustalenie wpływu mieć nie może”, a zatem w konsekwencji jego brak winien, zdaniem tego autora, skutkować odrzuceniem pozwu⁶⁵¹. Na gruncie d.k.p.c. również W. Siedlecki początkowo traktował interes prawny jako przesłankę dopuszczalności powództwa o ustalenie, której brak skutkować powinien odrzuceniem pozwu⁶⁵².

Odmienne Sąd Najwyższy przyjął z kolei m.in. w orzeczeniach z 30 kwietnia 1931 r.⁶⁵³ oraz z 25 maja 1936 r.⁶⁵⁴ wskazując, iż interes prawny w powództwie o ustalenie winien, co prawda, być badany przez sąd z urzędu, jednakże jego brak skutkować powinien oddaleniem powództwa. Podobne stanowisko zajmował M. Neumann, postulując jednak wskazywanie w sentencji orzeczenia oddalającego powództwo ustalające z uwagi na brak interesu prawnego, iż nastąpiło to z „przyczyny formalnej”, nie zaś ostatecznej niezasadności powództwa⁶⁵⁵. Z kolei Z. Hahn wskazywał, że interes prawny w przypadku powództw o ustalenie jako przesłanka merytoryczna musi istnieć jedynie w momencie zamykania rozprawy⁶⁵⁶.

Powojenna dyskusja na temat charakteru interesu prawnego przy powództwie o ustalenie zdecydowanie przyjęła konkluzję, iż jest on przesłanką merytoryczną tego powództwa. H. Trammer podnosił, iż choć literalnie odczytując treść art. 3 d.k.p.c. interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności poszukiwania ochrony prawnej w przypadku powództw o ustalenie, a więc w przypadku jego braku pozew taki winien podlegać odrzuceniu,

⁶⁵⁰ Orzeczenia SN z 17.12.1936 r., C I 589/36, z 2.03.1937 r., II C 2512/36 oraz z 23.05.1938 r., C II 291/37 - za B. Feller, Kodeks postępowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937, s. 48.

⁶⁵¹ J. Hrobni, Stosunek wzajemny powództwa o ustalenie i powództwa o świadczenie, PPC 1934, Nr 21-22, s. 646-647.

⁶⁵² W. Siedlecki, Głosa do Orzeczenia SN z 10.02.1949 r., PoC 428/48, PiP 1949, Nr 6-7, s. 134-135; W. Siedlecki jednak w późniejszych pracach wydawany jeszcze na gruncie d.k.p.c. zmienił powyższy pogląd i traktował interes prawny w powództwie o ustalenie jako przesłankę materialną – zob. W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958, s. 334-335.

⁶⁵³ Orzeczenie SN z 30.04.1931 r., Rw. 238/31, za: Głos Prawa 1932, Nr 1-2, s. 131-132.

⁶⁵⁴ Orzeczenie SN z 25.05.1936 r., C II 250/36, za: B. Feller, Kodeks postępowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937, s. 42-43.

⁶⁵⁵ M. Neumann, Zaskarżalność wyroków, których sentencja opiewa na korzyść skarżącego i brzmienie sentencji wyroku w razie podniesienia w sporze zarzutu kompensaty, Głos Adwokatów 1938, Nr 10-11, s. 320 i s. 326.

⁶⁵⁶ Z. Hahn, Interes prawny w skardze o ustalenie, PPC 1935, Nr 23-24, s. 737-738.

to jednak jego brak skutkuje oddaleniem powództwa⁶⁵⁷. E. Wengerek podkreślał zaś, iż w sytuacji stwierdzenia braku interesu prawnego w przypadku powództw o ustalenie, sąd powództwo oddali z uwagi na brak rozróżnienia w procedurze cywilnej następstw braku interesu prawnego oraz skutków braku „merytorycznej zasadności” powództwa o ustalenie, postulując jednak wprowadzenie rozróżnienia reakcji sądu w odniesieniu do tych obu sytuacji procesowych⁶⁵⁸.

Pewną niekonsekwencję wykazują niektórzy przedstawiciele doktryny podnosząc, iż przesłanka interesu prawnego musi zachodzić w każdym stanie sprawy, nie tylko na moment zamknięcia rozprawy, ale również w momencie wytoczenia powództwa⁶⁵⁹. Podobny pogląd wyrażony został również w orzecznictwie, jednak z zastrzeżeniem, iż Sąd Najwyższy rozpoznając środek zaskarżenia od wyroku wydanego w przedmiocie powództwa o ustalenie bada czy wyrok ten nie został wydany z naruszeniem art. 3 d.k.p.c. będącym istotnym przepisem postępowania⁶⁶⁰, choć w nowszym orzecznictwie wydanym na gruncie obecnego kodeksu również pojawiło się stanowisko, iż interes prawny badany jest z urzędu na każdym etapie sprawy⁶⁶¹.

To ostatnie stanowisko nie wydaje się być jednak zasadnym przy przyjęciu interesu prawnego jako przesłanki materialnoprawnej, gdyż powinna być ona badana stosownie do treści art. 316 § 1 k.p.c. dopiero na moment zamknięcia rozprawy. Jej ewentualne wcześniejsze niespełnienie nie powinno mieć wpływu na treść orzeczenia⁶⁶². Jednocześnie przy przyjęciu, iż

⁶⁵⁷ H. Trammer, O właściwe miejsce dla „czystych” norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego, *Przegląd Notarialny* 1949, Nr 1-2, s. 28.

⁶⁵⁸ E. Wengerek, Powództwo o ustalenie, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1959, nr 1, s. 17.

⁶⁵⁹ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 334-335; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972 s. 195-196.

⁶⁶⁰ W oparciu o treść art. 343 d.k.p.c., *Orzeczenie SN z 10.02.1949 r.*, PoC 428/48, LEX.

⁶⁶¹ *Wyrok SN z 2.10.2020 r.*, III CSK 22/18, LEX; *Wyrok SA w Gdańsku z 16.01.2013 r.*, V ACa 866/12, LEX; B. Czech, *Komentarz do art. 189*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, s. 1269.

⁶⁶² *Wyrok SN z 7.12.2012 r.*, II CSK 143/12, LEX; A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2019, s. 418; M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 709; T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 709; M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red.

art. 189 k.p.c. stanowi przepis materialny to jego ewentualne naruszenie powinno być badane przez sąd z urzędu w granicach zaskarżenia⁶⁶³.

Powyższe poglądy w zasadzie nie zmieniły się po wejściu w życie obecnego kodeksu. Większość przedstawicieli doktryny⁶⁶⁴, ale i orzecznictwo traktuje art. 189 k.p.c., pomimo jego umiejscowienia w kodeksie postępowania cywilnego, jako przepis o charakterze materialnoprawnym, zaś interes prawny jako przesłankę materialną zasadności powództwa, której niespełnienie prowadzi do wydania przez sąd wyroku oddalającego powództwo.

Zdaniem E. Warzochy⁶⁶⁵ i A. Bielińskiego⁶⁶⁶ normy prawa cywilnego nie dają podstawy do formułowania żądania ustalenia przez sąd stosunku prawnego lub prawa, w przeciwieństwie do powództw o zasądzenie i ukształtowanie, które zawsze swoją podstawę odnajdują w danej normie materialnego prawa cywilnego, co w konsekwencji powoduje, iż art. 189 k.p.c. zakwalifikować należy jak normę o charakterze prawnomaterialnym. Odmienne na gruncie d.k.p.c. początkowo przyjmował W. Siedlecki traktując art. 3 d.k.p.c. jako przepis o charakterze procesowym z uwagi na jego zamieszczenie w kodeksie postępowania cywilnego, który udziela powodowi „prawa skargi” poprzez umożliwienie dostępu do ochrony prawnej⁶⁶⁷.

Również Sąd Najwyższy podzielając stanowisko o materialnoprawnym charakterze art. 189 k.p.c. argumentuje, iż norma ta stanowi podstawę i źródło uprawnienia do konstruowania żądania w postaci ustalenia stosunku prawnego lub prawa⁶⁶⁸ oraz wskazuje, że ocena istnienia interesu prawnego w ustaleniu jest merytorycznym rozstrzygnięciem sprawy⁶⁶⁹.

T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 98; T. Szanciło, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2019, s. 708.

⁶⁶³ Uchwała SN(7z) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55.

⁶⁶⁴ H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021, s. 381; M. Manowska, *Komentarz do art. 189*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*. Tom I. Art. 1-477(16), pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2022, LEX.

⁶⁶⁵ E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1970, s. 41-44.

⁶⁶⁶ A. Bieliński, *Dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przy powództwie z art. 189 KPC*, [w:] *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2022, s. 82-85.

⁶⁶⁷ W. Siedlecki, *Glosa do Orzeczenia SN z 10.02.1949 r.*, PoC 428/48, PiP 1949, Nr 6-7, s. 131-132.

⁶⁶⁸ Wyrok SN z 27.06.2001 r., II CKN 898/00; Wyrok SN z 3.04.2000 r., I CKN 582/98, LEX; tak też B. Czech, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, art. 189, Legalis.

⁶⁶⁹ Wyrok SN z 19.03.2015 r., IV CSK 362/14, OSNC-ZD 2016/3/49; Wyrok SN z 19.04.2001 r., IV CKN 326/00, LEX.

Zagadnienie to, choć przyjmowane przez zdecydowaną większość przedstawicieli doktryny oraz judykaturę, można uznać jednak za dyskusyjne. Uzasadnienie przynależności art. 189 k.p.c. do norm o charakterze prawnomaterialnym opiera się na stanowisku, iż przepis ten stanowi jedyną podstawę i uprawnienie do wytoczenia powództwa o ustalenie, albowiem przepisy ustaw materialnych, w tym w szczególności kodeksu cywilnego, nie regulują tego rodzaju żądań.

Warto jednak zwrócić uwagę, iż przepisy prawa materialnego na ogół nie przewidują również wprost uprawnienia podmiotów do wytaczania powództw o świadczenie. Rzecz jasna, regulują one prawa, w tym obowiązki, podmiotów obrotu cywilnego i to właśnie te prawa stanowią podstawę do formułowania różnych żądań zasądzenia przez sąd danego świadczenia. Tak samo jest jednak w przypadku żądania ustalenia prawa lub stosunku prawnego. Istnienie danego prawa, czy też stosunku prawnego wynika wszak z norm prawa materialnego lub też procesowego, czy to regulacji prawa powszechnie obowiązującego, czy też stosunków umownych. To właśnie te normy indywidualno-konkretne świadczą o tym, czy dane prawo lub stosunek prawny istnieje lub też nie istnieje i to właśnie one stanowią podstawę orzeczenia ustalającego. W mojej ocenie art. 189 k.p.c. nie jest prawnomaterialną podstawą orzeczenia w przedmiocie ustalenia, gdyż będą nią właśnie te prawa, których ustalenia ma dokonać, a raczej limitację powództw o ustalenie do przypadków, w których powód ma w tym interes prawny.

Niektórzy autorzy, w tym T. Rowiński⁶⁷⁰ i T. Szanciło⁶⁷¹, zwracają uwagę, iż interes prawny, choć jest przesłanką merytoryczną powództwa, to jednak decyduje o dopuszczalności badania i ustalania prawdziwości twierdzeń powoda przez sąd. Podobnie Sąd Najwyższy podkreśla, iż interes prawny nie decyduje wprost o zasadności powództwa o ustalenie, a umożliwia zbadanie twierdzenia powoda⁶⁷².

Ową niejednoznaczność kwalifikowania interesu prawnego do przesłanek uwzględnienia powództwa o ustalenie, zamiast przesłanek jego dopuszczalności, dostrzegł Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 24 kwietnia 2015 r.⁶⁷³. Choć ostatecznie w przedmiotowym orzeczeniu Sąd podtrzymuje dotychczasowe stanowisko mówiące, iż interes

⁶⁷⁰ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 81-83.

⁶⁷¹ T. Szanciło, *Komentarz do art. 189 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶*. Tom I, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2019, s. 708; podobnie wcześniej w wyroku SN z 27.06.2001 r., II CKN 898/00, LEX.

⁶⁷² Wyrok SN z 18.06.2009 r., II CSK 33/09, OSNC-ZD 2010/2/47; Uchwała SN z 19.11.1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 35.

⁶⁷³ Wyrok SN z 24.04.2015 r., II CSK 438/14, LEX.

prawny pomimo warunkowania dopuszczalności oceny przez sąd istnienia albo nieistnienia spornego stosunku prawnego lub prawa przynależy do przesłanek merytorycznych, zaś stwierdzenie jego braku skutkować powinno oddaleniem powództwa, to jednocześnie wskazuje, iż interes ten może być rozpatrywany jako warunek dopuszczalności postępowania w sprawie, którego brak powinien skutkować odrzuceniem powództwa. Dyskusyjność powyższego zagadnienia dostrzega również A. Bieliński podnoszący, iż pojmowanie przynależności interesu prawnego do grupy przesłanek merytorycznych lub jurysdykcyjnych powództwa, bądź też przesłanek procesowych może być odmienne od dominującego stanowiska praktyki⁶⁷⁴.

W celu dokonania oceny czy interes prawny w powództwie o ustalenie przynależy do płaszczyzny merytorycznej zasadności tego rodzaju żądania, należy ustalić jednak przedmiot procesu o ustalenie. Jak wskazano już wcześniej, przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe, którego istnienie badane jest w toku procesu przez sąd. W kontekście powyższego zauważyć należy pogląd W. Broniewicza stanowiący, iż oddalenie powództwa z uwagi na brak interesu prawnego, pozostawia niezalutwioną kwestię istnienia normy prawnej. W konsekwencji, sąd wydając wyrok oddalający powództwo z powodu braku interesu prawnego w ogóle nie dokonuje oceny prawdziwości twierdzeń powoda o przysługującym mu roszczeniu⁶⁷⁵.

K. Weitz zwraca uwagę, iż przedmiot procesu wyznacza nie tylko treść żądania powoda, ale także podstawa faktyczna roszczenia. W odniesieniu do powództwa o ustalenie autor wskazuje, iż przedmiotem procesu jest żądanie ustalenia istnienia (lub nieistnienia) konkretnego prawa bądź stosunku prawnego oraz powołane okoliczności faktyczne, nie zaś twierdzenie o posiadaniu interesu prawnego. Art. 189 k.p.c. dopuszcza ustalenie jedynie prawa lub stosunku prawnego i jest to jedyny dopuszczalny przedmiot procesu o ustalenie⁶⁷⁶. Jak słusznie zauważa K. Weitz, kwestia interesu prawnego powoda w danym ustaleniu pozostaje bez żadnego wpływu na dokonywane przez sąd ustalenie istnienia stosunku prawnego lub prawa, a jedynie umożliwia takie ustalenie. W konsekwencji, należy dojść do wniosku, iż interes prawny w przypadku powództwa o ustalenie pozostaje w istocie bez wpływu na

⁶⁷⁴ A. Bieliński, *Dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przy powództwie z art. 189 KPC*, [w:] *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2022, s. 82-85.

⁶⁷⁵ W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, [w:] *Państwo i Prawo* 1964, Zeszyt 5-6, s. 837.

⁶⁷⁶ Choć orzecznictwo dopuszcza również ustalenie tzw. faktów prawotwórczych.

rozstrzygnięcie co do przedmiotu procesu, o którym rozstrzyga w tym postępowaniu sąd. Zdaniem autora interes prawny wymieniony w art. 189 k.p.c. traktowany powinien być zatem jako procesowa przesłanka limitująca dopuszczalność powództwa o ustalenie warunkująca możliwość merytorycznego zbadania przez sąd takiego powództwa⁶⁷⁷.

Istotnym argumentem przemawiającym za uznaniem interesu prawnego za przesłankę procesową powództwa o ustalenie jest również art. 355 k.p.c., w zakresie w jakim przewiduje on umorzenie postępowania w przypadku, w którym wydanie wyroku staje się zbędne. Interes prawny stanowi obiektywną potrzebę powoda uzyskania ochrony prawnej w drodze sądowego rozstrzygnięcia, zaś w przypadku powództw o ustalenie przyjmuje się, że istnieje on w przypadkach, gdy wyrok ustalający pozwoli na ochronę prawa powoda. Jak już wcześniej wskazano, odmawia się tego interesu powodowi, gdy posiada on inną, łatwiejszą lub dalej idącą drogę obrony swoich praw lub też wyrok ustalający pozostanie bez wpływu na sytuację prawną powoda.

Zbędność wyrokowania w procesie o ustalenie oznacza niecelowość władczego dokonania ustalenia przez sąd zgodnego z żądaniem powoda, przy czym wyrokowanie jest zbędne nie w przypadkach, w których dane roszczenie nigdy nie istniało lub gdy doszło do upadku merytorycznych przesłanek jego zasadności, ale w razie niezależnego od merytorycznej zasadności twierdzenia powoda braku możliwości osiągnięcia celu procesu.

W istocie zatem powód nie posiada interesu prawnego w ustaleniu w przypadkach, w których wydanie wyroku ustalającego dla powoda jest zbędne, gdyż nie może przynieść mu korzyści w ogóle lub też nie da mu korzyści bez wytoczenia kolejnego powództwa o zasądzenie lub ukształtowanie. Przy tej ocenie należy brać pod uwagę oczywiście hipotetyczną sytuację merytorycznej zasadności powództwa, gdyż w istocie dla powoda wydanie wyroku oddalającego jest z założenia zbędne.

Niezależnie od powyższego, interes prawny może również pełnić rolę legitymacji procesowej w przypadku powództwa o ustalenie. W przypadku, gdy powództwo wytaczane jest przez stronę stosunku prawnego lub podmiot prawa, którego ustalenie ma dotyczyć, legitymacja procesowa wynika z samego przymiotu strony danego prawa lub stosunku prawnego. Jednakże dopuszczalne są przypadki, gdy powód wnosi o ustalenie prawa lub stosunku prawnego, którego nie jest stroną. Wówczas interes prawny stanowi o legitymacji

⁶⁷⁷ K. Weitz, Charakter interesu prawnego w powództwie o ustalenie, [w:] *Sina ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana sędziemu Jackowi Gudowskiemu, pod red. T. Erecińskiego, P. Grzegorzcyka, K. Weitza, Warszawa 2016, s. 668-671.

procesowej powoda⁶⁷⁸. Nie może jednak umknąć uwadze fakt, iż takie określenie legitymacji procesowej pełni również funkcję limitującą powództwa tego typu do przypadków, gdy osobie trzeciej faktycznie potrzebne jest uzyskanie orzeczenia ustalającego prawo lub stosunek prawny, którego nie jest stroną.

Na marginesie zasadniczego wyводу należy zaznaczyć, iż istnieją powództwa o ustalenie, w których przesłanka interesu prawnego została zastąpiona innym sposobem określenia legitymacji procesowej do wystąpienia z takim żądaniem. Do takich powództw należy to z art. 189¹ k.p.c., w którym legitymację przyznano organowi podatkowemu w zakresie ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa niezbędnego dla oceny skutków podatkowych. Interes prawny w przypadku tego rodzaju powództwa zastąpiono przesłanką „niezbędności żadanego ustalenia do rozstrzygnięcia sprawy w toku prowadzonego postępowania podatkowego”. Pojęcie to, choć o znacznie węższym zakresie znaczeniowym, w istocie zawiera się w kategorii interesu prawnego w ustaleniu, z tą jednak różnicą, iż z uwagi na specyfikę tego żądania, nie dotyczy bezpośrednio uprawnień powoda (niemającego wszak osobowości prawnej), a podmiotu publicznego uprawnionego do poboru danego podatku. Nie zwalnia to jednak sądu z oceny interesu prawnego w ustaleniu, a więc czy wyrok ustalający stosunek prawny lub prawa jest niezbędny dla oceny skutków podatkowych⁶⁷⁹.

Podobnie interes prawny nie pełni funkcji legitymacji procesowej w powództwach o stwierdzenie nieważności uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 252 § 1 k.s.h.) oraz stwierdzenia nieważności uchwały walnego zgromadzenia akcjonariuszy spółki akcyjnej (art. 425 § 1 k.s.h.), gdzie legitymacja do wytoczenia powództwa została określona przez wyczerpujące wyliczenie podmiotów uprawnionych w art. 250 k.s.h. i w art. 422 § 2 k.s.h., w których wyraźnie wskazano, iż art. 189 k.p.c. w tych rodzajach powództw nie ma zastosowania. W tych wypadkach sama specyfika powództw w zasadzie wyklucza nieposiadanie przez uprawnionych interesu prawnego w ich wytoczeniu, albowiem postępowania te są jedyną drogą realizacji tego uprawnienia.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, iż interes prawny w powództwie o ustalenie należy kwalifikować jako przesłankę procesową, której brak uniemożliwia wydanie wyroku.

⁶⁷⁸ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 89-90.

⁶⁷⁹ M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16)*, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 711; *Odmienne Wyrok SN z 18.01.2013 r., IV CSK 322/12, OSNC 2013, nr 9, poz. 109.*

4.3. Interes prawny w powództwie o świadczenie

4.3.1. Uwagi wstępne

Powództwo o świadczenie jest najbardziej typowym i najczęściej spotykanym w praktyce rodzajem powództwa. Proces cywilny kształtował się historycznie jako droga umożliwiająca dochodzenie świadczeń przez wierzycieli od ich dłużników. W rezultacie żaden przepis ustawy procesowej *expressis verbis* nie przewiduje możliwości wytoczenia takiego powództwa.

Powództwo o świadczenie uważane jest za odmianę powództwa o ustalenie (ustalenie zwykłe) i nazywane powództwem o ustalenie zasądające⁶⁸⁰. Podobieństwo między oboma rodzajami powództwa polega na tym, że sąd wydając wyrok zasądający dane świadczenie, podobnie jak w przypadku rozstrzygnięcia w przypadku powództwa o ustalenie zwykłe, wydaje orzeczenie deklaratoryjne. Podstawą zaś obu wyroków jest dokonywane przez sąd ustalenie treści danej normy prawnej. Odmiennie jednak, aniżeli w wyrokach wydanych na podstawie art. 189 k.p.c., w przypadku powództwa o świadczenie sąd poza ustaleniem rozstrzyga o obowiązku pozwanego względem powoda, zaś ustalenie istnienia prawa dokonywane jest przesłankowo.

Treścią powództwa o świadczenie może być żądanie powoda nakazania pozwanemu dania, czynienia, nieczynienia, zaprzestania lub znoszenia (*dare, facere, non facere, omittere, pati*). Z kolei podstawą żądania powoda jest twierdzenie o okolicznościach faktycznych mających oparcie w prawie materialnym usprawiedliwiających roszczenie⁶⁸¹. Powództwa o zasądzenie obejmują zatem żądania zapłaty, windykacyjne, posesoryjne, czy też dokonania innej czynności przez pozwanego.

Odmiennie, aniżeli w przypadku orzeczeń ustalających zwykłych, wyroki wydane w przedmiocie powództw o świadczenie nadają się do wykonania w drodze egzekucji w przypadku uwzględnienia powództwa. W tym aspekcie uzewnętrznia się naczelną funkcją

⁶⁸⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 41-42 i s. 225.

⁶⁸¹ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014, s. 251.

procesu cywilnego, który wszak poza ustaleniem norm prawa, ma za zadanie umożliwić ich przymusowe wykonanie w innym rodzaju postępowania cywilnego, jakim jest postępowanie egzekucyjne.

4.3.2. Przypadki posiadania interesu prawnego w powództwie o świadczenie

Odpowiedzieć należy na pytanie czym jest interes prawny w przypadku powództwa o zasądzenie, a zatem na czym polegać ma obiektywna potrzeba uzyskania ochrony prawnej poprzez wytoczenie takiego powództwa?

Jak już wcześniej wskazano, powód wytaczając powództwo o zasądzenie ma na celu uzyskanie żądanego świadczenia oraz możliwości jego przymusowej realizacji w toku postępowania egzekucyjnego. Trudno nie dostrzec w tym wypadku, że już w swoim założeniu wyrok zasądający przynosi prawną korzyść powodowi, a więc pozwala na uzyskanie przez niego świadczenia wbrew woli pozwanego. Przy tym założeniu w zasadzie każdy wyrok zasądający przynosi korzyść prawną powodowi.

M. Kostwiński podnosi, iż powód wytaczając powództwo w zasadzie twierdzi, iż posiada interes prawny w uzyskaniu żądanego wyroku⁶⁸². Powyższe pozwala na sformułowanie pewnego rodzaju założenia, iż powód wytaczając powództwo o świadczenie posiada interes prawny w uzyskaniu wyroku go uwzględniającego, choć jednak zdarzają się w tym zakresie wyjątki. Założenie to opiera się na poglądach przedstawicieli doktryny niemieckiej⁶⁸³, w której uznaje się, iż w przypadkach powództw o zasądzenie, przy których ustawa milczy na temat interesu prawnego, sądy przyjmować powinny domniemanie posiadania interesu prawnego w tym powództwie. W zasadzie podobnie jest w przypadku niektórych przesłanek procesowych, w szczególności braku powagi rzeczy osądzonej i zawisłości sporu, które choć są badane przez sąd z urzędu, najczęściej nie zostaną dostrzeżone przez organ procesowy bez działania stron postępowania.

W doktrynie najczęściej interes prawny w powództwie o zasądzenie ujmuje się jako niezgodność między stanem faktycznym a stanem prawnym polegającą na niespełnieniu na rzecz powoda przez pozwanego danego świadczenia⁶⁸⁴. Ujęcie to jednak odnosi się do kwestii

⁶⁸² M. Kostwiński, *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019, s. 31 i n.

⁶⁸³ A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 252-256.

⁶⁸⁴ A. Machnikowska, *Interes prawny jako przesłanka ochrony prawnej na przykładzie powództw o zasądzenie, ustalenie i o ukształtowanie*. Wybrane zagadnienia, [w:] Dostęp do

faktycznej prawdziwości twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu. M. Allerhand potrzebę uzyskania ochrony prawnej utożsamia z zasadnością powództwa⁶⁸⁵, zaś zdaniem E. Waśkowskiego interes prawny w przypadku powództwa o świadczenie wynika z naruszenia prawa powoda i sprzeczności między stanem faktycznym a prawnym⁶⁸⁶. J. Jodłowski, choć nie operuje pojęciem interesu prawnego, wskazuje, że potrzeba wniesienia powództwa o świadczenie istnieje jedynie w przypadkach naruszenia prawa powoda⁶⁸⁷. Zdaniem T. Rowińskiego interes prawny w powództwie o zasądzenie występuje w przypadku zgodności dochodzonego roszczenia z przepisami prawa materialnego. Autor wskazuje, że w przypadkach, w których powód posiada interes prawny w powództwie o zasądzenie powoduje po prostu, iż jego roszczenie zasługuje na uwzględnienie przez sąd, zaś w przeciwnym wypadku musi ono podlegać oddaleniu⁶⁸⁸.

Powyższe koncepcje interesu prawnego w powództwie o zasądzenie w zasadzie utożsamiają go z merytoryczną zasadnością powództwa. W oparciu o takie rozumienie interesu prawnego zasadny jest pogląd T. Rowińskiego stanowiący, iż interes prawny w istocie jest wtopiony w kwestię zasadności roszczenia i trudno traktować go jako jakąś odrębną przesłankę uwzględnienia powództwa⁶⁸⁹. Tak szeroko rozumiany interes prawny powoda w powództwie o zasądzenie ogranicza się zatem do przypadków, w których roszczenie powoda jest zasadne. Z kolei stwierdzenie braku interesu prawnego w powództwie nie oznaczałoby, iż ewentualne uwzględnienie powództwa poprawiłoby sytuację prawną powoda lub byłoby konieczne do uzyskania żądanej ochrony prawnej, a świadczyłoby o bezzasadności roszczenia.

Nie sposób jednak nie dostrzec, iż podobne pojmowanie interesu prawnego w powództwie pozbawia sensu analizowania go jako przesłanki powództwa o zasądzenie, co omówiono przy okazji interesu prawnego w powództwie w ogólności. Powyższe dostrzega i uwypukla zresztą T. Rowiński w swoich badaniach i krytyce wyodrębniania tej przesłanki. Niektórzy przedstawiciele doktryny interesu prawnego w zasądzeniu uzależniają jednak od spełnienia jeszcze innych przesłanek. Zdaniem niektórych autorów samo naruszenie prawa

ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, pod red. E. Marszakowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021, s. 117-120.

⁶⁸⁵ M. Allerhand, Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z 14 października 1925 r., sygn. akt R. 544/25, OSP 5/1926, s. 218.

⁶⁸⁶ E. Waśkowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932, s. 200-201.

⁶⁸⁷ J. Jodłowski, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958, s. 330

⁶⁸⁸ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 45.

⁶⁸⁹ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 46-47.

powoda nie jest wystarczające do stwierdzenia posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie o zasądzenie. Podkreślenia wymaga, iż istnieją wypadki, w których powód nie posiada potrzeby uzyskania wyroku zasądzającego niezależnie od samej zasadności zgłoszonego w pozwie roszczenia.

Ł. Błaszczak wskazuje, że interes prawny w powództwach innych, aniżeli o ustalenie, uzależniony jest od spełnienia dwóch warunków. Pierwszym z nich jest bezpośrednio powiązanie źródła żądania powoda z własnymi stosunkami prawnymi, a drugim - zmuszenie powoda do jego wytoczenia. W rezultacie autor dostrzega interes prawny na ogół w przypadkach naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej powoda z tym, że zagrożenie to musi mieć charakter rzeczywisty i obiektywnie istniejący, a nie jedynie potencjalny⁶⁹⁰.

O przypadkach braku interesu prawnego w powództwie o zasądzenie wypowiadała się również judykatura. Sąd Najwyższy w uchwale całej Izby Cywilnej z 17 grudnia 1960 r.⁶⁹¹, wydanej na gruncie d.k.p.c., stwierdził, iż interesu prawnego nie posiada powód, który ma inną aniżeli sądową drogę obrony praw, chyba że wykaże szczególny interes w uzyskaniu sądowego rozstrzygnięcia. Za taki interes uznano samo wskazanie twierdzenia w pozwie, że pozwany zaprzecza słuszności roszczenia mogącego być przymusowo zaspokojonym np. w drodze egzekucji administracyjnej. Sąd Najwyższy uznał, iż w takich wypadkach, interes prawny uzasadniony jest chęcią uniknięcia żądania zwrotu ściągniętego świadczenia w przypadkach, w których „w następnym procesie dłużnika przeciwko wierzycielowi okaże się, że należność nie istniała”. Powyższe rozstrzygnięcie oparto na założeniu, że sąd udziela ochrony sądowej wówczas tylko, gdy po stronie powoda zachodzi interes w jej uzyskaniu, zaś wierzyciel winien korzystać z drogi ochrony swoich praw, która jest „najprostsza i najprędzej prowadzi do celu”.

W doktrynie jako przypadki braku interesu prawnego w powództwie o zasądzenie uważa się w szczególności brak wymagalności roszczenia, niepełny charakter dochodzonej wierzytelności, czy też spełnienie świadczenia. niewymagalność roszczenia, niezgodność dochodzonego prawa z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub zasadami

⁶⁹⁰ Ł. Błaszczak, Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, pod red. T. Erecińskiego, J. Gudowskiego, M. Pazdana, M. Tomalaka, Warszawa 2017, s. 51.

⁶⁹¹ Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.

współzycia społecznego, czy też niezaskarżalność roszczenia⁶⁹², ale także posiadanie przez powoda możliwości zaspokojenia swojego uprawnienia bez wyroku sądowego.

Wydaje się, że tak szerokie ujmowanie przypadków braku interesu prawnego w powództwie o zasądzenie prowadzi do zrównania tego pojęcia z merytoryczną zasadnością powództwa. W konsekwencji jednak prowadzi to do pozbawienia praktycznego sensu wyodrębniania tej przesłanki, gdyż każde oddalenie powództwa spowodowane byłoby brakiem interesu prawnego. Z uwagi na wskazane wcześniej założenie o posiadaniu przez powoda interesu prawnego w powództwie o zasądzenie, omówione zostaną najczęstsze przypadki, w których podnosi się brak tego interesu.

4.3.2.1. Niewymagalność roszczenia

Na treść materialnego zobowiązania pozwanego wobec powoda wpływa termin jego wykonania przez dłużnika. Wymagalność roszczenia to możliwość żądania jego zaspokojenia⁶⁹³. Co do zasady powód w postępowaniu sądowym może skutecznie dochodzić jedynie roszczeń, których termin wymagalności już upłynął⁶⁹⁴. Podkreślenia wymaga wszak fakt, iż w przypadku, w którym świadczenie nie jest jeszcze wymagalne, to dłużnik, który świadczenia takiego nie spełnił, nie popadł w żadne opóźnienie i nie naruszył jeszcze prawa wierzyciela. Z powyższego wynika, iż niewymagalność dochodzonego roszczenia oznacza, że jest ono niezasadne⁶⁹⁵. Stan taki zmieni się dopiero w przypadku nadejścia terminu wymagalności roszczenia, jednak tylko pod warunkiem, że termin ten nadejdzie bez zaspokojenia roszczenia lub bez innego zdarzenia powodującego jego wygaśnięcie.

Znaczenie wymagalności roszczenia dla powództw o świadczenie podkreśla wprowadzenie jako wymogu formalnego pozwu o zasądzenie wskazanie daty wymagalności w art. 187 § 1 pkt 1¹ k.p.c. Kodeks postępowania cywilnego dopuszcza jednak wytaczanie

⁶⁹² Ł. Błaszczak podnosząc, iż przy roszczeniach niezaskarżalnych sąd w ogóle nie powinien badać zasadności roszczenia: Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 58.

⁶⁹³ Wyrok SN z 15.02.2017 r., II CSK 280/16, LEX.

⁶⁹⁴ Uchwała SN z 5.11.2014 r., III CZP 76/14, OSNC 2015, nr 7-8, poz. 86.

⁶⁹⁵ Przy czym art. 190 k.p.c. wskazuje, że powód może skutecznie dochodzić świadczeń przysługujących, a więc jeszcze niewymagalnych w momencie wyrokowania, o ile nie sprzeciwia się temu treść łączącego strony stosunku prawnego.

powództw o roszczenie niewymagalne. Art. 316 § 1 k.p.c. przewiduje, że roszczenie może zostać zasądzone również w przypadkach, gdy jego wymagalność powstała dopiero w toku procesu, co w konsekwencji zezwala na prowadzenie procesu o roszczenie jeszcze niewymagalne. Ponadto przepis ten stanowi, iż wymagalność roszczenia zaliczana jest do przesłanek zasadności powództwa o świadczenie wskazując, iż od upływu terminu wymagalności roszczenia przed zamknięciem rozprawy zależy możliwość zasądzenia roszczenia.

W. Broniewicz interes prawny w powództwie o zasądzenie dostrzega m.in. właśnie w przypadku opóźnienia dłużnika w spełnieniu świadczenia, odmawiając go powodowi w przypadku braku uchybienia pozwanego terminowi wykonania zobowiązania. Interes prawny, zdaniem autora, w takim wypadku jest uzasadniany naruszeniem prawa powoda przez pozwanego polegającym właśnie na niespełnieniu roszczenia mimo jego wymagalności. Jednocześnie, autor dostrzega istnienie interesu prawnego w przypadku dochodzenia roszczeń bezterminowych, do których spełnienia pozwany nie był wzywany przed procesem, w przypadku doręczenia pozwanemu odpisu pozwu stanowiącego w takim wypadku również wezwanie do zapłaty i braku bezzwłocznego spełnienia żądania. W. Broniewicz wskazuje, iż w sytuacji, w której dochodzone roszczenie nie jest jeszcze wymagalne, tj. nie nastąpił jeszcze termin jego spełnienia, powództwo podlega oddaleniu z uwagi na treść zobowiązania stron⁶⁹⁶.

Wydaje się jednak, że w takim wypadku sięganie po inne przyczyny oddalenia powództwa, aniżeli bezzasadność roszczenia procesowego, wydaje się niepotrzebne. Niezasadność roszczenia niewymagalnego nie wynika zatem z braku potrzeby uzyskania ochrony prawnej, a z materialnoprawnej niezasadności roszczenia, zgodnie z którym uprawnienie powoda do żądania danego świadczenia powstaje dopiero w określonym terminie. Wskazywał na to w szczególności sam W. Broniewicz we wcześniejszych wypowiedziach⁶⁹⁷.

O braku praktycznej potrzeby odwoływania się w przypadku dochodzenia roszczeń niewymagalnych do nieposiadania przez powoda interesu prawnego świadczy również praktyka sądowa. W licznych wypowiedziach judykatury brak jest w zasadzie przypadków uzasadnień wyroków oddalających powództwo z powodu niewymagalności dochodzonego świadczenia z odwołaniem się do nieposiadania interesu prawnego w dochodzeniu takiego roszczenia. Co prawda, w niektórych judykatach Sąd Najwyższy wskazuje, iż o interesie

⁶⁹⁶ W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia...*, s. 835-837.

⁶⁹⁷ W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 69-71.

prawnym powoda świadczy m.in. wymagalność dochodzonego roszczenia⁶⁹⁸, to jednak nawet w tych wypadkach brak interesu prawnego wynikający z braku wymagalności roszczenia nie jest podstawą rozstrzygnięcia.

W. Broniewicz analizował również przypadek, w którym powód dochodzi niewymagalnego jeszcze roszczenia na przyszłość. Chodzi tu wypadek, w którym powód świadomy jest braku wymagalności dochodzonego świadczenia i żąda zasądzenia przez sąd obowiązku zapłaty dopiero od dnia wymagalności. Zdaniem autora w takim wypadku powód nie posiada interesu prawnego w uzyskaniu takiego wyroku i to właśnie ten brak jest przyczyną oddalenia powództwa⁶⁹⁹. Podzielić należy jednak w tym miejscu stanowisko T. Rowińskiego, zgodnie z którym w przypadku wytoczenia powództwa o świadczenie przyszłe podlega ono oddaleniu nie z uwagi na brak potrzeby uzyskania ochrony prawnej. Przyczyną negatywnego rozstrzygnięcia jest w takich wypadkach po prostu bezzasadność roszczenia, albowiem przed nadejściem terminu wymagalności powodowi dane roszczenie o świadczenie jeszcze nie przysługuje⁷⁰⁰.

Niezasadne wydaje się również twierdzenie, iż w przypadkach niewymagalności dochodzonego świadczenia kwestia istnienia lub nieistnienia danej normy prawnej pozostaje niezalutwiona⁷⁰¹. W celu ustalenia niewymagalności roszczenia sąd musi wszak ustalić istnienie między stronami stosunku prawnego, z którego wynika dane roszczenie, gdyż w przeciwnym wypadku powództwo podlegałoby oddaleniu z powodu samego nieistnienia roszczenia materialnego. W takim wypadku kwestia wymagalności roszczenia pozostawałaby bez znaczenia dla wyniku postępowania⁷⁰².

W konsekwencji sąd oddalając roszczenie z powodu jego niewymagalności musi ustalać, iż nie istnieje norma prawna przewidująca obowiązek spełnienia świadczenia przez pozwanego w dacie zamknięcia rozprawy. Brak wymagalności roszczenia nie oznacza braku interesu prawnego w takim powództwie, albowiem powód nie ma innej możliwości uzyskania żadanego świadczenia, którego uzyskanie poprawiłoby w oczywisty sposób jego sytuację prawną.

⁶⁹⁸ Np. uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

⁶⁹⁹ W. Broniewicz, Legitymacja procesowa, Łódź 1963, s. 69-71.

⁷⁰⁰ T. Rowiński, Interes prawny..., s. 55-56.

⁷⁰¹ W. Broniewicz, Legitymacja procesowa, Łódź 1963, s. 69-71.

⁷⁰² Wyrok SA w Warszawie z 6.02.2019 r., V ACa 1508/17, LEX.

4.3.2.2. Niezaskarżalność roszczenia

Zaskarżalność roszczenia nie jest określeniem pochodzącym z języka prawnego, jednak w języku prawniczym oznacza ona możliwość sądowego dochodzenia roszczenia materialnego. Za roszczenia niezaskarżalne uznawane są tzw. roszczenia niezupełne (naturalne), które cechuje brak możliwości przymusowego wyegzekwowania (wymuszalności).

W nauce wyróżnia się dwa rodzaje takich roszczeń. Jedne z nich dotyczą roszczeń, których nie można dochodzić przed sądem z samej ich natury niezależnie od innych zdarzeń. Dotyczy to roszczeń o zwrot świadczenia z gier i zakładów z wyjątkiem, gdy gra lub zakład były prowadzone na podstawie zezwolenia właściwego organu państwowego lub o zwrot spełnionego świadczenia z gry lub zakładu, o ile nie były one zakazane albo nierzetelne (art. 413 k.c.), a także roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia czyniącego zadość zasadom współżycia społecznego (art. 411 pkt 2 k.c.).

Drugą grupą roszczeń niezupełnych są roszczenia, które zyskały taki status wskutek upływu czasu lub pewnego zdarzenia (art. 117 k.c.). W zakresie roszczeń przedawnionych należy również wskazać te roszczenia, które swoją zaskarżalność tracą przez sam upływ czasu, czyli roszczenia przeciwko konsumentom (art. 117 § 2¹ k.c.) oraz te pozostałe, które stają się niezupełnymi dopiero w przypadku podniesienia stosownego zarzutu przez dłużnika (art. 117 § 2 k.c.). Nadto zupełnego charakteru nie tracą te zobowiązania, co do których dłużnik zrzekł się zarzutu przedawnienia. Podkreślenia wymaga, iż przedawnienie roszczenia, nawet przeciwko konsumentowi, nie zamyka ostatecznie zaskarżalności roszczenia, gdyż sąd z uwagi na względy słuszności w sprawach przeciwko konsumentom (art. 117¹ k.c.), czy też zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.) może nie uwzględnić upływu terminu przedawnienia.

Należy jednak podkreślić, iż źródłem niewymuszalności jest prawo materialne⁷⁰³. Zaskarżalność ma też znaczenie dla skuteczności materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu roszczenia, gdyż tylko takie roszczenia nadają się do potrącenia (art. 498 § 1 k.c.) z zastrzeżeniem roszczeń przedawnionych, jeżeli w chwili, gdy potrącenie stało się możliwe, tzn. obie wierzytelności uzyskały wymagalność, przedawnienie jeszcze nie nastąpiło (art. 502 k.c.).

W. Broniewicz podnosi, iż przypadek niezupełnego charakteru dochodzonego roszczenia prowadzi do zakończenia procesu bez rozstrzygnięcia o roszczeniu procesowym⁷⁰⁴.

⁷⁰³ K. Reidl, *Zobowiązania naturalne (niezupełne) w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2022, s. 230 i n.

⁷⁰⁴ *Ibidem*.

Podkreślenia wymaga jednak fakt, że w celu stwierdzenia, iż dane roszczenie ma taki charakter konieczne jest wszak ustalenie, iż dane roszczenie materialne w ogóle istnieje, a dopiero potem, że ma charakter niezupełny⁷⁰⁵. Autor wskazuje, iż w przypadku bezzasadności roszczenia jego niezupełny charakter pozostaje bez znaczenia, gdyż powodem oddalenia powództwa jest właśnie jego bezzasadność, a nie okoliczność, iż dane zobowiązanie ma charakter naturalny⁷⁰⁶.

Sąd zatem oddalając powództwo z powodu niezaskarżalności dochodzonego roszczenia rozstrzyga w przedmiocie zgłoszonego roszczenia procesowego, choć z uwagi na ustalony charakter roszczenia rozstrzygnięcie to przybiera charakter negatywny. Co istotne, niezupełny charakter dochodzonego roszczenia wielokrotnie nie jest oczywisty i wymaga gruntownego zbadania przez sąd⁷⁰⁷. Dotyczy to w szczególności analizy czy dane roszczenie uległo przedawnieniu, które wymaga zarówno ustalenia terminu jego wymagalności oraz ewentualnego przerwania lub zawieszenia biegu terminu przedawnienia. Nadto w przypadku ostatecznego ustalenia, że termin ten upłynął (zaś w przypadku roszczeń nie przeciwko konsumentom, że podniesiono stosowny zarzut) sąd winien dokonać badania w kierunku ewentualnego zajścia wyżej wskazanych szczególnych okoliczności powodujących, że sąd może nie uwzględnić upływu terminu przedawnienia lub też dłużnik skutecznie zrzekł się tego zarzutu. Podobnie wygląda postępowanie w przypadku dochodzenia innych roszczeń naturalnych. O ich niezupełnym charakterze można mówić dopiero w wypadku ustalenia przesłanek powodujących, że dane roszczenia są niewymuszalne. Nawet w przypadku roszczeń z gier i zakładów, czy też o zwrot nienależnego świadczenia, nie każde żądanie świadczenia jest pozbawione zaskarżalności.

Zatem również w przypadku dochodzenia roszczenia niezaskarżalnego nie można mówić o braku interesu prawnego w powództwie. Uzyskanie wyroku uwzględniającego żądanie powoda polepszyłyoby sytuację prawną powoda.

⁷⁰⁵ Odmienne wskazuje Ł. Błaszczak podnosząc, iż przy roszczeniach niezaskarżalnych sąd w ogóle nie powinien badać zasadności roszczenia: Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 64-65.

⁷⁰⁶ W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia...*, s. 835.

⁷⁰⁷ K. Reidl, *Zobowiązania naturalne (niezupełne) w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2022, s. 614 i n.

4.3.2.3. Spełnienie świadczenia i inne przyczyny wygaśnięcia roszczenia materialnego

Świadczenie jest przedmiotem stosunku zobowiązaniowego polegającym na zachowaniu się dłużnika zgodnie z treścią zobowiązania⁷⁰⁸. Spełnienie zatem świadczenia polega na wykonaniu przez pozwanego zobowiązania zgodnie z treścią stosunku łączącego strony. W doktrynie podnosi się, iż w takim wypadku dochodzi do zaspokojenia interesu prawnego powoda, co jednak wymaga w zasadzie zrównania tego pojęcia z faktyczną zasadnością powództwa. Niemniej jednak nie może budzić wątpliwości, iż w przypadku spełnienia świadczenia dochodzi do wygaśnięcia roszczenia materialnego powoda, a w konsekwencji - do utraty zasadności roszczenia procesowego powoda⁷⁰⁹.

Jak sama nazwa wskazuje, powództwo o świadczenie ma na celu zmuszenie pozwanego do spełnienia świadczenia na rzecz powoda i właśnie w tym zawiera się sens wytoczenia powództwa o świadczenie. Powiedziane jednak zostało już wcześniej, iż spełnienie świadczenia, niepołączone z cofnięciem żądania przez powoda, nie powoduje zbędności wyrokowania⁷¹⁰.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, iż spełnienie świadczenia wcale nie musi nastąpić w toku procesu. Zachowanie dłużnika wypełniające zobowiązanie może mieć miejsce również przed wniesieniem pozwu. Jak już wskazano przy okazji omówienia spełnienia świadczenia jako przypadku zbędności wyrokowania, reakcja sądu na zaspokojenie roszczenia nie może się różnić w zależności od momentu jej zaistnienia. Co jednak istotne, spełnienie świadczenia, podobnie jak jego niewymagalność lub niezaskarżalność, swojego znaczenia nabierze dopiero po ustaleniu, iż pozwanego obciążał w ogóle obowiązek żądanego świadczenia na rzecz powoda. W przeciwnym wypadku powództwo podlega oddaleniu z uwagi na samo nieistnienie zobowiązania, bez potrzeby badania czy zobowiązanie wygasło.

Powyższe rozważania dotyczą również innych przypadków, w których doszło do wygaśnięcia zobowiązania, czy to na skutek upływu terminu prekluzyjnego, czy też zwolnienia z długu. We wszystkich tych wypadkach roszczenie materialnoprawne o spełnienie świadczenia wygasło i sama ta okoliczność jest wystarczającym powodem do oddalenia

⁷⁰⁸ I. Wolwiak, *Spełnienie świadczenia w toku procesu*, cz. 1, PPC 2017, Nr 1, s. 46.

⁷⁰⁹ I. Wolwiak, *Spełnienie świadczenia w toku procesu*, cz. 1, PPC 2017, Nr 1, s. 54.

⁷¹⁰ A. Gołąb, *Komentarz do art. 355*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, pod red. P. Rylskiego, A. Olasia, Legalis 2023.

powództwa bez potrzeby odwoływania się do braku potrzeby uzyskania ochrony prawnej. W pojedynczych wypowiedziach judykatury wskazuje się, iż w przypadku spełnienia świadczenia przez pozwanego wygasa interes prawny powoda w powództwie o jego zasądzenie⁷¹¹. Należy jednak podkreślić, iż praktyka sądowa spełnienie świadczenia utożsamia z brakiem interesu prawnego jedynie w jednostkowych rozstrzygnięciach i to w zasadzie jedynie w przypadkach podtrzymywania żądania przez powoda oraz kwestionowania roszczenia przez pozwanego, mimo jego spełnienia. W przeważającej mierze rozstrzygnięcia sądowe w obliczu zaspokojenia przez pozwanego dochodzonego roszczenia zapadają bez odwoływania się do kategorii braku interesu prawnego, a jedynie do niezasadności lub wygaśnięcia roszczenia.

W tym miejscu należy odnieść się właśnie do poglądu, zgodnie z którym powód posiada interes prawny w powództwie o świadczenie w przypadku spełnienia świadczenia przez pozwanego bez woli zaspokojenia roszczenia powoda. Sąd Najwyższy w uchwale z 4 stycznia 1979 r.⁷¹² wskazał, iż w sytuacji zaspokojenia roszczenia strony powodowej w drodze przymusowej egzekucji toczącej się na podstawie później uchylonego prawomocnego wyroku interes powoda wymaga merytorycznego rozpoznania sprawy, zaś w przypadku pierwotnej zasadności roszczenia (tj. przed jego przymusowym wyegzekwowaniem) w celu obrony przed ewentualnym powództwem o zwrot nienależnego świadczenia. W takim jednak wypadku Sąd Najwyższy postuluje zaznaczenie w wyroku, że zasądzone świadczenie zostało już wyegzekwowane. W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazał, że przymusowo wyegzekwowane świadczenie wobec nadal trwającego sporu co do jego zasadności nie stanowi podstawy do oddalenia powództwa⁷¹³. E. Gapska słusznie jednak zauważa, że rozstrzygnięcie sądu powinno odzwierciedlać aktualny stan prawny oraz faktyczny, zaś niedopuszczalnym jest zasądzenie świadczenia dawniej należnego ze wzmianką o jego spełnieniu⁷¹⁴. W tym kontekście wypowiedział się również Sąd Najwyższy w postanowieniu z 18 września 2015 r.⁷¹⁵. W jego uzasadnieniu wskazano, iż sprawa o zasądzenie świadczenia może doprowadzić jedynie do zasądzenia świadczenia lub oddalenia żądania. Orzeczenie w przedmiocie zasądzenia nie może polegać na ustaleniu, czy istniała wierzytelność, z której wynikał

⁷¹¹ Wyrok SA w Katowicach z 9.05.2017 r., V ACa 639/16, LEX.

⁷¹² Uchwała SN z 4.01.1979 r., III CZP 91/78, OSNC 1979, nr 7-8, poz. 139.

⁷¹³ Wyrok SN z 10.06.2005 r., II CK 712/04, LEX.

⁷¹⁴ E. Gapska, Postępowanie cywilne - oddalenie powództwa w razie spełnienia przez pozwanego świadczenia po doręczeniu pozwu, jeżeli powód nie cofnął powództwa. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2014 r., III CZP 119/13, OSP 2017, nr 7-8, s. 76.

⁷¹⁵ Postanowienie SN z 18.09.2015 r., I CSK 789/14, LEX.

obowiązek spełnienia świadczenia. Po zaspokojeniu roszczenia sąd nie może już go zasądzić, zaś brak jest podstaw do wprowadzania do sentencji wyroku ustalającej wzmianki o braku możliwości egzekwowania wyroku.

Pogląd ten wydaje się zasadny, albowiem odpowiada zasadniczemu celowi wytoczenia powództwa o świadczenie, którym jest uzyskanie tego świadczenia. Wydawanie rozstrzygnięć z zastrzeżeniem, iż świadczenie zostało już spełnione prowadzi w istocie do wydania wyroku ustalającego, a nie zasądającego. W uzasadnieniu orzeczenia z 4 stycznia 1979 roku⁷¹⁶ wykluczono możliwość żądania wydania wyroku ustalającego z uwagi na to, iż interes powoda w rozstrzygnięciu żądania pozwu o zasądzenie polegać ma na uzyskaniu orzeczenia, które prowadziłyby do takiego samego stanu rzeczy, jaki zaistniał w wyniku wyegzekwowania świadczenia, zaś wyrok ustalający nie nadaje się do wykonania i nie może być podstawą do wyegzekwowania świadczenia. Argumentacja ta nie jest jednak przekonująca, gdyż celem powoda nie jest wszak samo uzyskanie wyroku, a uzyskanie żądanego świadczenia. W takiej konfiguracji nie jest zatem wykluczona zmiana powództwa z żądania zasądzenia na żądanie ustalenia, iż wyegzekwowane świadczenie nie jest nienależne, o ile powód miałby w tym interes prawny. Uzasadniać go mogłoby dalsze kwestionowanie zasadności świadczenia przez pozwanego i tworzące między stronami stan niepewności co do prawa⁷¹⁶.

Przy rozumieniu interesu prawnego jako obiektywnej potrzeby mającej poprawić sytuację prawną powoda wygaśnięcie roszczenia pozostaje bez wpływu na posiadanie tej potrzeby przez powoda.

4.3.2.4. Niezgodność dochodzonego prawa z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem lub zasadami współżycia społecznego

Art. 5 k.c. wprowadza do systemu prawa cywilnego klauzulę generalną zakazującą czynienia ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Drugie zdanie przepisu wskazuje, że działanie łamiące powyższą zasadę nie jest uważane za wykonywanie prawa oraz nie korzysta z ochrony.

Art. 5 k.c. ma zastosowanie jedynie do czynienia ze swoim prawem użytku. Użytkiem takim może być również czynność prawnoprocesowa w postaci dochodzenia swojego prawa

⁷¹⁶ Odmienne K. Kuc, Zaspokojenie w toku sprawy roszczeń pieniężnych powoda przez pozwanego negującego zasadność żądania, PS 2016, Nr 7-8, s. 90-102.

podmiotowego przed sądem w drodze powództwa. Przy czym nie jest wykluczone stosowanie art. 5 k.c. w przypadku wytoczenia powództw innych aniżeli o zasądzenie. M. Pyziak-Szafnicka podnosi, iż brak prawa podmiotowego dochodzonego przez powoda „definitywnie eliminuje dopuszczalność dokonywania weryfikacji dochodzenia roszczenia w świetle art. 5 k.c.”⁷¹⁷. P. Machnikowski zaznacza także, że ocenie zgodności z art. 5 k.c. nie podlega zachowanie powoda, które nie odpowiada „nawet formalnie” treści przysługującego mu prawa. W konsekwencji autor postuluje, by sąd przed zbadaniem zgodności dochodzonego roszczenia z art. 5 k.c. w pierwszej kolejności badał istnienie jego materialnoprawnej podstawy⁷¹⁸.

Również w orzecznictwie Sądu Najwyższego⁷¹⁹ oraz Trybunału Konstytucyjnego⁷²⁰ wskazano, iż możliwość zastosowania art. 5 k.c. wymaga uprzedniego pozytywnego przesądzenia, że stronie przysługuje określonej treści prawo podmiotowe. W przeciwnym wypadku ocena roszczenia w świetle art. 5 k.c. jest nieuprawniona.

Z powyższego wynika zatem jednoznaczny wniosek. Podobnie jak we wcześniej wymienionych przypadkach, by sąd mógł ustalić sprzeczność dochodzonego świadczenia z art. 5 k.c. musi wpiery ustalić istnienie normy stanowiącej podstawę dochodzonego roszczenia. W przeciwnym wypadku to brak tej normy stanowi podstawę negatywnego rozstrzygnięcia sądowego, nie zaś sprzeczność dochodzonego prawa z jakimikolwiek klauzulami generalnymi, albowiem prawa tego powód nie ma. Okoliczność ta pozostaje zatem irrelevantna dla interesu prawnego.

4.3.2.5. Posiadanie tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone świadczenie

Zdaniem M. Allerhanda przypadek braku interesu prawnego zachodzi w sytuacji, w której powód dysponuje pozasądowym tytułem egzekucyjnym obejmującym żądane roszczenie. M. Allerhand podkreśla jednak, że powyższe nie przemawia za uznaniem takiego postępowania za niedopuszczalne. Jednocześnie autor zaznacza, iż nie jest wykluczone, by powód miał interes w uzyskaniu wyroku zasądzającego pomimo posiadania już pozasądowego tytułu egzekucyjnego, jednak tylko w wypadku, gdy uzyskanie wyroku ma jakiś jeszcze inny

⁷¹⁷ M. Pyziak-Szafnicka [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, pod red. P. Księżaka, M. Pyziak-Szafnickiej, Warszawa 2014, s. 81.

⁷¹⁸ P. Machnikowski (w:) Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gnieweka, P. Machnikowskiego, t. 1, Warszawa 2021, s. 3.

⁷¹⁹ Wyrok SN z 31.03.2000 r., II CKN 749/98, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 135.

⁷²⁰ Wyrok TK z 17.10.2000 r., SK 5/99, OTK 2000, nr 7, poz. 254.

cel poza egzekucją świadczenia. Dotyczy to zdaniem autora przypadków, gdy dłużnik podnosi zarzuty co do roszczenia powoda, a wierzyciel chce uzyskać sądowy tytuł egzekucyjny, którego dłużnik nie będzie mógł podważać. M. Allerhand postuluje jednak, by w takich wypadkach w wyroku zasądzającym zaznaczono, iż zasądzona należność jest tożsamą z należnością wskazaną w notarialnym tytule egzekucyjnym⁷²¹.

W. Broniewicz zaznacza, iż powód nie posiada interesu prawnego w uzyskaniu orzeczenia zasądzającego w przypadku posiadania tytułu egzekucyjnego bez wyroku⁷²². Tożsame stanowisko zajmuje W. Berutowicz odróżniając powyższą sytuację od przypadku niezasadności roszczenia powoda⁷²³. Podobnie, zdaniem A. Marciniaka posiadanie innego tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone w powództwie świadczenie pozbawia powoda interesu prawnego w uzyskaniu wyroku zasądzającego⁷²⁴.

Pogląd powyższy posiada również przeciwników. Zdaniem T. Rowińskiego przepisy nie wprowadzają jako warunku skorzystania z drogi sądowego dochodzenia roszczeń braku możliwości skorzystania z drogi prostszej i szybszej. Autor jednak traktował kwestie wytoczenia powództwa w przypadku posiadania już tytułu egzekucyjnego jako problem hipotetyczny i dość optymistycznie zakładał, że mało prawdopodobnym jest by w toku procesu nieujawniony został fakt posiadania przez powoda pozasądowego tytułu egzekucyjnego, a w przypadku ujawnienia go powód cofnie pozew⁷²⁵.

O braku interesu prawnego wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale całej Izby Cywilnej⁷²⁶ już na gruncie d.k.p.c. w przypadkach posiadania innej drogi dochodzenia roszczeń. W uzasadnieniu wskazano jednak, iż w wypadku posiadania pozasądowego tytułu egzekucyjnego powód interes ten zachowa wskazując, że pozwany zaprzecza roszczeniu stwierdzonemu tym tytułem. Sąd Najwyższy⁷²⁷ stwierdza, iż w przypadku uzyskania w toku postępowania upadłościowego tytułu egzekucyjnego powód traci interes prawny w uzyskaniu wyroku obejmującego dochodzone świadczenie w zakresie, w jakim zostało ono uznane w tym

⁷²¹ M. Allerhand, Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z 14 października 1925 r., sygn. akt R. 544/25, OSP 5/1926, s. 218

⁷²² W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 837; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 306-308.

⁷²³ W. Berutowicz, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966, s. 141.

⁷²⁴ A. Marciniak, W kwestii oświadczenie dłużnika o poddaniu się egzekucji, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica* 1989, Nr 42, s. 59.

⁷²⁵ T. Rowiński, Interes prawny..., s. 58-59.

⁷²⁶ Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.

⁷²⁷ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

tytule⁷²⁸. Należy w tym miejscu przypomnieć również stanowisko Sądu Najwyższego przyjmującego, iż interes prawny w przypadku powództwa o zasądzenie świadczenia istnieje wówczas, gdy powód „nie ma i nie może uzyskać na innej, łatwiejszej (szybszej i tańszej) niż proces cywilny drodze podstawy do jego wyegzekwowania”. W przypadku posiadania przez wierzyciela tytułu egzekucyjnego traci on obiektywną potrzebę uzyskania wyroku zasądającego, skoro wierzytelność może wyegzekwować w oparciu o inny tytuł⁷²⁹.

Przypadki posiadania przez powoda podstawy innej, aniżeli sądowa możliwości wyegzekwowania, wynikają z możliwości prowadzenia egzekucji w oparciu o inne tytuły egzekucyjne, aniżeli orzeczenia sądowe wydane przeciwko pozwanemu. Stosownie do treści art. 776 k.p.c. podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy, czyli tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności, chyba że ustawa stanowi inaczej. Katalog tytułów egzekucyjnych jest katalogiem zamkniętym, uregulowanym w szczególności w art. 777 k.p.c., choć jednak wiele przepisów szczególnych wymienia inne tytuły mogące po uzyskaniu klauzuli wykonalności stanowić podstawę egzekucji świadczenia.

Wśród tytułów egzekucyjnych występują oczywiście orzeczenia sądowe oraz orzeczenia wydawane przez referendarzy sądowych (art. 777 § 1 pkt 1 i 1¹ k.p.c.)⁷³⁰. Powód posiadając takie orzeczenie faktycznie nie ma potrzeby uzyskania ochrony prawnej, albowiem świadczenie takie może być egzekwowane na podstawie właśnie tych rozstrzygnięć sądowych (lub wydanych przez referendarza sądowego).

Powyższe urzeczywistnia uzależnienie możliwości uzyskania przez powoda ochrony prawnej od posiadania przez niego interesu prawnego. Podkreślenia wymaga, iż we wskazanych wyżej przypadkach powód nie posiada potrzeby prawnej uzyskania kolejnego tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone roszczenie, ponieważ egzekucja może odbywać się w oparciu o dotychczasowe rozstrzygnięcie, a powództwo takie podlega odrzuceniu z uwagi na powagę rzeczy osądzonej lub zawisłość sporu.

Powaga rzeczy osądzonej i brak interesu prawnego w powództwie obejmującym świadczenie stwierdzone orzeczeniem nie dotyczy jednak jedynie wyroków polskich sądów

⁷²⁸ D. Chrapoński, Umożnienie postępowania wskutek uzyskania przez powoda po wszczęciu postępowania cywilnego tytułu egzekucyjnego w postaci wyciągu z zatwierdzonej przez sędziego-komisarza listy wierzytelności. Glosa do uchwały SN z dnia 18 stycznia 2019 r., III CZP 55/18, Doradca Restrukturyzacyjny 2019, Nr 3, s. 134-144.

⁷²⁹ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

⁷³⁰ Do orzeczeń tych stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące postanowień sądu (art. 362¹ k.p.c.) i w konsekwencji przepisy dotyczące wyroków (art. 361 k.p.c.).

państwowych. Co istotne, powagą rzeczy osądzonej objęte są również rozstrzygnięcia sądów i innych organów zagranicznych, czy też wyroki krajowych i zagranicznych sądów polubownych (art. 1212 § 1 k.p.c.)⁷³¹ w przypadkach, w których spełniają one warunki ich uznania nawet bez przeprowadzenia tej procedury⁷³² lub są uznawane bez przeprowadzania procedury jej uznania w przypadku orzeczeń sądów państw unijnych.

Powyższe orzeczenia stają się wykonalne po przeprowadzeniu procedury stwierdzenia ich wykonalności w przypadkach, gdy są one wykonalne w krajach wydania. Procedura ta polega na nadaniu tym wyrokom klauzuli wykonalności, której jednak odmawia się w przypadku orzeczeń sądów i innych organów państw pozaunijnych w sytuacjach określonych w art. 1146 k.p.c., zaś w przypadku wyroków sądów polubownych - w sytuacjach wskazanych w art. 1214 § 3 k.p.c. Stosownie jednak do art. 39 Rozporządzenia 1215/2012⁷³³ orzeczenia wydawane przez sądy i inne organy państw członkowskich Unii Europejskiej podlegają wykonaniu na tych samych warunkach, co orzeczenie wydane w tym wezwanym państwie członkowskim bez przeprowadzania procedury stwierdzania ich wymagalności, o ile są wykonalne w wezwanym państwie członkowskim. Na wniosek jednak dłużnika odmawia się wykonania orzeczenia w przypadkach wymienionych w art. 45 Rozporządzenia. Orzeczenia te,

⁷³¹ Wyrok taki stosownie do treści art. 1212 § 1 k.p.c. po zatwierdzeniu lub stwierdzeniu wykonalności w drodze nadania mu klauzuli wykonalności uzyskuje moc wyroku sądowego. Sporna w doktrynie oraz orzecznictwie jest jednak kwestia czy wyrok sądu polubownego korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Sąd Najwyższy uzasadniając brak powagi rzeczy osądzonej takich wyroków wskazywał, iż art. 365 i art. 366 k.p.c. odnoszą się tylko do wyroków sądów państwowych, będących konstytucyjnymi organami wymiaru sprawiedliwości, zaś sąd polubowny nie jest sądem w rozumieniu tych przepisów (Wyrok SN z 26.11.2008 r., III CSK 163/08, LEX). Wydaje się jednak, iż z uwagi na brak limitacji w przepisach mocy wyroku sądu polubownego po jego zatwierdzeniu lub stwierdzeniu wykonalności do jedynie części mocy wyroku sądu powszechnego, wyrok taki również powoduje powagę rzeczy osądzonej i brak jest podstaw do różnicowania mocy wyroków z uwagi na organ je wydający. Wyrokiem sądu polubownego po jego zatwierdzeniu lub stwierdzeniu wykonalności związane są zatem zarówno sądy powszechne jak i inne sądy polubowne; K. Górski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 459–1217. Tom II, red. T. Szanciło, s. 1824; Ł. Błaszczak, Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010, s. 417-418; A. Olaś, Glosa do wyroków SN: z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 416/11 oraz z dnia 26 listopada 2008 r., III CSK 163/08, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2013, Nr 88, s. 209-226; W. Popiołek, Skutki zagranicznego orzeczenia arbitrażowego w Polsce, *PPH* 2014, Nr 6, s. 5-10.

⁷³² Postanowienie SN z 11.01.2019 r., V CSK 545/17, LEX.

⁷³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, *Dz. U. UE. L.* z 2012 r. Nr 351, str. 1 z późn. zm.

o ile nadają się do wykonania w drodze egzekucji oraz nie zachodzi przeszkoda w ich uznaniu, stanowią tytuły egzekucyjne.

We wszystkich wskazanych wyżej przypadkach posiadania przez powoda orzeczenia sądowego, polskiego lub zagranicznego, ale podlegającego wykonaniu w Polsce, powód posiada możliwość egzekucji zasądanego rozstrzygnięcia. W konsekwencji strony są związane tymi rozstrzygnięciami i ich powagą rzeczy osądzonej.

Egzekucja możliwa jest jednak również na podstawie pozasądowych tytułów egzekucyjnych, jak również rozstrzygnięć wydawanych w toku postępowań upadłościowych i restrukturyzacyjnych. Takie tytuły egzekucyjne nie są jednak zrównane swoją mocą z wyrokami, a w konsekwencji nie są objęte powagą rzeczy osądzonej.

Art. 777 § 1 k.p.c. poza orzeczeniami sądowymi (oraz referendarzy sądowych) jako tytuły egzekucyjne wymienia również ugody zawarte przed sądem, inne orzeczenia, ugody i akty, które z mocy ustawy podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej oraz akty notarialne, w których dłużnik poddał się egzekucji (art. 777 § 1 pkt 3-6 k.p.c.). Inne orzeczenia stanowiące tytuły egzekucyjne (art. 777 § 1 pkt 3 k.p.c.) to w szczególności tytuły egzekucyjne wydawane w toku postępowań upadłościowych i restrukturyzacyjnych. Należą do nich wyciąg z zatwierdzonej przez sędziego-komisarza listy wierzytelności, zawierający oznaczenie wierzytelności oraz sumy otrzymanej na jej poczet przez wierzyciela (art. 264 Prawa upadłościowego), który wydawany jest jedynie w razie zakończenia lub umorzenia postępowania upadłościowego, a także wyciąg ze spisu wierzytelności wydawany w przypadku odmowy zatwierdzenia układu lub jego uchylecia. Nadto tytułem egzekucyjnym wydawanym w razie umorzenia postępowania restrukturyzacyjnego jest także wyciąg ze spisu wierzytelności łącznie z wypisem prawomocnego postanowienia zatwierdzającego układ w postępowaniu restrukturyzacyjnym (art. 102 Prawa Restrukturyzacyjnego). Co istotne tytuły te zastępują dotychczasowe tytuły egzekucyjne dotyczące wierzytelności objętych listą i spisem wierzytelności ustaloną w postępowaniu upadłościowym oraz restrukturyzacyjnym.

Tytułem egzekucyjnym jest również ugoda zawierana przed sądami i innymi organami państw Unii Europejskiej, która jest wykonalna na tych samych warunkach co ugoda sądowa zawarta w kraju wykonania (art. 59 Rozporządzenia UE 1215/2012) bez stwierdzania wymagalności (choć jednak na wniosek dłużnika odmawia się wykonania ugody w przypadku jej sprzeczności z klauzulą dobrych obyczajów (art. 58 Rozporządzenia 1215/2012), a także ugoda zawierana przed sądem i innymi organami państw spoza Unii Europejskiej lub przez nie zatwierdzonymi w przypadku jej wykonalności w państwie sporządzenia (art. 1151 k.p.c.). Podobnie jest w przypadku ugody zawartej przed sądem polubownym; ugoda taka ma moc

ugody zawartej przed sądem po jej uznaniu lub stwierdzeniu wykonalności przez sąd powszechny (art. 1212 § 1 k.p.c.), zaś stwierdzenie wykonalności ugody nadającej się do wykonania w drodze egzekucji następuje również poprzez nadanie jej klauzuli wykonalności (art. 1214 § 2 k.p.c.). Dotyczy to również ugód zawieranych przed zagranicznymi sądami polubownymi (art. 1215 k.p.c.). Nadto na mocy przepisów szczególnych walor tytułów egzekucyjnych przysługuje również: ugodzie zawieranej pomiędzy pracodawcą i pracownikiem ustalającej zasady odpowiedzialności odszkodowawczej pracownika za szkodę wyrządzoną pracodawcy (art. 121-121¹ k.p.), ugodzie zawartej przed komisją pojednawczą powołaną do załatwiania sporów ze stosunku pracy, choć jedynie dla pracownika (art. 255 k.p.), prawomocnej ugodzie bankowej zawartej w bankowym postępowaniu ugodowym (art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 3 lutego 1993 roku o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw⁷³⁴), ugodzie zawartej przed geodetą w administracyjnym postępowaniu o rozgraniczenie nieruchomości posiada moc ugody sądowej (art. 31 ust. 4 Prawa Geodezyjnego i Kartograficznego⁷³⁵), a także ugodzie zawartej przed Społeczną Komisją Komisji Pojednawczą działającej przy Ministrze Pracy i Polityki Socjalnej oraz orzeczenie tej komisji (art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne⁷³⁶).

Podstawą egzekucji może być również nadająca się do wykonania w drodze egzekucji ugoda zawarta przed mediatorem sądowym po jej zatwierdzeniu przez sąd, co ma miejsce poprzez nadanie jej klauzuli wykonalności (art. 183¹³ § 1 k.p.c. i art. 183¹⁴ § 2 k.p.c.). Zwrócić uwagę należy na dodany⁷³⁷ § 2¹ do art. 183¹⁴ k.p.c., który wprost stanowi, iż odpis postanowienia o zatwierdzeniu ugody lub nadaniu ugodzie klauzuli wykonalności stanowi podstawę do umorzenia postępowania, w zakresie jakim dotyczy ono roszczeń objętych ugodą.

Należy jednak podkreślić, iż jedynie ugoda sądowa (lub inna ugoda będąca tytułem egzekucyjnym może spowodować powstanie możliwości prowadzenia na jej podstawie

⁷³⁴ Ustawa z dnia 3 lutego 1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1439.

⁷³⁵ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. Prawo Geodezyjne i Kartograficzne t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1990.

⁷³⁶ Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne, Dz.U. z 1989 r. nr 32 poz. 172.

⁷³⁷ Na mocy ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2023 r. poz. 614.

egzekucji sądowej. Ugody pozasądowe, o ile na podstawie przepisów szczególnych nie stanowią tytułów egzekucyjnych, wywołują jedynie skutek materialnoprawny i stanowią umowę stron wskazaną w art. 917 i n. k.c.⁷³⁸. Nie można na ich podstawie prowadzić egzekucji sądowej, o ile nie stanowi jednocześnie notarialnego tytułu egzekucyjnego. W zależności od treści ugody może jednak wpływać ona na stan faktyczny sprawy. Zawarcie ugody pozasądowej niestanowiącej tytułu egzekucyjnego nie pozbawia zatem powoda potrzeby uzyskania ochrony sądowej. Ugoda taka wszak może ograniczać się przykładowo do jedynie potwierdzenia istnienia danej wierzytelności lub obowiązku świadczenia, nie powoduje jednak co do zasady ani zaspokojenia roszczenia, a także nie upoważnia wierzyciela do egzekucji świadczenia. Samo uznanie obowiązku świadczenia przez dłużnika w ugodzie pozasądowej, choć z reguły usuwa spór między stronami, nie pozbawia powoda interesu prawnego w dochodzeniu roszczenia stwierdzonego taką ugodą, podobnie jak interesu tego nie wyłącza uznanie powództwa przez pozwanego w toku procesu. Ugoda pozasądowa jako umowa stron może stanowić podstawę dochodzenia roszczeń w przypadku jej niewykonania. Strony mogą dochodzić roszczeń w również w postępowaniu wszczętym po zawarciu ugody pozasądowej, czy to wskazując jako podstawę dochodzonego roszczeń właśnie ugodę modyfikującą pierwotny stosunek prawny stron, czy też na podstawie pierwotnego stosunku łączącego strony w przypadku podnoszenia nieważności takiej ugody.

Nie w każdym jednak wypadku powód posiadający tytuł egzekucyjny utraci interes prawny w powództwie o świadczenie stwierdzone tym tytułem.

M. Walasik podkreśla, iż poddanie się egzekucji przez dłużnika w akcie notarialnym co do zasady pozbawia wierzyciela interesu prawnego w dochodzeniu za pomocą powództwa roszczenia objętego oświadczeniem dłużnika. Autor zauważa, że prowadzenie egzekucji sądowej w oparciu o notarialny tytuł egzekucyjny jest najprostszym sposobem uzyskania żadanego świadczenia i jednocześnie pozwala uniknąć kosztów prowadzenia postępowania procesowego. Zdaniem M. Walasika wyjątkami, które pomimo posiadania przez powoda tytułu egzekucyjnego obejmującego świadczenie, nie pozbawiają go interesu prawnego w powództwie o świadczenie są przypadki, gdy w drodze egzekucji prowadzonej w oparciu o notarialny tytuł egzekucyjny powód nie może uzyskać całego należnego świadczenia, np. w przypadku ograniczenia egzekucji do danej kwoty lub przedmiotów. Innymi przypadkami, w których powód zachowa interes prawny w powództwie o świadczenie jest potrzeba egzekucji z

⁷³⁸ A. Gołąb, Komentarz do art. 355, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, pod red. P. Rylskiego, A. Olasia, Legalis 2023.

majątku położonego w kraju, w którego systemie prawnym niedopuszczalna jest egzekucja na podstawie takiego tytułu egzekucyjnego⁷³⁹.

Ł. Błaszczak wskazuje, iż w przypadku zawarcia ugody sądowej lub zatwierdzenia ugody sądowej zawartej przed mediatorem powód traci interes prawny w dochodzeniu ugodzonego roszczenia⁷⁴⁰. Podkreślenia wymaga, iż stają się one tytułami egzekucyjnymi nie w momencie jej zawarcia w formie załącznika do protokołu posiedzenia sądowego, a w momencie uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania. Dopiero od tego zdarzenia uznawany jest brak niedopuszczalności zawarcia ugody, zaś zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego w ponownie wniesionej sprawie o to samo roszczenie nie można badać dopuszczalności zawarcia ugody sądowej⁷⁴¹.

W judykaturze wskazuje się, że w przypadku zawarcia przez strony ugody sądowej „odpada potrzeba regulowania przez sąd istniejących pomiędzy stronami stosunków do chwili, do której warunki ugody przez strony są respektowane lub sąd nie stwierdzi, iż ugodę z jakichś przyczyn należy uznać za nieważną, niezgodną z zasadami współżycia społecznego”⁷⁴².

H. Trammer wskazuje, iż ugody sądowe mają charakter materialny, zaś umorzenie postępowania uzasadnia fakt, iż w przypadku ich zawarcia powód dorozumianie odstępuje od dochodzenia zgłoszonego w pozwie roszczenia formalnego⁷⁴³. Z kolei W. Siedlecki ugodę sądową kwalifikuje jako czynność procesową z uwagi na wywoływane przez nią skutki dla procesu cywilnego przewidywane przez ustawę procesową⁷⁴⁴. Obecnie w orzecznictwie dominuje pogląd, iż ugoda sądowa ma charakter dwojaki. Stanowi ona materialnoprawną czynność prawną w postaci umowy regulowanej przez k.c. w art. 917 i wywierającą skutki w materialnej sferze prawnej jej stron. Jednocześnie ugoda sądowa jest także czynnością procesową prowadzącą do zaprzestania dalszego toku postępowania sądowego co do istoty sporu i umorzenia postępowania⁷⁴⁵.

⁷³⁹ M. Walasik, Poddanie się egzekucji aktem notarialnym, Warszawa 2008, s. 89-90.

⁷⁴⁰ Ł. Błaszczak, Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191(1) k.p.c., Warszawa 2021, s. 234.

⁷⁴¹ Wyrok SN z 9.05.1997 r., I PKN 143/97, OSNP 1998, nr 6, poz. 181.

⁷⁴² Wyrok SO w Łodzi z 9.04.2019 r., II C 1165/18, LEX.

⁷⁴³ H. Trammer, Następca..., s. 69.

⁷⁴⁴ J. Jodłowski, W. Siedlecki, Postępowanie cywilne..., s. 355; Wyrok SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX.

⁷⁴⁵ Wyrok SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 84; Wyrok SA w Łodzi z 29.01.2014 r., I ACa 984/13, LEX.

Należy przy tym zaznaczyć, iż art. 355 k.p.c. *expressis verbis* wskazuje, iż sąd umarza postępowanie w przypadkach, gdy strony zawarły ugodę sądową lub została zatwierdzona ugoda zawarta przed mediatorem. W doktrynie wskazuje się, iż w takich wypadkach powództwo powoda o świadczenie objęte taką ugodą jest bezprzedmiotowe, a wydanie wyroku zbędne⁷⁴⁶. Przepis ten uzależnia możliwość kontynuowania postępowania od posiadania interesu prawnego wskazując, iż zawarcie ważnej i dopuszczalnej ugody sądowej lub zatwierdzonej przez sąd ugody przed mediatorem sądowym w toku postępowania prowadzi do jego umorzenia, a więc stanowi przeszkodę uniemożliwiającą wydanie wyroku.

Choć procesowy skutek w postępowaniu, w którym zawarto ugodę sądową lub zatwierdzono ugodę zawartą przed mediatorem jest jasny wobec treści art. 355 k.p.c., to jednak przepisy nie regulują przypadku wytoczenia kolejnego powództwa w oparciu o roszczenie będące przedmiotem takiej ugody. W doktrynie i orzecznictwie powoływane jest, iż w przypadku objęcia dochodzonego roszczenia ugodą zachodzi tzw. powaga rzeczy ugodzonej (*rei transactae*), prowadząca do oddalenia kolejnego powództwa o roszczenie objęte ugodą na podstawie art. 917 k.c. z uwagi na modyfikację stosunku prawnego stron⁷⁴⁷. Należy jednak uznać, że zawarcie ugody sądowej powoduje nie tylko modyfikację materialnego stosunku prawnego stron, ale i powstanie możliwości wyegzekwowania świadczenia stwierdzonego ugodą. Zasadniczo powód traci zatem interes prawny w wytoczeniu powództwa o świadczenie stwierdzone ugodą. Dotyczy to jednak powództwa, którego podstawą faktyczną jest stosunek prawny mający źródło w tej ugodzie. W takim wypadku roszczenie materialnoprawne w oparciu o ugodę (art. 917 k.c.) nie wygasa i zasadniczo może być aktualne. Powód jednak, niezależnie od słuszności swojego twierdzenia, nie ma interesu w uzyskaniu wyroku obejmującego świadczenie, co do którego pozwany zobowiązał się je spełnić w ugodzie sądowej, gdyż ma możliwość egzekwowania świadczenia z ugody w oparciu o posiadany już tytuł egzekucyjny. W takim wypadku bez znaczenia pozostaje faktyczna zasadność roszczenia, a zatem brak jest potrzeby zbadania przez sąd roszczenia powoda.

Możliwa jest jednak sytuacja, w której powód dysponując ugodą sądową wytoczy powództwo w oparciu o pierwotny stosunek prawny łączący strony, pomijając w podstawie faktycznej pozwu okoliczność zawarcia ugody. Może to wynikać zarówno z przeoczenia w tym zakresie, ale również z przekonania strony powodowej o wadze prawnej ugody prowadzącej

⁷⁴⁶ A. Partyk, Rozdział XI Zarzut rzeczy ugodzonej, [w:] Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, pod red. M. Rzewuskiego, Warszawa 2022, s. 199.

⁷⁴⁷ *Ibidem*, s. 201.

do jej nieważności. Podstawą takiego powództwa jest zatem stosunek prawny, który, o ile nie zaszły przyczyny nieważności ugody, został już trwale przekształcony i nie jest już aktualny. Sąd rozpoznając taką sprawę musi zatem dokonać zbadania zgłoszonego roszczenia, gdyż tytuł egzekucyjny, jakim jest ugoda sądowa nie obejmuje roszczenia pierwotnego, a roszczenie powstałe na skutek zawarcia przez strony ugody. W takim wypadku powód zachowuje interes prawny w wytoczonym powództwie, albowiem nie istnieje inna możliwość przymusowego uzyskania takiego świadczenia.

Należy zwrócić uwagę, iż powyższe przypadki powodują, iż wierzyciel jest w stanie doprowadzić do przymusowego egzekwowania świadczenia w drodze egzekucji. W konsekwencji powód w powyższych przypadkach traci potrzebę wytaczania powództwa o świadczenie stwierdzone tymi tytułami. Sąd Najwyższy wskazał, iż praktycznie trudnym jest do wykazania posiadanie interesu prawnego w uzyskaniu wyroku, pomimo posiadania tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone świadczenie⁷⁴⁸, choć należy jednak zaznaczyć, iż istnieją wypadki, w których powód interes ten zachowa. Co istotne, nie każdy z powołanych wyżej aktów stanowiących tytuły egzekucyjne umożliwia przeprowadzenie egzekucji i przymusowe zaspokojenie roszczenia w praktyce w takim stopniu jak wyrok sądowy obejmujący świadczenie. Przyczyny takiego stanu rzeczy mogą być różne.

Posiadany przez powoda tytuł egzekucyjny może mieć wady uniemożliwiające nadanie mu klauzuli wykonalności i prowadzenie na jego podstawie egzekucji. Mogą one dotyczyć zarówno kwestii formalnych, ale w przypadku niektórych tytułów również kwestii merytorycznych. Należy zwrócić uwagę, że co prawda sąd nadając klauzulę wykonalności nie bada merytorycznej treści tytułu egzekucyjnego, to jednak przy niektórych tytułach pozasądowych okoliczność ta wynika zgoła odmiennie. Przykładowo w przypadku ugody między pracownikiem a pracodawcą sąd nada klauzulę jedynie w wypadku, w którym ugoda nie narusza zasad współżycia społecznego (art. 121¹ § 2 k.p.), zaś w wypadku orzeczeń sądów i organów zagranicznych i sądów polubownych oraz ugód przed nimi zawieranych badane jest czy nie zachodzi przypadek odmowy jej wykonania. W przypadku zaś odmowy nadania klauzuli wykonalności tytuł taki pozostaje bezużyteczny dla powoda w zakresie możliwości wyegzekwowania świadczenia. Co prawda rozstrzygnięcie w przedmiocie oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej⁷⁴⁹, jednak należy uznać, iż w wypadkach, w których wierzycielowi odmówiono nadania klauzuli lub została mu

⁷⁴⁸ Uchwała SN z 25.06.1997 r., III CZP 23/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 188.

⁷⁴⁹ Uchwała SN z 28.10.2010 r., III CZP 65/10, OSNC 2011, nr 3, poz. 27.

ona uchylona, to nie ma on możliwości przymusowego uzyskania żadanego świadczenia na podstawie takiego tytułu egzekucyjnego.

Po drugie, tytuł egzekucyjny może zawierać ograniczenie pozwalające na przeprowadzenie egzekucji jedynie z niektórych przedmiotów lub do pewnej kwoty. W takich wypadkach powód, o ile ograniczenie to nie pozwoli na pełną egzekucję żadanego świadczenia, nie będzie miał możliwości egzekucji świadczenia w pozostałym zakresie na podstawie posiadanego pozasądowego tytułu egzekucyjnego. Jednocześnie może również zachodzić wypadek, w którym pozasądowy tytuł egzekucyjny nie podlega wykonaniu za granicą, jak np. w przypadku aktów notarialnych, w których dłużnik poddał się egzekucji, w przeciwieństwie do wyroku sądu. Potrzeba uzyskania wyroku w takich wypadkach istnieje, ale ogranicza się jedynie do świadczeń niemogących być uzyskanymi na podstawie posiadanego tytułu.

Po trzecie, tytuł egzekucyjny może być kwestionowany przez dłużnika. Dłużnik może kwestionować tytuł zarówno w drodze powództwa o ustalenie, zaś po nadaniu mu klauzuli wykonalności również w drodze powództwa opozycyjnego. W ramach tych powództw dłużnik może podnosić zarzuty nieważności tytułu egzekucyjnego, uchylać się do skutków prawnych złożonego oświadczenia tworzącego tytuł.

A. Gołąb wskazuje, że wierzyciel zachowuje potrzebę uzyskania ochrony sądowej w przypadkach, w których wierzytelność objęta posiadanym przez niego pozasądowym tytułem egzekucyjnym jest między stronami sporna lub „zachodzą wątpliwości w zakresie ziszczenia się warunków umożliwiających skorzystanie ze słabszego lub mniej stabilnego w porównaniu z merytorycznym orzeczeniem sądu tytułu egzekucyjnego”. Autorka wskazuje jednak, że powyższa okoliczność powinna być oceniana kazuistycznie, zaś zachowanie interesu prawnego w takich wypadkach dopuszczalne jest jedynie wyjątkowo w razie uzasadnienia przez powoda przyczyn, dla których posiadany tytuł egzekucyjny jest niewystarczający⁷⁵⁰. Pogląd ten wskazywany jest również w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w którym przyjmuje się, że dla zachowania interesu prawnego wystarczy samo kwestionowanie tytułu przez pozwanego i powołanie się w pozwie na tę okoliczność⁷⁵¹ lub też konieczne jest istnienie sporu co do podstaw roszczenia objętego pozasądowym tytułem egzekucyjnym, przy czym przypadek ten należy do sytuacji wyjątkowej⁷⁵².

⁷⁵⁰ A. Gołąb, Uzyskanie w trakcie postępowania cywilnego innego niż orzeczenie sądu tytułu egzekucyjnego, MoP 2020, Nr 3, s. 160.

⁷⁵¹ Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.

⁷⁵² Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

Z powołanym stanowiskiem należy się zgodzić jedynie w zakresie, w którym wskazuje się, iż powód zachowuje interes prawny w przypadku posiadania tytułu egzekucyjnego w sytuacji faktycznego braku możliwości skorzystania z tego posiadanego tytułu egzekucyjnego. Moim zdaniem nie można uznawać, iż powód posiada interes prawny w przypadku samych wątpliwości co do skuteczności innego tytułu egzekucyjnego. Takie pojmowanie interesu prawnego prowadziłyby do subiektywizowania pojmowania interesu prawnego w powództwie i jednocześnie narażałoby dłużnika na prowadzenie przeciwko niemu egzekucji tego samego roszczenia na podstawie dwóch tytułów egzekucyjnych w przypadkach, w których wątpliwości okazałyby się nieuzasadnione lub wręcz pozorne. Podobnie w mojej opinii kwestionowanie roszczenia przez dłużnika nie powoduje powstania u powoda interesu prawnego w uzyskaniu wyroku zasądającego. Takie zachowanie zobowiązanego nie wpływa wszak na możliwość skutecznego prowadzenia egzekucji, o ile nie idą za nim kroki prawne prowadzące do stwierdzenia nieważności tytułu egzekucyjnego lub pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego⁷⁵³.

Podkreślenia wymaga, iż pozasądowe tytuły egzekucyjne nie korzystają z powagi rzeczy osądzonej, zarezerwowanej w polskim systemie dla wyroków sądowych oraz innych aktów z nimi zrównanym⁷⁵⁴, dopuszczalne jest jednak zbadanie materialnoprawnych skutków pozasądowych tytułów egzekucyjnych. Doktryna i orzecznictwo dopuszczają wytaczanie powództwa o ustalenie nieważności takiego tytułu zarówno z uwagi na wady oświadczenia woli, ale jak i inne przyczyny powodujące brak jego zgodności z prawem⁷⁵⁵, jak również powództwo opozycyjne kwestionujące istnienie obowiązku stwierdzonego tytułem egzekucyjnym niebędącym orzeczeniem sądu.

Mimo powyższego pozasądowy tytuł wykonawczy, dopóki nie zostanie prawnie podważony jest skuteczny i wiąże strony⁷⁵⁶. Zatem dopiero w przypadku wzruszenia przez dłużnika skuteczności tytułu egzekucyjnego po stronie wierzyciela powstaje potrzeba uzyskania wyroku zasądającego, a dopóki to nie nastąpi powód nie posiada interesu prawnego w powództwie o świadczenie. Wydaje się jednak, iż w szczególnych przypadkach wątpliwości co do ważności lub skuteczności tytułu egzekucyjnego rozważać można byłoby posiadanie przez powoda interesu prawnego w powództwie o ustalenie ważności takiego tytułu.

⁷⁵³ Podobnie W. Broniewicz, *Interes prawny...*, s. 131.

⁷⁵⁴ J. Lapiere, *Uгода...*, s. 81.

⁷⁵⁵ Wyrok SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 84.

⁷⁵⁶ Wyrok SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX.

4.3.2.6. Możliwość prowadzenia egzekucji przeciwko osobie niewskazanej w tytule egzekucyjnym

Co do zasady tytuł egzekucyjny umożliwia egzekucję jedynie na rzecz wierzyciela wskazanego w tym tytule z majątku dłużnika również w nim wymienionego. Od powyższej zasady wprowadzono jednak kilka wyjątków.

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego dopuszczają nadawanie tzw. konstytutywnych klauzul wykonalności (art. 778¹ k.p.c., art. 778² k.p.c., art. 778³ k.p.c., art. 787 k.p.c., art. 787¹ k.p.c., art. 788 k.p.c., art. 789 k.p.c.). Umożliwiają one nadanie klauzuli wykonalności na rzecz lub przeciwko podmiotowi, który nie jest wymieniony w tytule egzekucyjnym. Nadawanie takich klauzul, w przeciwieństwie do tych o charakterze deklaratoryjnym, a więc dotyczących podmiotów wymienionych w tytule egzekucyjnym, wykracza poza formalną kontrolę tytułu egzekucyjnego. W dalszym jednak ciągu również w przypadku tego rodzaju klauzul przy ich nadawaniu nie są badane kwestie merytoryczne związane z zasadnością roszczenia objętego tytułem egzekucyjnym, a jedynie dokumenty związane z przejściem uprawnień lub obowiązku, czy też odpowiedzialnością podmiotów trzecich w stosunku do wskazanych w tytule.

M. Muliński wskazuje, iż w takich wypadkach dochodzi do rozszerzenia prawomocności orzeczeń, którym może być nadana klauzula wykonalności przeciwko innym podmiotom. Te inne podmioty nie mogą już w ewentualnym powództwie opozycyjnym kwestionować istnienia lub wysokości roszczenia wskazanego w tytule egzekucyjnym. Mogą one jednak podnosić zarzuty dotyczące swojej odpowiedzialności za przedmiotowe roszczenie lub też innego rodzaju zarzuty osobiste przeciwko wierzycielowi⁷⁵⁷. Należy jednak podkreślić, iż dotyczy to jedynie przypadków tytułów egzekucyjnych stanowiących orzeczenie sądu lub referendarza sądowego, gdyż pozostałe tytuły w ogóle nie są objęte prawomocnością.

Możliwość nadania klauzuli wykonalności przeciwko innemu podmiotowi aniżeli wymieniony w tytule egzekucyjnym może zachodzić między innymi w przypadkach, gdy egzekucja z majątku dłużnika wskazanego w tytule egzekucyjnym okazała się bezskuteczna lub oczywistym jest, że będzie bezskuteczna. Dotyczy to możliwości nadania klauzuli tytułowi

⁷⁵⁷ M. Muliński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019, Legalis, Komentarz do art. 778¹; M. Muliński Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności krajowemu tytułowi egzekucyjnemu, Warszawa 2005.

wydanemu przeciwko spółce osobowej także przeciwko wspólnikowi spółki osobowej ponoszącemu odpowiedzialność bez ograniczenia całym swoim majątkiem za zobowiązania spółki (art. 778¹ k.p.c.), tytułowi wydanemu przeciwko spółce, o której mowa w art. 7a ust. 1 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 711 i 2275 oraz z 2021 r. poz. 868) obejmującemu obowiązek zapłaty wynagrodzenia należnego podwykonawcy przeciwko jej partnerowi prywatnemu (art. 778² k.p.c.) oraz tytułowi wydanemu przeciwko fundatorowi fundacji rodzinnej przeciwko fundacji rodzinnej ponoszącej odpowiedzialność za zobowiązania fundatora (art. 778³ k.p.c.).

Powyższe przepisy proceduralne odpowiadają przepisom prawa materialnego statującym odpowiedzialność za zobowiązanie podmiotów innych aniżeli główny dłużnik zobowiązania. W przypadkach wymienionych w art. 778¹-778³ k.p.c. chodzi o subsydiarną odpowiedzialność aktualizującą się w przypadkach bezskuteczności egzekucji z majątku dłużnika, przy czym w zakresie fundacji rodzinnej odpowiada ona solidarnie za zobowiązania powstałe przed jej ustanowieniem (art. 8 ust. 1-2 ustawy z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej⁷⁵⁸).

Co istotne, art. 31 § 2 k.s.h., jak również art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej wskazują, że subsydiarna odpowiedzialność wspólnika spółki lub fundacji nie stanowi przeszkody do wytoczenia przeciwko nim powództwa, zanim egzekucja z majątku fundatora okaże się bezskuteczna. Z powyższego wynika, iż dla uzyskania wyroku przeciwko subsydiarnie odpowiedzialnym nie jest konieczne ani uprzednie pozwanie, ani prowadzenie egzekucji z majątku spółki lub fundatora.

Ponadto klauzula wykonalności może być wydana przeciwko małżonkowi dłużnika wskazanego w tytule egzekucyjnym z ograniczeniem jego odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową, jeżeli wierzyciel wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka dłużnika, o której mowa w art. 41 § 1 k.r.o. (art. 787 k.p.c.) lub z ograniczeniem do przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego małżonków, jeżeli wierzyciel wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, o czym mowa w art. 41 § 2 k.r.o. (art. 787¹ k.p.c.).

Klauzulę wykonalności można nadać również na rzecz lub przeciwko osobie, na której rzecz przeszło uprawnienie lub przeciwko której przeszedł obowiązek świadczenia po

⁷⁵⁸ Ustawa z dnia 26 stycznia 2023 r. o fundacji rodzinnej, Dz.U. z 2023 r. poz. 326.

powstaniu tytułu egzekucyjnego lub w toku sprawy przed wydaniem tytułu egzekucyjnego⁷⁵⁹. Jest to swoiste przełożenie na postępowanie egzekucyjne zasady wynikającej z art. 192 pkt 3 k.p.c., zgodnie z którą zbycie w toku sprawy rzeczy lub prawa, objętych sporem, nie ma wpływu na dalszy bieg sprawy. Przejście to musi być jednak wykazane dokumentem urzędowym lub prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 788 § 1 k.p.c.). Powyższe dotyczy też zmian związanych z ustanowieniem, powołaniem lub wygaśnięciem funkcji zarządcy masy majątkowej, kuratora spadku lub zarządu sukcesyjnego albo powołaniem wykonawcy testamentu lub tymczasowego przedstawiciela (art. 788 § 2 k.p.c.). Klauzula nadana może być również przeciwko lub na rzecz nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, jeżeli tytuł egzekucyjny stał się prawomocny przed nabyciem (art. 789 k.p.c.), przy czym w przypadku braku możliwości lub znaczącego utrudnienia przedstawienia dokumentu sąd może wezwać do złożenia odpowiednich dokumentów lub okoliczność nabycia może być przyznana przez nabywcę (art. 789¹ k.p.c.). Należy przy tym zwrócić uwagę, iż tytuł wykonawczy przeciwko zbywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego jest także podstawą egzekucji przeciwko nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, jeżeli wierzyciel złożył wniosek o wszczęcie egzekucji w ciągu miesiąca od dnia nabycia przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, bez nadawania mu konstytutywnej klauzuli wykonalności (art. 789² k.p.c.). Przepis ten umożliwia realizację solidarnej odpowiedzialności nabywcy przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego za zobowiązania ich zbywcy związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa lub gospodarstwa z art. 55⁴ k.c.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż egzekucja może być prowadzona bez nadawania klauzuli na rzecz osoby, na którą rzecz przeszło uprawnienie po wydaniu tytułu wykonawczego, jeżeli wykaże przejście uprawnienia dokumentem urzędowym lub prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 804² k.p.c.), z wyjątkami dotyczącymi częściowego warunkowego przejścia uprawnienia lub przejścia na rzecz podmiotu zagranicznego (art. 804³ k.p.c.), a także w wypadku przejściu tego uprawnienia już po wszczęciu postępowania egzekucyjnego za zgodą wierzyciela (art. 804¹ k.p.c.).

Podobnie bez nadawania konstytutywnej klauzuli wykonalności egzekucja wydania nieruchomości, statku lub opróżnienia pomieszczenia może być prowadzona przeciwko każdemu, kto uzyskał władanie nad tym przedmiotem po wszczęciu postępowania, w którym

⁷⁵⁹ Inna sprawa, iż w tym przypadku następcy prawni strony również objęci są powagą rzeczy osądzonej wyroku wydanego w sprawie, w której jako strony występowali ich poprzednicy prawni i to niezależnie, czy następstwo prawne wynika z sukcesji singularnej czy też uniwersalnej.

wydano tytuł egzekucyjny oraz przeciwko jego domownikom, krewnym i innym osobom reprezentującym prawa dłużnika wskazanego w tytule (art. 790 k.p.c.).

Należy zaznaczyć, iż w powyższych przypadkach wierzyciel ma możliwość prowadzenia egzekucji w oparciu o tytuł egzekucyjny wydany przeciwko innej osobie lub na rzecz innego podmiotu, aniżeli wskazane w tytule.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko⁷⁶⁰, iż powód może uzyskać możliwość egzekwowania świadczenia z majątku innego podmiotu, aniżeli wskazany w tytule egzekucyjnym, zarówno poprzez uzyskanie odpowiedniej konstytutywnej klauzuli wykonalności, jak również poprzez wytoczenie powództwa przeciwko osobie trzeciej o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej. Powyższy dualizm możliwości uzyskania podstaw egzekucji istnieje niezależnie od tego, czy świadczenie to objęte jest już tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi „głównemu”, czy też powód nie dysponuje żadnym tytułem obejmującym żądane świadczenie.

W zakresie odpowiedzialności małżonka dłużnika za zobowiązanie dłużnika, na które małżonek wyraził zgodę Sąd Najwyższy wskazał, iż brak jest przeszkód, „aby wierzyciel wytoczył od razu powództwo przeciwko swemu dłużnikowi oraz jego małżonkowi, tyle że przeciwko temu ostatniemu z ograniczeniem odpowiedzialności do przedmiotów objętych wspólnością majątkową”. Choć z faktem tym trudno polemizować to jednak wątpliwości budzi zrównanie sytuacji, w której powód nie dysponuje jeszcze żadnym tytułem egzekucyjnym obejmującym dochodzone roszczenie z przypadkiem, w którym posiada już taki tytuł, który jednak nie obejmuje obojga małżonków. Sąd Najwyższy pominął problem braku interesu prawnego w przypadku możliwości uzyskania tytułu w oparciu o art. 787 k.p.c.⁷⁶¹.

Pogląd dopuszczający prowadzenie postępowania i wyrokowanie w przypadku posiadania tytułu egzekucyjnego przeciwko małżonkowi pozwanego, na podstawie którego to tytułu istnieje możliwość egzekucji przeciwko pozwanemu, stoi w sprzeczności z przyjmowaniem braku interesu prawnego w powództwie w przypadku posiadania przez powoda tytułu egzekucyjnego. We wskazanych wyżej wypadkach, w których wierzyciel może uzyskać konstytutywną klauzulę wykonalności lub prowadzić egzekucję na podstawie tytułu wykonawczego wydanego na rzecz lub przeciwko innemu podmiotowi, co do zasady wierzyciel nie posiada potrzeby wytaczania powództwa o świadczenie. Może on przecież przymusowo doprowadzić do wyegzekwowania świadczenia bez uzyskania wyroku, w którym będzie on

⁷⁶⁰ Uchwała SN z 8.11.2019 r., III CZP 36/19, OSNC 2020, nr 10, poz. 82.

⁷⁶¹ Uchwała SN z 11.04.2019 r., III CZP 106/18, OSNC 2019, nr 12, poz. 120.

wskazany jako wierzyciel, zaś podmiot, z którego majątku ma być prowadzona egzekucja jako dłużnik. Inne traktowanie powyższej sytuacji prowadzi do umożliwienia uzyskania przez wierzyciela wielu tytułów wykonawczych przeciwko temu samowi podmiotowi i prowadzenia kilku egzekucji tego samego świadczenia. Wydaje się, że brak jest argumentów za traktowaniem powyższych przypadków odmiennie od przypadków posiadania przez wierzyciela pozasądowego tytułu egzekucyjnego przeciwko dłużnikowi.

Powyższe dotyczy jednak jedynie przypadków, w których wierzyciel jest w stanie uzyskać konstytutywną klauzulę wykonalności lub też prowadzić egzekucję na podstawie dotychczas posiadanego tytułu wykonawczego. W przypadkach, w których wierzyciel nie jest w stanie wykazać przejścia uprawnienia lub obowiązku na inną osobę, czy też zgody małżonka lub związku roszczenia z prowadzonym przedsiębiorstwem wspomnianymi dokumentami nie posiada on w rzeczywistości możliwości egzekwowania świadczenia od osoby trzeciej, czy też na swoją rzecz. Należy przy tym zwrócić uwagę, iż zgoda małżonka czy też przejście uprawnień może nastąpić na podstawie różnych zdarzeń prawnych, w tym również co do zasady na podstawie oświadczeń nieposiadających formy dokumentu, które nie będą mogły być wykazane w postępowaniu klauzulowym ani egzekucyjnym. Nie jest zatem w niektórych wypadkach obiektywnie możliwe przedstawienie dokumentów wykazujących te przesłanki w odpowiedniej formie. W takich wypadkach przejście uprawnienia powinno być przedmiotem właściwego powództwa o ustalenie⁷⁶², czy też powództwa o świadczenie przeciwko dłużnikowi egzekwowanemu⁷⁶³, a powód posiada interes prawny w wytoczeniu powództwa.

4.3.3. Rola interesu prawnego w powództwie o świadczenie

Rola interesu prawnego największe kontrowersje wywołuje właśnie przy powództwie o zasądzenie. Wynika to z braku regulacji dotyczącej interesu prawnego w powództwie o świadczenie, choć dostrzeżenia wymaga bliskość tego rodzaju powództwa z powództwem o ustalenie zwykłe z art. 189 k.p.c. Należy nadto przypomnieć, iż kodeks postępowania cywilnego nie reguluje w ogóle wprost tego rodzaju powództwa.

⁷⁶² Uchwała SN(7z) z 5.05.1951 r., C 689/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3.

⁷⁶³ Uchwała SN z 11.04.2019 r., III CZP 106/18, OSNC 2019, nr 12, poz. 120.

Według dominującej części przedstawicieli doktryny⁷⁶⁴, ale i nielicznych choć jednolitych wypowiedzi orzecznictwa sądowego⁷⁶⁵ brak interesu prawnego prowadzi do oddalenia powództwa o zasądzenie świadczenia. Wynika to z postrzegania interesu prawnego jako merytorycznej lub też jurysdykcyjnej przesłanki powództwa o zasądzenie. W. Broniewicz podnosi, że interes prawny jako jedna z ogólnych przesłanek poszukiwania drogi sądowej w procesie cywilnym stanowi jednocześnie jedną z przesłanek uwzględnienia powództwa o zasądzenie⁷⁶⁶. Zdaniem autora w przypadku nieposiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie o zasądzenie sąd oddala powództwo. Przyczyną oddalenia powództwa w takim wypadku nie jest jednak bezzasadność roszczenia, gdyż przy wydawaniu wyroku w takiej konfiguracji procesowej sąd jako niezalutwioną pozostawia kwestię istnienia lub nieistnienia podnoszonej przez powoda normy prawnej⁷⁶⁷.

Zapatrywania traktujące interes prawny jako przesłankę powództwa o świadczenie krytykował w czasie obowiązywania d.k.p.c. J. Hroboni wskazując, iż w przypadku tego rodzaju powództw interes prawny nie podlega w ogóle badaniu przez sąd⁷⁶⁸. Z kolei zdaniem W. Siedleckiego uznawanie interesu prawnego jako przesłanki powództwa o świadczenie stanowi dokonywanie wykładni *contra legem*. Zdaniem autora *ratio legis* art. 189 k.p.c. jest uzależnienie uzyskania ochrony prawnej od posiadania interesu prawnego jedynie w przypadku powództwa o ustalenie

⁷⁶⁴ Zob. np. W. Broniewicz, Interes prawny przy powództwie o zasądzenie, ZNUŁ Seria 1. Nauki humanistyczno-społeczne 1964, Nr 37, s. 138; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 306 i n.; A. Marciniak, W kwestii oświadczenie dłużnika o poddaniu się egzekucji, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica* 42/1989, s. 59; J. Rusiński, Wierzytelność w umorzonym postępowaniu upadłościowym. Głosa do postanowienia SN z dnia 23 lutego 2001 r., II CKN 393/00, PPH 2003, nr 11, s. 50-54; I. Kunicki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, art. 355, Legalis; Ł. Błaszczak, Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191(1) k.p.c., Warszawa 2021, s. 234; J. May, Zarzut braku interesu prawnego, [w:] Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, red. M. Rzewuski, Warszawa 2022, s. 426.

⁷⁶⁵ Np. Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62; Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90; Wyrok SO w Poznaniu z 6.04.2017 r., II Ca 1395/16, LEX; Postanowienie SA w Poznaniu z 10.12.2008 r., I ACa 855/08, LEX; Wyrok SO we Włocławku z 5.10.2015 r., I Ca 222/15, LEX.

⁷⁶⁶ W. Broniewicz, Interes prawny..., s. 138; W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 836-837.

⁷⁶⁷ W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6, s. 835-837, podobne stanowisko zabiera również I. Kunicki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, art. 355, Legalis.

⁷⁶⁸ J. Hroboni, Stosunek wzajemny powództwa o ustalenie i powództwa o świadczenie, PPC 1934, Nr 21-22, s. 646-647.

i dlatego przesłanka ta jest wymieniona jedynie w przepisie regulującym jedynie ten rodzaj powództwa. W. Siedlecki wskazuje, iż traktowanie interesu prawnego jako jakiegokolwiek przesłanki innych rodzajów powództw prowadzi do pozbawienia sensu art. 189 k.p.c.⁷⁶⁹.

T. Rowiński również krytykuje wyodrębnienie interesu prawnego przy powództwie o zasądzenie. Zdaniem autora wymienienie przez ustawodawcę interesu prawnego jedynie przy powództwie o ustalenie oznacza, iż interes ten może być poczytywany za przesłankę jedynie tego powództwa. T. Rowiński wyklucza argumentację traktującą interes prawny jako ogólną przesłankę uzyskania ochrony prawnej jako sprzeczną z art. 189 k.p.c. i prowadzącą do zbędności tego przepisu. Należy jednak podkreślić, iż zdaniem autora interes prawny powód ma zawsze w przypadku zasadności powództwa. T. Rowiński wskazuje, iż „poza dyskusją” jest okoliczność, że w przypadkach powództw o świadczenie powód nie musi interesu prawnego wykazywać i nie podlega on badaniu przez sąd. Autor ten sprzeciwia się jednak traktowaniu tego interesu jako niezależnej przesłanki powództwa odmiennej od jego zasadności, a raczej poczytuje go za aspekt lub refleks zasadności dochodzonego prawa. Zdaniem autora przy powództwie o zasądzenie powód nie jest obowiązany do wykazywania swojego interesu prawnego, zaś sąd nie ma obowiązku jego ustalania⁷⁷⁰. T. Rowiński wszystkie braki merytoryczne powództwa dotyczące niewymagalności roszczenia, braku legitymacji, braku zaskarżalności, czy też sprzeczności dochodzonego prawa ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa kwalifikuje jako brak zasadności roszczenia. Zdaniem autora to właśnie ta niezasadność roszczenia jest w wymienionych wypadkach przyczyną oddalenia powództwa, nie zaś brak interesu prawnego. Podobnie zdaniem T. Rowińskiego należy traktować przypadki nieprzysługiwania powodowi danego prawa czy to na skutek przedawnienia, braku wymagalności, zwolnienia z długu, spełnienia świadczenia, czy też okoliczności, iż dane prawo nigdy powodowi nie przysługiwało⁷⁷¹.

Również P. Osowy zaznacza, że interes prawny w przypadku powództw o zasądzenie związany jest z zasadnością roszczenia, wobec czego nie może on stanowić samodzielnej przesłanki tego powództwa odmiennej właśnie od jego zasadności. Autor zaznacza, iż warunkiem powództwa nie jest również danie przez pozwanego powodu do wytoczenia

⁷⁶⁹ W. Siedlecki, Glosa do Orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 1964 r., sygn. akt III CR 87/64, OSP 1965/9/200, s. 427.

⁷⁷⁰ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 45-49.

⁷⁷¹ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 49-52.

powództwa, gdyż okoliczność ta stosownie do treści art. 101 k.p.c. może mieć znaczenie jedynie dla rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów postępowania⁷⁷².

Należy jednak podkreślić, iż powyższe poglądy opierają się na stanowisku, iż powód posiada interes prawny w powództwie jedynie w przypadku obiektywnej potrzeby uzyskania ochrony prawnej, która zachodzi w przypadku zasadności powództwa. Przyjmuję iż powód posiada interes prawny w powództwie, gdy żądany wyrok poprawi jego sytuację prawną, a więc w razie hipotetycznej merytorycznej zasadności twierdzenia powoda o przysługującym mu prawie do świadczenia. Jak wskazano wyżej, przypadki braku zasadności powództwa z powodu jego niewymagalności, niezaskarżalności, sprzeczności z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa, wygaśnięcia roszczenia wymagają merytorycznego zbadania przez sąd zgłoszonego roszczenia procesowego, czyli twierdzenia o przysługiwaniu powodowi roszczenia materialnego przeciwko pozwanemu. Przypomnieć należy, iż w przypadku nieustalenia w postępowaniu sądowym istnienia prawa, na podstawie którego powód wytacza powództwo, podlega ono oddaleniu już tylko z tej przyczyny. Natomiast w przypadku, w którym strony łączy dany stosunek prawny, z którego wynika dane roszczenie, które jednak jest niezasadne z powodu jednej ze wskazanych wyżej przyczyn, powództwo podlega oddaleniu bez potrzeby odwoływania się do pojęcia interesu prawnego.

W tym zakresie zasadnym zdaje się pogląd T. Rowińskiego mówiący, iż interes prawny stanowi jedynie refleks zasadności powództwa. Przy takim ujęciu interesu prawnego spór o to czy interes prawny stanowi odrębną przesłankę powództwa o świadczenie, czy też jedynie refleks zasadności tego powództwa pozostaje bez znaczenia. Posiadanie interesu prawnego w szerokim ujęciu stanowi zatem w tych wypadkach o zasadności zgłoszonego roszczenia procesowego, zaś jego brak musi wykluczać uwzględnienie powództwa. Ponieważ jak wskazano wyżej, ustalenie tych okoliczności wymaga merytorycznego zbadania roszczenia, niezasadnym wydaje się stanowisko, iż w przypadkach oddalenia powództwa z powodu niewymagalności roszczenia, niezaskarżalności roszczenia, sprzeczności z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa, czy też wygaśnięcia roszczenia, sąd pozostawia niezłatwioną kwestię istnienia lub nieistnienia podnoszonej przez powoda normy prawnej.

Zarówno niezaskarżalność, niewymagalność, sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, czy też wygaśnięcie roszczenia powodujące brak możliwości uwzględnienia

⁷⁷² P. Osowy, Powództwo o zasądzenie roszczenia w sądowym postępowaniu procesowym, PiP 2002, Nr 6, s. 60.

powództwa swoje źródło mają w przepisach prawa materialnego. Okoliczność ta w połączeniu z koniecznością merytorycznego zbadania roszczenia prowadzi do uznania, iż prowadzą one do wydania przez sąd wyroku oddalającego powództwo z uwagi na bezzasadność roszczenia procesowego. Wydanie orzeczenia formalnego jest w takich wypadkach wykluczone z uwagi na orzekanie co do *meritum* zgłoszonego roszczenia. Spór czy bezzasadność ta wynika z braku interesu prawnego jako przesłanki powództwa o świadczenie, czy też bezzasadność roszczenia stanowi refleks braku interesu prawnego w istocie prowadzi do konkluzji, iż bez względu na przyjęty pogląd powództwo o świadczenie w razie braku interesu prawnego w konsekwencji podlega oddaleniu.

Należy jednak zaznaczyć, iż nie w każdym omawianym przypadku brak interesu prawnego ma związek z kwestią merytorycznej zasadności powództwa. Przy rozumieniu interesu prawnego jako potrzeby uzyskania ochrony sądowej istniejącej niezależnie od kwestii merytorycznej zasadności roszczenia niezaskarżalność, niewymagalność, sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, czy też wygaśnięcie roszczenia byłyby prawnie irrelewantne dla oceny posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie o zasądzenie i nie powodowałyby, iż w przypadku ich zajścia powód nie posiadałby interesu prawnego w wytoczeniu powództwa.

Ł. Błaszczak zauważa, że w niektórych przypadkach odkodowanie braku interesu prawnego następuje niezależnie od merytorycznego rozstrzygnięcia sporu. Autor zaznacza, iż dzieje się tak właśnie w przypadku uzyskania przez powoda tytułu egzekucyjnego opiewającego na roszczenie objęte przedmiotem procesu. W takim wypadku zdaniem Ł. Błaszczaka merytoryczne rozstrzygnięcie sporu jest niecelowe, a postępowanie powinno zakończyć się umorzeniem⁷⁷³.

W ujęciu proponowanym w niniejszej pracy powód nie posiadałby interesu prawnego jedynie w przypadkach, w których nawet przy założeniu, że jego twierdzenie o istnieniu roszczenia materialnego jest prawdziwe, uzyskanie wyroku uwzględniającego powództwo nie poprawiałoby sytuacji prawnej powoda. W takich wypadkach należałoby uznać, iż badanie zgłoszonego roszczenia procesowego i wydanie wyroku jest w istocie zbędne, gdyż nawet wydanie wyroku uwzględniającego żądanie powoda nie poprawi jego sytuacji prawnej.

⁷⁷³ Ł. Błaszczak, [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 70.

Dotyczy to przypadków posiadania tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone świadczenie, a także możliwości prowadzenia egzekucji na rzecz lub przeciwko podmiotowi niewymienionemu w tytule egzekucyjnym na podstawie konstytutywnej klauzuli wykonalności lub bez takiej klauzuli.

Kwestię tę dostrzeżono również w judykaturze Sądu Najwyższego. W orzeczeniu z 14 października 1925 r. wydanym na gruncie prawodawstwa pozaborczego Sąd Najwyższy uznał, iż powództwo o zasądzenie dotyczące wierzytelności objętej notarialnym tytułem egzekucyjnym jako niedopuszczalne podlega odrzuceniu. W uzasadnieniu orzeczenia wskazano, iż przyjmując dopuszczalność wytaczania powództwa pozwany zostałby narażony na ponoszenie wyższych kosztów postępowania oraz powstanie dwóch tytułów wykonawczych umożliwiających prowadzenie dwóch egzekucji tego samego świadczenia⁷⁷⁴. Z kolei w wydanej 17 grudnia 1960 r. na gruncie d.k.p.c. uchwale całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego⁷⁷⁵ przyjęto, iż brak interesu prawnego w powództwie o świadczenie prowadzi do oddalenia powództwa, nie uzasadniając jednak szerzej tego stanowiska.

Z kolei w postanowieniu Sądu Najwyższego z 5 grudnia 1996 r. wskazano, że objęcie dochodzonego roszczenia w powództwie o świadczenie tytułem egzekucyjnym ma tożsame skutki z prawomocnym osądzeniem sprawy, co powinno prowadzić do odrzucenia pozwu o świadczenie stwierdzonego takim tytułem z uwagi na powagę rzeczy osądzonej⁷⁷⁶. Pogląd ten jednak, choć odosobniony w orzecznictwie w zakresie w jakim pozasądowym tytułom egzekucyjnym przyznaje powagę rzeczy osądzonej, niemniej zauważa podobieństwo uzyskania tytułu egzekucyjnego z uzyskaniem wyroku zasądającego. Podkreślono, iż oba przypadki prowadzą do tożsamego celu w postaci umożliwienia przeprowadzenia egzekucji dochodzonego świadczenia.

Natomiast w wyroku z 23 lutego 2001 roku Sąd Najwyższy podniósł, iż w przypadku uzyskania tytułu egzekucyjnego w toku postępowania „merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy doprowadziłoby do tego, że powód dysponowałby dwoma tytułami egzekucyjnymi przeciwko pozwanemu, dotyczącymi tej samej należności”, co w konsekwencji prowadzi do niedopuszczalności wydania wyroku⁷⁷⁷. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy we wcześniej powołanej uchwale z 18 stycznia 2019 r.⁷⁷⁸, w której wskazano, iż następczy brak

⁷⁷⁴ Orzeczenie SN z 14.10.1925 r., R. 544/25, OSP 5/1926, poz. 214, s. 217-219.

⁷⁷⁵ Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.

⁷⁷⁶ Postanowienie SN z 5.12.1996 r., I PKN 34/96, OSNP 1997, nr 13, poz. 237.

⁷⁷⁷ Wyrok SN z 23.02.2001 r., II CKN 393/00, OSNC 2001/11/162.

⁷⁷⁸ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

interesu prawnego w powództwie o świadczenie, powstały skutek uzyskania tytułu egzekucyjnego, powoduje zbędność wyrokowania i prowadzi do umorzenia postępowania. Sąd Najwyższy wyjaśnił, iż zbędność wydania wyroku jako przesłanka umorzenia postępowania z art. 355 § 1 k.p.c. wiąże się właśnie z odpadnięciem interesu prawnego w toku procesu (który uznaje jednak za materialną przesłankę postępowania) powodującego niemożność uzyskania oczekiwanego przez powoda rezultatu, a w konsekwencji zbyteczność oraz bezcelowość dalszego postępowania w kierunku wydania wyroku oddalającego to powództwo.

A. Olaś zauważa jednak, że w przypadku, w którym w trakcie postępowania o roszczenie podlegające procedurze zgłoszenia i uznania w postępowaniu upadłościowym art. 145 Prawa upadłościowego w zw. z art. 180 § 1 pkt 5 lit b k.p.c. uniemożliwia podjęcie uprzednio zawieszzonego na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c. postępowania w razie uwzględnienia wiarygodności na liście. W konsekwencji brak możliwości podjęcia takiego postępowania musi prowadzić do jego umorzenia⁷⁷⁹.

T. Rowiński krytykuje jednak również wyodrębnienie przesłanki interesu prawnego jako przyczyny oddalenia powództwa o zasądzenie w przypadkach innej możliwości osiągnięcia celu procesu, aniżeli poprzez wytoczenie powództwa oraz posiadania innego tytułu egzekucyjnego aniżeli wyrok. T. Rowiński zauważa, że przepisy nie zawierają wymogu korzystania z łatwiejszych dróg dochodzenia świadczeń, zaś powód może swobodnie korzystać z różnych dostępnych dróg dochodzenia roszczeń i brak jest przesłanek do obciążania powoda obowiązkiem wykazywania interesu prawnego akurat w wytoczeniu powództwa, zamiast dochodzenia go w prostszy sposób. Autor jednak dostrzega, iż w przypadku, gdyby przepisy *expressis verbis* uzależniały skorzystanie z drogi sądowej od wykazania, że powód nie mógł skorzystać z innej drogi, to wówczas powództwo takie mogłoby podlegać oddaleniu właśnie z uwagi na brak interesu prawnego. Z kolei w zakresie posiadania innego tytułu egzekucyjnego T. Rowiński problem ten traktuje jako hipotetyczny i możliwy jedynie teoretycznie uważając, że w takich przypadkach powód cofa pozew, zaś w przeciwnym wypadku powództwo podlegałoby oddaleniu z uwagi na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego⁷⁸⁰.

Należy jednak podkreślić, iż zarówno w przypadku posiadania przez powoda innego tytułu egzekucyjnego i możliwości prowadzenia egzekucji na podstawie konstytutywnej klauzuli wykonalności sąd wydając rozstrzygnięcie nie musi w istocie badać pod kątem

⁷⁷⁹ A. Olaś [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, red. T. Zembruski, Warszawa 2020, s. 802-803.

⁷⁸⁰ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 58-59.

merytorycznym zgłoszonego roszczenia. Wynika to z okoliczności, iż nawet uwzględnienie powództwa nie poprawi sytuacji prawnej powoda, czy to z uwagi na brak związku powództwa ze sferą prawną powoda, czy też posiadaną już możliwość egzekwowaniażądanego świadczenia. W takiej sytuacji sąd brak interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o zasądzenie może i powinien ocenić przed zbadaniem prawdziwości twierdzeń powoda o przysługującym mu roszczeniu⁷⁸¹. Sąd orzekając w tych wypadkach nie orzeka zatem w przedmiocie procesu, a wydanie wyroku staje się w istocie zbędne niezależnie od merytorycznej zasadności powództwa. Co istotne, posiadanie tytułu egzekucyjnego, czy też posiadanie możliwości prowadzenia egzekucji na podstawie tytułu dotyczącego innych podmiotów nie ma wpływu na wygaśnięcie roszczenia materialnego, o ile nie jest połączone ze spełnieniem (przymusowym lub dobrowolnym) świadczenia. Brak uwzględnienia powództwa nie jest zatem w tych wypadkach wynikiem niezasadności roszczenia procesowego.

Zaznaczenia wymaga, iż wygaśnięcia materialnego roszczenia o świadczenie nie powoduje również wydanie prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo. Roszczenie materialnoprawne, dopóki nie zostanie zaspokojone lub nie wygaśnie w inny sposób cały czas istnieje. Należy zatem zwrócić uwagę na podobieństwo sytuacji posiadania przez powoda innego tytułu egzekucyjnego, możliwości prowadzenia egzekucji na podstawie konstytutywnej klauzuli wykonalności lub tytułu egzekucyjnego opiewającego na inne podmioty lub też wytoczenia powództwa na rzecz osoby trzeciej do przypadków braku interesu prawnego wskazanych w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., a więc powagi rzeczy osądzonej oraz zawisłości sporu. Jak już wskazano, przypadki, w których powód dysponuje sądowym tytułem egzekucyjnym, a także tytułami korzystającymi z mocy wyroków, powodują istnienie przeszkody procesowej powagi rzeczy osądzonej prowadzącej do odrzuceniu pozwu na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Pozasądowe tytuły egzekucyjne nie są objęte tą powagą i w niektórych wypadkach mogą nie pozwolić na egzekwowanie świadczenia lub też mogą utracić moc. Niemniej jednak co do zasady pozwalają one na prowadzenie egzekucji. Zarówno w przypadku braku interesu prawnego w wąskim rozumieniu, jak i wymienionych przyczyn odrzucenia pozwu sąd nie bada merytorycznie roszczenia procesowego, a jego ewentualna materialna zasadność pozostaje bez znaczenia dla możliwości uwzględnienia powództwa.

Pogląd stanowiący o potrzebie wydania postanowienia umarzającego postępowanie w przypadku utraty interesu prawnego jest zasadny przy węższym rozumieniu braku interesu

⁷⁸¹ Powyższe zauważa W. Broniewicz, *Legitymacja procesowa*, Łódź 1963, s. 72; tenże, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964, Nr 5-6, s. 837.

prawnego jako przypadku zbędności wydania wyroku. Skoro odpadnięcie potrzeby wydania wyroku uniemożliwia uwzględnienie żądania powoda, niezależnie od materialnej zasadności zgłoszonego żądania, za bezcelowe należy uznać badanie tego roszczenia i wydawanie rozstrzygnięcia merytorycznego. W takich wypadkach sąd nie rozstrzyga więc o przedmiocie procesu.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż brak tak rozumianego interesu prawnego nie powinien skutkować wydaniem różnych rozstrzygnięć sądowych o odmiennym charakterze, merytorycznym lub formalnym, w zależności od momentu odpadnięcia interesu prawnego. Na problem ten zwraca uwagę J. Rusiński, wskazując jednak, iż wobec wymienienia zbędności wyrokowania jedynie w art. 355 k.p.c. rozstrzygnięcie o charakterze formalnym może nastąpić jedynie w przypadku następczej utraty interesu prawnego. W tych wypadkach zdaniem autora procesowa przyczyna zakończenia postępowania ma „pierwszeństwo przed mankamentem natury materialnoprawnej”. W konsekwencji J. Rusiński uznaje, że w przypadkach braku interesu prawnego polegającego na posiadaniu tytułu egzekucyjnego już przed wszczęciem postępowania z uwagi na brak przepisu konieczne jest wydanie wyroku oddalającego takie powództwo⁷⁸². Problem dostrzega również Sąd Najwyższy wskazując jednak, iż takie zapatrywanie jest nie do przyjęcia⁷⁸³.

Przyjmowanie odmiennych skutków braku interesu prawnego w powództwie o świadczenie w zależności od momentu jego powstania nie jest zasadne ze względu na potrzebę zachowania spójności systemu prawa. Jak już wskazano, brak interesu prawnego w powództwie o świadczenie powoduje prawną irrelewantność merytorycznej zasadności zgłoszonego w pozwie roszczenia. Nie może być ono uwzględnione zatem niezależnie od tego czy powodowi przysługuje dane roszczenie materialne i to niezależnie od momentu utraty przez powoda interesu prawnego w powództwie.

Jednocześnie brak interesu prawnego w wąskim ujęciu jako przyczyna zbędności wyrokowania powoduje niedopuszczalność wydania wyroku i umorzenie postępowania na podstawie art. 355 k.p.c. W konsekwencji w wypadku powstania takiego braku przed wytoczeniem powództwa, a zatem przed zdarzeniem, od którego wystąpienia zastosowanie znajduje art. 355 k.p.c., sąd winien zakończyć postępowanie postanowieniem o odrzuceniu pozwu w stosując art. 199 § 1 k.p.c. *per analogiam*. Pogląd taki znajduje dodatkowe

⁷⁸² J. Rusiński, Wierzytelność w umorzonym postępowaniu upadłościowym. Glosa do postanowienia SN z dnia 23 lutego 2001 r., II CKN 393/00, PPH 2003, Nr 11, s. 53.

⁷⁸³ Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.

uzasadnienie w objęciu dyspozycją art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. przypadków braku interesu prawnego w powództwie w postaci zawisłości sporu i powagi rzeczy osądzonej.

Podsumowując, interes prawny w powództwie o świadczenie należy uznać za przesłankę procesową, choć istnienie tego interesu należy ujmować szeroko uznając, że interes prawny w powództwie o zasądzenie istnieje, gdy potencjalne uwzględnienie powództwa doprowadzi do poprawy sytuacji prawnej powoda. W konsekwencji powód nie posiada interesu prawnego w powództwie o świadczenie jedynie w przypadkach, gdy nawet wyrok uwzględniający jego żądanie do poprawy sytuacji prawnej powoda nie doprowadzi. Dotyczy to zatem przypadków posiadania przez powoda tytułu egzekucyjnego pozwalającego na egzekucję dochodzonego świadczenia, w tym także tytułu wystawionego na rzecz innej osoby aniżeli powód lub przeciwko innej osobie aniżeli dłużnik, o ile przepisy prawa zezwalają na prowadzenie na jego podstawie egzekucji, czy to w oparciu o tak wystawiony tytuł wykonawczy, czy też poprzez uzyskanie odpowiedniej klauzuli wykonalności o charakterze konstytutywnym. Nie dotyczy to jednak przypadków, w których pozasądowy tytuł egzekucyjny zostanie uznany za nieważny (np. dotknięta wadą ugoda sądowa) lub tytuł wykonawczy zostanie pozbawiony wykonalności. Podobnie powód zachowa interes prawny w powództwie o świadczenie pomimo posiadania tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone w pozwie roszczenie w sytuacji, w której posiadany tytuł egzekucyjny nie pozwoli powodowi na prowadzenie skutecznej egzekucji z uwagi na ograniczenia ilościowe lub wynikające z przepisów prawa kraju, w którym toczyć się ma egzekucja, podczas gdy wyrok uwzględniający jego żądanie ograniczeń takich nie posiadałby.

4.4. Interes prawny w powództwie o ukształtowanie

4.4.1. Wprowadzenie

Powództwo o ukształtowanie jest trzecim rodzajem powództwa rozpoznawanego w postępowaniu procesowym, obok powództw o świadczenie oraz o ustalenie. Umożliwia ono stworzenie, przekształcenie lub zniesienie prawa bądź stosunku prawnego przez sąd w drodze

wyroku o charakterze konstytutywnym. W przeciwieństwie do powództw o świadczenie oraz o ustalenie, powództwo to nie służy autorytatywnemu ustaleniu stosunku prawnego, a oddziaływaniu na istniejący stosunek prawny w drodze wydania przez sąd wyroku o charakterze konstytutywnym. Wyrok ten w zależności od charakteru danego powództwa może wywoływać skutek *ex nunc*, tj. od uprawomocnienia się orzeczenia (np. w przypadku rozwodu) lub też *ex tunc*, czyli z mocą wsteczną (np. w przypadku unieważnienia małżeństwa).

Co do zasady powództwo o ukształtowanie przysługuje stronom stosunku prawnego lub podmiotom prawa, którego dane powództwo dotyczy, jednak przepisy niekiedy przewidują uprawnienia osób trzecich do wystąpienia z takimi powództwami, jak np. art. 52 § 1a k.r.o. zezwalający wierzycielowi jednego z małżonków na wytoczenie powództwa o ustanowienie rozdzielności majątkowej.

W swoim założeniu powództwo o ukształtowanie nie zakłada naruszenia prawa powoda przez pozwanego i nie ma na celu zapobieżenia naruszeniu prawa, ani też nie stanowi remedium na już naruszone prawo⁷⁸⁴. Należy przy tym podkreślić, iż zasadą jest, by stosunki prawne nawiązywane lub zmieniane były wskutek współdziałania ich stron, zaś jedynie wyjątkowo jedna ze stron ma możliwość samodzielnej jej zmiany lub żądania jej dokonania przez sąd⁷⁸⁵, choć też dokonanie niektórych przekształceń stosunków prawnych zarezerwowane jest dla drogi sądowej⁷⁸⁶.

Co istotne, nie istnieje ogólne upoważnienie sądu do wydawania orzeczeń kształtujących stosunki prawne lub prawa. Rozstrzygnięcie o takim charakterze może zapaść jedynie w wypadkach przewidzianych w przepisach⁷⁸⁷. Żaden przepis prawa nie wprowadza ogólnej możliwości wytaczania powództw tego rodzaju, zaś każdorazowo źródłem takiego powództwa jest norma prawa powszechnego – materialnego lub procesowego, która w swojej dyspozycji przewiduje możliwość sądowego ukształtowania określonych stosunków prawnych⁷⁸⁸.

⁷⁸⁴ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, J. Jodłowski, Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958, s. 335-336.

⁷⁸⁵ P. Osowy, Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego, Warszawa 2015, s. 108-109.

⁷⁸⁶ Np. rozwód lub unieważnienie małżeństwa.

⁷⁸⁷ P. Osowy, Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego, Warszawa 2015, s. 95 i n.

⁷⁸⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023, s. 228-230.

W doktrynie podkreśla się, że istnieje tyle rodzajów powództw o ukształtowanie, ile uprawnień do żądania modyfikacji stosunku prawnego lub prawa wskazano w przepisach⁷⁸⁹.

Kodeks postępowania cywilnego nie wprowadza żadnych ogólnych wymogów dopuszczalności powództw o ukształtowanie; każdorazowo wskazywane są wymagania szczegółowe w przepisach regulujących konkretne powództwa. Niemniej jednak nadal wymagane jest spełnienie przesłanek procesowych⁷⁹⁰.

4.4.2. Przypadki posiadania interesu prawnego w powództwach o ukształtowanie

W celu wskazania przypadków, w których powód posiada interes prawny we wnoszonym powództwie o ukształtowanie warto sięgnąć do rozważań poczynionych na gruncie powództwa o ustalenie oraz powództwa o świadczenie. Interes prawny w powództwie o ukształtowanie występować będzie zatem w przypadkach, w których powód ma obiektywną potrzebę uzyskania żądanej modyfikacji stosunku prawnego lub prawa. Potrzeba ta występować będzie wobec tego w przypadku, gdy uwzględnienie powództwa przez sąd doprowadzić może do powstania stanu prawnego realizującego uprawnienie powoda do przekształcenia stosunku prawnego lub prawa, zaś powód nie ma możliwości samodzielnego jego dokonania. Oczekiwana korzyść prawna dotyczy zatem uzyskania żądanej modyfikacji stosunku prawnego. Z. Fenichel zauważa, iż dla powództwa o ukształtowanie bez znaczenia pozostaje naruszenie prawa powoda lub nawet jego zagrożenie, albowiem powództwo to nie ma za zadanie ochrony istniejącego prawa, a stworzenie nowej sytuacji prawnej. Autor zaznacza, iż dla zaspokojenia potrzeb powoda, podobnie jak w powództwie o ustalenie, wystarczającym jest uzyskanie wyroku uwzględniającego powództwo, albowiem wyrok taki nie podlega późniejszemu wykonaniu⁷⁹¹. Podobnie Z. Hahn podnosi, iż potrzeba uzyskania ochrony prawnej w przypadku powództw o ukształtowanie zależy od samej tylko możliwości uzyskania ukształtowania prawa za pomocą wyroku⁷⁹². Autor za K. Hellwigem uznaje, że powód posiada interes prawny w powództwie o ukształtowanie jedynie w przypadkach, gdy sam nie może doprowadzić do żądanej modyfikacji powództwa, zaś w przeciwnym razie nie

⁷⁸⁹ Ibidem.

⁷⁹⁰ P. Osowy, Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego, Warszawa 2015, s. 95 i n.

⁷⁹¹ Z. Fenichel, Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich, PPC 1935, Nr 11-12, s. 343-345.

⁷⁹² Z. Hahn, Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp, Nowa Palestra 1935, Nr 6-7, s. 244-245.

ma żadnego interesu w takim powództwie i nie może on żądać ochrony prawnej tego rodzaju⁷⁹³. Zdaniem W. Broniewicza interes prawny w powództwie o ukształtowanie nie występuje samodzielnie, a jest wtopiony w uprawnienie, którego realizacji żąda w powództwie⁷⁹⁴. Autor zauważa, że skoro norma dla swojego urzeczywistnienia wymaga wydania wyroku w konsekwencji musi istnieć interes prawny w wytoczeniu takiego powództwa⁷⁹⁵, a posiadania uprawnienia do żądania ukształtowania stosunku nie można rozdzielić z posiadaniem interesu prawnego w tym powództwie⁷⁹⁶. T. Rowiński podnosi, iż w przypadkach, w których podmiot posiada interes prawny we wniesieniu powództwa o ukształtowanie ustawodawca regulując dane powództwo nadaje takiemu podmiotowi legitymację procesową do jego wytoczenia⁷⁹⁷. W nauce prawa procesowego cywilnego jest też prezentowane zapatrywanie, iż w przypadku powództw o ukształtowanie potrzeba ochrony prawnej ma miejsce w przypadku, „gdy można uzyskać ukształtowanie stosunku prawnego za pomocą orzeczenia” sądowego. Jednocześnie autor podkreśla, iż pożądanego przez powoda skutku często nie można uzyskać w inny sposób aniżeli wytaczając powództwo i to niezależnie od stanowiska pozwanego⁷⁹⁸. Zdaniem autora powód w przypadku powództwa o ukształtowanie wykaże swój interes prawny okolicznością, iż pomimo nabycia uprawnienia „do zmiany stosunku prawnego, zmiana ta nie nastąpiła i nie może nastąpić bez następczego orzeczenia sądu”⁷⁹⁹. Ł. Błaszczak potrzebę uzyskania ochrony prawnej w przypadku powództwa o ukształtowanie dostrzega w przypadkach, w których istnieje norma prawna umożliwiająca skorzystanie z tego rodzaju powództwa. Zdaniem autora interes prawny w przypadku powództw o ukształtowanie zachodzi w przypadku kumulatywnego wykazania nabycia prawa do modyfikacji stosunku prawnego lub prawa, zasadności żądania zmiany tego stanu oraz braku możliwości dokonania tej modyfikacji bez orzeczenia sądowego. Autor słusznie akcentuje jednak różnicę między zasadnością żądania modyfikacji stosunku prawnego, a posiadaniem prawnego upoważnienia do żądania takiej zmiany.

⁷⁹³ K. Hellwig, *System des Deutschen Zivilprozeßrechts*, Leipzig 1912, s. 274, cyt. za Z. Hahn, *Powództwo...*, s. 250.

⁷⁹⁴ W. Broniewicz, *Legitymacja...*, s. 72-73.

⁷⁹⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 306-308.

⁷⁹⁶ W. Broniewicz, *Legitymacja...*, s. 72-73.

⁷⁹⁷ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 86.

⁷⁹⁸ P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015, s. 105.

⁷⁹⁹ *Ibidem*.

Również Sąd Najwyższy postawił tezę, iż wykazanie interesu prawnego jest zbędne w przypadkach, gdy przepis upoważnia podmiot do wytoczenia takiego powództwa, co ma miejsce głównie przy powództwach o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa⁸⁰⁰.

Z powyższych poglądów wynika, że dla stwierdzenia istnienia interesu prawnego powoda w powództwie o ukształtowanie konieczne jest posiadanie uprawnienia do żądania sądowej modyfikacji tego stosunku. Interes prawny nie występuje jednak w przypadkach, w których powód ma możliwość samodzielnej modyfikacji tego stosunku. Nie oznacza to jednak, iż interesu prawnego brakuje w przypadkach, gdy strony mają możliwość samodzielnego, konsensualnego przekształcenia stosunku prawnego lub prawa, albowiem pozbawiałoby to praktycznego sensu istnienia tej grupy powództw o ukształtowanie prawa. Interes prawny powoda w powództwie o ukształtowanie wykluczy jedynie możliwość samodzielnego uprawnienia kształtującego dokonywanego przez własne jednostronne oświadczenie woli.

Przyjmując, iż do oceny interesu prawnego w powództwie należy wziąć pod uwagę hipotetyczną zasadność powództwa należy zwrócić uwagę, iż sąd uwzględniając żądanie powoda i modyfikując zgodnie z jego wolą stosunek prawny zawsze doprowadziłby w ten sposób do poprawy jego sytuacji prawnej. Wyjątkiem mogą być przypadki, w których cel ten mógłby zostać osiągnięty przez jednostronne oświadczenie powoda. Należy jednak zauważyć, iż w takich wypadkach przepisy nie przewidują powództw kształtujących.

Należy jednak zwrócić uwagę, iż niektóre z powództw o ukształtowanie wskazuje interes prawny wprost jako ich przesłankę. Dotyczy to powództw o unieważnienie małżeństwa z powodu pozostawania przez jednego z małżonków w poprzednio zawartym związku małżeńskim (art. 13 § 2 k.r.o.) lub z powodu pokrewieństwa (art. 14 § 2 k.r.o.). Nie może zatem budzić wątpliwości, iż w przypadku tych powództw interes prawny stanowi przesłankę powództwa, bez której nie jest możliwe jego uwzględnienie, pokrywającą się z legitymacją do ich wytoczenia.

4.4.3 Rola interesu prawnego w powództwie o ukształtowanie

W doktrynie dominuje stanowisko, iż interes prawny nie jest przesłanką powództwa o ukształtowanie z uwagi na okoliczność, iż dotyczy ono uprawnień mogących być realizowanymi jedynie w procesie cywilnym, co w konsekwencji powoduje, iż w przypadku

⁸⁰⁰ Uchwała SN(7z) z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, OSNC 1970, nr 12, poz. 217.

tego rodzaju powództw zawsze istnieje interes prawny w ich wytoczeniu⁸⁰¹. Należy jednak zwrócić uwagę, iż nie wszystkie zmiany stosunków prawnych mogą być dokonane w drodze wyroku wydanego na skutek powództwa o ukształtowanie mogą być realizowane jedynie w drodze procesu cywilnego. Brak jednak jest w przepisach takich powództw o ukształtowanie, których rezultat powód mógłby osiągnąć samodzielnie, bez współdziałania z innymi stronami stosunku prawnego.

Z tego powodu Z. Hahn uważa wykazywanie interesu prawnego w powództwach o ukształtowanie za zbyteczne⁸⁰². Podobnie zdaniem P. Osowego w przypadku powództw o ukształtowanie sąd nie dokonuje zbadania potrzeby uzyskania przez powoda ochrony prawnej. Okoliczność ta wynika z natury tego rodzaju powództwa⁸⁰³. Autor zaznacza, iż interes prawny nie jest samodzielną przesłanką skuteczności takiego rodzaju powództwa, ani też jego dopuszczalności⁸⁰⁴. Podobnie T. Rowiński w przypadku powództw o ukształtowanie wskazuje, iż interes prawny nie występuje samodzielnie i w konsekwencji stanowi jedynie refleks zasadności powództwa. Autor podkreśla, iż powód może mieć interes prawny w powództwie o ukształtowanie jedynie w przypadkach zasadności tego powództwa⁸⁰⁵. Z kolei w przypadkach powództw o unieważnienie małżeństwa z art. 13 § 2 k.r.o. i art. 14 § 2 k.r.o., które umożliwiają żądanie unieważnienia małżeństwa zawartego pomimo przeszkody bigamii lub pokrewieństwa podmiotom mającym w tym interes prawny, interes ten stanowi, zdaniem autora, samodzielną przesłankę merytoryczną, która jednak jednocześnie konsumuje legitymację procesową⁸⁰⁶. Również W. Siedlecki⁸⁰⁷ i Z. Resich⁸⁰⁸ wskazują, że w przypadku powództw o ukształtowanie powód nie ma obowiązku wykazywania swojego interesu prawnego, a wystarczające jest posiadanie przez niego legitymacji procesowej wynikającej z przepisu regulującego dane powództwo. Tożsame zdanie podziela również Sąd Najwyższy⁸⁰⁹.

⁸⁰¹ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 63

⁸⁰² Z. Hahn, *Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp*, Nowa Palestra 1935, Nr 4, s. 146.

⁸⁰³ P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015, s. 106-107.

⁸⁰⁴ *Ibidem*

⁸⁰⁵ T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 65-66.

⁸⁰⁶ T. Rowiński legitymację procesową w powództwach o unieważnienie małżeństwa traktuje jako refleks posiadania interesu prawnego przez powoda: T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 66-68.

⁸⁰⁷ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972 s. 198.

⁸⁰⁸ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 255.

⁸⁰⁹ Wyrok SN z 8.11.2005 r., I CK 157/05, LEX.

Stanowisko to wydaje się zasadne w przypadku powództw o ukształtowanie. Oceniając rolę interesu prawnego w powództwach o ukształtowanie należy zwrócić uwagę na przedmiot tego rodzaju procesu. Rozstrzygając w przedmiocie żądania zmiany, zniesienia lub utworzenia stosunku prawnego sąd ocenia czy danemu podmiotowi przysługuje prawo do żądania takiej zmiany oraz czy nastąpiły inne przesłanki takiej zmiany. Nie jest jednak możliwe oddzielenie kwestii posiadania takiego uprawnienia do uzyskania konstytutywnego orzeczenia sądowego od oceny innych przesłanek modyfikacji stosunku prawnego. Należą one łącznie do przedmiotu procesu o ukształtowanie.

Przesłankami modyfikacji przez sąd stosunku prawnego są, obok wskazanych w przepisie warunków tej zmiany, również zgłoszenie takiego żądania przez uprawniony podmiot. Zatem brak wytoczenia powództwa oznacza jednocześnie brak uprawnienia do sądowej modyfikacji stosunku prawnego. Sąd nie rozstrzyga wszak o istniejącym stosunku prawnym (np. że małżeństwo ustało), a zmienia ten stosunek (np. rozwiązując małżeństwo). Warunkiem tej zmiany jest jednak również zażądanie jej przez właściwy podmiot w powództwie.

Kwestie te są nierozzerwalnie ze sobą związane. Jednocześnie nigdy nie dochodzi do przypadku, w którym powód w razie uzyskania wyroku uwzględniającego powództwo o ukształtowanie, nie polepszy swojej sytuacji prawnej przy rozumieniu ulepszenia tej sytuacji jako realizacji żądanej modyfikacji stosunku prawnego. W konsekwencji należy uznać, iż powód zawsze posiada interes prawny w tego rodzaju powództwach, a co za tym idzie potrzeba uzyskania orzeczenia prawnokształtującego nie ma wpływu na możliwość uwzględnienia takiego powództwa przez sąd. Nie dotyczy to oczywiście powództw z art. 13 § 2 k.r.o. i art. 14 § 2 k.r.o. oraz z art. 929 k.c.⁸¹⁰, w których to właśnie interes prawny stanowi o możliwości żądania wydania orzeczenia unieważniającego małżeństwo lub uznającego kogoś za niegodnego dziedziczenia. Obiektywna potrzeba uzyskania takiego orzeczenia stanowi jednak o posiadaniu uprawnienia do żądania wskazanych w tych przepisach modyfikacji prawa.

⁸¹⁰ Choć niektóre wypowiedzi autorów oraz orzecznictwa uznaje, iż w przepisie tym nie chodzi o interes prawny.

4.5. Podsumowanie częściowe

W niniejszym rozdziale, stosownie do czwartego pytania badawczego, dokonano analizy przypadków, w których strona powodowa posiada interes prawny w poszczególnych rodzajach powództw.

Rozważania pozwoliły na przyjęcie, iż w przypadku powództwa o ustalenie interesu prawnego ograniczony jest do przypadków, gdy samo uzyskanie wyroku ustalającego doprowadzi do polepszenia sytuacji prawnej powoda. Ma to miejsce zasadniczo w przypadkach, w których brak jest możliwości skutecznego dochodzenia prawa dalej idącego, w postaci zasądzenia świadczenia lub ukształtowania stosunku prawnego lub prawa. Teza ta znajduje uzasadnienie we wprowadzeniu do kodeksu postępowania cywilnego art. 189 wymagającego posiadania interesu prawnego w żądaniu ustalenia istnienia stosunku prawnego lub prawa. Interes prawny w przypadku możliwości wytaczania tego rodzaju powództw z reguły nie istnieje, gdyż przeważnie występują uprawnienia powoda do dalej idących żądań ochrony jego praw, a zatem powód powinien wykazać posiadanie przez siebie tego interesu.

Możliwe są jednak zarówno przypadki, w których powód posiada interes prawny w ustaleniu, ale żądanie powoda jest nieuzasadnione, a także przypadki nieposiadania tego interesu prawnego przy jednoczesnej prawdziwości twierdzeń powoda dotyczących istnienia lub nie stosunku prawnego albo prawa. Posiadanie interesu prawnego nie ma zatem znaczenia dla przedmiotu procesu i uwzględnienia żądania. Sąd stwierdzając brak interesu prawnego w powództwie o ustalenie nie dokonuje badania przedmiotu procesu i nie wypowiada się o nim. Powyższe przemawia za uznaniem tego interesu jako przesłanki procesowej tego powództwa i w przypadku jej braku - odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 k.p.c. stosowny *per analogiam*) lub umorzeniem postępowania (art. 355 k.p.c.).

Z kolei w przypadkach powództw o świadczenie powód zasadniczo posiada w nich interes prawny, albowiem uzyskanie prawa żądania świadczenia polepsza jego sytuację prawną, niezależnie od zasadności roszczenia procesowego. Z powyższego wynika co do zasady brak obowiązku wykazywania posiadania interesu prawnego w tym powództwie i niewymienienie go w ustawie procesowej. W toku poczynionych rozważań ustalono, iż o braku interesu prawnego w wytaczaniu tego rodzaju powództw nie świadczą: niewymagalność, niezaskarżalność, wygaśnięcie roszczenia lub jego sprzeczność z art. 5 k.c., albowiem okoliczności te powodują jedynie bezzasadność żądania powoda, nie zaś brak potrzeby

uzyskania wyroku uwzględniającego takie roszczenie. Mogą jednak zdarzyć się sytuacje, w których powód nie posiada interesu prawnego w powództwie o zasądzenie. Obejmują one przypadki, w których powód dysponuje przed wydaniem wyroku tytułem egzekucyjnym obejmującym żądane w powództwie świadczenie lub też posiada możliwość prowadzenia egzekucji przeciwko pozwanemu na podstawie po uzyskaniu konstytutywnej klauzuli wykonalności lub też nawet bez nadawania tej klauzuli. W tych przypadkach powód nie posiada potrzeby uzyskania rozstrzygnięcia sądowego, zaś uzyskany wyrok jedynie powieliłby posiadane przez niego uprawnienie do egzekucji. Brak możliwości uwzględnienia powództwa niezależny jest od przedmiotu procesu o zasądzenie świadczenia, a więc od zasadności powództwa. Również zatem w przypadku braku interesu prawnego w powództwie o zasądzenie postępowanie powinno być umorzone (art. 355 k.p.c.), zaś w razie istnienia tego braku w momencie wytaczania powództwa pozew podlegać winien odrzuceniu (art. 199 § 1 k.p.c. stosowny *per analogiam*).

Inaczej jest w przypadkach powództw o ukształtowanie. Ich inny charakter, zmierzający do uzyskania rozstrzygnięcia sądowego o innych konsekwencjach nie pozwala na wyodrębnienie w tych powództwach przypadków braku potrzeby uzyskania orzeczenia uwzględniającego takie powództwa. Powód nie posiada innej jednostronnej możliwości uzyskania żądanej modyfikacji danego stosunku prawnego, a więc bez współdziałania innych stron tego stosunku. Interes prawny zatem w przypadku powództw o ukształtowanie zachodzi zawsze, a w konsekwencji nie mogą nastąpić skutki jego braku zarówno w postaci wydania orzeczenia formalnego, jak i oddalającego powództwo.

Wnioski

Przeprowadzone badania skłaniają do sformułowania kilku wniosków. Po pierwsze, interes prawny pełni kluczową rolę w postępowaniu cywilnym, które to postępowanie jako celowa działalność zakłada jego posiadanie u poszukujących ochrony prawnej. Stanowiska doktryny i judykatury w tym zakresie, choć częściowo się różnią, to sprowadzają się do ujmowania tego interesu jako obiektywnej potrzeby uzyskania ochrony prawnej określonej treści. W przypadku powództw ochrona ta ma polegać na uzyskaniu wyroku uwzględniającego żądanie procesowe powoda.

Istotne jednak jest dostrzeżenie, iż powód posiada obiektywną potrzebę ochrony prawnej jedynie w uzyskaniu wyroku uwzględniającego jego roszczenie procesowe. Przez obiektywność posiadania potrzeby ochrony prawnej wymaga się, by żądany wyrok obiektywnie poprawiał sytuację prawną powoda, wyłączając z zakresu interesu prawnego przypadki, w których rzekoma poprawa tej sytuacji istniała jedynie w subiektywnym odczuciu powoda. Interes prawny tym się różni od interesu faktycznego, iż dotyczy sfery prawnej powoda, nie zaś jego potrzeb o innym charakterze. Należy przy tym zaznaczyć, iż przypadki te mogą zachodzić jednocześnie.

Z powyższego wynika, iż sama prawdziwość twierdzenia zawartego w pozwie nie ma znaczenia dla oceny czy powód posiada interes prawny we wytaczanym powództwie. Brak interesu prawnego zachodzić będzie więc jedynie w przypadkach, w których ewentualny wyrok uwzględniający powództwo nie poprawi sytuacji prawnej powoda. Świadczy o tym w szczególności analiza innych instytucji procesu cywilnego, w których interes prawny odgrywa rolę dla ich dopuszczalności lub zasadności.

Należy zwrócić przy tym uwagę, iż interes prawny może w postępowaniu cywilnym stanowić przesłankę wprost wymienioną w ustawie, ale także być wyróżniany pomimo braku

wyraźnego wskazania w kodeksie, jak ma to miejsce w przypadku interesu prawnego we wniesieniu środka zaskarżenia.

Na rozumienie interesu prawnego w powództwie wpływ ma jedno z zasadniczych praw człowieka, czyli prawo do sądu. Zapewnia ono jednostkom możliwość ochrony ich praw przed sądem, a także sprawiedliwe i rzetelne rozpoznanie sprawy. Prawo to, choć bardzo szerokie, nie wyklucza jednak stwarzania formalnych wymogów merytorycznego rozpoznania spraw, o ile nie naruszają one istoty prawa do sądu. Uzależnienie dostępu do sądu, rozumianego jako możliwość merytorycznego rozpoznania sprawy, od posiadania interesu prawnego, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, nie narusza przewidzianych w Konstytucji uprawnień jednostki, zaś prawo do sądu nie obejmuje przypadków, w których postępowanie sądowe nie ma związku ze sferą prawną danej jednostki.

Wyodrębnienie interesu prawnego jako przesłanki powództwa jest też zgodne z celami i funkcją procesu cywilnego. Zasadniczym celem postępowania jest udzielenie ochrony prawnej po zbadaniu twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu, co wypełnia ochronną funkcję postępowania w zakresie ochrony interesu jednostek. Posiadanie interesu prawnego w powództwie jest zatem kwestią kluczową dla możliwości osiągnięcia celu, tak samo jak dla zapewnienia, by proces spełniał swoją założoną funkcję. W tym kontekście wytaczanie powództwa bez posiadania w nim interesu prawnego, jako zachowanie sprzeczne z celem postępowania, może zostać uznane za czynność nadużywającą prawa procesowego. Pomimo braku wyraźnej sankcji ustawowej nie jest wykluczone odrzucenie powództwa z takiego powodu.

Stanowisko judykatury oraz dominujące poglądy wyrażane w nauce postępowania cywilnego stawiają interes prawny jako ogólną przesłankę umożliwiającą uzyskanie przez powoda wyroku uwzględniającego powództwo. Autorzy krytykujący wyodrębnianie interesu prawnego jako przesłanki powództwa wskazują jednak, iż w przypadkach uwzględnienia powództwa powód faktycznie interes ten posiada we wniesionym żądaniu.

Problematyczne jest jednak określenie skutków prawnych braku interesu prawnego w powództwie, choć wydaje się, że uniemożliwia on wydanie wyroku uwzględniającego powództwo. Zasadniczo dopuszczalne są dwie możliwości zakończenia procesu dotyczącego takiego powództwa: może zostać wydany wyrok je oddalający bądź też postanowienie odrzucające pozew lub umarzające postępowanie.

Silnym argumentem przeciwników uznawania interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności powództwa, co wskazywane było również w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego, jest niewymienienie jego braku w art. 199 § 1 k.p.c. jako przyczyny powodującej

odrzuć powództwa i zamknięty katalog tych przyczyn. Powyższe nie może mieć jednak przesądającego znaczenia, albowiem doktryna, ale też orzecznictwo dopuszcza odrzucenie pozwu również w razie innych niż wymienione w przepisach kodeksu przeszkody w merytorycznym rozpoznaniu sprawy na zasadzie analogicznego zastosowania art. 199 § 1 k.p.c. Konsekwencją powyższego wniosku jest stwierdzenie, iż brak jest prawnych przeszkód w ujmowaniu interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności powództwa.

W ocenie autora pracy przeprowadzone badania pozwalają na pozytywne zweryfikowanie postawionej hipotezy badawczej i uznanie, iż interes prawny w powództwie stanowi przesłankę procesową dopuszczalności wniesienia powództwa oraz rozstrzygnięcia sprawy.

Istotnym argumentem dla powyższego poglądu jest wymienienie w art. 355 k.p.c. wśród przesłanek umorzenia postępowania przypadku zbędności wydania wyroku i uznanie, że zbędność wyrokowania jako przeszkoda do wydania wyroku oznacza w konsekwencji, iż wydanie wyroku jest niedopuszczalne. Jak zostało powiedziane w pracy, zbędność wydania wyroku nie może w żadnym wypadku być utożsamiana z bezzasadnością powództwa, nawet powstałą następczo. Sytuacja, w której żądanie pozwu nie znajduje podstaw prowadzi do wydania wyroku oddalającego to powództwo. Za zbędne należy uznać wyrokowanie w przypadkach, w których niezależnie od merytorycznej zasadności roszczenia oraz innych przypadków niedopuszczalności wydania wyroku, uzyskanie przez powoda orzeczenia merytorycznego nie może poprawić w żaden sposób jego sytuacji prawnej. Nie sposób nie dostrzec, iż brak interesu prawnego odpowiada przypadkowi, w którym wyrokowanie jest zbędne, na co zwraca uwagę w niektórych orzeczeniach Sąd Najwyższy na przykładzie uzyskania w toku postępowania z powództwa o świadczenie tytułu egzekucyjnego obejmującego dochodzone roszczenie.

Jednocześnie nie powinno uchodzić uwadze, iż ujmowanie interesu prawnego w powództwie jako przesłanki dopuszczalności spowodowałoby, iż interes ten pełniłby tożsamą funkcję jak w przypadku środków zaskarżenia, co jest pożądane dla zachowania spójności systemowej.

Przeważająca część przedstawicieli nauki kwalifikuje jednak interes prawny do przesłanek merytorycznych powództwa. Przeprowadzone badania nie dają jednak podstaw do stawiania wśród nich interesu prawnego. Przesłanki jurysdykcyjne zależne są bowiem od istnienia prawa, którego ochrony domaga się powód w powództwie. Warunki te nie mają zatem zastosowania w sytuacji, w której powodowi nie przysługuje w ogóle roszczenie materialne, albowiem nieistniejące roszczenie nie może być ani przedawnione, ani niewymagalne, ani też

jego dochodzenie nie może naruszać klauzul generalnych wymienionych w art. 5 k.c. W takim wypadku powództwo podlega oddaleniu wyłącznie z powodu jego bezzasadności.

Należy też zwrócić uwagę, iż ustawa *expressis verbis* przewiduje, że przypadki nieposiadania interesu prawnego w postaci powagi rzeczy osądzonej oraz zawisłości sporu prowadzą do odrzucenia powództwa (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.) lub umorzenia postępowania (art. 355 k.p.c.).

Interes prawny został wymieniony jedynie przy okazji powództwa o ustalenie w art. 189 k.p.c., który to przepis nie pozostawia wątpliwości, iż dla osiągnięcia celu procesu o ustalenie powód musi posiadać interes w wytaczanym powództwie. Wymienienie interesu prawnego w przepisie regulującym powództwo o ustalenie sugeruje, że w tym wypadku posiadanie interesu prawnego nie jest założone w samym wniesieniu powództwa, czy też domniemane przez sąd, a powód winien tę okoliczność wykazać. Z reguły podmioty nie posiadają interesu prawnego w ustalaniu istnienia lub nieistnienia określonych praw i stosunków prawnych. Interes prawny w powództwie o ustalenie zachodzi w przypadkach, gdy uzyskanie wyroku uwzględniającego poprawi sytuację prawną powoda i będzie środkiem wystarczającym dla tej poprawy. Interesu prawnego w powództwie o ustalenie z reguły odmawia się, gdy możliwe jest wytoczenie dalej idącego powództwa o świadczenie lub o ukształtowanie, chyba że wyroki wydane na skutek innych rodzajów powództw nie zapewniłyby tych samych korzyści powodowi co wyrok ustalający. Brak interesu prawnego w takim wypadku uniemożliwia merytoryczne zbadanie prawdziwości twierdzenia powoda o istnieniu lub nieistnieniu stosunku prawnego lub prawa, którego się domaga.

Inaczej jest z kolei w przypadkach powództw o świadczenie. Interes prawny przy tych powództwach również zachodzi w sytuacji, gdy uzyskanie wyroku zasądającego polepszy sytuację powoda. Jednak z reguły wydanie takiego wyroku jest dla strony powodowej korzystne, zaś wyjątek w istocie dotyczy przypadku, w którym powód ma możliwość przeprowadzenia egzekucji żądanego świadczenia bez uzyskiwania wyroku sądowego. Ma to miejsce w przypadku posiadania innego tytułu egzekucyjnego oraz możliwości uzyskania tzw. konstytutywnej klauzuli wykonalności. Brak interesu prawnego w tych wypadkach zachodzi jednak jedynie w sytuacji, gdy posiadane przez powoda tytuły dają rzeczywistą możliwość uzyskania świadczenia w drodze egzekucji. W razie, gdy są one nieważne, pozbawione wykonalności, czy też niemożliwe jest nadanie im klauzuli wykonalności albo nie dają one powodowi takich możliwości egzekucji jak wyrok, należy uznać, że powód zachowuje interes prawny w powództwie o świadczenie stwierdzone danym tytułem.

Zauważenia wymaga, że przypadki, w których powód posiada inne niż wyrok zasądający możliwości egzekucji nie wymagają w konsekwencji badania przez sąd zasadności roszczenia podniesionego przez powoda, które niezależnie od tego nie może zostać uwzględnione. Uzyskanie wyroku zasądającego jest w tych wypadkach dla powoda zbędne i jako takie należy uznać w ogóle wyrokowanie w takich sprawach. Z uwagi na wyjątkowość sytuacji braku interesu prawnego przy powództwie o zasądzenie zasadnym wydaje się uznanie, iż okoliczność posiadania interesu prawnego w tym przypadku jest przez sąd zakładana wskutek wniesionego pozwu, a powód nie musi tej okoliczności wykazywać, o ile w toku postępowania nie ujawnią się okoliczności przemawiające za brakiem interesu prawnego.

Inaczej wygląda kwestia interesu prawnego w powództwach o ukształtowanie. Natura podnoszonego w pozwie uprawnienia powoda ogranicza się jedynie do możliwości wnioskowania o dokonanie stosownej modyfikacji stosunku prawnego przez sąd. Powód nie ma innej możliwości wykonania uprawnienia do żądania sądowego przekształcenia stosunku prawnego lub prawa, aniżeli za pomocą wyroku sądowego. Zatem przy przyjęciu prawdziwości twierdzenia pozwu o przysługującym uprawnieniu i innych przesłankach żądanej modyfikacji powód zawsze posiada interes prawny w wytaczanym powództwie o ukształtowanie. Wyrok uwzględniający takie żądanie zawsze polepsza sytuację powoda w ten sposób, iż osiągnie on żądane przekształcenie, którego nie może osiągnąć w inny sposób. Przesłanka interesu prawnego w tych powództwach traci zatem na znaczeniu, co jednak nie wyklucza traktowania jej jako przesłanki procesowej, choć w tym wypadku zawsze istniejącej. Należy zauważyć, iż interes prawny odgrywa jednak istotną rolę przy powództwach o unieważnienie małżeństwa z powodu bigamii i pokrewieństwa, a także o uznanie za niegodnego dziedziczenia. W tych wypadkach, podobnie jak przy powództwach o ustalenie stosunku prawnego lub prawa, którego powód nie jest stroną, interes prawny pełni rolę określającą legitymację procesową.

Uznanie, iż interes prawny jest kwestią niezależną od zasadności podnoszonego w powództwie roszczenia przemawia za przyjęciem, iż badanie jego istnienia w powództwie nie dotyczy w rzeczywistości badania przedmiotu procesu, a więc żądania powoda oraz okoliczności faktycznych uzasadniających to żądanie. W konsekwencji analiza istnienia interesu prawnego w powództwie nie powinna zawierać się w zakresie merytorycznego badania powództwa. Interes prawny stanowi zatem przesłankę umożliwiającą zbadanie przez sąd podniesionego roszczenia w pozwie, zaś brak interesu prawnego w powództwie skutkuje, iż wydanie wyroku jest zbędne. Przychyłam się do poglądu wyrażonego przez W. Broniewicza, mówiącego, że wszelkiego przyczyny, w wyniku których sąd umarza postępowanie, stanowią

w rezultacie o niedopuszczalności wydania wyroku⁸¹¹. W konsekwencji brak interesu prawnego jako sytuacji, w której wydanie wyroku jest zbędne oznacza jednocześnie przypadek niedopuszczalności wyrokowania.

Należy przy tym zaznaczyć, iż ujęcie interesu prawnego w powództwie wśród przesłanek procesowych jest korzystne zarówno z punktu widzenia systemu wymiaru sprawiedliwości, jak i stron postępowania. Potraktowanie interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności powództwa pozwala na skrócenie czasu postępowań sądowych, w których brak tego interesu będzie stwierdzony. Korzystne to będzie dla sądów, które w oczywisty sposób zostaną odciążone, ale także dla stron postępowania, których nie będą obciążać koszty i ciężary związane z dłużej trwającym procesem, który i tak nie może doprowadzić do uwzględnienia powództwa. Co prawda, takie ujęcie interesu prawnego mogłoby prowadzić do nieprawidłowego pozbawienia powoda możliwości uzyskania merytorycznego rozpoznania jego sprawy. Naruszenie przez sąd obowiązku oceny co do posiadania interesu prawnego byłoby jednak badane z urzędu przez sąd odwoławczy oraz Sąd Najwyższy, a ewentualne zażalenia byłyby znacznie szybciej rozpoznawane, aniżeli apelacje.

Powyższe rozważania przemawiają za uznaniem interesu prawnego w powództwie za przesłankę procesową, której brak skutkować powinien odrzuceniem pozwu w przypadku jego istnienia już w chwili wytaczania powództwa, lub umorzeniem postępowania w razie odpadnięcia interesu prawnego na późniejszym etapie postępowania. W przypadku braku interesu prawnego o charakterze następczym podstawą takiego rozstrzygnięcia jest art. 355 k.p.c. w zakresie, który przewiduje umorzenie postępowania w przypadkach zbędności wydania wyroku. W sytuacji nieposiadania interesu prawnego od samego wytoczenia powództwa sąd powinien odrzucić powództwo stosując *per analogiam* art. 199 § 1 k.p.c.

Należy jednak postulować *de lege ferenda* ujęcie braku interesu prawnego w wytaczanym powództwie w przepisie wymieniającym przyczyny odrzucenia pozwu, względnie wprowadzenie przepisu w kodeksie postępowania cywilnego wprost uzależniającego możliwość rozpoznania sprawy od posiadania interesu prawnego. Zasadnym wydaje się też modyfikacja art. 355 k.p.c. poprzez zastąpienie i wyeliminowanie zbędności jako przyczyny umorzenia postępowania, skoro brak interesu prawnego wymieniony byłby wśród przesłanek niedopuszczalności wyrokowania. Jednocześnie zasadnym byłoby wprowadzenie ustawowej

⁸¹¹ W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki, Warszawa-Wrocław 1966, s. 32-42.

definicji tego pojęcia w powództwie w celu uniknięcia niebezpieczeństwa nieuzasadnionego, nadmiernego rozszerzania przypadków uznawanych za brak interesu prawnego w powództwie.

Literatura:

1. M. Allerhand, Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z 14 października 1925 r., sygn. akt R. 544/25, OSP 5/1926.
2. M. Allerhand, Jurysdykcja krajowa, [w:] Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, Warszawa 1928.
3. M. Allerhand, Kodeks postępowania cywilnego, Lwów 1932.
4. M. Allerhand, Sądowe dochodzenie roszczeń niezpełnych (Odbitka z Polskiego procesu cywilnego), Warszawa 1939.
5. M. Bańka (red.), Inny słownik języka polskiego, Tom 1 A...Ó, Warszawa 2000.
6. J. Bekerman, Powództwo o ustalenie stosunku prawnego, Gazeta Sądowa Warszawska 1923, Nr 47.
7. W. Berutowicz, Funkcja postępowania cywilnego w oświetleniu nauki o tzw. prawie skargi, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki, Warszawa-Wrocław 1967.
8. W. Berutowicz, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1974.
9. W. Berutowicz, Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966.
10. I. Biedroń, *Gravamen* – przesłanka dopuszczalności czy zasadności zaskarżenia w postępowaniu cywilnym, [w:] XX-lecie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, Wrocław 2011.
11. A. Bierć, Zarys prawa prywatnego. Część ogólna, Warszawa 2012.
12. A. Bieliński, Dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przy powództwie z art. 189 KPC, [w:] Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej, pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2022,
13. B. Bładowski, Metodyka pracy sędziego cywilisty, Warszawa 2013.
14. Ł. Błaszczak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020.
15. Ł. Błaszczak, [w:] Postępowanie cywilne., pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Warszawa 2011.
16. Ł. Błaszczak, Powództwo oczywiście bezzasadne. Art. 191(1) k.p.c., Warszawa 2021.
17. Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, Przymioty Procesowe stron i uczestników Postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia, Studia Prawno-ekonomiczne 2015, Nr 95.

18. Ł. Błaszczak, Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010.
19. Ł. Błaszczak, Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ kpc), Warszawa 2019.
20. Ł. Błaszczak, Znaczenie interesu prawnego w poszukiwaniu ochrony prawnej w procesie cywilnym na przykładzie poszczególnych rodzajów powództw [w:] *Ius est a iustitia appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, pod red. M. Tomalaka, Warszawa 2017.
21. J. Bodio, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, pod red. A. Jakubeckiego, LEX 2019.
22. J. Bodio, Rodzinne i opiekuńcze prawo – władza rodzicielska – legitymacja czynna dziadków małoletniego do wszczęcia sprawy o ustanowienie rodziny zastępczej. Glosa do postanowienia SN z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 89/13, OSP 2015, nr 1..
23. J. Bodio, Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego, Warszawa 2019
24. J. Borkowski, [w:] Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, pod red. B. Adamiak, J. Borkowskiego, Warszawa 2000.
25. W. Broniewicz, Dopuszczalność środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym ze względu na przedmiot zaskarżenia, PiP 1997, Nr 5.
26. W. Broniewicz, Glosa do Postanowienia SN z 19 marca 1969 roku, I Cz 106/68, OSPiKA 1970/6, poz. 121.
27. W. Broniewicz, Interes prawny przy powództwie o zasądzenie, ZNUŁ Seria 1. Nauki humanistyczno-społeczne 1964, Nr 37.
28. W. Broniewicz, Kilka uwag o projekcie kodeksu postępowania cywilnego, NP 1961, Nr 1.
29. W. Broniewicz, Kognicja sądu drugiej instancji w razie nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji lub nierozpoznania przez ten sąd istoty sprawy, PS 1997, Nr 4.
30. W. Broniewicz, Legitymacja procesowa, Łódź 1963.
31. W. Broniewicz, Normy, przesłanki i zarzuty w procesie cywilnym, Studia Prawno-Ekonomiczne 1969, Nr 2.
32. W. Broniewicz, Pojęcie legitymacji procesowej, [w:] Studia z procesu cywilnego, pod red. K. Korzana, Katowice 1986.
33. W. Broniewicz, Postępowanie cywilne w zarysie, Łódź 1973.
34. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023.

35. W. Broniewicz, Problem przesłanek procesowych, ZNUŁ Nauki humanistyczno-społeczne Seria I 1968, Nr 59.
36. W. Broniewicz, Przyczyny oddalenia powództwa, PiP 1964, Nr 5-6.
37. W. Broniewicz, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki, Warszawa-Wrocław 1967.
38. W. Broniewicz, Warunki uwzględnienia powództwa, PiP 2003, Nr 3.
39. W. Broniewicz, Zdolność sądowa i legitymacja procesowa w projekcie k.p.c., PiP 1960, Nr 11.
40. J. Brylak, Instytucja *gravamen* w postępowaniu karnym, Warszawa 2013.
41. P. Bryłowski, A. Kidyba, Kategoria interesu w kodeksie spółek handlowych, PPH, 2005, Nr 10, s. 4.
42. O. Bülow, Die Lehre von den Prozeßeinreden und die Prozeßvoraussetzungen, Giesen 1868.
43. D. Chrapoński, Umorzenie postępowania wskutek uzyskania przez powoda po wszczęciu postępowania cywilnego tytułu egzekucyjnego w postaci wyciągu z zatwierdzonej przez sędziego-komisarza listy wierzytelności. Glosa do uchwały SN z dnia 18 stycznia 2019 r., III CZP 55/18, Doradca Restrukturyzacyjny, 2019, Nr 3.
44. S. Cieślak, Formalizm postępowania cywilnego, Warszawa 2008.
45. S. Cieślak, Formalizm procesowy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego [w:] Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, pod red. T. Erecińskiego i K. Weitza, Warszawa 2010.
46. S. Cieślak, Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2013.
47. G. Cornu (red.), *Vocabulaire juridique*, Paris 1987.
48. B. Czech, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019.
49. S. Dalka, "Istota procesu cywilnego", Zbigniew Resich, Warszawa 1985: [recenzja], *Palestra* 1986, Nr 7.
50. H. Degenkolb, Einlassungszwang und Urteilsnorm: Beiträge zur materiellen Theorie der Klagen, insbesondere der Anerkennungsklagen, Leipzig 1877.
51. H. Dolecki, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2015.
52. A.S. Duda, Interes prawny w polskim prawie administracyjnym, Warszawa 2008.

53. K. Dynowski, Skarga o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, *Gazeta Sądowa Warszawska* 1925, Nr 12.
54. A. Dziadzio, *Powszechna historia prawa*, Warszawa 2009.
55. M. Dziurda, Legitymacja procesowa a szczególna zdolność sądowa, [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021.
56. P. O. Ekelöf, *Das rechtliche Interesse als Interventionsgrund*, [w:] *Festschrift Justus Wilhelm Hedemann zum sechzigsten Geburtstag*, pod red. R. Freisler, G. Löning, H. C. Nipperdey, Jena 1938.
57. T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
58. T. Ereciński, *Aspekty socjologiczne sądowego postępowania cywilnego*, *Studia prawnicze* 1972, Nr 33.
59. T. Ereciński [w:] P, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
60. T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
61. T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2017.
62. T. Ereciński, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, pod red. P. Grzegorzcyka, M. Walasika, F. Zedlera, Warszawa 2019.
63. Z. Fenichel, *Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich*, *PPC* 1935, Nr 11-12.
64. F.K. Fierich, *Postępowanie przed sądami okręgowymi* [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, przedruk wyczerpanych druków z 1921 i 1923 r.*, Warszawa 1928, t. 1.
65. M. Florczak-Wątor, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. P. Tulei, Warszawa 2019.
66. K. Gajda-Roszczyńska, *Abuse of procedural rights in Polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest*, *Access to Justice in Eastern Europe* 2019, Nr 2.

67. K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym. Część 1 – w poszukiwaniu pojęcia interesu, PS 2020, Nr 3.
68. K. Gajda-Roszczyńska, Między interesem publicznym a prywatnym. Granice władzy sądenia w postępowaniu cywilnym, cz. 2. Władza sądenia a interes prawny, PS 2020, Nr 4.
69. A. Gałas, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2019.
70. A. Gałas, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, pod red. T. Szanciły, Legalis 2023.
71. E. Gapska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2015.
72. E. Gapska, Postępowanie cywilne - oddalenie powództwa w razie spełnienia przez pozwanego świadczenia po doręczeniu pozwu, jeżeli powód nie cofnął powództwa. Glosa do uchwały SN z dnia 26 lutego 2014 r., III CZP 119/13, OSP 2017, Nr 7-8.
73. E. Gapska, Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. I – Klauzula generalna, MoP 2019, Nr 15.
74. E. Gapska, Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. II – Powództwo oczywiście bezzasadne, MoP 2019, Nr 16.
75. K. Gandor, Prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektatywy), Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.
76. B. Gessel-Kalinowska vel Kalisz, Pojęcia interesu prawnego w powództwie o ustalenie a prawo do sądu - wprowadzenie do dyskusji. Analiza badań statystycznych, PPH 2019, Nr 1.
77. I. Gil, P. Gil, Legitymacja procesowa państwowych inspektorów pracy w sporach pracowniczych, PS 2011, nr 4.
78. I. Gil, Powództwo oczywiście bezzasadne jako jedna z regulacji usprawniających przebieg postępowania cywilnego, [w:] Jurysprydencja 14. Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r., pod red. S. Cieślaka, Łódź 2020.
79. I. Gil, Przeciwdziałanie nadużywaniu prawa procesowego, [w:] Regulacje służące usprawnieniu cywilnego postępowania rozpoznawczego, pod red. I. Gil, Warszawa 2020.
80. A. Gołąb, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, pod red. P. Ryłskiego, A. Ołasia, Legalis 2023.

81. A. Gołąb, Umorzenie postępowania w procesie cywilnym, Warszawa 2020.
82. A. Gołąb, Uzyskanie w trakcie postępowania cywilnego innego niż orzeczenie sądu tytułu egzekucyjnego, MoP 2020, Nr 3.
83. S. Gołąb, Interwencja uboczna (ciąg dalszy), Palestra 1934, Nr 8.
84. A. Góra-Błaszczkowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2016.
85. A. Góra-Błaszczkowska, Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 2002
86. A. Góra-Błaszczkowska, Orzeczenia w procesie cywilnym, Warszawa 2020.
87. A. Góra-Błaszczkowska, [w:] System Prawa Procesowego Cywilnego pod red. T. Erecińskiego, Tom II. Część II. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
88. K. Górski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 459–1217. Tom II, pod. red. T. Szanciły, Warszawa 2019.
89. H. Groszyk, A. Korybski, O pojęciu interesu w naukach prawnych (przegląd wybranej problematyki z perspektywy teoretycznoprawnej), [w:] Pojęcie interesu prawnego w naukach prawnych, prawie stanowionym i orzecznictwie sądowym Polski i Ukrainy, pod red. A. Korybskiego, M. W. Kostyckijiego, L. Leszczyńskiego, Lublin 2006.
90. P. Grzegorzcyk, Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010.
91. P. Grzegorzcyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
92. P. Grzegorzcyk, K. Weitz, [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, pod red. M. Sajfana, L. Boska, Warszawa 2016.
93. P. Grzegorzcyk, Legitymacja procesowa - pojęcie, funkcje i reżim procesowy, PS 2020, Nr 2.
94. P. Grzegorzcyk, Reżim procesowy immunitetu państwa w postępowaniu cywilnym, PS 2010, Nr 1.
95. J. Gudowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
96. J. Gudowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
97. Z. Hahn, Interes prawny w skardze o ustalenie, PPC 1935, Nr 23-24.
98. Z. Hahn, Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp, Nowa Palestra 1935, Nr 4.

99. Z. Hahn, Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp, Nowa Palestra 1935, Nr 6-7.
100. S. Hanausek, Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym, Warszawa 1966.
101. K. Hellwig, *System des Deutschen Zivilprozeßrechts*, Leipzig 1912.
102. P. Hofmański, Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka, [w:] Podstawowe prawa jednostki i ich ochrona sądowa, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 1997.
103. J. Hroboni, Stosunek wzajemny powództwa o ustalenie i powództwa o świadczenie, PPC 1934, Nr 21-22.
104. J. Jagieła, Dopuszczalność wydania wyroku wstępnego w procesie cywilnym. Zagadnienia wybrane, PPC 2010, Nr 1.
105. J. Jagieła, Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2007
106. A. Jakubecki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2019.
107. A. Jakubecki [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
108. A. Jakubecki, Nadużycie prawa procesowego cywilnego W postępowaniu zabezpieczającym [w:] Nadużycie prawa procesowego cywilnego, pod red. P. Grzegorzcyka, M. Walasika, F. Zedlera, Warszawa 2019.
109. A. Jarocho, Interes prawny jako podstawa zabezpieczenia roszczeń w postępowaniu cywilnym, [w:] Proces cywilny. Nauka - Kodyfikacja - Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi, pod red. P. Grzegorzcyka, K. Knoppka, M. Walasika, Warszawa 2012.
110. O. Jauernig, *Zivilprozessrecht: ein Studienbuch*, München 2003.
111. G. Jędrejek, Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2019.
112. M. Jędrzejewska, P. Grzegorzcyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
113. M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
114. M. Jędrzejewska, Wszczęcie postępowania, [w:] System prawa procesowego cywilnego pod red. W. Berutowicza, Tom II Postępowanie przed sądami pierwszej instancji, pod red. Z. Resicha, Warszawa – Wrocław – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.
115. J. Jodłowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego, Warszawa 1989.

116. J. Jodłowski, Orzeczenie sądu w razie wniesienia pozwu po upływie terminu prekluzyjnego, Głos sądownictwa Nr 7-8.
117. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014.
118. J. Jodłowski, Z zagadnień polskiego procesu cywilnego, Warszawa 1961.
119. D. Kalisiewicz (red.), B. Petrozolin-Skowrońska (red.), Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, t. 3 I - Ł, Warszawa 1995.
120. G. Kamiński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.
121. G. Kamiński, Zakaz nadużycia praw procesowych, Warszawa 2021.
122. J. Klimkowicz, Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1972.
123. K. Kolańczyk, Prawo rzymskie, Warszawa 1997.
124. K. Kołakowski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. K. Piaseckiego, t. I, Warszawa 2010.
125. K. Korzan, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1997.
126. K. Korzan, Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa dostępu do sądu i prawa do powództwa, [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, pod red. A. Marciniaka, Łódź 1998.
127. J. Korzonek, Przyczyńki do polskiego procesu cywilnego, Kraków 1931.
128. M. Kostwiński, Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu, Warszawa 2019.
129. J. Kot, Forma orzeczenia, sposób oraz skutki umorzenia postępowania, Palestra 1979, Nr 7-8.
130. J. Kot, J. Zawartka, Kilka uwag o umorzeniu postępowania, NP 1970, Nr 2.
131. J. Korzonek, Powództwo o ustalenie według projektu k.p.c., Głos Sądownictwa 11/1930.
132. Z. Kmiecik, J. Wegner, [w:] Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, pod red. M. Wojtunia, Z. Kmiecika, J. Wegnera, Warszawa 2023.
133. M. Krakowiak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I A, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2020.
134. F. Kruszelnicki, Proces cywilny jako stosunek prawny w świetle polskiej procedury cywilnej, Palestra 1931, Nr 8-9.

135. Ś. Kruszelnicki, Kodeks postępowania cywilnego. Cz. 1, Art. 1-507, Poznań 1938.
136. K. Kuc, Zaspokojenie w toku sprawy roszczeń pieniężnych powoda przez pozwanego negującego zasadność żądania, PS 2016, Nr 7-8.
137. I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2016.
138. I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 205¹–424¹², pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019.
139. I. Kunicki, Ustawowe przesłanki wydania wyroku wstępnego, PS 2010, Nr 10.
140. J. Lang, Z rozważań nad pojęciem interesu w prawie administracyjnym, *Acta Universitatis Vratislaviensis - Przegląd Prawa i Administracji* 1997, Nr 38.
141. J. Lapierre, Ugoda sądowa w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1968.
142. A. Laskowska-Hulisz, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Olasia, P. Rylskiego, Legalis 2023.
143. J.J. Litauer, Komentarz do procedury cywilnej, Warszawa 1933.
144. R. Longchamps de Bérier, Wstęp do nauki prawa cywilnego, Lublin 1922.
145. R. Longchamps de Bérier, Studya nad istotą osoby prawniczej, Lwów 1911.
146. R. Longchamps de Bérier, Zobowiązania, Lwów 1938.
147. A. Łazarska, Postępowanie cywilne - odroczenie rozprawy - nadużycie prawa procesowego. Glosa do uchwały SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSP 2017, nr 6.
148. A. Machnikowska, Interes prawny jako przesłanka ochrony prawnej na przykładzie powództw o zasądzenie, ustalenie i o ukształtowanie. Wybrane zagadnienia, [w:] Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, pod red. E. Marszakowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021.
149. A. Machnikowska, Powództwo o zasądzenie, lista wierzytelności w postępowaniu upadłościowym, interes prawny. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2019 r., III CZP 55/18, Gdańskie Studia Prawnicze 2022, Nr 2.
150. P. Machnikowski, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewska, P. Machnikowskiego, Warszawa 2021.
151. S.T. Magnússon, *Access to Courts for Civil Proceedings In Iceland, Scandinavian Studies In Law* 2007, Nr 51.
152. M. Manowska, Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 2022.

153. M. Manowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-477(16), pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021.
154. M. Manowska, [w:] Środki zaskarżenia. System Postępowania Cywilnego. Tom 5, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2023.
155. W. Mańkowski, Projekt działu polskiej procedury cywilnej o wyrzeczeniach sądowych [w:] Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem, t. 1, Kraków 1921.
156. L. Marcinoska-Boulangé [w:] Postępowanie cywilne w sprawach własności intelektualnej. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów, red. B. Karolczyk, Warszawa 2021.
157. A. Marciniak, W kwestii oświadczenie dłużnika o poddaniu się egzekucji, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica* 1989, Nr 42.
158. E. Marszałkowska-Krześ, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023
159. E. Marszałkowska-Krześ, [w:] Postępowanie cywilne, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Warszawa 2011.
160. E. Marszałkowska-Krześ, Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych i rodzinnych, Wrocław 2012.
161. J. May, Interes prawny – przesłanka skuteczności, zasadności czy dopuszczalności powództwa o ustalenie stosunku prawnego lub prawa?, [w:] Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, R. Flejszara, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2021.
162. J. May, Zarzut braku interesu prawnego, [w:] Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, red. M. Rzewuski, Warszawa 2022.
163. M. R. Mayenowa (red.), Słownik polszczyzny XVI wieku, Tom VII Gora-Irzyk, pod red., Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974.
164. M. Michalska-Marciniak, [w:] Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Podmioty postępowania. System Postępowania Cywilnego. Tom 3A, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, P. Osowego, Legalis 2024.
165. M. Michalska-Marciniak, Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2013.
166. T. Misiuk, Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972.
167. W. Miszewski, Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza, Warszawa-Łódź 1946.

168. D. Mróz-Szarmach, *Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym*, Warszawa 2020.
169. M. Muliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217*, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019.
170. M. Muliński *Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności krajowemu tytułowi egzekucyjnemu*, Warszawa 2005.
171. M. Neumann, *Zaskarżalność wyroków, których sentencja opiewa na korzyść skarżącego i sentencja wyroku w razie podnoszenia w sporze zarzutu kompensaty*, *Głos adwokatów* 1938, Nr 10-11.
172. J. Niejadlik, *Kontrola rewizyjna postanowień poprzedzających wydanie wyroku w procesie cywilnym*, Warszawa 1977.
173. A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994.
174. A. Olaś, *Glosa do wyroków SN: z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 416/11 oraz z dnia 26 listopada 2008 r., III CSK 163/08*, *Studia Prawno-Ekonomiczne* 2013, Nr 88.
175. A. Olaś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, pod red. T. Zembruskiego, Warszawa 2020.
176. A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016.
177. A. Olaś, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, *PS* 2021, Nr 9.
178. M. Odrowska-Stasiak, *Wniosek o rektyfikację wyroku jako przejaw nadużycia prawa procesowego*, [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae*, pod red. J. Jagieły, R. Kulskiego, Warszawa 2022.
179. M. Orecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505(39)*, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021.
180. P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015.
181. P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie roszczenia w sądowym postępowaniu procesowym*, *PiP* 6/2002.
182. A. Partyk, *Rozdział XI Zarzut rzeczy ugodzonej*, [w:] *Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji*, pod red. M. Rzewuskiego, Warszawa 2022.
183. L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego (część pierwsza): wraz z ustawami*

- i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi. T. 1, Art. 1-392, Kraków 1934.
184. M. Peljan, Ochrona interesu indywidualnego w postępowaniu administracyjnym dotyczącym lokalizacji i budowy dróg publicznych - na podstawie przepisów tzw. specustawy drogowej (Rozprawa doktorska), Poznań 2014.
 185. W. Piasecki, J. Korzonek, Kodeks postępowania cywilnego i przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego (Rozp. Prez. Rzp. z dn. 29 listopada 1930 r. Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 651 i 652) z komentarzem uwzględniającym wszystkie przepisy pozostające w związku z procesem, materiały Komisji Kodyfikacyjnej, orzecznictwo Sądów Najwyższych b. państw zaborczych i polskiego oraz literaturę procesu cywilnego, Miejsce Piastowskie 1931.
 186. E. Pieńkos, J. Pieńkos, Słownik terminologii prawinczej i ekonomicznej francusko-polski, Warszawa 1981.
 187. M. Pilich, Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego [w:] Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, pod red. T. Erecińskiego i K. Weitza, Warszawa 2010.
 188. M. G. Plebanek, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012.
 189. M. Piekarski, Pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw, Warszawa 1966.
 190. H. Pietrkowski, Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2021.
 191. H. Pietrkowski, Przekształcenia podmiotowe w procesie cywilnym, PS 2002, Nr 10.
 192. K. Pietrzykowski, [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2023.
 193. W. Popiołek, Skutki zagranicznego orzeczenia arbitrażowego w Polsce, PPH 2014, nr 6.
 194. M. Pyziak-Szafnicka [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, pod red. P. Księżaka, M. Pyziak-Szafnickiej, Warszawa 2014.
 195. K. Reidl, Zobowiązania naturalne (niezupełne) w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2022.
 196. Z. Resich, Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych, Warszawa 1962.
 197. Z. Resich, Istota procesu cywilnego, Warszawa 1985.
 198. Z. Resich, Podmioty procesu w nowym k.p.c., NP 1966, Nr 2.
 199. Z. Resich, Przesłanki procesowe, Warszawa 1966.

200. Z. Resich, [w:] System prawa procesowego cywilnego, pod red. W. Berutowicza, Tom II Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji, pod red. Z. Resicha, Warszawa 1987.
201. A. Reus, *Judicial Discretion: A Comparative View of the Doctrine of Forum Non Conveniens in the United States, the United Kingdom, and Germany*, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 1994, Nr 16.
202. M. Richter, Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami, Przemysł-Warszawa 1933.
203. M. Romańska, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, *Palestra* 5-6/2015.
204. T. Rowiński, Interes prawny w procesie cywilny i postępowaniu nieprocesowym, Łódź 1968.
205. T. Rowiński, Zakres mocy wiążącej zakazu *reformationis in peius*, *ZNUŁ* 1965, Nr 38, s. 144-146.
206. W. Rozwadowski, [w:] Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny, pod red. W. Wołodkiewicza, Warszawa 1986.
207. E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.
208. E. Rudkowska-Ząbczyk, A. Fruk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.
209. E. Rudkowska-Ząbczyk, P. Rodziewicz, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, I. Gil, Legalis 2023.
210. J. Rusiński, Wierzytelność w umorzonym postępowaniu upadłościowym. Glosa do postanowienia SN z dnia 23 lutego 2001 r., II CKN 393/00, PPH 2003, Nr 11.
211. P. Rylski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, beschwer, grievance* [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, Warszawa 2013.
212. P. Rylski, Opozycja osoby trzeciej (*terce opposition*) - nadzwyczajny środek zaskarżenia francuskiej procedury cywilnej, *PS* 2006 Nr 5.
213. P. Rylski, O potrzebie definicji nadużycia prawa procesowego na gruncie art. 4¹ KPC, [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020.
214. P. Rylski, Uczestnik postępowania nieprocesowego - zagadnienia konstrukcyjne, Warszawa 2017.

215. M. Sawczuk, *Wznowienie postępowania cywilnego*, Lublin 1963.
216. M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963.
217. W. Siedlecki, Glosa do Orzeczenia SN z 10.02.1949 r., PoC 428/48, PiP 1949, Nr 6-7.
218. W. Siedlecki, Glosa do Orzeczenia Sądu Najwyższe z dnia 18 sierpnia 1964 r., sygn. akt III CR 87/64, OSP 1965/9/200.
219. W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965.
220. W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972.
221. W. Siedlecki, J. Jodłowski, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958.
222. W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
223. W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (prawo procesowe cywilne – I półrocze 1970)*, PiP 1971, Nr 2.
224. W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław 1974.
225. W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971.
226. J. Skorupka, *Formalne pozytywne warunki dopuszczalności procesu*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego* pod red. P. Hofmańskiego, Tom IV *Dopuszczalność procesu*, pod red. M. Jeż-Ludwichowskiej, A. Lacha, Warszawa 2015.
227. J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009, s. 512.
228. K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2022.
229. K. Stefko, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915.
230. K. Stefko, *Procedura cywilna wedle stenogramu wykładów uniwersyteckich*, Tom II, Lwów 1928.
231. K. Stefko, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1956.
232. B. Stelmachowski, *Warunki formalne i przesłanki procesowe w postępowaniu spornym według k.p.c.*, *Głos Prawa* 1934, Nr 10-11.
233. A. Stempniak, *Krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o podział majątku wspólnego małżonków*, *MoP* 2009, Nr 2.
234. T. Strumiłło, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217*, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2019.
235. T. Szanciło, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–458¹⁶*. Tom I, pod red. T. Szanciły, Warszawa 2019.
236. T. Szanciło, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. . Komentarz. Art. 1–458¹⁶*. Tom I, pod red. T. Szanciły, Legalis 2023.

237. M. Szewczyk, Interes prawny jako kryterium wyłączenia radnego od udziału w głosowaniu, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2015, Nr 3.
238. A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947.
239. M. Szymczak (red.), *Słownik języka Polskiego, Tom Pierwszy A-K*, pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1988.
240. P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1-729*, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017.
241. H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950.
242. H. Trammer, O właściwe miejsce dla „czystych” norm materialnego prawa cywilno-jurysdykcyjnego, *Przegląd Notarialny* 1949, Nr 1-2.
243. A. Torbus, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205*, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019.
244. P. Tuleja, [w:] *Konferencja naukowa: Konstytucja RP w praktyce*, Warszawa 1999.
245. P. Tuleja, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. P. Tulei, Warszawa, 2021.
246. M. Walasik, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013.
247. M. Walasik, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008.
248. E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1970.
249. E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932.
250. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie)*, Warszawa 1947.
251. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.
252. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne w świetle zasady dyspozycji*, *Studia Cywilistyczne* 1963, Nr 2.
253. M. Warciński, Glosa do uchwały SN z dnia 24 lutego 2009 r., III CZP 2/09, *OSP* 2010, Nr 6, s. 63.
254. E. Waśkowski, *Powództwo i jego zmiana*, *PPC* 1935, Nr 3.
255. E. Waśkowski, *O projekcie kodeksu postępowania cywilnego. Część dalsza*, *Palestra* 1930, Nr 10-11.
256. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego Tom I. Wstęp teoretyczny*, Wilno 1932.

257. K. Weitz, Charakter interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.), [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, red. T. Ereciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2016.
258. K. Weitz, Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego, PPC 2020, Nr 1.
259. K. Weitz, Przyczyny odrzucenia powództwa, PPC 2021, Nr 1.
260. K. Weitz, Skutki naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012.
261. K. Weitz, Związananie sądu granicami żądania w procesie cywilnym [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego. Tom I., red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.
262. E. Wengerek, Cofnięcie powództwa oraz wniosku wszczynającego postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1977.
263. E. Wengerek, Powództwo o ustalenie, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1959, Nr 1, s. 17.
264. W. Werhanowski, Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym, Lwów 1908.
265. S. Werteheim, Prekluzja zobowiązań prywatno-prawnych w świetle kodeksu zobowiązań, *Palestra* 7-8/1938.
266. B. Windscheid, *Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts*, Düsseldorf 1856.
267. T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996.
268. S. Włodyka, Interes prawny jako przesłanka dopuszczalności zaskarżenia w procesie cywilnym, *NP* 1963, Nr 9.
269. S. Włodyka, Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje, [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław 1974.
270. S. Włodyka, *Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1957.
271. A. Wilczyńska, Interes prawny i jego granice w postępowaniu cywilnym, *Palestra* 2010, Nr 9-10.
272. L. Wiśniewski, *Gwarancje praw i wolności człowieka i obywatela w przyszłej konstytucji*, [w:] *Prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela w nowej polskiej konstytucji*, pod red. Z. Kędzi, Poznań 1990.

273. T. Wiśniewski [w:] D. Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505³⁹, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021.
274. I. Wolwiak, Granica dopuszczalności tworzenia prawa procesowego przez sąd przy wydawaniu postanowienia o odrzuceniu pozwu, *Acta Iuris Stetinensis* 2022, Nr 2.
275. I. Wolwiak, Kurator spółki prawa handlowego [w:] Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie. Tom I, pod red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńskiej-Pieczniak, J. Szczotki, Warszawa 2020.
276. I. Wolwiak, Spełnienie świadczenia w toku procesu, cz. 1, PPC 2017, Nr 1.
277. I. Wolwiak, Zakończenie postępowania rozpoznawczego, Warszawa 2019.
278. I. Wolwiak, Zarzut niedopuszczalności drogi sądowej w sprawach cywilnych, [w:] Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem I instancji, pod red. M. Rzewuskiego, Warszawa 2022.
279. B. Wołodkiewicz, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. P. Rylskiego, A. Olasia, Legalis 2023.
280. M. Wojtuń, Z. Kmiecik, J. Wegner, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2023.
281. A. Wróbel, [w:] Konferencja naukowa: Konstytucja RP w praktyce, Warszawa 1999.
282. A. Uzelac, Features and shortcomings of appellate review in civil and administrative cases in Croatia, [w:] Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters, pod red. A. Uzelac C.H. van Rhee, Cambridge – Antwerp – Portland 2014.
283. J. Zajkowski, Wstęp do badań nad pojęciem interesu w prawie i procesie cywilnym, Wilno 1935.
284. M. Zalisko, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, pod red. J. Gołaczyńskiego i D. Szostka, Warszawa 2019.
285. M. Zdyb, Interes prawny jednostki w sferze materialnego prawa administracyjnego. Studium teoretyczno-prawne, Lublin 1991.
286. F. Zedler, Glosa do Postanowienia Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2009 roku, sygn. akt I CSK 140/09, OSP 9/2011, poz. 95.
287. F. Zedler, Interes prawny jako podstawa zabezpieczenia w postępowaniu cywilnym, [w:] Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha, pod red. M. Jędrzejewskiej i T. Erecińskiego, Warszawa 1985.

288. F. Zedler, Rec.: K. Flaga-Gieruszyńska, Zastój procesu cywilnego, Szczecin 2011, PPC 2013, nr 3.
289. F. Zedler, Zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu przerwania biegu przedawnienia. Glosa do wyroku SN z dnia 27 lipca 2018 r., V CSK 384/17, OSP 2019, nr 6, s. 56.
290. T. Zembrzuski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013.
291. T. Zembrzuski, Niedopuszczenie interwencji ubocznej z urzędu, MoP 2006, Nr 7.
292. T. Zembrzuski, Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2011.
293. H. Zgólkowa (red.), Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, Tom 14, Poznań 1998.
294. A. Zieliński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2017, pod red. A. Zielińskiego.
295. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego, K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2019.
296. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego i K. Flagi-Gieruszyńskiej, Warszawa 2024 Legalis.
297. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Postępowanie cywilne. Kompendium, Warszawa 2020.
298. Cz. Znamierowski, Podstawowe pojęcia teorii prawa. Część pierwsza. Układ prawny i norma prawna, Poznań 1934.
299. T. Żyznowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013.
300. T. Żyznowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021.

Orzecznictwo:

1. Orzeczenie SN z 14.10.1925 r., R. 544/25, OSP 5/1926, poz. 214.
2. Orzeczenie SN z 30.04.1931 r., Rw. 238/31, Głos Prawa 1932, Nr 1-2.
3. Orzeczenie SN z 2.01.1935 r., C.I. 1521/34, Głos Sądownictwa 1935, Nr 7-8.
4. Orzeczenie SN z 24.02.1936 r., III C 1195/34, OSN 1936, nr 11, poz. 429.
5. Wyrok SN z 9.03.1936 r., C III 941/35, RPEiS 1936, nr 3.
6. Orzeczenie SN z 25.05.1936 r., C II 250/36, za: B. Feller, Kodeks postępowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937.
7. Orzeczenie SN z 6.10.1936 r., II C 1172/36, OSN 1937, nr 4, poz. 149.
8. Orzeczenie SN z 17.12.1936 r., C I 589/36, B. Feller, Kodeks postpowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937.
9. Orzeczenie SN z 2.03.1937 r., II C 2512/36, B. Feller, Kodeks postpowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937.
10. Orzeczenie SN z 23.05.1938 r., C II 291/37, B. Feller, Kodeks postpowania cywilnego z orzecznictwem, Kraków 1937.
11. Orzeczenie SN z 21.11.1945 r., C.III. 733/45, OSN 1948, nr 2, poz. 30.
12. Orzeczenie SN z 7.10.1947 r., II C 374/47, OSN(C) 1948/2/48.
13. Wyrok SN z 28.01.1949 r., C 822/48, LEX.
14. Wyrok SN z 22.02.1949 r., WaC 226/48, DPP 1949, nr 8-9, poz. 82.
15. Orzeczenie SN z 10.02.1949 r., PoC 428/48, LEX.
16. Orzeczenie SN z 29.04.1949 r., WaC 13/49, DPP 1950, nr 7, poz. 56.
17. Orzeczenie SN z 22.03.1950 r., Ł.C. 990/50, PiP 1951/2.
18. Orzeczenie SN z 6.06.1950 r., KrC 212/50, LEX.
19. Uchwała SN(7z) z 5.05.1951 r., C 689/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3.
20. Postanowienie SN z 9.04.1953 r., 2 C 3109/52, NP 1954, nr 5-6, poz. 168.
21. Orzeczenie SN z 11.09.1953 r., 1 C 581/53, OSNCK 1954, nr 3, poz. 65.
22. Uchwała SN(7z) z 17.02.1954 r., C 1342/53, OSNCK 1956, nr 1, poz. 2.
23. Uchwała SN z 5.06.1954 r., II CO 26/54, OSNCK 1955, nr 2, poz. 30.
24. Uchwała SN z 8.09.1954 r., I CO 18/54, OSNCK 1955/4/75.
25. Orzeczenie SN z 15.03.1955 r., II CR 1449/54, OSNCK 1956, nr 1, poz. 12.
26. Orzeczenie SN z 28.03.1957 r., 1 CR 175/57, OSNCK 1958, nr 3, poz. 70.
27. Orzeczenie SN z 9.08.1960 r., 1 CR 642/59, OSNCK 1961, nr 4, poz. 110.

28. Uchwała SN(CI) z 17.12.1960 r., I CO 24/60, OSNCK 1961, nr 3, poz. 62.
29. Orzeczenie SN z 7.02.1962 r., 2 CR 763/60, LEX.
30. Postanowienie SN z 9.11.1962 r., II CR 897/62, OSNC 1963, nr 10, poz. 231.
31. Orzeczenie SN z 13.04.1965 r., II CR 266/64, OSP 1966, nr 7, poz. 166.
32. Wyrok SN z 10.09.1965 r., II CR 263/65, LEX.
33. Postanowienie SN z 4.10.1966 r., II CR 317/66, OSNC 1967/6/104.
34. Postanowienie SN z 18.08.1967 r., II CZ 68/67, OSPiKA 1968, z. 11, poz. 238.
35. Postanowienie SN z 19.03.1969 r., I CZ 106/68, OSNC 1970/1/8.
36. Uchwała SN(7z) z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, OSNC 1970, nr 12, poz. 217.
37. Postanowienie SN z 3.06.1970 r., II CZ 63/70, OSPiKA 1971, nr 4.
38. Uchwała SN z 21.07.1970 r., III CZP 41/70, OSNC 1971, nr 3, poz. 41.
39. Uchwała SN(7z) z 7.06.1971 r., III CZP 87/70, OSNC 1972/3/42.
40. Wyrok SN z 3.12.1971 r., III CRN 376/71, OSPiKA 1972, nr 11.
41. Wyrok SN z 13.10.1972 r., III PRN 66/72, LEX.
42. Uchwała SN z 16.12.1971 r. II CZP 79/71, OSNC 1972/6/101.
43. Uchwała SN(PI) z 6.03.1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973, nr 1, poz. 1.
44. Wyrok SN z 4.12.1972 r., I PR 191/72, OSNC 1973, nr 12, poz. 210.
45. Postanowienie SN z 15.07.1978 r., IV CR 242/78, OSNC 1979/6/120.
46. Uchwała SN z 4.01.1979 r., III CZP 91/78, OSNC 1979, nr 7-8, poz. 139.
47. Wyrok ETPCz z 9.10.1979 r., Airey przeciwko Irlandii, seria A, nr 32, s. 11.
48. Postanowienie SN z 12.11.1980 r., IV CZ 158/80, LEX.
49. Uchwała SN z 19.02.1981 r., III CZP 2/81, OSNC 1981, nr 8, poz. 144.
50. Postanowienie SN z 15.12.1983 r., II CR 406/83, OSNC 1984, nr 8, poz. 137.
51. Uchwała SN z 23.04.1985 r., III CZP 16/85, OSNC 1985, nr 12, poz. 195.
52. Wyrok SN z 11.10.1985 r., II CR 302/85, OSNC 1986, nr 10, poz. 155.
53. Postanowienie SN z 19.03.1987 r., III CRN 50/87, OSNC 1988, nr 5, poz. 71.
54. Uchwała SN z 29.05.1987 r., III CZP 25/87, OSNC 1988, nr 9, poz. 117.
55. Orzeczenie TK z 7.01.1992 r., K 8/91, OTK 1992, nr 1, poz. 5.
56. Uchwała SN z 14.10.1992 r., III CZP 126/92, OSNC 1993/3/37.
57. Uchwała SN z 17.12.1993 r., III CZP 171/93, OSNC 1994, nr 7-8, poz. 149.
58. Postanowienie SN z 11.01.1995 r., III ARN 75/94, OSNP 1995, nr 9, poz. 106.
59. Uchwała SN z 25.01.1995 r., III CZP 179/94, OSNC 1995, nr 5, poz. 76.
60. Uchwała SN z 19.11.1996 r., III CZP 115/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 35.
61. Postanowienie SN z 5.12.1996 r., I PKN 34/96, OSNP 1997, nr 13, poz. 237.

62. Wyrok SN z 9.05.1997 r., I PKN 143/97, OSNP 1998, nr 6, poz. 181.
63. Uchwała SN z 25.06.1997 r., III CZP 23/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 188.
64. Wyrok SN z 7.08.1997 r., I CKN 249/97, OSNC 1998, nr 1, poz. 13.
65. Wyrok TK z 9.06.1998 r., K 28/97, OTK 1998, nr 4, poz. 50.
66. Wyrok SN z 23.09.1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22.
67. Uchwała SN (7) z 3.12.1998 r., III CZP 38/98, OSNC 1999, nr 5, poz. 88.
68. Wyrok SN z 4.12.1998 r., III CKN 56/98, LEX.
69. Wyrok SN z 23.02.1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152
70. Postanowienie SN z 10.03.1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 161.
71. Wyrok SN z 17.03.1999 r., II CKN 41/98, TPP 2000, nr 3, poz. 105.
72. Uchwała SN(7) z 23.03.1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999, nr 7-8, poz. 124.
73. Postanowienie SN z 19.04.1999 r., III CKN 143/99, LEX.
74. Wyrok SN z 31.03.2000 r., II CKN 749/98, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 135.
75. Wyrok SN z 3.04.2000 r., I CKN 582/98, LEX.
76. Wyrok TK z 17.10.2000 r., SK 5/99, OTK 2000, nr 7, poz. 254.
77. Wyrok TK z 15.11.2000 r., P 12/99, OTK 2000/7/260.
78. Postanowienie SN z 22.12.2000 r., II CKN 1400/00, LEX.
79. Wyrok SN z 23.02.2001 r., II CKN 393/00, OSNC 2001/11/162.
80. Wyrok SN z 19.04.2001 r., IV CKN 326/00, LEX.
81. Wyrok SN z 27.06.2001 r., II CKN 898/00, LEX.
82. Wyrok SN z 20.09.2001 r., II CKN 586/00, LEX.
83. Wyrok SN z 12.02.2002 r., I CKN 486/00, LEX.
84. Wyrok SN z 19.02.2002 r., IV CKN 769/00, OSNC 2003, nr 1, poz. 13.
85. Wyrok SN z 15.10.2002 r., II CKN 833/00, LEX.
86. Wyrok SN z 14.01.2004 r., I CK 42/03, LEX.
87. Wyrok SN z 27.02.2004 r., V CK 190/03, LEX.
88. Wyrok SN z 24.03.2004 r., I CK 505/03, Monitor Spółdzielczy 2004/6/45.
89. Wyrok SN z 1.04.2004 r., II CK 125/03, LEX.
90. Wyrok SN z 10.06.2005 r., II CK 712/04, LEX.
91. Wyrok SN z 8.11.2005 r., I CK 157/05, LEX.
92. Postanowienie SN z 7.12.2005 r., V CK 277/05, LEX.
93. Wyrok TK z 4.7.2006 r., K 43/05, OTK-A 2006, Nr 7, poz. 78.
94. Wyrok SA w Katowicach z 22.02.2007 r., V ACa 38/07, LEX.

95. Wyrok TS z 13.03.2007 r., C-432/05, *Unibet (London) Ltd I Unibet (International) Ltd V. Justitiekanslern*, ZOTSiS 2007, nr 3A, poz. I-2271.
96. Postanowienie SN z 21.03.2007 r., I CSK 434/06, OSNC 2008, nr 3, poz. 37.
97. Wyrok SN z 21.06.2007 r., IV CSK 63/07, LEX.
98. Wyrok SN z 2.08.2007 r., V CSK 109/07, OSNC 2008, nr 9, poz. 107.
99. Wyrok SN z 17.10.2007 r., II CSK 261/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 84.
100. Uchwała SN(7z) z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55.
101. Uchwała SN z 18.03.2008 r., II PZP 3/08, OSNP 2008, nr 17-18, poz. 249.
102. Wyrok TK z 16.9.2008 r., SK 76/06, OTK-A 2008, Nr 7, poz. 121.
103. Wyrok SN z 26.11.2008 r., III CSK 163/08, LEX.
104. Postanowienie SA w Poznaniu z 10.12.2008 r., I ACa 855/08, LEX.
105. Uchwała SN z 24.02.2009 r., III CZP 2/09, OSNC 2009, nr 12, poz. 168.
106. Postanowienie SN z 2.04.2009 r., IV CSK 477/08, LEX.
107. Wyrok SN z 18.06.2009 r., II CSK 33/09, OSNC-ZD 2010/2/47.
108. Postanowienie SN z 2.12.2009 r., sygn. akt I CSK 140/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 83.
109. Postanowienie TK z 27.10.2009 r., TS 54/09, OTK-B 2010, Nr 1, poz. 46.
110. Postanowienie SN z 18.03.2010 r., V CZ 9/10, LEX.
111. Postanowienie SN z 27.10.2010 r., V CZ 70/10, LEX.
112. Uchwała SN z 28.10.2010 r., III CZP 65/10, OSNC 2011, nr 3, poz. 27.
113. Wyrok SN z 22.09.2011 r., V CSK 472/10, LEX.
114. Wyrok SN z 9.12.2011 r., III CSK 138/11, LEX.
115. Postanowienie SN z dnia 4.01.2012 r., III CZP 78/11, LEX.
116. Wyrok SN z 9.02.2012 r., III CSK 181/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 101.
117. Uchwała SN z 12.12.2012 r., III CZP 83/12, OSNC 2013, nr 7-8.
118. Postanowienie SN z 11.01.2013 r., I CZ 184/12, LEX.
119. Wyrok SN z 18.01.2013 r., IV CSK 322/12, OSNC 2013, nr 9, poz. 109.
120. Wyrok SN z 29.03.2012 r., I CSK 325/11, LEX.
121. Postanowienie SN z 24.05.2012 r., V CSK 454/11, LEX.
122. Postanowienie SN z 14.06.2012 r., I CSK 550/11, LEX.
123. Wyrok SN z 7.12.2012 r., II CSK 143/12, LEX.
124. Wyrok SA w Gdańsku z 16.01.2013 r., V ACa 866/12, LEX.
125. Wyrok NSA z 18.04.2013 r., I OSK 1957/11, LEX.
126. Wyrok SN z 15.05.2013 r., III CSK 254/12, LEX.
127. Postanowienie SN z 19.06.2013 r., I CSK 156/13, LEX.

128. Wyrok SN z 10.07.2013 r., II PK 316/12, OSNP 2014/3/40.
129. Wyrok SN z 26.09.2013 r., II CSK 14/13, LEX.
130. Uchwała SN z 18.10.2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62.
131. Postanowienie SA w Poznaniu z 28.08.2013 r., I ACz 1405/13, LEX.
132. Wyrok SN z 22.11.2013 r., II CSK 114/13, LEX.
133. Uchwała SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014/9/87.
134. Postanowienie SN z 11.12.2013 r., IV CZ 110/13, LEX.
135. Wyrok SA w Łodzi z 29.01.2014 r., I ACa 984/13, LEX.
136. Uchwała SN z 26.02.2014 r., III CZP 119/13, OSNC 2015/1, poz. 1.
137. Postanowienie SN z 13.03.2014 r., I CZ 10/14, LEX.
138. Wyrok SN z 10.04.2014 r., II PK 179/13, LEX.
139. Postanowienie SN z 8.05.2014 r., V CZ 31/14, LEX.
140. Uchwała SN(7z) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.
141. Uchwała SN z 5.11.2014 r., III CZP 76/14, OSNC 2015, nr 7-8, poz. 86.
142. Wyrok SN z 13.01.2015 r., II PK 82/14, Monitor Prawa Pracy 2015/5/262-265
143. Wyrok SN z 19.03.2015 r., IV CSK 362/14, OSNC-ZD 2016/3/49.
144. Wyrok SN z 25.03.2015 r., II CSK 443/14, LEX.
145. Wyrok SN z 24.04.2015 r., II CSK 438/14, LEX.
146. Postanowienie SN z 21.07.2015 r., III UZ 3/15, LEX.
147. Postanowienie SN z 18.09.2015 r., I CSK 789/14, LEX.
148. Wyrok SO we Włocławku z 5.10.2015 r., I Ca 222/15, LEX.
149. Postanowienie SA w Krakowie z 25.01.2016 r., I ACz 23/16, LEX.
150. Uchwała SN z 23.03.2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 18.
151. Wyrok SN z 19.05.2016 r., III CSK 263/15, LEX.
152. Postanowienie SN z 10.06.2016 r., IV CZ 14/16, LEX.
153. Wyrok TK z 23.11.2016 r., K 6/14, OTK-A 2016/98.
154. Wyrok SN z 2.02.2017 r., I CSK 558/16, LEX.
155. Wyrok SN z 15.02.2017 r., II CSK 280/16, LEX.
156. Wyrok SO w Poznaniu z 6.04.2017 r., II Ca 1395/16, LEX.
157. Wyrok SA w Katowicach z 9.05.2017 r., V ACa 639/16, LEX.
158. Postanowienie SN z 30.05.2017 r., IV CZ 14/17, OSNC-ZD 2018/3/41.
159. Wyrok SA w Warszawie z 13.04.2017 r., I ACa 589/16, LEX.
160. Postanowienie SN z 27.06.2017 r., II CZ 24/17, LEX.
161. Wyrok SA w Łodzi z 31.08.2017 r., I ACa 793/16, LEX.

162. Postanowienie SN z 20.09.2017 r., I CSK 696/16, LEX.
163. Wyrok SN z 26.10.2017 r., II CSK 790/16, OSNC-ZD 2018/4/57.
164. Wyrok SA w Łodzi z 9.11.2017 r., I ACa 175/17, LEX.
165. Wyrok SN z 30.11.2017 r., IV CSK 24/17, LEX.
166. Postanowienie SN z 28.03.2018 r., IV CZ 11/18, LEX.
167. Wyrok SN z 11.05.2018 r., II CSK 457/17, OSNC-ZD 2019/2/22.
168. Wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, OSNC-ZD 2019/2/28.
169. Postanowienie SN z 5.10.2018 r., I CSK 131/18, LEX.
170. Postanowienie SN z 11.01.2019 r., V CSK 545/17, LEX.
171. Uchwała SN z 18.01.2019 r., III CZP 55/18, OSNC 2019, nr 9, poz. 90.
172. Wyrok SA w Warszawie z 6.02.2019 r., V ACa 1508/17, LEX.
173. Wyrok SN z 5.04.2019 r., I CSK 264/18, LEX.
174. Wyrok SO w Łodzi z 9.04.2019 r., II C 1165/18, LEX.
175. Uchwała SN z 11.04.2019 r., III CZP 106/18, OSNC 2019, nr 12, poz. 120.
176. Wyrok SA w Warszawie z 23.09.2019 r., I ACa 376/18, LEX.
177. Wyrok SN z 30.10.2019 r., I NO 119/19, LEX.
178. Uchwała SN z 8.11.2019 r., III CZP 36/19, OSNC 2020, nr 10, poz. 82.
179. Wyrok SN z 5.12.2019 r., I NSK 1/19, OSP 2021/12/103.
180. Wyrok SA w Krakowie z 29.05.2020 r., I ACa 231/20, LEX.
181. Wyrok SN z 2.10.2020 r., III CSK 22/18, LEX.
182. Wyrok SA w Łodzi z 30.10.2020 r., I ACa 1050/20, LEX.
183. Wyrok SN z 25.02.2021 r., III CSKP 64/21, LEX.
184. Postanowienie SN z 17.06.2021 r., I CO 66/21, LEX.
185. Postanowienie SN z 9.03.2022 r., I UZ 47/21, LEX.
186. Postanowienie SN z 21.03.2023 r., I USK 60/22, LEX.